

KOPIREG.]

GESKIDENIS VAN ONS LAND,
IN DRI
TAAL VAN ONS VOLK.

J. S. du Plooy

Brakfontein.

12. Okt. 1917

Oupa Koos

Gebore 21.9.1870

Gestorven 1961

Brakfontein tussen die
twee Orange & Caledon

KOPIREG.]

D I

GESKIDENIS VAN ONS LAND,

IN DI

TAAL VAN ONS VOLK.

T W E D E U I T G A A F.

(*Angevul tot 1895, en vermeerder met Bylage*).

PAARL :

D, F, DU TOIT & CO., BEPERKT, DRUKKERS EN UITGEWERS,

1895,

“DI AFRIKAANSE PATRIOT,”

Erkende Orgaan van di Afrik. Bond, en van di Afdelings Rade van
Hope Town, Steynsburg, Prieska, Philips Town, Aliwal
Noord, Prins Albert, Hay, Herbert, Sutherland, en
Brits Town.

OPGERIG 15 JAN. 1876.

“Di Patriot” bedoel di welvaart en ontwikkeling van ons Volk.
Di suvere Geloofsleer en ware Patriotisme is syn twe grondpilare.

“Di Patriot” is di eenigste koerant in ons *Afrikaanse* taal. Hy neem ons volk en ons taal soos hy dit kry, om dit te beskawe en te verbeter. *Di Patriot* is wel k'ein begin, maar het nog altyd gegroeï en an invloed gewin. Vrind en vyand erken dit oek, dat *di Patriot* meer gedaan het, dan enig ander in Suid Afrika ; en duisende van ons Volk and lees gesit het, waardeur hulle wakker geskud is en nou as nuttige lede van Kerk en Maatskappy werkzaam is.

“Di Patriot” is veral di *Orgaan* van di *Afrikaner Bond* (deur Ds. S. J. du Toit ontworpe). Jare lang was di *Patriot* dan ook di enige Bondskourant ; en is nog altyd 'n warm verdediger van di regte en belang van di Afrikaner Bond. *Di Patriot* gé gereeld meer rapporte van Bonds Vergaderinge dan alle andere Bonds-gesinde krante saam. *Di Patriot* het veral anspraak op di naam van *Bondsorgaan*, en op di ondersteuning van elke opregte Bondsmans.

An “*Di Patriot*” voral het di S. A. Republiek, naas God, hulle herwonne Vryheid te danke. *Di Patriot* was in di begin di enige Mordigai wat gesê het : *ni onderwerp, mar lydelik verset* ; en het vol gehou tot hulle weer vry was.

An “*Di Patriot*” hoofsakelik het ons di erkennings van di Hollanse taal in ons Parlement te danke. *Di Patriot* het di saak opgevat, toen in algemeen ons volk nog in slaap was, en selfs van onse voormanne gesê het : Dit sal julle tog nooit verkry ni, dis net slapende honde wakker maak !

“*Di Patriot*” bevat gereeld ruim 21 tot 35 kolomme nuttige leesstof :—Inleidings artikels oer di belangrikste vraagstukke van di dag, of andere nuttige onderwerpe, Binne en Buiteland Nuws, Kabelgramme en Te'egramme, Korrespondensijs en Markberigte, ens. Oek bevat dit Gedigte en Bybelse Raaisels ver Jong mense ; Bonds verslage en al di vernaamste stukke uit *De Paarl*. *Di Patriot* bevat meer korrespondensijs dan enig ander koerant ; wil imand dus weet wat di Volksgevoel is, lees dan *Di Patriot*.

“*Di Patriot*” is oek Advertensi-Blad. Schut-, Geboorte, en Doodberigte, ens., wordt billik geplaas. As di reeds erkende Orgaan ver di Notule en Advertensijs van so veul Distrikte, en met so 'n grote en uitgebreide sirkulasi, is di *Patriot* 'n allergesikste middel ver al verteer. Veral Vendusi- of ander Bezigheds-Advertensijs betaal daarin net goed. Onse Vrunde kan ons daarin direk of indirek, deur hulle invloed, grote diens bewys. Sonder advertensijs kan oek di *Patriot* i bestaan ni.

NUTTIGE BOEKE
 VERKRYGBAAR BY
D. F. DU TOIT & CO. (BEPERKT),
 PAARLSE DRUKKERY.

DE HUISKERK.

57 Preeken voor alle Zon- en Feestdagen:
 BENEVENS

• **ZAADKORRELS,** •

Uit het Levend Woord voor Onderlinge Bi'eenkomsten, Huisgezin
 en Binnenkamer,

EN

• **HET HUISALTAAR,** •

Wenken, Bijbelgids en Gebeden voor 't Huisgezin.

n Groot Oktavo Boek van 484 bladzijden, sterk gebonden in heel linne band, met vergulden titel en portret van den schrijver, Ds. S. J. DU TOIT. Prys: 6/- per post of 12 exempl. t gen *kontante* betaling (vooruit) voor £3 Stg. Buiten de Koloni: nog 6d. voor één, of 5/- voor 12 exempl. extra posgeld by.

DI EERSTE BOEK VAN MOSES, GENESIS,
 (Uit Hebreeuws) in Afrikaans o'ergesit, met ophelderende
 antekenings.

Groot 8vo., 144 bladsy'e. Prys: per post 1/- stuk; of ver 12 exempl., vooruit betaald, 9/-; ver 25 do., do., 16/-; ver 36 do., do., 22/-; en ver 50 do., do., 25/-. Buiten di Koloni nog 'n 3d. ver een exempl., en 'n 1d. stuk ver di groot orders, extra posgeld by.

DE GESCHIEDENIS DER EMIGRANTEN BOEREN,
 EN VAN DEN

VRIJHEIDS-OORLOG IN TRANSVAAL in 1880 en 1881.

120 bladsy'e, in sterk linne band. Prys: 3/9; per post 4/3, en buiten di Koloni 4/6. Of ver 12 exempl. tegelyk, vooruit betaald, geef ons 20% com. of (op di netto prys).

DI MEER N'GAMI,
 EN
 ANDER NOORDELIKE STREKE.

Reisketse deur "Hendrik" 'n regte interressante en lesenswaardige beskrywing van 'n reis na genoemde streke, met 'n kaart van di pad daarheen. Prys, 6d. per 1 exempl.; ver 'n dosyn, 5/-.

AFRIKAANS ONS VOLKSTAAL,

71 Stellings, neergeleg en verklaar deur Ds. S. J. DU TOIT, opgedra'e an President REITZ. Prys: per post 1/6; of ver 12 exempl. gelyk, vooruit betaald, slegs 14/6. Elkeen, vrynd of vyand, wat enigsins belang stel in o's Afrikaanse Taal, behoort die boek in syn huis te hê; en elke Afrikander-huisvader behoort aan elk van syn kinders een te gê.

TREKKERS GIDS,

bevattende di Verslag van di Mashonaland Komissi; Raporte van di Mashonaland en Synodale Deputasiis, ens.; Lewensskets van Is. BOSMAN, en syn reisjornaal naar N'Gami, ens., ens., met 'n Kaart van o'i N'Gami Omstreke. Prys: per post 6d., of ver 12 exempl., vooruit betaald 5/-; 25 exempl., dito, 10/-, en ver 50 exempl gelyk, do. (*kontant*), 20/-.

HANDBOEK VER GODSDIINS ONDERWYS,

Op di Skool, in di Kategisasi en by di Huis, deur Ds. S. J. DU TOIT. Prys: 9d. Ver 12 exempl., *kontant*, 7/6; ver 25 do., do., 12/6, en ver 50 do. do. (*kontant*), 20/-.

DE VOORTREKKERS,

6 Voorlezings deur 's. J. D. KESTELL. 'n Degelik, grondig en onpartydig bewerkte bydrage uit so'n belangrike tydperk van di Geskidenis van Ons Volk. Prys: 9d stuk. Ver 12 exempl., *kontant*, 7/6; 25 exempl. do., 12/6, en ver 50 do., do., 20/-.

VAN DI BLOKHUIS NA DI WITTE HUIS,

Di lewe van JAMES GARFIELD, o'erlede President van di Vereenigde State van Noord Amerika. Prys: 9d. Stuk. Ver 12 exempl., *kontant*, 7/6; 25 exempl. do., 12/6, en ver 50 do., do., 20/-.

DE PEINZENDE KRISTEN.

Di kostelike werk, so dierbaar en stigtend ver gevloewige. Vry bewerk naар P. BROES, deur Ds. S. J. DU TOIT. Klein kwarto, 110 bladsyde, dubbel kolom, 16 per post.

HET KORT BEGRIP DER CHRISTELIJKE GODSDIENST,

Ver Kategisasi en huisgebruik. Prys 3d. per exempl. ;—12 exempl. 2/6; 25 exempl. 5/-; 100 exempl. 16/-

DE PREDESTINATIE

VOLGENS

BIJBELLEER EN KERKLEER,

OP NIEUW IN 'T LICHT GESTELD

DOOR

Ds. S. J. DU TOIT.

(Overgedrukt uit de "Getuige.")

In klein kwarto, dubbel kolom, kompres gedruk en stewig gebonde in half linne band, prys 2/- met posgeld, by J. C. JUTA & Co., Kaapstad, en by di uitgewers.

DI SUID AFRIKAANSE KOOK,- KOEK- EN RESEPTEBOEK.

SESDE DRUK

Wat reeds so 'n gunstige reputasi verkry het,

Omtrent 650 goeie Resepte in di Kookkuns, en ver verschillende soorte van Gebak.

Bijeenversameld, geskrywe en aanbeveel d'ur Mej. E. J. DYKMAN.

Asoek ruim 600 Resepte ver allerlei Menselike kwale ; met nog 150 Resepte teen Vesiiktes.

PRYS 2s. 9d., per post 3s. Op bestellings van 6 exempl. en meer, 10 persent Kommissie.

N.B.—KONTANTE Orders het di voorkeur.

DE ONTKOMING

DER

FRANSCHE VLUCHTELINGEN.

'n Boeinde Verhaal, wat onlangs met soveul genot in "De Paarl" gelees werd, in een nette in twe kleure gedrukte band ver di prys van 1s. p'r exemplaar.

DE BEDEELING DES HEILIGEN GEESTES,

Deur Ds. S. J. DU TOIT. Per post 6d ; 12 exempl. ver 5s.

Hier is 'n Getuigenis wat altoos syn waarde en krag sal behou. Di prys is nou so laag gestel, dat men gemakklik 'n dosyn kan ontbide om te versprei.

INHOUD.

EERSTE AFDELING : DI KAAP IN DI OU HOLLANSE TYD, 1652—1806.

Hoofstuk,	Bl.	Hoofstuk	Bl.
I. Oudste geskidenis	1	VIII. Di Koloni voor honderd jare	24
II. Di anleg van di Maatskappy	4	IX. 'N Nuwe Storm	28
III. Di wilde Nasies	7	X. Gerugte van Oorlog ...	31
IV. Di anleg word 'n Koloni ...	11	XI. Planne van verbetering ...	34
V. Di Koloni groei op onder teenspoed	13	XII. Di Engelse neem di Koloni	36
VI. Do, do, vervolg	17	XIII. Sewe jare onder di Engelse	39
VII. Gouverneur van Noodt en syn tyd	21	XIV. Weer 'n tydji onder di Hol- landers	41

TWEEDE AFDELING : DI FRANSE VLUGTELINGE.

Hoofstuk,	Bl.	Hoofstuk,	Bl.
I. Di Hugenote in Frankryk	43	III. Di Hugenote an di Kaap	46
II. Waarom en waarheen hulle gevlug het	44		

DERDE AFDELING : DI KAAP ONDER DI ENGELSE.

Hoofstuk,	Bl.	Hoofstuk,	Bl.
I. Di Engelse neem di Kaap in	51	VIII. Merkwaardigste gebeurte- nisse 1846—1855	72
II. Kwessi oer di Hottentots ...	52	IX. do, do, 1856—1868	76
III. Vrydom van di Slawe ...	54	X. do, do, 1868—1894	80
IV. Opstand van Bezuidenhout	59	XI. Di Noordelike uitbreiding (Bechuanaland, Mashona- land, Matabeland)	83
V. Kafferoorlog	63		
VI. Kafferoorlog (vervolg) ...	67		
VII. Di Bandite Kwessi ...	71		

VIERDE AFDELING : DI UITGEWEKE BOERE 1836—1895.

(Natal, Vrystaat, Transvaal, Diamantvelde)

Hoofstuk,	Bl.	Hoofstuk,	Bl.
I. Redes waarom di Boere di Koloni verlaat het	87	IV. Di Boere neem wraak en verdryf Dingaan	98
II. Uittrek van di Boere ...	91	V. Di Boere Stig 'n Koloni in Natal	100
III. Piet Retief en syn treurig lot	94	VI. Di Engelse kom di land af, neem	104

A. VRYSTAAT.

Hoofstuk,	Bl.	Hoofstuk,	Bl.
I. Hoe di Boere daar weer 'n Koloni gestig het	109	III. Latere Geskidenis ...	116
II. Di Slag van Boomplaas ...	112	IV. Di Diamantvelde ...	121

B TRANSVAAL.

Hoofstuk.		Bl.
I. Ontstaan van di Republiek	125	
II. Di anhegting van Transvaal	130	
		III. Di Transvaalse Vryheids-oorlog 131

BYLAGE.

Hoofstuk.	Bl.	Hoofstuk.	Bl.
I. Lys van Kommadeurs en Gouwerneurs van di Kaap Koloni	133	XII. Offisiële selfverdediging van di Voortrekkers	155
II. Presidente van di Vrystaat	133	XIII. Wat Froude van di Boere vertel	161
III. Presidente van Transvaal	134	XIV. Hoe Froude ons Geskiedenis vertel	168
IV. Gouwerneurs van Natal	134	XV. Gedenkskrifte van di Hugenote familisie in Afrika	179
V. Jaargetalle van vername gebeurtenisse in di geskiedenis van S.A.	134	XVI. Journaal van 'n Voortrekker	193
VI. Tancred oer di Kafferoorloge	136	XVII. Geskidenis van di Voortrekkers in Natal	198
IX. Vordering van Skadevergoeding en verlige by di Kafferoorloge van 1835—1847	149	XVIII. Akte van Afstand van Natal aan Piet Retief	202
X. Hoe di Engelse ver Dreyer vermoor het na di Slag van Boomplaas	150	XIX. Verhale omtrent di Voortrekkers megedeel deur Mn. A. D. Cilliers	202
XI. Di Treur spel van Slagtersnek	157		

VOORREDE VER DI TWEDE UITGAAF.

DI VOORREDE ver di eerste uitgaaf van ons Geskidenis volg hirop. Veul het ons ni bij te voeg in di twede uitgaaf ni, as net mar om an te wys waarin h'ir-di uitgaaf verskil van di vorige, namelik :—

1. Di spelling is gewysig soos dit sig van 1877 af ontwikkel het tot nou toe, en so vêr as dit nou tamelijk algemeen angeneem en o'reen gekom is.
2. Di stof is bijgewerk tot 1895 toe, sodat di leser hiir 'n geskidenis kry van di ontdekking van Suid Afrika af tot vandag toe.
3. Wysigings is daar ni heel veul in di stof angebreng ni, as alleen dat enige historise gedenkstukke, soos van TANCRED o'er di Kaffer Oorloge, van FROUDE o'er di Uitgeweke Boere, ens., uit di gewone loop van di geskidenis uitgehaal is (om di draad ni teveul te breek ni) en as Bylage agteran gevoeg is.
4. Di Bylage is veral 'n kenmerk van di twede uitgaaf. Hiir kryg di lesers nou versamel en bewaar al di vernaamste gedenkstukke van ons geskidenis, wat, soos ons redelikerwyse verwag, di waarde van di boek anmerkelik verhoog.

Daar is dan di lang verwagte twede uitgaaf. Vêr van volmaak, mar veul beter as di vorige, en in elk geval in di taal en gees van ons volk, en so getrou molik an di werkelikhed. O's hoop dat alle belangstellende sal same werk om di derde druk, wat ons spoedig hoop nit te gé (waarom ons ekspres van di twede uitgaaf ni so baing het laat druk ni), so volledig en so goed molik te maak. Alle verbeteringe en anvullings sal daartoe in dank ontvang worde deur

DI UITGEWERS,

Paarl, Augus, 1895.

(BY DI EERSTE UITGAAF).

DI GENOOTSKAP VAN REGTE AFRIKANERS AN AL HULLE LANDGENOTE

GROETE !

Di uitgewer van 'n godsdiinstige tydskrif in ons land sê onlangs, dat hy met 5 moeilikhede te stry het : 1. Om dit geskrywe ; 2. om dit gedruk ; 3. om dit weggestuur ; 4. om dit gelees ; 5. om dit betaal te kry. Arme man !

Gelukkig ons het mar met di twé eerste te doen, en dis al swaar genoeg, en daaroor moet ons al ekskuus vra an ons lesers. Dit was di rede dat ons Geskidenis ni eerder uitgekom is ni.

Om dit geskrywe te kry het mocite gekos, want daar was gen genoegsame bronne om uit te put ni. Engelse, mar gen Hollanse, Geskidenisse van ons land bestaan daar tot nog toe. En dat ons op di Engelse Geskidenisse ni so mar o'erlaan kan afgaan ni, sal elke leser wel siin voor hy ons boek uitgelees het. En di Hollanse wat daar is, is mar brokstukke, soos van KOLBE, LOOTS, ens. o'er di oue tye onder di Hollanse Regering, en van STUART, CLOETE, ens. o'er di Uitgeweke Boere, en oek mar in di begin na di uit trek. Wat ons kon kry het ons daarom gebruik, Engelse sowel as Hollanse. En tog was dit nodig om nadere inligting te vra op baing plekke, so moes ons briwe skrywe na alle kante. Sommige dinge is op di maniir duidelik geworde ; mar op andere weer kon ons ni genoeg lig kry ni, so dat ons wat di stof angaan al moet ekskuus maak. Mar ons hoop om nou di tyd te gebruik om stof op te samel, en di Patriot sal ons wel daarin he'p, om o'er 'n tyd 'n twéde (soos hulle gewoonlik sê) verbeterde en vermeerderde uitgaaf te gé.

Maar dan ni alleen gebrek an stof was 'n moeilikheid ni, mar oek di juiste verband en toedrag van di gebeurtenisse was dikwils byna onmo'entlik om uit te maak. Di een skrywer sê so, en di ander so. En wat is nou waar ? Wat is nou di ware oorsaak hiervan of daarvan ? En hoe sit di dinge in makaar ? Dit was mar soms net hard werk om dit uit te vinde. En oek hierin het ons nog mar 'n begin gemaak, en moet ons nog om verskoning vra.

Dan nog 'n swarigheid in skrywe was di *spelling*. Daar is nog genoeg van woordeboek nie. In byna 2 jare tyd (juis in di wording van ons taal)—deur verskillende persone—is di geskidenis beskrywe. Gen wonder dat hiir nog verskil van spelling bestaan. Mar oek dit sal beter gaan by 'n vollende uitgaaf. Dan, hoop ons, sal di woordeboek van di Genootskap al uit wees.

En moeilikheid om dit *gedruk* te kry was vernamelik, omdat di uitgewer vêr van di pers af is, en idereen wat kennis het van drukwerk sal wel weet hoe moeilik dit dan gaan.

Mar daar is hy nou klaar, di Geskidenis, so lank angekondig en verwag, aan alle kante gevraag. *Weggestuur, verkoop, en gelees* sal hy gou wees, dit weet ons vooraf. En hy het deugde genoeg, by al syn gebrêk^a, om vyande kwaad en vrinde bly te maak.

Gaat dan, papire kindji, en vertel an ons Landgenote wat hiir al gebeur is van BARTHOLOMEUS DIAZ hiir gekom het, totdat hulle nou begin te praat van di Verenigde State van Suid-Afrika ! Vertel di waarheid ; bestraf di leugen ; en breng di dade en lotgevalle van ons voorouers weer an di lig !

Alle opmerkings, anvullings, en verbeterings sal ons met genoeg ontvang, en verder gebruik.

VAARWEL !

Fewerwari, 1877.

I. DI KAAP IN DI OU HOLLANDSE TYD, 1652—1806.

EERSTE HOOFSTUK.

OUSTE GESKIDENIS.

Oue gerugte.—Di Portugése.—Ander Nasiis.—Van Riebeek.—Plan om 'n Anleg te maak.

Di Hollanders was ni di eerste wat hiir an di Kaap gekom het ni. Daar is 'n oue berig, dat di **Feniciers** (di inwoners van di oue Tyrus en Sidon, soos di Volksleesboek sè) al omtrent 600 jare vóór di geboorte van onse H ere Jezus hiir om di Kaap geseil het, mar di berig is al so oud, dat 'n mens nou ni eens meer seker weet, of hulle hiir an was ni. En wi weet of Salomo ni altemit al in syn tyd hiir omgeseil het ni en of di oue Ofir waar hy zyn goud gaan haal het, ni altemit daar digteby di Transvaalse gondveldé of in Mashonaland iwers gewees het ni? Hulle kry mos nou al, ou murasis en mynwerke daar oral, en wi weet wat hulle nog meer daar sal kry?

BARTHOLOMEUS DIAZ.

Di eerste wat ons seker weet wat hiir gekom het was di **Portugése**. In di jaar 1486 het di eerste Portugees, met 3 skepe, hiir om di Kaap geseil. Syn naam was **Bartholomeus Daiz**. Mar hy het so vèr van di land af omgegaan, dat hy met terugkom eers di Kaap gesiin het. Hy wou toen hiir ankom. Mar di Suidooste-wind was net so sterk, dat hy dit ni gewa'e het ni. Hy gé toen somar di plek di naam van *Cabo del Totos Tormentos* in hulle taal. In ons taal beteken dit *Kaap van al di Storme*. En dit was ni so 'n heeltemal verkeerde naam ni; want di Suidooste-wind kan mar ongenadig waai an di Kaap. Toen hy weer in syn land gekom het, toen vertel hy dit; mar di koning van Portugal verander di naam in *Cabo de Bona Esperanza*, wat in ons taal is *Kaap di Goeje Hoop*; want syn plan was om hirom te gaan na Indië toe.

VASCO DA GAMMA.

Di tweede Portugees wat toen hiernatoe gekom het was **Vasco da Gama**, in di jaar 1497, met 3 skepe, en 160 man. Di Portugése stuur toen verder hulle skepe hiir om di Kaap om met di Indiane te gaan handel. Toen di ander nasiis van Europa siin dat dit goed gaan, toen begin hulle oek agterna te kom.

FRANCISKA D' ALMEIDA.

In 1510 het **Francisko D' Almeida** hiir angekom, met 'n Portugése loot. Daar was 'n Hottentotskraal nabij di Baai, en di Portugése gaan daarvoo toe om hulle 'n besoek te breng. Daar ontstaan toen rusi tussen di Portugése en Hottentots, omdat di Hottentots van hulle goed gesteel het. Di vol-

lende dag besluit di Europeane om di Hottentots te gaan bestraf, mar daar di Hottentots gen teenstand biid ni, keer di Portugése weer na hulle skepe terug. Toen word hulle angeval deur di Hottentots en kon ni anders ni as vlug. Ses-tig manne met D' Almeida word gedood. Dit was di eerste oorlog met di Hottentots.

Di eerste Engelsman, wat hiir angekom het, was **James Lancaster**, in di jaar 1591. Kort daarna kom toen di eerste Hollander, **Cornelis Houtman** met 4 skepe, hiir an in 1595; en in 1601 kom weer 'n ander Hollander, Joris van Spilbergen, en hy noem toen di berg by di Kaap *Tafelberg*, omdat hy so plat is, en di baai weer na di berg, Tafelbaai. Eers was di baai syn naam Saldanhabaai, na di eerste Portegees wat anker gegoi het in di baai.

So het hiir gedurig skepe angekom van di Europése nasiis. Mar tot nog toe het gen een plan gemaak om hiir 'n koloni an te lê ni. Hulle skepe het mar hiir aangekom, als hulle na Indië toe gaan, om vars water in te neem en skape en sulke goed te handel van di Hottentots wat hiir gewoon het. Party-keer als daar siik mense op di skepe is, dan breng hulle di op di land en dan bly hulle hiir o'er tot hulle gesond is.

Di Hollanders het di eerste plan gemaak om hiir tuine an te lê, dat hulle kan groente kry als hulle hiir an kon. Want di wilde nasiis het mos ni ge-weet van tuin maak ni. In di jaar 1606 het Cornelis Matelief de Jonge di eerste begin om groente te plant en di nasiis te leer om dit oek te doen. Toen het di Hollanders altyd di groente van hulle gekoop en geruil. Di Hollanders kon di beste klaar kom met di wilde nasiis; want hulle was altyd goeje vrinde met makaar.

Diselfde Matelief de Jonge het 3 ramme en 17 ooie op Robben Eiland lat bly om an te teel. Di vollende jaar, 1609, kom 'n Engelsman, Kaptein Keely, daar an en vang party van di skape, di vettste wat hy in syn lewe gesin het, en lat toen van syn ma'ere in di plek staan.

DI KAAP WORD 'N ANLEG.

In 1648 vergaan di Hollanse skip "Haarlem" in Tafelbaai. Di goed en bemanning word veilig op land gebreng. Hulle moes toen op land wag tot dat daar 'n andere skip kom om hulle op te neem en na Holland toe te breng. Vyf maande was hulle hiir an di Kaap. In di tyd het hulle di grond bewerk en alle soorte van groente geplant, wat mooi beantwoord het. Toen hulle weer in Holland terug kom, stel twé van hulle, Leendert Janssens en N. Poot 'n dokument op, wat hulle an di Kamer van Amsterdam voorlē, en waarin hulle di vrugbaarheid van di grond hiir bepleit, en an di hand gé, dat dit goed sal wees om di Kaap te verander in 'n verversingstasi ver di Hollanse skepe. Dit word toen besluit in 1650 om di plan uit te voer, en toen N. Poot weiger om as hoof van di stasi na di Kaap toe te kom, word di taak opgedra an **Jan van Riebeek**.

JAN VAN RIEBEEK (1652—1662).

Di Hollanders het in di tyd di grootste handel gedrywe, veral met di Indiane. In 1651 stuur di "Oos Indiese Maatskappy" 3 skepe, met omtrent 100 man, onder di bestuur van **Jan Antonie van Riebeek**, om hiir 'n kasteel te kom bou, en verder te sorre ver al wat di skepe nodig het. Hij was eers dokter van di maatskappy en 'n godsdienstige man. By alles wat hy begin het, het hy eers onse Liwe Hére syn se'en gevra.

In di maand Desember, 1651, het hy vertrek van Holland af en in April 1652 is hy hiir angekom. Hy het oek op di skepe gehad allerhande gereedschap ver boerdery en vissery ; allerhande soorte van saad en plantjiis ; gewere en al sulke goed. Onder di mense was 2 dokters, 1 krankbesoeker, timmermans, tuiniirs, en al di soorte van ambagsmâne.

Hir begin nou eintlik di geskidenis van di Hollanders an di Kaap. Regte mooi is dit ver ons om te siin hoe hulle, as gelowige mense, ver ons 'n voorbeeld gegé het, om alles te begin met onse Liwe Here, soos hulle gedaan het toen hulle hiir gekom het. Op di eerste bladsy van hulle Argiif (boek verantekeninge) staan di gebed :—

“O, barmhartige, goedertieren God en Hemelsche Vader, naardien het uwe Goddelyke Majestetit gelieft heeft, ons te beroepen over het Bestier der zaken van de Generale Vereenigde Nederlandsche Oost-Indische Geocstroyerde Compagnie alhier aan de Cabo de Bona Esperanza, en wy ten dien einde met onze byhebbende Raad in uwen heiligen naam vergaderd zyn, omme met advys van dezelve, zoodanige besluiten te maken, waarmede den meesten dienst, van de opgemelde Compagnie gevorderd, de justitie gehandhaafd, onder deze wilde brutale menschen (mogelyk zynde) uwe ware Gereformeerde Christelyke Leere, met der tyd, mogte voortgeplant en verspreid worden, tot uwen Heiligen naams lof en eere, en welstand onzer Heeren Principalen, waartoe wy zonder zyne genadige hulp, het allermiinste vermogen, zoo bidden wij U, derhalve, Allergenadigste Vader ! dat Gy ons met uwe Vaderlyke wysheid wilt bywoonen en in deze vergadering presideerende, onze harten zulks verlichten, dat alle verkeerde passien, misverstanden en andere diergeleyke gebreken van ons mogten geweerd blyven, ten einde onze harten van alle menschelyke effecten reyn, en onze gemoederen, zoo gesteld zynde, wy in onze raadslagen niet anders voornemen nog te besluiten, als hetgeene mag strekken tot grootmaking en lof van uwen Allerheiligsten naam en den meesten dienst van onze Heeren en Meesters, zonder in eenigermate op eigenbaat of particulier profyt acht te neemen. Hetwelke en wesmeer, ons tot uitvoering onzer bevolene dienstes en zaligheid nodig zy, wy bidden en begeeren, in den naam uwes wellievens Zoons, onzen Heyland en Zaligmaker Jeza Christi, die ons heeft leeren bidden : Onze Vader, enz.”

TWEDE HOOFSTUK.

DI ANLEG VAN DI MAATSKAPPY.

Ankoms van Van Riebeek.—Proklamasi.—Kasteel.—Tuine.—Dagboek.—Teenspoed en Voorspoed.—Herry.

Di regeering van **Van Riebeek** an di Kaap begin eintlik op di **9de April 1652**. Want op di dag het hy 'n proklamasi uitgeskrywe, waarin hy besit neem van di land ver di maatskappy en 'n party wette vasstel. Een van di wette was, om met di nasiis in vrede te lewe. Hy het daarin di Hollanders angesê om ver twe dinge op te pas. An di een kant moet hulle oplet dat di nasiis ni hulle goed steel ni. As dit gebeur, dan sal hy ver *hulle* straf, ni ver di volk wat steel ni. An di ander kant moet hulle di nasiis ni sleg behandel ni. Hy sê daarvan :

“Ende zoo wie derhalve ymand van de Inwoonders qualyck bejegent, slaet off stoot, 'tzy hy gelyck off ongelyck heeft, zal in 't aenziën van dezelve met 50 slagen gelaerst worden, opdat zy luyden daeraen mogen bespeuren sulcx tegen onzen wil, en dat wij genegen zijn, omme met haer in alle minne ende vriendelyckheyt te corresponderen, volgenst den last en de oogmercq van onze heeren principalen,”

Om nog verder alle onenigheid voor te kom, het hy syn volk belet om met di nasiis te handel, buiten syn orders.

Op di deselde dag, toen hy di proklamasi uitgeskrywe het, het hulle somar met di werk oek begin. Hulle was regte ywerig. Di eerste het hulle 'n hout-huis gemaak om vereers in te woon en di gereedskap in te berre. Toen begin hulle di kasteel te bou an di Soutriviir. So het hulle toen di rivir genoem wat di Kaapse mense nou gebruik ver drinkwater. Di kasteel het hulle gemaak omrent op di plek waar di kasteel nou staan, groot genoeg om 70 of 80 man in te laat woon. Toen dit klaar was het hulle begin tuine an te lê en vé an te teel. En daar was regte mooi kans oek ; want di grond was vrugbaar ver tuine en di veld was goed ver vé.

Mar di koloni het daarom ni gou vooruit gekom ni. Di eerste tyd het dit mar amper gebly soos dit was. En naderhand het party (soos Regter Watermeyer in syn voorlesings) di skuld op di Hollanders gepak, dat hulle dit ni goed bestuur het ni. Mar hulle het vergeet, dat di Hollanders ni hiir gekom het om 'n koloni te kom stig ni. Hulle plan was mar, soos ons al gesê het om hiir 'n anleg te maak, dat di skepe hir kan krij wat hulle nodig het. Dis dan oek ni di Hollanse *regering* wat ver Van Riebeek hiernatoe gestuur het ni ; mar di Oost-Indise Compagnië. En dat dit mar di plan van di maatskappy was, dit kan 'n mens gemakkelik siin uit di orders wat hulle ver Van Riebeek gegé het.

Van Riebeek het van di dag af toen hy hiir gekom het 'n Dagboek gehou van alles wat gebeur. Ons sal dikwils nit di dagboek anhaal, want 'n mens kan gaan op wat hy geskrywe het. Op 13 April, 1652, het hulle, soos in di dagboek staan, 'n koei en 'n kalf gekoop van di Hottentots ver 4 plat stukke koper en 3 stukke koperdraad, albei 3 voet lank. Op di vollende Sondag het hulle godsdiens gehou en verder al Sonda'e.

Klompiis mense het gedurig uitgegaan om di land verder te gaan beskou, en twé man, Van der Helson en Verburg, het 18 myle van di Kaap af gegaan, om di Tafelberg, en kom toen vertel dat daar grote bosse en baing wild is.

In di maand Mei kom daar weer twé skepe van Holland af, met 50 emigrante en di predikant Boukerius. Hy het toen somar in di kasteel gepreek en nagmaal uitgedeel di eerste Sondar na hy angekom het. Dri da'e daarna het hulle di kasteel di naam gege van : "De Goede Hoop."

Teen di einde van Mei kry party van di Hollanders di bloedpersi, en voor di maand uit was, was daar al 5 dood. In Juni word dit nog erger. Toen kom di koorssiikte oek daarby. Voor di yfde van di maand het alweer 3 gesterwe, en 'n menigte was nog siik. Van di 116 man lè 54 toen siik, waaronder Van Riebeek, syn vrou, di 2 dokters albei, en di krankbesoeker oek. Daarby kom nog kou'e re'en en ha'el en sware-weer, en hulle het toen nog ni behoorlike huise gehad ni, so dat hulle kos oek bederwe het en van di nasis kon hulle nik kry ni. In di tyd het Van Riebeek in syn dagboek geskrywe : "As onse liwe Hére nou ni di pla'e lat ophon ni, dan sal ons dit mar swaar kry. Mar ek hoop nog, dat onse liwe Here ver ons sal genadig wees." En syn hoop is oek ni beskaam geworde ni ; want di Here het naderhand uitkoms gege.

Op di sesde Juni is di eerste wit kind an di Kaap gebore, van di krankbesoeker syn vrou.

Di tuingoed van di Hollanders begin toen al mooi te groei, en Van Riebeek syn huis was al klaar. In Juli begin di eerste graan wat hulle hiir gesaai het op te kom. Hulle was toen regte bly en begin somar groter tuine te maak. Op di derde Augus was di kasteel so vêr klaar, dat hulle almal daarin gaan woon het.

HARRY.

Om met di Hotentots te kan handel, het Van Riebeek een van hulle ver tolk gehad. Syn naam was **Harry**. Hy was 'n skelm, soos ons anstons sal siin. Van Riebeek het dit gou gemerk : mar hy het ver hom mar gehou of hy van nik weet ni. Harry het di Hollanders baing vertel van di 'nasiis, wat hiir gewoon het. Hy noem 3 stamme : Watermans, Saldanhas, en Kaapmans.

Na reen kom sonskyn, sê di spreekwoord. En so was dit oek met di Hollanders an di kaap. In September en Oktober was daar weer 100 man in di werk—vlees volop—en alles voorspoedig.

Maar di wil draai weer gou om. In November kom di Suidoostewind so geweldig op en waai di dakke van hulle huise en hulle tuine en alles an stukkend. En 24 man lè toen al weer siik in di hospitaal. Di enigste net wat hulle nog gehad het om mé vis te vang begin oek al te breek. En di Saldanhas, wat altyd ver hulle vé gebreng het, kom toen ni uit ni. In di tyd skrywe Van Riebeek in syn dagboek : "As onse liwe Here nou ni gou uitkoms gé ni, dat di Saldanhas ver ons vé breng, of dat daar weer skepe van Holland af kom ni, dan kan ons ni vortgaan met ons werk ni."

Kort daarna kom di Saldanhas oek regtig weer met vé an. Di Hollanders ontvang hulle weer regte vrindelik en handel hulle vé. En hulle gé toen ver Van Riebeek 12 eende en 42 ander mooi vo'els persent.

Van Riebeek het daarom ni 'n alte plisirige lewe gehad an di Kaap ni. An al di kante het hy moeilikheid gehad. An di een kant moes hy oppas ver di wilde nasiis, an di ander kant ver syn ei'e mense. Hy het baing werk en moeite en sorg gehad, en min voordeel daarvan getrek.

En tog onder al di teenspoed, toen di jaar om was, het hulle al 'n heel party gevorder. In Van Riebeek syn dagboek lees ons: "Onse lieve Here sy gedank! ons is tog so vêr al, dat ons di sike kan versorre met melk en botter en eiers, en ons pluimvê broei al." Di kool begin al te krop en di wortels word al eetbaar. Skaapvlees het hulle nou al dag en botter volop. Di skepe kan nou kry wat hulle nodig het. Di doel van di maatskappy het hulle nou al verkry. Endi Hollanders was op so 'n goeje voet met di nasiis, dat daar kans was om voordelig handel te drywe met hulle; 500 Saldanhas, met groot troppe vé, was altyd digteby. Van Riebeek dag toen dat dit 'n goeje ding sal wees om ekspres 'n maatskappy op te rig om olifantstande en vo'elstruisvere en velle en sulke goed van di nasiis te handel.

Mar di nasiis begin nou al te merk dat di Hollanders ni sonder hulle kan klaar kom ni en stel toen ver hulle parmantig an. Hulle het di Hollanders dikwils gemoveer. Mar di Hollanders wou ni ver hulle doodskiit ni, en het mar altyd ver hulle bang gemaak met di geweer. Dan vlug hulle en laat somar al di vé staan. Mar di Hollanders wou nooit hulle vé hou ni en gé dit dan weer ver hulle terug. Dit was orders wat Van Riebeek van di maatskappy gekry het. En di nasi het mar net baing vé gehad oek. Een kaptein alleen het 5,000 beeste en 2,000 skape gehad. Di handel met di nasiis het dan oek altyd groter geworde.

Na di godsdienst, op di 9de October 1653, merk di Hollanders, dat di tolk, Harry, en 'n party ander Hottentots gevlug het met hulle vé. Een van di wagters het hulle vermoor an di voet van Leeuwkop. Van Riebeek stuur 'n kommando agterna. Mar dit was verniet. Hulle was weg. Dit het di Hollanders 'n bitji slimmer gemaak. Van Riebeek gé orders om verder goed op te pas. Mar di diwe wat al gesteel het moes hulle ni vervolg of straf ni. Hy wou mar altyd perbeer om goeje vrinde met hulle te bly. En so het hy hulle altyd weer gewen.

Daar is verder baing dinge gebeur in Van Riebeek syn tyd, wat di moeite wêrd is om te vertel. Mar dan word ons geskidenis te lank. Daarom moet ons di meeste o'erslaan.

DERDE HOOFSTUK.

DI WILDE NASIIS.

Dit word nou tyd, dat ons wat vertel van di nisiis wat hiir in di land gewoon het toen di Europeaners hiir gekom het. Ons het al hiir en daar wat vertel van di Hottentots en di Saldanhas. Mar hulle was ni di enigste ni. Di hele land was vol mense.

Geleerde manne het al lange tyd ondersoek *waar* di nisiis van daan kom en *hoe* hulle hiir gekom het. Mar hulle kan dit ni regte seker uitvinde ni. Want kyk, di Europeaners het hiernatoe gekom met skepe saam ; mar hoe het hulle hiir gekom ?

Wi weet of hulle ni altemit van di Noorde kant van Afrika af gekom het ni ? Di Arabire het meer as eens van di kant af deurgekom. Tot by Delagoabaai weet ons seker was hulle gewees. En onder di nisiis wat hiir woon is tot van dag toe nog gewoontes van di ou'e Oosterse volke, soos b.v. di *besnydenis*. En di wonderlikste is, dat di nisiis almal hulle kinders besny, ni as hulle klein is ni, mar so naastenby in di jare wat Ismaël gewees het toen hy besny is.

DI HOTTENTOTS EN BOESMANS.

Soos ons almal weet, hiir woon 'n menigte nisiis. Ons kan ni almal apart beskrywe ni. Dan word ons boek te groot. Mar al di nisiis kan ons in 2 soorte verdeel :—

1. **Hottentots** ; Boesmans, Korannas, Namakwas, ens.

2. **Di Kaffers** : Sulas, Basutos, Fingoes, Makketese, Pondos, ens.

Twe van di eerste Sendelinge wat hiir onder di nisiis kom werk het was twe Hollanders, **Van der Kemp** en **Kicherer**. Hulle het hiir gekom in 1799. Van der Kemp het onder di Kaffers en Kicherer onder di Hottentots en Boesmans gaan arbei. Hulle twé het di twe soorte van nisiis beskrywe, soos hulle in di tyd gewees het. Hulle boeke is ni oral te kry ni ; daarom sal ons so kort als molik is vertel wat hulle van di nisiis sê. Kicherer skrywe van di Hottentots en Boesmans in syn "Berichten," bl. 24—29 :—

"Hulle weet ni van onse liwe Hére ni, en hulle het gaar gen godsdiuns ni. Mar hulle glo in di Hottentotsgod (**mantis**.) Hulle geloof is, als hulle hom kry, dan is dit 'n goeje teken ; mar als hulle hom doodmaak, dan breng dit 'n ongeluk o'er hulle.

"Hulle glo in 'n soort van bose gees oek, en hulle denk dat hy di oorsaak is van al di kwaad en di siiktes wat daar op di wérelد is. En as een van hulle siik word, dan het hulle to'erdokters, di begin dan te slaan en te raas en lawaai te maak, ver ure lank, om di bose gees weg te ja.

"Hulle geaardheid is mar ellendig en liderlik. Hulle smeer hulle lyf met vet en gaan dan in di son lê. Hulle was ver hulle nooit ni. Nou kan 'n mens self begryp hoe smerig hulle naderhand lyk. Huise maak hulle ni. Hulle grawe somar gate in di grond, omtrent 3 voet diip, met so 'n walletji

ro ndom, entrek dan mattjiis daaro'er ; dan lê hulle daaronder soos varkes. Hulle is vreselik lui. Net mar di hunger alleen kan ver hulle uitja nit hulle gate uit. Hulle bly liwers da'e sonder kos, as om moeite te doen daarvoor.

"Di Boesmans lewe meeste van jag. Hulle skiit di wild met gitpyle. Di gif haal hulle uit slangkoppe, en smeer dit an di punt van di pyle. Dan be-kruip hulle di wild agter di bossis. En as dit kaaiveld is, dan binde hulle bossis op hulle kop om di wild te betrek. En hulle skiit mar net lekker met 'n pyl oek. Op 100 tré vêr kan 'n bok maar sê, dis 'n geluk as hy vry kom. As di pyl hom mar effentjiis raak, dan is hy in di hand. Hy sal ni te vêr loop ni. Di gif lat hom netnou neerslaan. Dan sny hulle di stuk uit, wat di pyl in sit, en di ander eet hulle op. Hulle kan amper net so vinnig loop as 'n pêrd.

"As hulle ni wild kan kry ni, dan eet hulle slange, muise, en al sulke goed. Baro, uintjiis en wortels grawe hulle uit di grond uit om te eet.

"Hulle lewe mar sleg onder makaar. Di mans het heel party vrouens. Mar war* liifde ken hulle ni. Ver hulle kinders sorre hulle mar min en be-straf ver hulle nooit ni. Mar as hulle di dag kwaad is, pas op ! dan slaat hulle somar di kinders dood. As hulle rusi kry onder makaar, dan moet di kinders van di ander dit vergelde. Dis ver 'n Boesman mar nik's om jou kind dood te slaan as hy ver jou kwaad is en hy siin ni kans om ver jou te wen ni. Partykeer as 'n leeu voor di kraal staan en brul, dan eooi hulle ver hom 'n kind uit om op te vreet. Dan gaan hy weg. Soos di kinders kan kruip, dan hou di moeders op om ver hulle te sorre.

"Di Boesmans trek baing rond agter di wild an. As hulle nou wegtrek van 'n plek af, dan lat hulle di ou mense wat ni kan saamtrek ni, somar ag-terbly met 'n stuk vlys en 'n vo'elstruiseierdop vol water. As dit op is, dan moet hulle mar van hunger sterwe, of anders vreet di wilde dire hulle op."

Dit vertel Kicherer van di Boesmans. En hy het seker nik's bygemaak ni. Want hy het lank met di nasi omgegaan en perbeer om ver hulle reg te bring. En hiiruit kan 'n mens siin hoe onmenselik hulle is.*

* Daarom oek dat party mense, wat di Boesmans goed ken, ni wil glo dat hulle mense is ni. Di skrywer van ons geskiedenis het gehoor van twé mense wat gestry het daaro'er, of 'n Boesman 'n mens is of ni. Di een sê : " 'n Boesman is gen mens ni. Want kyk ! di taal van al di mense is al beskrywe, mar hoekom het nog nooit 'n man in staat gewees om 'n Boesman syn taal te beskrywe ni ? En hulle lewensaard is oek mar nes di dire. Kyk, 'n kaffer, al is hy nog so sleg, hy maak tog ver hom n struis (strooihuis), hy hou tog 'n bitji vé en saai tog kafferkoorn of miliis. Mar 'n Boesman trek mar rond nes di roofdire. As hy dik gevreet is, dan gaan hy in di klipskeur lê tot hy weer vaal is van di hunger. Hy is oek nes 'n hond : in 'n paar dae vreet hy hom vet," ens.

Di ander seg toen : "Ek sal ver oom twé vra'e doen." Hou 'n Boesman honde ?" — "Ja" — "Maak 'n Boesman vuur ?" — "Ja." — "Nou dan is hy 'n mens. Want watter diir hou dan honde ? En watter diir maak dan vuur ? Kyk, oom, 'n bobjeaan is baing slim, en as dit koud is, dan gaan hy oek langes di vuur sit as hy 'n vuur siin. Mar van vuurmaak weet hy ni. Di vuur gaan so dood, maski lê daar hout langesan. Hy weet ni van oppgoi ni."

En dit was ói waarheid oek. Al is di Boesmans nog so ellendig ; hulle is daarom mense. En as ons ni so is as hulle ni, dan moet ons ni ver hulle verag ni ; mar ver hulle jammer hé, en dankbaar wees dat onse liwe Here ver ons ouers gegé het wat ver ons beter geleer het.

Di Boesmans was mar 'n arme ongelukkige volk. Omdat hulle nes wilde dire lewe van steel en rowe was di Boere meer as eens verplig om hulle te straf. As hulle onder 'n Boer syn vé kom, dan maak hulle nes di tiers. Hulle vang ni één bees of één skaap en eet hom op ni. Né, al wat hulle kry maak hulle dood. Wat hulle kan opeet eet hulle op, en di o'erskiit lat hulle somar lè. Dit het gemaak dat di Boere hulle baing doodgeskiit het. Want hulle kon ni anders maak ni. In di hande kan 'n mens hulle ni kry om hulle te straf ni. Hulle skiiit te geweldig met di gifpyle. En dan lè hulle agter di klippers en in di bossiis en soos di Boer syn vé kom soek dan skiiit hulle hom dood met di gifpyle. Hoe wou di Boere nou anders maak ?

Mar di Kaffers het eintlik ver hulle amper uitgeroei. As hulle di Kaffers syn vé steel, dan omsingel di Kaffers so'n kraal en slaat somar almal, met vrou'ens en kinders, met knopkiriis dood nes honde. Op di manier is di Boesmans al amper heeltemaal uitgeroei. Party is mak by di Boere. Party het deurmakaar geraak met ander stamme. Mar apart, soos eers, kry 'n mens hulle amper ni meer ni.

Di Hottentots is ook byna almal mak by di Boere. Korannas en Namakwas* is daar nog 'n menigte wild. Daar is daarom nou al sendelinge onder hulle oek.

DI KAFFERS.

DI KAFFERS is meer menslik as di Boesmans. Hulle is wel swarter van kleur, mar hulle is groter van lyf en beter geskape. Hulle lewensaard is oek ni so beestelik as di Boesmans syn ni. Van der Kemp, di eerste sendeling wat onder di kaffers ingegaan het, het 'n lange beskrywing gegé van hulle geaardheid en manire, in di "Gedenkschriften van het Nederl. Zendelingsgenoootschap, tweede deel." So een en ander, wat nou di belangrikste is, sal ons daaruit o'erneem :—

"Godsdiins het di Kaffers ni ; mar des te meer bygelowigheid. To'ery is regte algemeen onder hulle. Hulle het 'n menigte to'erdokters. As 'n koning of 'n kaptein siik is, dan moet di to'erdokter kom. Dan word altyd vertel : 'Di of di het hom geto'er.' En di arme man kom ni vry ni. Hy word dood gemaak, of hy daarvan weet of ni. Partykeer goi hulle hom met asgaaie dood. Partykeer skeur hulle 'n boomstam oop, en buig dit na weerskante toe om, en sit di man in di mik ; dan laat hulle weerskante los, dat di boom hom dooddruk in di middel.

*Di Namakwas anbid di maan. Hulle eet gen hasiis ni. En as 'n mens nou hoor waarom ni ! In "Kundsen's Gross Namaqualand" lees ons wat hulle daarvan vertel :

"Di Maan gaan dood en word weer lewendig. Di Maan sê toen eenmaal an di Hasi : "Loop jy na di mense toe en sê ver hulle : Net soos ek doodgaan en weer lewendig word, so sal julle oek doodgaan en weer lewendig worde." Di Hasi loop toen na di mense toe en sê : "Net soos ek doodgaan en ni weer lewendig word, ni so sal julle oek doodgaan en ni weer lewendig worde ni." Toen hy weer terugkom vra di Maan ver hom : "Wat het jy gesê ?" "Ek het ver hulle gesê : Net soos ek doodgaan en ni weer lewendig word, so sal julle oek doodgaan en ni weer lewendig worde ni? 'Wat ?' sê di Maan, "het jy dit gesê ?" En hy vat 'n stok en slaat hom op syn bek en daarvan is syn bek nou oop van voor. Di Haas het toen gevlug en tot van dag toe vlug hy nog mar altyd. "Ons is nou kwaad ver di Hasi," sê di ou Namakwa, " omdat hy so'n slechte boodskap gebring het, en daarom eet ons ni syn vlys ni."

“Di to’erdokters haal partykeer konsuis klippiis, of beentjiis, of slange, ens, uit di sike syn lyf uit. Partykeer jaag hulle kamma, met di asgaai in di hand, agter di duiwel an wat hulle uit di sike uit gejaag het, o'er berge en dale. As hulle di duiwel kan inhaal dan word di sike gesond ; as hulle hom ni kan kry ni, dan gaan di sike dood.

“Hulle begrawe ni di dooi'e ni, maar goi di lyke ver di wolwe. Net mar di koning word begrawe as hy sterwe. As een gevaelik siik is, dan gaan hulle hom in di veld weggooi. As hy altemit weer terugkom en hy word ni gesond ni, dan doen hulle dit weer, partykeer tot 3 mal toe, tot hy dood is. Dit lyk of hulle bang is dat so 'n sike di ander sal ansteek. Net so maak hulle as een wil versuip, dan hardloop hulle weg of goi hom met klippers. As 'n vrou in barensnood is, dan loop hulle oek almal weg, in plaas van ver haar te help.

“Di kaffers besny hulle kinders soos hulle 12 of 14 jaar oud is. Hulle het 'n heelparty seremoniis daarby. Na di besnydenis word hulle hele lyf wit geverwe, dan word hulle in di rivier gejaag om ver hulle skoon te was. Di ou klere word dan weggegoei en nuwe angetrek. Dit lyk of dit moet beteken, dat hulle nou nuwe mense geworde het met di besnydenis.

“Vrouens koop hulle vervé. Mar hulle mag haar ni weer verkoop ni. Veelwyver is algemeen onder hulle. Di gewone kaffers het 2 of 3 vrouens; maar di kapteins het meer.

“Hulle lewe van hulle vé en van jag. Geld het hulle ni : hulle ruil mar o'er en weer. Sout gebruik hulle ni. Hulle smeer di vlys met koeimis en smyt dit dan in di vuur om te braai. Vuur vrywe hulle uit di hout uit. 'n Plat stuk hout lê hulle op di grond neer, maak daar 'n kleine gaatji in, en 'n dun stokki sit hulle regop daarin en vrywe dit tussen hulle hande, tot di hout waar dit op makaar vrywe naderhand warm worde en an brand raak.

“Di vrouens moet al di werk doen. Di mans is te lui om te werk. Koeie melk, jag, en oorlog maak, is al wat di mans doen.” So veul nou van Van der Kemp.

Met di kaffers is dit ni nes met di Boesmans gegaan ni. Hulle is nou nog 'n sterke volk en 'n menigte stamme. Sendelinge is al onder party stamme en party van hulle is al ordentelik beskaaf. Mar daar is daarom nog 'n menigte wat ni van onse liwe Here weet ni. En dis te wens, dat di Christendom wat hiir in Afrika is nes 'n suurdeeg in di middel van di meel (Mat. xiii : 33), mag deur trek, totdat al di nasiis wat rondom ons woon di Here Jesus leer ken en liifhê. Daarvan sal ons later meer sê as ons vertel van di sendelinge.

VIIRDE HOOFSTUK.

DI ANLEG WORD 'N KOLONI.

Plan om 'n Kanaal te maak.—“Vrye Burgers.”—Ewa.—Bevolking in 1657.—Kwelling an twé kante.—Grond gekoop.—Van Riebeek vertrek.

“Di mens o'erdenk syn weg, mar di Hére bestuur syn gang,” sê di spreekwoord. En so het dit oek hiir gegaan met ons Koloni. Di maatskappy wou mar 'n anleg hiir gemaak hé, en dis naderhand 'n koloni geworde. En dit was mar goed oek; want dit sou tog jammer wees om di goeje grond somar woes te laat lê. En di Hottentots was mos te lui om dit te bewerk.

Di maatskappy het eenslag plan gehad om van di Kaap 'n eiland te maak. Hulle wou 'n **kanaal** gemaak hé van Tafelbaai af na di Hottentots Hollanse sé toe, en so di twé baaie inmakaar gelei hé. In di tyd van gouwerneur Van der Stell het hulle weer daaro'er gepraat, en toen het hulle oek daarmé begin, mar di waaisand het hulle so gehinder dat hulle verplig was om dit op te gé.

VRYE BURGERS.

Toen party van di mense wat by di maatskappy in diins was, hulle tyd uitgedien het, het hulle ver di maatskappy gevra om hiir an di Kaap te kan bly woon as “Vrye Burgers” (soos ons Boere nou,) en om 'n stuk grond om op te boer. Di maatskappy was dadelik gewillig en het ver hulle toen stukke grond gegé of ver 'n goedkoop prys verhuur. Saad, bome, plantjies, en wat hulle wou hé, kon hulle uit di Kompieniis-tuin (di tuin van di maatskappy) kry. Op di manir het hulle toen begin plase an te lê, altyd verder en verder. Mar daaro'er is di Hottentots 'n bitji opstandig geworde; want hulle was bang, dat hulle op di manir hulle land sal kwytraak. Mar later, sal ons siin, het di onenigheid eers reg uitgebreek.

Van Riebeek het naderhand weer 'n ander tolk gehad (Harry het mos weggeloop) en haar naam was Ewa. Deur haar het di Hollanders toen meer van di nasiis gehoor. Di Saldanhas vertel van 'n groot Kaptein, wat diper in di land in woon. Hulle noem ver hom “Chobona” Hy was Groot-kaptein o'er al di ander. Wonderlike geskidenisse het hulle oek vertel (en hulle glo dit vas) van lande waar goud in di sand gekry is, en waar grote kliphuise nog staan en wit rys groei.

BEVOLKING VAN DI ANLEG.

In di jaar 1657 is di eerste slawe hiir ingevoer. Op di 30st. Mei was hiir vollens opgaaf :—

Soldate.....	80
Sike	15
Wit vrouens en kinders ...	20
Slawe van di Maatskappy ...	98
Vrye Burgers	51
Slawe van di Vrye Burgers	89
Bandite	7
	Te same 360.

As 'n mens nou di sike, di slawe, di bandite, en di vrouens en kinders af-trek, dan bly daar maar 131 man o'er om di héle anleg te verdedig.

Van Riebeek het tedanig kwelling gehad van di weglopery van di slawe en di nasiis het hom so baing gefop, dat hy naderhand ronduit moes verklaar dat hulle algar diwe en skelms is, mar Harry di grootste van almal. Op laas het hulle di skurk tog in di hand gekry, en 10 Juli 1658 met twé van syn maters saam na Robben Eiland gestuur.

ABRAHAM GABBEMA.

Di Maatskappy was mar in di tyd in groot moeilikheid. An di een kant was di Vrye Burgers (ons noem hulle nou verder mar di Boere) ontevrede, dat hulle ni met di nasiis vry kan handel ni. En an di ander kant wil di Hottentots oek ni deug ni. Di gevaar word toen so groot aan di kant van di Hottentots, dat di Gouverneur verplig was op di eerste Mei 1659 'n besluit te neem, om 'n Kommande op te maak. **Abraham Gabbema** was Kommandant, en syn manskap was 150 man sterk. Di Kaapmans en party van di ander stamme word toen oek opstandig. Een van di Kaapmans het hulle gevang, en toen hulle ver hom vra waarom hulle almal nou so-mar-so vyandig is, sê hy, omdat di Hollanders al hulle beste veld, waar hulle vé moet wei, in besit neem. En dit is so vér waar oek. Mar di Hollanders kon daar nik s an doen ni. En an di ander kant, di Hottentots kon nooit teen di Hollanders veg ni.

GRONDVERKOOP.

Toen di maatskappy hoor dat di Hottentots ontevrede is o'er hulle grond, gé hulle las om 'n stuk grond te koop, so dat hulle hiir 'n vaste eiendom het. In 1672 het hulle toen di Kaapse distrik gekoop van Kaptein Schacher, van Leeuwkop tot an Saldanha Baai; en kort daarna weer di distrik van Hottentots Holland van Kaptein Dhouw. So het di Hollanders op laas vaste eiendom an di Kaap gehad; toen kon hulle vry werk en boer en handel. Ver elk een van di kapiteins het hulle £800 belowe, mar hulle het skaars £10 an klerasi ontvang.

In di tyd van Van Riebeek word oek poginge gedaan om di land te ondek, want hulle was mar net so vér as Tafelberg bekend met di Suid-deel van Afrika.

So word **Jan Wintervogel** in 1655 uitgestuur ver 'n ondekkings tog. Hy het 3 weke weg gebly en mar min uitgevoer.

In 1657 het **Abraham Gabbema** di Paarl berg, Drakenstein en andere plekke in di nabijheid ondek.

Op laas het di maatskappy ver Van Riebeek syn ontslag gegé, en in 1662 is hy van di Kaap na Batavia gegaan. Hy was 'n vroom en deugsam man en onder al di teenspoed verdiin hy tog di eer van Stigter van di Kaap Koloni. Tien jare was hy hiir, van 1652 tot 1662. Toen hy hiir gekom het was hiir nik. Nou is hiir 'n Kasteel, huise, tuine, en plase. Di Anleg is 'n Koloni geworde.

VYFDE HOOFSTUK.

DI KOLONI GROEI OP ONDER TEENSPOED.

Dri klasse.—Ware toestand.—Van Hoorn.—Van Wagenaar.—Van Quaelberg.—Borghorst.—Hackius.—Goske.—Moeilikheid met di Hottentots.

Ons sal nou verder goed moet let op di onderskeid tussen di anleg van di Maatskappy en di jonge koloni. Party skrywers o'er di geskidenis van ons land het vergeet om dit in di oog te hou.

Ons het nou dri klasse van mense wat ons moet uit makaar hou. Daar is nog di party wat in diens is van di Maatskappy; hulle word betaal en hulle moet mar doen soos halle orders kry. Dan is daar nou 'n klompi "Vrye Burghers," of Boere, wat hulle ei'e plase gehuur of gekoop het, en ver hulle selwers werk. En dan is daar di Hottentots en ander nasiis, wat hiir in di land gewoon het.

Di belangrikste van di dri klasse ver ons is natuurlik di Boere. Dis hulle wat eindlik di Koloni gestig het. Want di wilde nasiis *kon* dit ni doen ni; wat weet hulle van huise maak en plase anlē? En di mense wat in diens van di Maatskappy was *wou* dit ni doen ni; hulle werk mar ver di voordeel van di Maatskappy en van hulle selwers, soos ons later gedurig sal siin.

Mar wat het di arme handjivol Boere tog moet sukkel in di eerse tyd! An di een kant di nasiis—bang om hulle land te verliis—was mar altyd daar op uit om di Boere te besteele en te vermoor. An di ander kant—di meeste van di gouwerneurs wat di Maatskappy na Van Riebeek hiernatoe gestuur het, en di ander hoge heertjiis, wou mar altyd di arme Boere verdruk en ver hulle selwers verryk.

Mar dis 'n teken van alles wat waarlik goed is: dit groei op onder ramp en teenspoed. En so was dit met ons koloni oek. Dit sal ons siin as ons vertel wat toen verder gebeurd is.

Omdat Van Riebeek so dikwils al syn ontslag gevra het, stuur di Maatskappy naderhand ver *Gert van Hoorn* as syn opvolger van Holland af hiernatoe in 1660. Mar ongelukkig is hy op sé gestorwe eer hy an di Kaap was. So moes Van Riebeek nog 'n tydj bly.

ZACHARIAS VAN WAGENAAR, 1662—1666.

Di Maatskappy het toen weer ver **Zacharias van Wagenaar** gestuur. In 1662 kom hy hiir an, en Van Riebeek vertrek toen na Batavia. Op di sesde Mei 1662 het Van Wagenaar di Koloni o'ergeneem uit Van Riebeek syn hande. Hy het verklaar dat hy alles in di beste orde gekry het.

a In di tyd gè di saailand van di Maatskappy al deurenbank 545 mud koorn in di jaar op, en di klein klompi Boere kon oek al jare omtrent 100 mud koorn verkoop. Di uitgaaf van di koloni was toen al jare 38,773 gulde (£2 908 7s. 6d), en di inkoms 32,000 gulde (£2,400).

Die was mar moeilik in di da'e om al di skepe wat hiir ankom te voorsien. Di Maatskappy het alleen al 40 skepe gehad wat met di Indiane gehandel het,

en altoos hiir ankom om kos en water in te neem. En di Hottentots wou ni altoos vé verkoop ni. Di prys van 'n koei was in di tyd 'n stuk tabak net so lank as di koei is van haar stêrt tot by di horens ; en van 'n skaap netso.

Di Maatskappy het in di tyd oek 'n party fatsoenlike jonge meisies, di meeste wese, hiernatoe gestuur om met di Boere te trou.

Di slawehandel het oek nou begin in di koloni. Di Engelse het di eerste slawe hiir ingevoer. Op di agste October 1664 kom di *Lion*, 'n Engelse skip, hiir an met 'n vrug slawe van Madagaskar. Di arme goed was somar nakend en brand ma'er. Di Engelse kaptein het hulle verkoop ver £50 stuk.

Van Wagenaar was gou di lewe hiir moeg. Di Maatskappy het hom meer geld belowe, maar hy wou ni langer bly ni. Wagenaar het di Kasteel "De Goede Hoop" hiir laat bou in 1666. Dis al wat hy belangrik hiir gedaan het.

KORNELIS VAN QUAELBERG, 1666—1668.

In Jannewari 1667 het **Kornelis Van Quaelberg** hiir angekomm as kommandeur. Hy het weinig gedaan in di belang van di Koloni, en wou hom mar self ryk maak.

Lodewyk XIV het 'n plan gemaak om 'n groot koloni te stig in di Ooste, en stuur daarom 'n groot vloot om koloniis van ander lande te gaan afneem. Di vloot was ni goed versorg ni, en so was di skeepsvolk byna almal verhonger toen hulle an di Kaap kom.

Van Quaelberg het hulle ni alleen kos gegé ni, mar oek baing vrindelik behandel, en dit was teen di sin van di Maatskappy, want Holland was in di tyd kwaad gesind teeno'er di Franse. Van Quaelberg word dus van zyn pos ontslae en hulle stel toen weer ver *Jakob Borghorst* in syn plaas an, in Jannewari 1668. In syn tyd het di Maatskappy laat ondersoek doen na edelgesteente in di koloni. Mar hulle het ni gekry ni.

PIETER HACKIUS.

Na hom kom weer *Pieter Hackius* in 1670. In syn tyd het di Hollanders di wet gemaak, dat ider man ver elke boom wat hy afkap op syn plaas twé ander in di plek moet plant. Daarom is daar nou nog rondom di Kaap, Wynberg, en Hottentots Holland so baing bome. En dit was 'n goeje wet oek. Dit sou goed wees as ons Parlement di wet weer wil invoer.

YSBRAND GOSKE, 1672—1676.

Na syn dood word **Ysbrand Goske** aangestel as eerste **Gouwerneur** van di Kaap, in 1672. 'n Nuwe kasteel het hulle nou begin te bou. In September 1673 het amper al di Maatskappy syn beeste versuip in di wildesand, an di mond van Sout Riviir.

Tot nog toe was hiir-gen skool gewees ni, en Jan Wittebol was di eerste meester wat aangestel is. Twé klein Hottentotjiis kon altoos vernuut geleer worde in di skool. Di regering het ekspres 'n man aangesteld oek om di taal van di Hottentots te beskrywe. Syn naam was Wreede. Mar hy was 'n slegte man ; so is er daar verder niks van gekom ni.

MOEILIKHEID MET DI HOTENTOTS.

Di Boere het in di tyd mar gedurig moeilikheid gehad met di Hottentots-stamme. Gonnema, en 'n party ander kapteins wat met hom saamgespan het,

het di Boere jare lank gekwel. In 1671 het Gonnema met syn volk reeds twé Boere vermoor. Kort daarna steel hulle al di vé van 'n arme Boer weg, en in November 1672 neem hulle weer al di goed af van dri Boere wat gaan sekoeie skiit het in di Bergrievir, en eindelik het hulle 8 man omsingel om di te vermoor. Di Gouverneur Goske stuur toen ver Luitenant Kroese met 36 man om hulle te gaan verlos; mar toen hulle daar kom was dit al te laat.

Di Gouverneur kry naderhand weer di tyding, op di 14de Juli, 1673, dat di Hottentots weer 4 man vermoor het, en hy stuur nog 18 man te pérda om ver Kroese te gaan help. Soos ons kan verwag, di Hottentots vlug; mar 4 van Gonnema syn volk, en 800 beeste en 900 skape kry hulle in di hande.

In Maart 1674 moes di Gouverneur al weer 'n kommando uitstuur teen Gonnema om hom te straf. Mar nou was di kommando 'n bitji sterker: 50 soldate, 50 Boere, en 250 mak Hottentots. Toen het hulle hom dedelik di les gelees; het hom vêr weggedrywe, en ruim 800 beeste en omtrent 4,000 skape afgeneem.

In November 1675 kom hy waarlik weer; mar nou val hy di mak Hottentots an wat ver di Boere gehelp het di vorige keer, vermoor 'n heel party van hulle, en neem 'n menigte van hulle vê af. 'n Kommando soldate, te pérda en te voet, word agterna gestuur; mar kon hulle ni kry ni.

In Maart 1676, is weer dri Boere vermoor deur di Hottentots. Di Gouverneur stuur weer 'n trop soldate onder Luitenant Kroese; mar soos gewoonlik keer hulle onverrigter sake terug. Want di soldate gé daar mar bloed weinig om hoe di Hottentots met di Boere werk. Mar beeste en skape het hulle gedurig van di Hottentots afgeneem, so dat hulle al armer word. Op di derde Juni, 1677, stuur Gonnema afgesante om di Gouverneur om vrede te kom vra. Di 25ste van di maand is daar toen 'n vredesdraktaat gesluit tussen di Hollanders en di Hottentots, waarin bepaal word dat Gonnema ver di Gouverneur om ekskuus moet vra, en verder al jare 'n belasting moet betaal van 30 beste.

Om op di belofte van sulke kerels as Gonnema staat te maak, sou gekheid gewees hé. Dit het di Gouverneur oek gou moet ondervinde in di betaling van di beeste. 'n Engelsman, soos Dr. Philips in syn boek: "Onderzoeken in Zuid Afrika," mag di deugde van di Hottentots, en daaronder veral hulle liefde ver di waarheid, prys so veul as hy mar wil, ons wat daeliks met hulle omgaan weet van beter.

Dat di Maatskappy alles gedaan het om mar in vrindskap met di Hottentots te lewe, kan niemand betwissel; mar dat daar oek wel 'n enkelde maal wredeheid gepleeg is, kan ons ni voorstry ni. Di vyandskap was aan weerskante mar groot. Gen patrolji van 12 man kon 20 myle vê gaan, sonder deur di Hottentots gemolesteer te worde ni. En tog as 'n wit man 'n Hottentot mishandel het, en dit kom voor di Gouverneur, dan kry hy 'n swaar straf. Ons kry in di regtsboeke van di dae verskeie voorbeelde daarvan. Eén sal ons mar anhaal om te laat siin. 'n Hollander, Willems was syn naam, het 'n Hottentot doodgeskiit, soos hy sê, per ongeluk. Hy vlug toen uit di Koloni na Holland toe. Daar kry hy pardon, en kom toen weer na di Koloni toe. Hy het gedog hy was nou vry. Mar ja wel, wi sê so? Onse ou maat word opgepak net soos hy ankom en na Robben Eiland gestuur, en naderhand weer daar vandaan af na Mauritius getransporteer.

Sommige skrywers o'er di Koloni, veral Engelse, het di Hollanders beskuldig dat hulle di Hottentots uitgerosi het. Mar dit is pure leuens. Di grootste

verwoesting het di pokkiis en sulke aanstekelike siiktes onder hulle angerig. 'n Mens kan self begryp, as di pokkiis of masels in so 'n kraal onder di Hottentots of Boesmans kom, dan skuit daar mar min o'er. Dan kom daar nog by, dat toen di Hottentots met brandewyn en tabak bekend word, hulle dade lik daar 'n afgod van maak en hulle gesondheid daarmé verwoes. Kyk mar in ons da'e nog.

Di arme Vry'e Burgers (Boere) kry dit nou mar swaar. Hulle word **vry** genoem, mar ons sal nou ni so groots op di vryheid wees ni. Wat hulle moeilikhede was siin ons uit di vollende petisi, wat hulle an **Verburgh**, 'n Komissaris in di diins van di Maatskappy, gë, om an di Maatskappy voor-gelê te worde. Hulle vra :—

- (1) Dat hulle hulle goed kan verkoop ver enig prys, en ni ver di vasgestelde prys van di Maatskappy ni ;—
- (2) Dat di regte an Vrye Burgers in Batavia' gegeë, oek an hulle moet ver-leen worde ;—
- (3) Dat Boere wat nog ni grond het ni, grond in Hottentots Holland moet gegeë worde ;—
- (4) Dat di prys van rys moet verminder worde, ver di voordeel van arme burgers.

Buiten di laatste artikel, word di andere toegestaan. Dit was in 1971.

SESDE HOOFSTUK.

DI KOLONI GROEI OP ONDER TEENSTOED.—(Vervolg).

Simon Van der Stell.—*Nuwe Emigrante.*—*Reis na Namakwaland.*—*Ankoms van Hugenote.*—*Aardbewing.*—*Willem Van der Stell.*—*Onenigheid.*—*Klagte.*—*Vervolging*—*Tas.*—*Ontslag van Van der Stell.*—*van Assenburg.*

In di vorige hoofstuk het ons gesiin hoe di arme Boere an di een kant het moet ly van di Hottentots. Nou sal ons siin hoe hulle verdruk geworde is van di Gouwerment. Mar laat ons eers di geskidenis 'n bitji verder vertel, dan kom ons van selfs aanstons daarby.

In 1678 sterf di Gouwerneur Johan Bax van Herentals, wat in 1676 hiir angekom het as Gouwerneur tot grote droefheid van al di inwoners; want hy was 'n goeje man. In syn tyd is di kasteel klaar gekom. In 1676 was daar 'n grote droogte, waardenr daar 'n misoes was en baing van di vê vrek. In di tyd trek party van di Boere so vêr as Hottentots Holland. Di Gouwerment het te danig di boerdery vortgehelp, so dat daar genoeg graan in di Koloni moes gewen worde; want tot nog toe het hulle altyd veel rys van Batavia af ingevoer.

SIMON VAN DER STELL, 1679—1699.

Na di dood van Bax van Herentals kom **Simon Van der Stell** hiir an as Gouwerneur op di twaalfde Oktober, 1679. Na hom is Stellenbos genoem. Syn regering het 21 jaar geduur en hy was 'n bekwame man. Deur hom is di eintlike kompeniis-tuin geplant wat vandag nog 'n siraad ver di Kaapstad is.

Nadat daar gedurig na Holland geskrywe was om tog emigrante na di Kaap toe te stuur, kom daar in 1684 50 boere en ambagsmans en net so veel fatsoenlike jonge meisisi uit. Di meeste van hulle het an Stellenbos en Drakenstein gaan woon.

DI KOPERMYNE.

In 1685 het Van der Stell 'n reis gemaak na Namakwaland toe; dit was in di da'e vêr in di woeste wêreld in. Hy het 'n groot geselskap by hom gehad. Hulle het 15 weke uitgebye, en by alles wat hulle gesiin het, het hulle oek nog di **koper-myne** ontdek.

Van 1688 tot 1690 het di Franse vlugtelinge of Hugenote hiir angekom. Mar ons sal nou hiir niks van hulle vertel ni. Ons sal liwers 'n aparte deel van ons geskidenis daarvoor gebruik. Dan kan ons alles omstandiger vertel.

'n Aardbewing was hiir op di 7de September, 1695. Net 44 jare daarna, in 1739, op diselfde maand en dag was dit weer. En in Juli, 1766, en dikwils na di tyd is dit weer gebeur; mur nooit so erg, dat dit groot skade gedoen het ni. Dit lyk daarom of di Kaapse vlakte eers sé was, aaneen van Simonsbaai na Tafelbaai, en dat met aardbewing di grond so opgerys is. Dis ni onno' entlik ni.

WILLEM VAN DER STELL, 1669—1706.

Simon Van der Stell het bedank in 1699, en het toen stil gaan lewe op 'n plaas naby Rondebos en syn seun **Willem Adriaan Van der Stell** kom toen in syn plaas. Hy was ni nes syn vader ni. Hy het di arme boere baing onderdruk. Hy wou mar net ver hom self verryk. Gen wonder dat di boere opstandig geworde het ni. Hulle was vroeger altyd onderworpe an di Gouverneurs, so dat di met hulle maak net soos hulle wil. Mar di jonge Van der Stell het dit tog 'n bitji al te erg gemaak.

Di Boere het wel di naam gehad van "Vrye Burgers," mar in di daad was hulle slawe van di Gouverneur en syn raad. Dis waar, daar was kamma so'n wet dat di Boere kan kla'e by di Gouverneur-Generaal in Indië; mar dit kon hulle nooit doen sonder kennis van di Gouverneur an di Kaap ni. En kom hy dit agter, dan kan hulle mar sê, hulle kry swaar da'e; hy vervolg hulle so vêr as hy kan en reg kry hulle nooit. Mar laat ons mar eenkeer vertel di opstaad van di da'e, dan kan ons daaruit genoeg siin hoe dit in di tyd geaan het.

In 1705 het di Boere 'n klagte opgemaak teen di jonge Van der Stell, en dit gestuur na di Gouverneur-Generaal in Batavië en na di "Kamer van Zeventienen" in Holland. Di Boere was toen 450 in getal, en in ~~treurige~~ toestand. Hulle mag ni handel ni, en moes hulle goed an di Maatskappy verkoop, en dit ver di prys wat di Gouverneur bepaal. En dan moes hulle ansiu dat di Gouverneur en syn vrinde en gunstelinge, teen di wet van di Maatskappy, sulke grote boerderye anlê dat di arme Boere naderhand nik van hulle goed kon verkoop ni. Di klagte wat hulle na Holland toe gestuur het begin op di maniir :—

"Verdruk deur di grootste gebrek en elende, neem ons, in alle onderdanigheid, di vrijheid om ons regvîrdige klagte voor u, Hoogede'e te breng; en ons word daartoe nog meer gedwing, omdat ons, deur di onregvîrdigheid en vîrgaande wreedheid van di Gouverneur, W. A. van der Stell, ni alleen gruwelik verdruk, mar net as slawe behandel word; en terwyl ons vrij gebore mense en onderdane van u, Hoogedele, is, so is dit gemakklik te begriip dat so'n behandeling ver ons dubbel hard val om te dra. Ons het daarom beslote om voor u, Hoogedele, di vollende klagte te breng."

Dan ga't hulle an om te vertel hoe di Gouverneur te'en di wet grote en kosbare stukke grond ver hom toe'eien, en op publike onkoste laat bewerk; so groot dat 50 Boere daar op sou kan lewe. Op syn grond staat 400,000 wingerdstokke, en hy het 800 beeste en 10,000 skape. Sestig man wat deur di Maatskappy betaal word moet ver hom werk, en nog 100 slawe van di Maatskappy moet ver hulle help, en syn wa'ens en ploe'e, ens. word gemaak van di Maatskappy syn yster en di houtwerk word uit di bosse van di Maatskappy gekap. Hy het 15 poste ver zijn vê en al di beste wei neem hij ver hom. Dan beskrywe hulle di maniir waarop hy syn vê anskaf :

"Di Gouverneur, en syn broer Frans, di predikant, Petrus Kalden, en ander dinaars van di Maatskappy, was di eerste wat begin te handel het in vê; en dit het hulle op 'n onderduims maniir begin sonder dat imand daarvan geweet het. Om vê te kry het hulle 'n heel party gewapende mense, met kruid en lood uitgestuur, en di het hiir en daar vê geruil en op ander plekke met geweld afgeneem van di nasis, so dat hulle met 'n groot trop vê teruggekom het. Hulle het oek op gemêne manire vê afgeset van di Boere, ens. Dit het di

Hottentos opstandig gemaak, en dan moet ons onskuldige Bcer e dit vergelde."

Van di Gouwerneur word ni alleen geklaag ni ; van Kalden, di predikant, sé di klagte : "Hij is oek een van di grootste boere, en miski kry hy £9 in di maand van di Maatskappy as predikant, hy maak daarom niks van di godsdiins ni ; hy gè baing meer om syn boerdery as om syn preekstoel. Hy bly partykeer so mar 14 da'e agtereën op syn plaas. Dit gebeur dikwils dat mense van vèr kom om hulle kinders te laat doop, of om te trou, en dat hulle so mar onverrigtersake moet omdraai. Maar daar gè hy niks om ni so lank as hy mar in guns is by di Gouwerneur. En as di Gouwerneur uit is op syn boerplaas, dan is hy oek uit. Hy gè daar niks om, om twè sondage agtermakaar uit te bly ni, ensé dan nog ewe brutaal : "As di Gouwerneur en di onder Gouwerneur (Secunde Persoon) ni in di Kaap is ni, wat sal ek dan daar maak ?"

Hieruit kan u, Hoogedele, nou self opmaak hoe min ons predikant om godsdiins gè. Ons kan nog baing voorbeeld opnoem, maar dis so skandelik, dat ons dit maar liwers sal laat staan."

Nadat hulle verder vertel het hoe di Boere wat naas di Gouwerneur syn plase woon verdruk word, sé hulle van di Gouwerneur syn broer; "Hy is net so vol ondeug as 'n eier vol kos is. Hy doen net so veel kwaad as syn gal hom ingè, want hy reken nimand kan hom iits maak ni, hy is di Gouwerneur syn broer. Hy is kompleet 'n pes ver di Kaap, en dis al plisier wat hy nou het om di arme Boere te bedrië en te vervolg. Ja, as dit in syn mag is om di laaste boer in een dag om te breng, hy sal ni twè daarvoor neem ni.

"Ja waarlik, uit di dade van di dri lyk dit of hulle denk dat hulle geregtig is om te doen net wat hulle wil, en dat hulle baas is van di hele land, so dat hulle mar kan maak net wat hulle wil. En as dit an hulle staan, dan verban hulle net nou di laaste boer uit di Koloni uit."

Di grootste klagte teen di Gouwerneur is nog dat hy di wynboere so sleg behandel. Een tiinde deel van hulle oes moet hulle an di Gouwerment gè, en as huile di ander wil verkoop dan bepaal di Gouwerneur self di prys. As hiir vreemde skepe ankom wat wyn wil hé, dan moet di Boere an di Gouwerneur hulle wyn verkoop ver 10 tot 20 riksdaalders (15 shillings tot £1 10s.) di lè'er, en dan verkoop hy dit weer an di kapteins van di skepe ver 150 riksdaalders (£11 5s), en steek dan al di voordeel in syn sak. Di korenboere moet hulle graan verkoop ver halfprys, ens. "Al di dinge is bewyse dat di Gouwerneur 'n straf is ver di Boere, want hij is jaloers op hulle en doen al wat in syn vermoe is om hulle te renneweer; want syn spreekwo rd is: "'n Gerenniewerde volk is gemakkelik om te regeer." Mar dis gen wonder ni, want di gemeenste soort van mense is syn beste vrinde, as dit hom maar voordeel anbreng."

ADAM TAS.

Ons het al gesé dat hulle twè klagtes opgemaak het, een na Batavia en een na Holland; dis uit di laatste wat ons nou angehaal het. Di een na Batavia toe het hulle dadelik weggestuur ; mar na Holland toe kon hulle nog ni kans kry ni, want dit moes stilteiis gaan. En voor hulle dit kon wegstuur na Holland toe, kry di Gouwerneur al tyding van Batavia af, dat di Gouwerneur Generaal so'n klagte te'en hom ontvang het. Natuurlik, di Gouwerneur en syn anhang was woedend, en hulle het dadelik alles gedoen wat in hulle vermo'e is om di daders uit te vinde. In so'n klein koloni, onder so'n bitji men-

se was dit gemakkelik oek. En gou kryg hulle suspisi op **Adam Tas**, 'n boer van Stellenbos. Daarop neem hulle dadelik di besluit dat hij moet gepak wordé met al zijn papire, en opgebreng worde na di tronk in di kasteel. Di Gouverneur stuur toen di Lan-dros Starrenburgh, en di Raadshere Willem van Putten en Jan Brommert, en 'n lid van di Burgerraad Hendrik Bouwman en gè ver hulle syn eie rytuig om stil-stil in di nag deur te ry na Stellenbos en, nog 'n party soldate met hulle same om dadelik gewapen syn huis te omsingel, en ni toe te laat dat imand anders daar ingaan of uitgaan ni.

Sondag morre, voor son-opkom, omsingel hulle di huis van Adam Tas storm somar syn huis in tot in syn slaapkamer waar hy met syn vrou en kinders nog slaap, en order al syn kiste en kaste om al syn papire te ondersoek, en hy moes hom dadelik klaarmaak om na di Kaap te gaan. Nadat hulle al syn papire deurgesnuffel het pak hulle hom op met papire en al en breng hom Kaap toe

Onder syn papire het hulle toen 'n kopy van di klagte gekry, met al di name van di kla'ers daaronder. Soos ons kan verwag, di Gouverneur begin hulle toen te vervolg. Tas het hulle dadelik in di tronk gesmyt, en moeite gedoen om di ander oek in di hande te kry; mar di wat kom skuld bely en erken dat hulle verlei is, kry pardon. Di ander kom almal in di tronk.

Di soldate en di konstawels het in korte tyd byna al di wat di klagte onder teken het gevang en opgebreng, en di wat ni wil terugtrek en om pardon vra ni, woud verban na Mauritius, Ceylon of Batavia.

Met di vervolging het di Gouverneur daarom ver hom self lekker gefop. Hy verban na Holland ver Henning Husing, 'n lid van di Burgerraad, en nog viir van di vernaamste Boere. Hulle het gou vrinde en invloed gekry in Holland en di sake daar so bekend gemaak dat di Maatskappy di Gouverneur en syn anhang dadelik terugroep na Holland toe. Di order kom an di Kaap an in April 1707. En dadelik word almal wat in di tronk geset is vrygelaat; party het toen al meer as 13 maande daarin gewees. So gaan dit in di wereld; dit kan duur so lank as dit wil, mar op laas moet dit blyk: "De Heere kent den weg der regtvaardigen; maar den weg der goddeloozen zal vergaan"—Ps. 1: 6. In 1706 word di ambtenare belet deur di maatskappy om te boer ver hulle ei'e voordeel

En dat di jonge Koloni onder al di te'enspoed tog opgegroei het, blyk uit di vollende opgaaf :—

Van Assenburg volg Van der Stell op in 1708 en kry toen di koloni verdeel in di distrikte van Kaap, Stellenbos, Paarl, Malmesbury, (Zwartland) Caledon en Tulbagh (Land van Waveren). Di Boere was iits minder as 2,000 en di slawe iits meer. In 1710 kon hulle verkoop 20,000 mud koorn, 1,200 mud rog, en 1,200 mud gars.

SEWENDE HOOFSTUK.

GOUWERNEUR VAN NOODT EN SYN TYD.

Simonsbaai.—*Willem Helot.*—*Mauritz Pasquess.*—*Jan de la Fontaine.*—*Pieter Gysbert van Noodt.*—*Wreedheid.* *Samenswering.* *Doodstraf.*—*Vreselike Uiteinde.*

In April 1708 het Gouwerneur Van Assenburg 'n proklamasi uitgevaardig, waarin hy reg en vryheid terug gé an almal wat Van der Stell so onregvuldig vervolg het.

In 1709 het di regering Simonsbaai laat ondersoek, en toen verklaar dat dit 'n veiliger hawe is ver di skepe in di winter as di Tafelbaai. Want hulle het al dikwils ondervinde dat di Tafelbaai in di winter, as di noordewind sterk waai, mar regte gevaarlik is. Dit moes hulle veral ondervinde op di 20ste Mei 1737. Toen is daar 8 skepe gestrand, en 207 mense verdrink. Van toen af het di Gouvernement orders gegé, dat di skepe in vervolg van tyd in Simonsbaai moet o'er winter, en daarom het hulle groot gebouwe daar op gerig.

Van Assenburg was mar kort an di Kaap. In 1711 kom syn opvolger **Willem Helot** an. In di jaar het hulle begin om di ou tronk te bou en in di volleende jaar sterf di ou Van der Stell, en word met alle eer en prag begrawe.

GOUWERNEUR CHAVONNES.

Mauritz Pasquess, Marquis de Chavonnes, 'n Franse Hugenoot, word tot Gouwerneur benoem in 1714. Hij gebiid dat di wette van di Hollanse Gouvernement in Indië ook hiir geldig moet wees. An opvoeding en onderwys was tot nog toe mar min gedoen. Hy begin met vas te stel: dat di Onse Vader, Tiin Gebode, Geloofs Artikels, Gebede, ver smorrens en saans voor en na di ete, en di Kategismus moes geleer worde. En om te sorre dat di Bybel ni verdraai word deur di skoolmeesters ni, was idereen wat onderwyser wil wees, verplig om plegtig verklaring af te lê van syn geloof in di eing en in di Leerregels van di Synode van Dordrecht.

It was mooi van di Gouwerneur dat hy gesorg het ver di onderwys en veral daarvoor dat godsdiens en onderwys same gaan. Want kyk! jy kan mos ni 'n mens syn hoof en syn hart, syn verstand en syn gevoel, van makaar skei ni Daardeur het di man getoon dat hy 'n regte Gristen was.

GOUWERNEUR NOODT, 1727—1729.

Jan de la Fontaine het di bestuur o'er di Koloni gehad na di vertrek van Mauritz Pasquess tot di aankoms van Gouwernéur **Pieter Gysbert Noodt** in 1727. Hy het glad ni gedeug ni en onderdruk syn onderdane op di skandelieste maniir, en behandel di soldate so sleg, dat party 'n komplot gemaak het om te ontvlug.

In di tyd was daar twe soorte van mense in diens van di Gouvernement hiir: *O'ermense* en *Bare*. O'ermale is 'n verkorting van di Slamse woord "Oranglame,"

en beteken : " 'n ou bekende." En Bare is weer van di Slamse woord : " Orang-baru," en beteken : " 'n nuwe persoon." Di Oerlamse was dus mense wat al jare in diens was, di Bare was nog mar kort hiir. Di Oorlamse wis al di paatjies en kan by di Boere wat yerdien, en het dus di onderdrukking ni so erg gevoel as di Bare ni, wat nog heeltemal vreemd was ; so dat di ontevredenheid onder di Bare di ergste was.

Mar ni alleen di soldate ni, mar di arme Boere moes oek di onderdrukking voel. Byvoorbeeld, as 'n man kom te sterwe wat 'n plaas in Erfpag gehad het en syn seun of erfgenaam vraag daarom, dan word hom eenvoudig vertel, dat hy di gebouwe wat op di plaas staan mar kan wegneem ; di grond moet verkoop word. Dan word di plaas an di hoogste bider verkoop, en is so'n seun of erfgenaam ni in staat om di plaas self te koop ni dan moet hy mar danki bly wees as di koper hom iits wil ge ver di gebouwe, anders kan hy di mar kom afbreek ; en so is daar meer sulke dinge. 'n Gouverneur wat sleg is kan duisend kansé kry om syn onderdane te verdruk.

Deur di arme soldate hulle traktement te onthou, ontstaan daar 'n samenswering onder hulle. Dertig of veertig meeste Bare, maak 'n plan om 'n party kruid en lood te neem en o'er di kasteelmuur ver hulle te laat afsak met 'n tou en dan weg te loop, al langs di sê af, totdat hulle by 'n Portugese of ander Koloni ankom, om dan daarvandaar af na Europa te gaan. Byna alles was al klaar, toen 'n verraaier alles an Gouverneur Noodt gaan vertel. Hy laat di samsweerdeurs dadelik pak en ge di Fiskaal las om di saak streng te ondersoek. Ag persone word ver di opmakers gehou en opgesluit in di tronk in 'n kammer waar anders di mense opgesluit word, wat moet gehang worde. Een van di ag is ontylug. Hy het syn lyf siuk gehou en word toen na di Hospitaal gebreng en van daar is hy gevlug. O'er di ander 7 spreek di Raad di vonnis uit om tiinmaal di spitsroede te loop en dan as matrose na Batawië gestuur te worde. Mar di vonnis was ni streng genoeg na Noodt syn sin ni. Hy roep toen as 'n duivel : "*Né hulle moet hang, di beeste ! hulle moet almal hang !*"

Di hele Raad protesteer toen daarteen, en sê dat di mense wel 'n plan gemaak het om te ontylug, mar dit nog ni gedoen het ni, en dat hulle daarom ni tot di dood kan veroordeel worde ni. Mar Noodt val hulle in di rede en skre :

"Ek neem dit op mij!" en di Raad moes mar stilbly. Daarop word hulle vonnis toen verander in 'n ander, namelik, dat hulle sou opgehang worde an di galg. Di Gouverneur teken toen dadelik di doodvonnis en skryf di woorde *Fiat Executio !*

Nadat di doodvonnis an di 7 skuldige voorgelees was, begin hulle klaar te maak om te sterwe, en breng hulle laaste dag deur met bidde, en bybellees, en sing en makaar te vermaan en te vertroos. Op di vollende morre, om 9 uur, word hulle na di galg gebreng. Vollens gebruik van di da'e moes di Raad elke strafsoefening bywoon ; en daar was oek nou, ni vêr van di galg af ni, 'n groot tent opgeslaan, en daarin sit al di Raadshere te kyk wat gebeur. Rondom di geregsplaas staan di sol late, en agter hulle duisende toekykers. Di een na di ander, word al 7 opgehang. Vele van di toekykers, en van di soldate, en selfs van di Raadshere, kon ni help om te huil ni. Daar klim di laaste een op di galg. Di laksman wil di tou om syn nek knoop. Hy roep : "Geef my nog één o'enblik." Nou draai hy syn gesig na di kasteel toe, waar di Gouverneur in di tyd woon, en roep so hard as hy kan : "Gouverneur Noodt ! ek daag jou binnek een uur tyd voor di reg'erstoel van di Alue'ende

God, om daar rekenskap te gé van myn siil en di sile van myn vrinde!" Toen draai hy hom na di laksman toe en sê: "Nou, in Gods naam!" En kort daarna hang hy dood aan di galg. Mar syn laaste woorde het almal laat bewe.

Di strafsoefening is nou verby. Almal keer te rug na di stad. Di lede van di Raad gaan, na gewoonte, na di Gouverneur om ver hom te vertel dat di straf voltoek is. Toen hulle daar kom, sit hy in syn leuningstoel aan di end van di kamer, waar hy altyd sulke besoeke ontvang. Hulle kom in, en wat sal hulle siin? Daar sit di Gouverneur dood in syn stoel! Syn gesig is so vreselik, dat hulle hom ni kon ankyk ni.

Toen di gerug in di kasteel rondgaan, wou nimand dit eers glo ni. Een uur voor di tyd het hulle nog di Gouverneur fris en gesond gesien rondloop. En nou is syn siil voor God om rekenskap te gé van syn dade.

Di Raad gaan toen na di huis van La Fontaine om planne te maak, wat nou di beste te doen,

Een van di ander gevangene, Winkelman, hoor toen skré: "Di Gouverneur is dood!" en hy skré toen oek: "Geen nood! Noodt is dood!" Dit was 'n téken verdi ander gevangene; hulle begin toen almal te skré: "Geen nood! Noodt is dood!" Ja om dit so uit te druk, al wat kon roep, skré uit. Idereen was bly dat di wreedaard dood was.

Toen di Raad enigsins tot hulle selwers gekom was, en di saak in o'erweging geneem het, het hulle 'n geméne doodkis laat maak, en in di Gouverneur syn huis gebreng, en syn slawe georder om di lyk daarin te sit net soos dit was. Di nag om 12 uur word daar 'n kleine deur van di kasteel wat in di ope veld uitkom, oopgemaak, en di slawe moes di lyk gaan begrawe op di plek wat ver hulle angewys word. Hulle word belet, en met di dood gedreig, dat hulle nooit an enig een mag vertel waar di lyk begrawe is ni. So is di saak verbor-ge gebly, en dis mar 'n gissing, dat hy begrawe is op Pérdeëiland ('n klein eilandtji in di Tafelbaai, naby di mond van Soutrivier).

Daarna moes di Timmermans 'n deftige kis maak van Indise hout, en soos dit klaar was, het hulle 'n prachtige begrafenis gehou met 'n lege kis. Mar gen mens het dit geweet ni, as net di Raad en di slawe. Naderhand toen dit uitkom, dat dit 'n lege kis is wat hulle begrave het, sê di mense, dat di duivel syn lyk uit di kis gehaal het; want hulle het van di eintlike begrawing nikks geweet ni. Met di grootste eer word di lege kis in di kerk begrawe, onder gelui van klokke en gebulder van kanonne.

In di Museum an di Kaap kan 'n mens nou nog di leuningstoel siin waarin Gouverneur Noodt aan syn einde gekom het.

So word di geskiedenis van Noodt verhaal in di meeste boeke, mar latere skrywers, soos mnr. Theal, beskou dit ver ni waar ni.

AGSTE HOOFSTUK.

DI KOLONI VOOR HONDERD JARE.

Jan de la Fontaine.—*A. van Kerrel.*—*H. Swellengrebel.*—*Ryk Tulbagh.*—
Pracht en Praal Regulaties.—*Kopermyne.*—*Pokkiis.*—*Opgaat.*—*Dappere daad van Woltemade.*—*Van Plettenberg.*

Na di dood van Gouverneur Noodt word **Jan de la Fontaine** angestel in syn plek, in 1730. **Adriaan van Kervel** volg hom op in 1736, en regeer mar twé jare. Na hom kom **Hendrik Swellengrebel**; na hom is Swellendam genoem. Ons sal ni verder al di name van Gouverneurs wat makaar opgevolg het noem ni; mar net van di vernaamste persone en sake wat vertel.

Na di Hugenote is hiir ni weer immigrante angekom ni. Dit lyk of di Maatskappy dit ni bra wou amnoedig ni; omdat hulle bang was dat di Koloni dan te sterk sal worde, en dan kan hulle ni meer met di Boere maak soos hulle wil ni. Net mar di mense wat in diens was van di Maatskappy, kry plase as hulle tijd uitgediin is. So het di bevolking ni sterk toegeneem ni.

Lanksaam word di Koloni daarom al groter. Di Boere trek altyd diper land-in. In 1737 word daar al plase aan di ander kant van Piketberg uitgegeë, en di Gamtoos Riviir was toen di Oostelike grens, wat di Koloni van Kafferland afskei.

RYK TULBAGH.

Een van di vernaamste en mees geagte Gouverneurs wat di Koloni ooit gehad het, was **Ryk Tulbagh**. Hij was eers soldaat. Twintig jare lank—van 1751 tot 1771—het hy di Koloni geregeer, en algar was met syn regering tevrede. 'n Franse skrywer o'er di Koloni sê van hom: "Hy het 'n opregte, regvérðige, en medelydende hart gehad." Hy het oek goed kan orde hou. Hy was 'n grote vyand van prag en opskik. Hy was nes 'n vader o'er di land en wou hê dat di mense almal nedrig en eenvoudig moes lewe. Daarom het hy di "Pracht en Praal Regulaties" (wette teen pronkery), wat een van di Hollaanse Gouverneurs in Indië opgestel het, hiir oek ingevoer. Daarin word alle prag en weelde verbiid en elkeen word voorgeskrywe om na syn stand te lewe.

Om nou ons lesers enigsins 'n gedagte te gé, hoedanig di "Pracht en Praal Regulaties" was, sal ons hiir 'n paar artikels daaruit anhaal. Mar eers moet ons 'n korte beskrywing gé van di toestand van di mense in di tyd.

Daar was toen viir "Opperkoopmans," namelik, di Gouverneur, di Onder-Gouverneur, di Fiskaal, en di Kommandant van di Kasteel. Di viir, same met di Sekretaris van di Raad, di Versorger-Generaal, di Pakhuismeester, en di Winkeliir, was di lede van di "Hooge Raad van Staat," van di "Uitvoerende Raad," van di "Wetgevende Raad," en van di "Hooge Geregshof." By di laaste was di Gouverneur en di Onder-Gouverneur amper nooit teenwoordig ni, en dan was di Kommandant van di Kasteel voorsitter. Dit was di eerste klas mense van di da'e.

Dan volg di tweede klas, of "Onderkoopmans." Di was 'n heel party gewees, bestaande uit dertig offisire, waaronder was di Sekretaris van di Gereghof, Luitenants van di Leger, di Rekenmeester, Assistant-Fiskaal, di lede van di Munisipaliteit, di Kommandante van di staande krygsmag, di predikant en di landrost van Stellenbos en Swellendam. Di twé was toen di ho'ere klasse. Daar was verder 9,000 wit mense en 8,000 slawe. So dat 'n klein klompi mar onder di ho'ere klasse behoor het.

Artikel 4 van di "Pracht en Praal Regulaties" sê, dat elkeen, sonder onderskeid, syn rytuig moet stil hou en moet uitklim as hy di Gouverneur siin aankom; en dat elkeen moet op sy draai as daar 'n rytuig van en van di lede van di Staatsraad moet passeer.

Artikel 6 laat toe dat 'n Onderkoopman, en di van di Boere wat net so hoog is, en di vrouens en dogters van di wat in di een of ander Raad is, of was, sambreels kan gebruik; mar gen ander man of vrou durf dit dra ni.

Artikel 7 verbied dat 'n man wat la'er is as 'n Koopman, met 'n oop sambrel in di kasteel mag inkom. Ver di vrouens apart word verbiid, dat gen vrou, la'er as di vrou van 'n Onderkoopman, of wat onder di Boere gelyk met hulle is, mag sy-klere, met sy-bryding of borduursel, dra ni, oek ni diamante of edelgesteente ni. En ofschoon di Onderkoopmans hulle vrouens dit mag dra, hulle dogters mag hulle dit daarom ni laat dra ni. Al di vrouens, getrouwde of ongetrouwde, in di rouw of uit di rouw, word belet om 'n trein te dra, op straf van 25 riksdaalders (£1 17s. 6d.) boete. Dan word nog verder beskrywe hoeveul bediindes en perde elke klas mag hé; di klere ver al di klasse, vernamelik ver bruids en hulle vrinde op bruilofte, en so voorts.

Met al di wette (wat in onse da'e ongerymd genoem word) was di mense in di tyd tevreden en gelukkig. Ja, hulle was so voldaan daarmé, dat hulle di tyd nog lank genoem het "di gou'e een van di Kaap-Koloni," en in di einde van di vorige eeuw het di ou mense nog altyd met voldoening gepraat van di geluk en di voorregte onder Gouverneur Tulbagh syn vaderlike regering.

Dit was wel te wens dat daar 'n bitji meer van di eenvoudigheid, en nedrigheid, en opregtheid van di oue mense by hulle kinders gebly het. Di mode is nou di god van onse eeu. En let mar op, net so vár as di sogenoemde beskawing en di modes ingedring het in ons land, vlgd di ou nedrigheid en gasvryheid en liifde onder di mense weg. Di dinge kan ni saam gaan ni.

Gouverneur Tulbagh het dan oek werkelik nut gedoen met di wet. Want menige boer het al begin om ver hom 'n mooi huis te bou, pragtige huisraad te koop, en 'n menigte slawe te hou. Party het seker 'n bitji te vár gegaan, en toen in 1756 en 1757 di sware droogte kom, moes 'n menigte wat vár ryk deurgegaan het hulle plase en huisraad en slawe en alles verkoop. Onder di omstandighede het Tulbagh hom regte bemind gemaak onder di mense. 'n Menigte wat sonder hulle ei'e skuld in moeilikheid gekom het, het hy geltelp met geld te gé, en op ander manire.

Ver di belang van di Maatskappy het hy oek goed gesorg. Om di kopermyne, wat in Van der Stell syn tyd ontdek is, nader te ondersoek, het hy 'n geselskap uitgestuur van 17 wit mense, en 68 Hottentotte, met 15 wa'ens, ider met 10 osse, dan nog los osse, ryperde, skape, ens. Di tog was onder di leiding van Hendrik Hop, en het geduur van 16 April 1761 tot 27 Juli 1762. Hulle moes oek di landkaart verbeter; daarvoor is di landmeter Karel Fr.

Brink megegaan. Hulle is gegaan tot in Groot-Namakwaland. Mar gebrek aan hout en andere besware was in di pad om daar mynwerke an te lê.

In Tulbagh syn tyd was di *pokliis* twémaal an di Kaap. Voor di tyd was dit oek al eenmaal hiir, in 1713 ; mar ni so erg as nou ni. In 1755 is hiir omtrent 2,200 an gestorwe, groot en klein te same. Tiin jare later kom di plaag w er ; mar nou ni so hewig ni. Verder het hulle toen beter begin op te pas en oek in te ent ; so dat dit naderhand ni meer sulke verwoestinge angebrig het ni.

Dit sal mo'entlik ni onbelangrik wees ver ons lesers om te weet hoe dit hiir was voor ruim 100 jaar gelede. Daarom sal ons, terwyl ons huis in di tyd is, 'n korte opgaaf ge van di toestand van sake in di tyd. Di inkom van di Koloni was van £14,000 tot £17,000 per jaar, en di uitgaaf tot £50,000 ; maar daar kom natuurlik by al di onkoste om di Hollanse skepe, wat hiir ankom te voorsien. Al di handel was in di hande van di Maatskappy. Ruim 6,000 l'ers wyn, en 175,000 mudde koorn was di jaarlikse opgaaf. Di héle oes was al jare omtrent £100,000 wérden. Elke skip wat hiir ankom moes £16 13s. 4d. betaal ver ankergeld, en deurenbank kom hiir 12 in 'n jaar an. Daar was in di tyd nog gen brugge of harde wege, en hoe ongemakkelik dit oek was, di boere trek nog mar altyd diper land-in. In di jaar 1754 het di Maatskappy 'n baken gemaak by Zwartkops Riviir, en dit bepaal ver di Oostelike gréns van di Koloni.

Gouwerneur Tulbagh is gestorwe in 1771, nadat hy di liifde van almal gewen het. Ja so bemind was hy dat zijn begrawenis 'n paar da'e word uitgestel, dat di buitemense dit kan bywoon. Hy word opgevolg deur Baron Joachim van Plettenberg.

In 1761 het Joachim van Dessen wat byna 'n kwart 'n sekretaris was van di weeskamer, 'n geskenk nagelaat van £208, ver di rente waarvan boeke moes gekoop worde en moes versamel worde in 'n kamer naas di Kerk. Di versameling is nog te vind in di publike billiootk an di Kaap, en is bekend onder di naam van **Dessiniaanse bibliothek**.

In 1755 het di Engelse skip **Doddington** gestrand op di Vo'el Eilande in Algoa Baai. Uit 200 mense word net omtrent 23 gered, wat ver hulle 'n klein skuitje maak en veilig in Delgoa Baai anker gooi.

WOLRAAD WOLTEMADE.

'n Dappere daad van 'n eenvoudige man moet ons hiir vertel. Toen di dag anbreek op di eerste Juni 1773, waai daar 'n vreeslike noordewind an di Kaap. 'n Skip van di Maatschappy, "De Jonge Thomas," ruk los van di anker, en word deur di onstuimige branders stukkend geslaan dig by Sout Riviir. Verskrikkelik was di geskreu van di arme mense, en di sé was so onstuimig dat nimand dit durf wa'e om te gaan help ni. Di wat nog kon swem, of wou perbeer om op planke uit te kom, word deur di stroom weggesleep, op di klippe gekneus en verpletter. Soldate, matrose, almal loop toe ; mar om di arme mense te redde skyn onmo'entlik en menselike kragte te bowe te gaan. Almal was sonder raad. Daar kom **Wolraad Woltemade** te pêrd an. Hy was mar 'n eenvoudige man. In di briwe van di Gouwerneur word hy *melkboer* genoem, en in ander geskrifte van di da'e heet hy *oppasser* van di Compagniistuin. Hy siin hoe 'n menigte van tyd tot tyd in di skuimende golwe begrawe word, en hoor hoe hulle verniet om hulp smeek. Almal moes omkom.

Di gedagte kan syn jammerhart ni verdra ni ; hy wil perbeer of hy ni, al was mar 'n paar, kan red ni. Hy stuur so syn pêrd sé-in, en laat swem na di skip toe, en skré ver hulle dat 2 of 3 an di perd syn stert kon vashou. Hulle doen dit en hy breng hulle so uit. Nog sesmaal ry hy in, en-breng ider maal 2 of 3 uit. Nou is hy en syn pêrd stok flou. Hulle moes 'n bitji rus. Mar nog mar min is gered. 'n Menigte worstel nog met di dood. Di orkaan is nog ewe woedend. Woltemade vergeet syn eie toestand en denk mar net an di arme mense wat daar omkom. Nog eens stuur hy syn pêrd in di skuimende water; nog eens spring 'n party o'er boord om uitgehelp te worde. Mar ongelukkig gryp een in syn doodangs di pêrd bij di teu'el en trek so syn kop onder water. Dit kon di afgematte diir ni hou ni. Daar sink Woltemade met syn pêrd en di armé mense wat hy wou red onder di water en verdwyn : 134 mense verloor hulle lewe en daaronder di kaptein De Lamine.

Di Gouverneur Van Plettenberg was regte koel omtrent di dappere daad van Woltemade; hy het nikks gedaan om so 'n edele stuk in gedagtenis te hou ni.

Mar toen di Maatskappy dit hoor, het hulle dadelik 'n besluit geneem, om één van di skepe wat hulle besig was om te bou, te noem *De Held Woltemade*, en di gebeurtenis op di spigel te laat afskilder; en an di wedewe van Woltemade het hulle 'n ansiinlike persent gegé.

NEGENDE HOOFSTUK.

'N NUWE STORM.

Onregvîrdige verbanning.—Buytendag.—Onvernoegdheid.—Afgevaardigde na Holland met klagtes.—Nuwe vervolging.—Nuwe klagtes.—Uitspraak van di Maatskappy.

GOUWERNEUR VAN PLETTENBERG, 1771—1785.

Van Plettenberg was ni Ryk Tulbagh ni, en net nou breek daar nuwe onluste uit; nuwe klagtes word na Holland toe gestuur. Dit het so gekom.

Di Kaapse Regering het gemeen om in syn voordeel te werk om mense, wat hulle om di een of di ander rede graag uit di pad wil hè, so mar te pak en na Batawië of na Holland te stuur, of as matroos of soldaat op 'n skip te plak.

Di onregvîrdige handelwys word al erger en erger. In Tulbagh syn tyd is in twintig jare (1751—1771) mar tiin persone op di manier uit di Koloni geban. Mar onder Van Plettenberg is in ag jare agtiin so behandel.

Op di 20ste Jannewari 1779, word 'n boer, Buytendag, so mar uit syn huis gehaal, geboei o'er straat gesleep, en as soldaat na Batawië gestuur. Dit is gebeur op las van di Independent Fiskaal Boers. Di rede wat hy opgê ver di handelwys was : 1. 'n Klagte van Landdrost en Heemraden van Stellenbos, van omtrent 3 jaar gelede ; 2. dronkenskap en mishandeling van vrou en kinders, waaran Buytendag hom sou skuldig gemaak hè. Mar di bewyse daarvoor kan hy ni lewer ni.

Di onvernoegdheid begin nou openlik uit te breek by Burger-rade, Landdroste en Heemrade. 'n Lasbrif werd deur 'n menigte onderteken, om viir koloniste las te gé, om hulle klagtes an di "Bewindhebbers" van di maatskappy te gaan voorlê. As "Speciaal Gecommitteerde, van Burger- en Heemraden, as gesamenlyke representanten van den geheelen Burgerstaat van Cabo de Goede Hoop en den ressorte van dien," word op di 7de Mei daartoe benoemd *Jacobus van Reenen, Barend Jacob Artogs, Tielman Roos en Nikolaas Godfried Heijns*.

Allerhande verklarings word opgesamel en geteken, waarin di hogere en lagere ambtenare van di Maatskappy beskuldig word van knoeiery, en smokkelry en misbruik van hulle mag. Di vernaamste klagtes kom hirop neer:—

- (1) Dat, teen di uitdrukkelike verbod van 1706, veertig jare later weer herhaald, di ambtenare van di maatskappy mar bly vortgaan om handel te drywe.
- (2) Dat di ho'ere ambtenare grote plase hou, en vé, wyn en koornboerdery drywe, en di opbrengs ten duurste an di maatskappy verkoop; en dan weer Européese en Indise goed, ver hulle rekening, met grove wins, an di koloniste verkoop.
- (3) Dat hulle di soldate en matrose, wat in diens van di maatskappy is, uitstuur onder di boere om te gaan werk ver hulle kos en dan nog ver hulle 'n deel van di geld te bring wat hulle verdiin het ; en in di tussen tyd word mar nog al dag op di boeke opgebreng hulle kos en klere en huur, en dit steek di ambtenare in hulle sak.

- (4) Dan vraag hulle nog in di klagte om 'n drukpers, of ten minste om kopy van di Hollanse wette, so dat hulle self kan siin wat di wet is.

Di Kaapse Gouverneur het alles gedoen wat hy kan om di vertrek van di viir afgesante op te hou. Mar meer kon hulle oek ni doen in. Op di 16de October 1779 word di memori van klagtes, met 'n menigte verklarings en bewyse, deur di viir afgesante by di "Kamer van Zeventien" ingediin. Dadelik word di stukke tot verantwoording na di Gouverneur en syn Raad an di Kaap gestuur.

Pas het di regering di klagtes ontvang, of hulle begin di ondertekeraars te vervolge. Dit was di oorsaak van nuwe klagtes, wat dadelik weer b'skrywe en na Holland gestuur word. Twé soldate, Bramerloo en Wiekert, het hulleveral gou vervolg. Di twé was huis in di diens van di boere, en omdat hulle goed kon skrywe, het hulle di boere gehelp om nuwe verklarings op te stel. Dit word bekend. Hulle werd gepak en dadelik na Batawië gestuur.

Di vorige memori van klagtes het nog di Gouverneur ontsiin, maar di nuwe spaar ver Van Plettenberg ni. Hy word beskuldig, dat hy syn andeel gehad het in al di onwettige winste. Dan word vertel dat hy ver hom 'n huis laat bou het, di boustof en ambagsmans almal van di maatskappy, en dat hy di huis toen verkoop het ver £4.050. En nog 'n menigte ander klagtes teen di ambtenare. Di memori word in April 1782 aan di "Bewindhebbers" van di maatskappy voorgelê.

Dit duur ni lank ni of daar is al weer 'n nuwe klagte en 'n nuwe memori word geteken. Dit was op di 14de Desember 1784, en vernamelijk teen di nuwe Independent Fiskaal J. J. Serrurier, Boers syn opvolger. Di klagte kan ons mar stil verbygaan, omdat daar niks nuws in is ni; dis mar weer di ei'恩ste ou klagtes o'er.

Di antwoord van Van Plettenberg en Boers op di eerste klagte, met 'n menigte teen-verklarings, word opgestel in Maart en April 1781. Eers in Februari 1782 word di antwoord van Fiskaal Boers, en in Augustus, 1782, di van Van Plettenberg deur di maatskappy ontvang. Net so lanksaam het dit in Holland gegaan om di saak af te handel. Eers in Juli 1783 word di saak uitgemaak.

In hulle antwoord wou di ambtenare di klagtes 'n bitji versag. Byvoorbeeld, hulle het handel gedrywe—dit kon hulle ni ontken ni—mar hulle moes dit doen omdat hulle te min traktement kry. Hulle het plase en boerdery—ja, dit is waar—mar dit was ver ei'e gebruik. Hulle het wat o'er was an di Maatskappy verkoop—dit erken hulle—mar wat sou hulle anders daarmé doen. En so meer.

Dit uitspraak van di Maatskappy het so lank uitgebly, dat 'n heel party van di ambtenare wat angeklaag was, al uit di diens was. Selfs di Gouverneur het al nou syn ontslag gevra, en erken dat hy ni in staat was om di sake reg te kry ni. Hy het dit egter syn plig gereken, terwyl daar in Europa in di tyd oorlog was, om op syn pos te bly, tot di Maatskappy hom ontslaan.

Di beslissing van di Maatskappy op di klagtes, met al wat daarby behoor, was geteken di 28ste Juli 1785. Daarin word bepaal, dat nimand wat in diens van di Maatskappy is plase mag hé, of hulle met enig soort van boerdery mag bemoei, of enig iits an di Maatskappy mag verkoop ni. Om kort te gaan, in

al di punte het di Maatskappy getoon dat hulle dit goed meen met di koloniste.

In 1779 ondek kolonel **Gordon** di Oranje riviir. Hy noem dit toen na di stadhouder van Holland, di Prins van Oranje.

In 1780 proklameer Gouverneur van Plettenberg di **Groot Vis** riviir di Oostelike grens van di Koloni.

TIENDE HOOFSTUK.

GERUGTE VĀN OORLOG.

*England verklaar oorlog teen Holland.—Di Kaapkoloni is sonder verdediging.
Hulp van di Franse.—Admiraal de Suffren.—Johnstone neem 4 skepe in
Saldanhabaai.—Kordaat-stuk van Staringh.*

Heeltemaal onverwags verklaar Engeland oorlog teen Holland, an di einde van 1780. Di Hollanders was gaar ni klaar daarvoor ni ; want hulle was toen op 'n goeje voet met di Engelse, en dan het Engeland toen oek oorlog gehad met syn opstandige koloniis in Noord Amerika. Maar di Hollanse skepe wat met grote skatte van Indië af kom was te veul, en di Hollanse koloniis was in 'n al te slechte toestand van verdediging ; so dat Engeland gereken het om met di oor'og miljoene ponde buit te maak. Mar veral di Kaap-koloni, was ver Engeland regte bege rlik ver di handel met Indië. Daarom oek dat 'n Engelse reisiger van di tyd (*H. Rooke*) dit so wenselik noem ver Engeland om di Kaap af te neem van di Hollanders. Hy voeg daarby : "Half-pad tussen Europa en Indië gelege, is dit di beste plaas ver di skepe om an te gaan om in te neem wat hulle nodig het ; di klimaat is gesond om di sike daar af te sit," ens.

GENERAAL JOHNSTONE.

An di ander kant word Engeland opmerksaam gemaak op di toestand waaria di Koloni toen huis verkeer het. 'n Engelse "kruidkundig ;" *Putterson*, was 'n hele tyd in di Koloni, en was bekend met di ontevredenheid van di koloniste met di Regering hiir en met di slechte staat van verdediging waarin Tafelbaai, Baai-Fals, en Saldanhabaai was, en hoe min soldate hiir mar was. Hy het al di dinge in Engeland bekend gemaak, en is o-k mégekom met Generaal **Johnstone**, wat gestuur is van Engeland af met 'n party oorlog-skepe om di Kaap te kom neem, en di Hollanse skepe óp te pak,

Dit staan toen mar net sleg met di Koloni ; ongewaarskuwd en onvoorbereid, kon dit ni mis ni of dit moes in di hande van di Engelse val. Mar gelukkig, uit Franryk kom di waarskuwing. 'n Franse skip kom hiir an in Maart 1781 en breng 'n brief van di "Nederlandse Gesant te Parys," dat Engeland in Desember 1780 teen Holland oorlog verklaar het.

Wat nou gedaan ? Goeje raad was duur. Daar was mar min kans om di Koloni te verdedig. Hiir was gebrek an manskappe en an ammunisi ; di batterye en kanonne was mar sleg ; alles was deurmakaar. En ider dag kon hulle di Engelse oorlogskepe verwag.

Onder di omstandighede kon 'n mens siin, hoe veul di boere ver di Koloni o'er had. Al was hulle so verdruk en vervolg deur di ambtenare, toen hulle opgeroep word om di Koloni te verdedig teen di Engelse, kom di laaste een op. Mar di soldate was mar 400 man en daarvan moes nog 'n party na Simonsbai gaan, onder kaptein Van Heiden. Vé, kaononne en bannelinge word van Robbeniland af Kaap toe gebreng. Di skepe wat in Tafelbaai was word na Saldanhabaai en na Houtbaai toe gestuur ver veiligheid.

Enige weke bly dit so, in eene onrus. Eindelik kom daar hoop op hulp. Op di 20ste Mei kom hiir 'n Franse skip an met di tyding dat daar Franse skepe met troepe ankom om di Koloni te kom help. Dit maak wel di vrees minder, maar neem dit ni weg ni. Dit is eers gebeur op di 20ste Juni.

COMMANDEUR DE SUFFREN.

Groot was di ontsteltenis toen di vlagman op Leenzkop di morre di sein gé dat daar 14 oorlogskepe in gesig was. Alles was nou in rep en roer. Kort daarna blyk dit, dat dit di Franse skepe was onder Commandeur **De Suffren**, en di ander dag gaan hij met syn skepe Simonsbaai in. Hulle breng di berig, dat hulle op di 16de April by di eiland Sint-Jago, in Porto-Prayo, 'n Engelse vloot van 6 oorlogskepe en nog 'n party ander skepe ontmoet het. De Sufferen begin so mar te vuur, en dit het 'n hewige geveg afgeégé. Van weerskante het hulle groot verliis gely. Een van di grootste Franse skepe het baing gely, twé Franse kapteins, De Frémignou en Cardillac, is geval, sodat hulle b.s gedag het om na di Kaap te kom en di Koloni te kom help verdedig.

De Suffren het dadelik so veul van syn soldate as hy kon mis op land gebreng om di Kaap te verdedig. Oek met ammunisi het hy di Gouverneur gehelp. So dat Tafelbaai en Simonsbaai albei klaar was ver di Engelse. Mar daar word ni van di Engelse weer gehoor ni vóór di eerste van di volgende maand, omdat hulle eers di skade wat hulle gely het, weer moes verhelp.

Op di 21ste Juli verskyn in di gesig van Saldanhabaai 30 Engelse skepe, wat al reeds bekend was met hulle gesteldheid. Di skip "De Held Woltemade" met 276 man was oek van Tafelbaai af ver veiligheid daarnatoe gestuur; mar met las om teen di einde van Juni daarvandaan na Ceylon te seil. Op di 28ste Juni seil di skip uit en 'n paar da'e daarna raak hulle onverwags in di middel van di Engelse skepe, en natuurlik in hulle mag. Op di maniir hoor Johnstone toen hoeveul Hollanse skepe daar in Saldanhabaai was met 'n menigte goed, en ongewapend. Dit was 'n fluks buit, en dadelik gaan hy daarnatoe! Op di 21ste Juli kom Johnston **met di Franse vlag** di baai in Natuurlik di Hollanse skepe is gerns, want hulle denk gen kwaad van di Franse ni. Soos Jonstone na genoeg was set hy de Engelse op en ne m al di skepe, sonder moeite. Di Hollanders wou nog in di haastigheid perbeer om di skepe op strand te breng en an brand te steek. Mar daar was gen tyd ni. Hulle moes so alles in di steek laat en vlug te vo t, na di Kaap toe. En so val di skepe en alles in di hande van di Engelse.

Dus siin ons dat di Engelse van di vroegste tye al sk-lms was.

Dit was natuurlik 'n geweldige opskudding toen di tyding an di Kaap kom. Van Plettenberg kommandeer dadelik al di weerbare manne op, en di laaste man trek op. Saam met di Franse soldate was daar an di Kaap en Simonsbaai nagenog 3,000 man onder di wapens. Sware noord-weste-wind, en enige da'e, breng di Hollanders op di gedagte dat di Engels skepe sé-in, en vertrokke was, en dat di gevhaar nou verby is. Op di 10de Augus word di gewap nde koloniste almal huis-toe gestuur. Party was oek al 'n bitji ontevrede om langer van huis af te bly omdat di gevhaar nou verby was, en hulle beloof om enig dag klaar te wes as hulle weer opgekommandeer word. Teen di end van Agustus vertrek di Franse skepe oek na Mauritius en Ceylon.

STARINGH.

Of di "Equipagemeester" **Starinhg** (o'erste o'er di skepe), nou al skuld gehad het daaran dat di skepe in Saldanhabaai in hande van di Engelse geväl het of ni, een ding is seker, enige maande daarna het hy een van di dapperste dade gedoen wat nog ooit an di Kaap gebeur is. In Jannewari, 1782, kom hiir 'n Deense skip in di Tafelbaai in, en Starinhg gaan dadelik an boord om, soos gewoonlik, te ondersoek waarnatoo di skip gaan en wat daar op is. Omdat hy gedagte gehad het, dat di skip ver Engelse rekening gelaai was, maak hij vooraf 'n afspraak met di kommandant van di sé-battery, om ver hom klaar te hou om te vuur, soos hy di sein gé.

Toen hy di skip ondersoek het, siin Starinhg dat syn gedagte reg was. Hy gé toen las an di Kaptein Fuglede om di skip nader na di wal toe te breng. Di kaptein merk toen oek onraad, en gé las an di matrose om di anker te lig en uit te sei. Hy wou Starinhg as gevangene méneem. Mar Starinhg oek ni links ni, gé so di sein, en di battery begin te vuur. Met dreiementeen mis-handeling wou di kaptein ver Starinhg dwing om 'n teken te gé dat hulle moes ophou met skiit. Starinhg wil ni. Hulle maak hom toen om di mas vas voor di ko'els, o n hom daarmé bang te maak. Mar né,—wi sê?—hy hou vol. Di kaptein word toen bang, dat hulle syn skip in di grond sal skiit, draai toen om en gé hom o'er. Di lading word, as Engelse eiendom, afge-neem en di skip terug gegeé.

ELFDE HOOFSTUK.

PLANNE VAN VERBETERING.

Van De Graaff,—voer di uitspraak van di Maatskappy uit,—bou batterye,—vind teenwerking.—Slegte toestand van di Maatskappy.—V. D. Graaff teruggeroep.—'n Kommissi benoem.—Sluysken.

Teen di einde van 1783 moes di Maatskappy 'n ander Gouverneur anstel in di plek van Van Plettenberg. Dit was nog in hulle gedagte hoe min dit geskeel het of hulle was di Koloni kwyt. Daarom het hulle hulle, bes gedaan om 'n man te kry wat di Koloni in 'n beter toestand van verdediging kon breng. Di man was **Cornelis Jacob van de Graaff**, "Luitenant Kolonel Ingenieur ten dienste van den staat, en Controleur-Generaal van de Hollandsche fortificatiën." Omdat di laaste Gouverneur geklā het, dat syn traktement te klein was, besluit di Maatskappy om by di gewone traktement (£1,150), nog net so veul by te gé as "extraordinaire gratificatie ;" daarby gé hulle hom nog di belofte, as hy wil terug kom na Holland, dat hy weer as Luitenant Kolonel Ingenieur sal angstel worde.

~ In di begin van Fewerwari 1785 het hy syn betrekking as Gouverneur van di Kaap anvaar. Hy was deur en deur 'n knap man en hy het syn bes gedaan om di koloni te verbeter. Mar di arm man het baing moeilikhede gehad.

Eers het hy te doen gehad met di Boere. Hulle was mar nog al di tyd ontevrede. Hy begin toen eers om di onvergenoegdheid weg te neem, en di boere gelyk te gé, vollens di uitspraak van di Maatskappy. Di uitspraak het hy oek mar eers ontvang teen di einde van 1785. Toen was di boere tevrede. Mar nou was di ambtenare weer almal opstandig teen hom, omdat hy ni langer ver hulle di vrye teu'el wil gé, om te maak soos hulle wil ni. Mar daar het hy ni om gegé ni, ofskoon dit gemaak het dat hulle naderhand slegte rapporte van hom na Holland toe gestuur het, soos ons later sal siin.

Mar waar hy hom veral op toegeleg het was, om di koloni te versterk, as daar mag oorlog kom. Daarin het di Kolonel Gordon hom goed gehelp. So het hy dadelik begin om di oue batterije te verbeter en nuwe te bouw an di Tafelbaai en Simonsbaai.

" Al di nuwighede," soos hulle dit genoem het, was mar min na di sin van di ambtenare. En dadelik begin hulle te skrijwe na di Maatskappy in Holland, dat Van de Graaff onnodig 'n menigte geld verkwis. Ongelukkig staan dit toen oek net so sleg met di geld-sake van di Maatskappy, so dat hulle hom ni genoeg geld kon stuur (of wou stuur) ver di nodige, mar kostbare werke wat hy begin het ni. Di woelinge in 1786 en 1787 in Holland maak dit oek ni beter ni.

Van de Graaff syn toestand word al moeiliker. Di Maatskappy was ni voor hom ni, omdat hy te veul geld opmaak ; di ambtenare is almal te'en hom, omdat hy di Boere gelijk gegé het ; en di koloniste self het hom oek ni genoeg ondersteun ni.

Di bevolking neem ondertussen fluks toe—di Boere trek al diper land in, en di distrik Graaff-Reinet word nou angeleg. Dit heet na Van de Graaff en syn vrouw Reinet.

Met di geld-sake van di Maatskappy gaan dit mar nog al slechter. 'n Commissie in Holland wat di sake moes ondersoek gé di raad om di uitgaaf van di Koloni twéderdes minder te maak. Van de Graaff het toen al grote onkoste gemaak met di batterye wat hy gebou het en meer soldate wat hy laat kom het. Dit keur di Maatskappy af. Dit lyk of hulle regte gou vergeet het dat di Koloni 'n paar jaar gelede al amper in di hande van di Engelse was. En ongelukkig ver ons Koloni, di man wat so veul gedaan het om di Kaap en Simonsbaai te versterk di man wat order en reg in di laand herstel het, di man word deur di nydige ambtenare gedurig onskuldig angeklaag van verkwisting, en deur di (verkeerd) suinige Maatskappy teruggeroep op di 2de Oktober, 1790, onder voorgewing "om van hem de noodige informatien en ophelderingen te ontvangen, omtrent de gesteldheid van zaken aan de Kaap en de Direktie aldaar sedert zijne aankomst."

Pas was Van de Graaff weg uit di Koloni uit of hulle begin weer op di ou voet. Di tydelike Gouverneur Rhenius het mar laat loop soos dit wou. Om di uitgaaf minder te maak, stuur hulle di meeste soldate weg hiir vandaan af na Java en Ceylon toe. Di ambtenare begin weer di ou slag om te'en di wette van di Maatskappy, op alle manire hulle sakke te vul en di Boere te verdruk.

Di Maatskappy neem toen 'n besluit om 'n Commissie van twé "Commissarienen-Generaal" te benoem, om in di Koloni en in Indië di uitgaaf minder te maak deur besuiniging, en di ontrouwe ambtenare te straf. Daartoe het hulle ver **Nederburgh** en **Frykenius** uitgestuur. Op di 18 Juli, 1792, kom hulle hiir an, en bly hiir omtrent 'n jaar om alles te ondersoek, en vertrek toen na Java. Mar omdat hulle werk nog ni afgedaan was ni, het hulle ver **Sluysken** hiir laat bly as gevoldmagtige in hulle plek.

Om en om beskou lyk dit of hulle mar min uitgevoer het. Di ambtenare en di Boere was gen een te vrede met hulle handelwijs ni.

TWAALFDE HOOFSTUK.

DI ENGELSE NEEM DI KOLONI.

Oorlog in Europa.—*Di Engelse Admiraal Elphinstone in Simonsbaai, vorder dat di Koloni in syn bewaring sal gegé worde.*—*Gesprek met Generaal Craig.*—*Engelse Proklamasi.*—*Lafhartigheid van di Hollanse Regering en soldate.*—*Dapperheid van di Boere.*—*Muizenburg verlore.*—*Algemene aanval van di Engelse, 14 Sept. 1795.*—*Di Kaap o'ergegé.*

Van di begin van 1795 word di nuws uit Europa al slegter. Frankrijk was nou in oorlog met Holland. Naderhand kom daar amper gen tyding meer ni, en al dag kon hulle di Franse verwag om di Koloni te kom neem. Hiir was mar min kans om te verdedig. Al di soldate saam wat hiir was, was mar skaars duisend.

COMMISSARIS SLUYSKEN.

Reeds had di Commissaris **Sluysken** orders gekry van di Maatskappy in Holland om op syn hoede te wees, “om door geen Europeschen vyand, *wie die ook zoude moyen wezen*, overvallen te worden, alzoo het volstrekt niet te voorzien was, welke wending de zaken in Europa zouden nemen.” En werkelik nog in di begin van 1795 was Holland o'erstroom van di Franse soldate, di “Erf-Stadhouders” was met syn famili gevlug na England toe, en Holland was 'n bondgenoot van di Franse Republiek gemaak. So was England van 'n vryind tot 'n vyand van Holland geworde.

Di Engelse Gouwerment het gou geweet om voordeel te trek van di verblyf van di “Erf-Stadhouders” in Engelander. Hulle het hom o'ergehaal om 'n anskrywing an di Gouwerneurs van di Hollanse koloniis te teken, “om in de koloni Engelsche troepen te admitteren” (toe te laat), en evenzeer de Britsche oorlogschepen, en dezelve te considereren (beskou) als troepen en schepen van eene mogendheid, die in vriendschap en alliantie (betrekking) is met hun Hoogmogeneden (de Algemeene Staten) en die komen om te beletten, dat die koloni door de Franschen worde geïnvadeerd” (o'erval). Voorsien van 'n sodanige anskrywing, bestem ver di Kaapkoloni, kom di Engelse Vice-Admiraal **Elphinstone** met 9 skepe in di loop van Juni 1795 Simonsbaai in.

Vollens di anskrywing van di “Erfstadhouder” gé Elphinstone voor dat syn koms as vryndskappelik moet beskou worde, en biid an, om di bestuur van sake op di oue voet te laat bly, terwyl hy sou sorg dra ver di betaling van di soldate en 'ver di uitvoering van di wette. So vry klink nog alles regte mooi. Mar nou kyk di aap uit di mouw; di agterste draai is: “alle handel met Holland en met de Hollanse Etablissementen zou moeten ophouden.” Voeg nog hiirby dat di anskrywing van di Erfstadhouder te Kew in Engelander geteken was op di 7de Febwerwari 1795, en dan is dit duidelik genoeg te siin wat di bedoeling van di Engelse was. Dit was nikanders, as om op 'n slinkse maniir di Koloni in hande te kry. Want di Engelse Regering werk mos mar graag met 'n slag om di ellenboog, soos ons nog meer keer sal siin.

Sluijsken, in plaas van op syn ei'e houtji te werk te gaan, soos hij reg gehad het as Commissaris, roep al di hoge ambtenare van di Koloni saam in 'n

“Vergadering van den Raad van Politie.” Hulle teken toen 'n allerbeleefste geskrif aan di Engelse Admiraal, waarin hulle verklaar, dat hulle ni mag toelaat, dat gewapende manskappe aan wal kom ni, en versoek daarom om “geen volk anders als ongewapend naar land te zenden en in zulke kleine getallen als mogelijk;” “zullende, bij onverhoopden vijandelijken aanval op deze koloni” —soos hulle verder sê— “de vryheid nemen te solliciteren (vra) om ons met de magt, welke Uwe Exc. commandeert, te assisteren (help).” Ja, hulle het nog meer toegelaat, namelik, dat di kommadant van di troepe, Generaal **Craig**, self na Kaap kon kom om mondelings te praat. Hij kom oek 'n paar dae daarna, met 'n party van syn offisiere. Di gesprek het op niks uitgeloop ni.

Mar Craig het di kans waargeneem om hom met di land tussen Simonsbaai en Tafelbaai goed bekend te maak, en di toestand van di Kaap goed af te kyk. En wi weet wat daar wel meer tussen di ho'e here plaas gevind het waar ons ni van weet ni? ! Let op later !...

In di byeenkoms het Sluysken ver Craig stellig aangesê “dat men voorgenomen had de koloni te verdedigen tegen een iegelyk, di daarop een aanval mogt ondernemen.” Dit is met grote beleefdheid gedaan, en di Engelse is as vrinde onthaal geworde. Evenwel verander op di vollende dag al di mooie pratjiis van di Engelse. Dit is geskiid deur 'n Proklamasi wat di Engelse onder di burgers en onder di soldate versprei het. Daarin word mar netjiis gesê dat “de Etablissementen en Bezittingen der Hollandsche Oost-Indische Compagnie zullen worden aangemerkt als het eigendom te zyn geworden van Frankryk, en als zoodanig in beslag zullen worden genomen.” “Het Kaapsche Gouvernement en de Burgery worden opgeëischt zich te stellen onder de protectie (beskerming) van Groot Brittanie.” Net of hulle al di Koloni verower het word mar netjiis di Hollanse troepe angebode om in di Engelse diuns o'er te gaan. “De particuliere eigendommen zullen worden beschermd, en de ambtenaren voorloopig in hunne bediening n gelaten.”

Di handelwys van di Engelse kan 'n mens ni anders beskou ni as 'n bepaalde oorlogsverklaring. Di Hollanse Regering het toen oek dadelik verbied om di Engelse skepe langer van vlees en ander dingte voorsien. Di Engelse an di ander kant neem 4 Hollanse skepe, wat in Simonsbaai was, in besit; en twé Amerikaanse skepe wat van Holland af kom met briwe ver di Kaap en Indië het hulle beetgepak en di briwe afgeneem.

Ongelukkig kom dit nou uit, dat di bestuurders di tyd wat hulle gehad het glad ni gebruik het om di Koloni te versterk ni. Had hulle di batterye wat Van de Graaf an Simonsbaai gemaak het in orde gehad, dan kon hulle di Engelse lekker van di wal af gehou het. Mar wat nou ? By di eerste aanval van di Engelse, laat hulle al di batterye in di steek en di soldate trek terug na di Kaap syn kant toe. Toen kon di Engelse vry land. En toen verder was daar niks as lafhartigheid by di Hollanse kommadante en soldate. Hulle retireer mar gedurig. Mar wi weet wat daar agter sit ? !

In di buite-distrikte was di Boere opstandig. Hul sê di ambtenare verraaï di Koloni. Dit was oorsaak van 'n groot opstand, veral in Graaff-Reinet en Swellendam, waar Delport en Pisany di Boere opgeroep het om op te trek en di Koloni te gaan verdedig teen di Engelse.

Baai-Fals en Simonsstad is nou al in di mag van di Engelse, en op di 7de Augus trek hulle daar vandaan op teen di kamp van Muisenberg. Di “Luitenant-Kolonel” **Delille** was daar kommadant van di Hollanse soldate.

Dit was daar 'n nou'e poort waar di Engelse moes deur as hulle teen di Kaap wou optrek. 'n Handji vol soldate kon di Engelse belet hê om daar deur te kom. En di soldate van Craig was veul minder as di van Delille. En waarlik, soos di Engelse ankom, verlaat hy met soldate en al di onneembare sterkte, en vlug. 'n Klein bitji Boere wat daar was het nog bly staan om di Engelse te wys wat hulle kan doen met hulle ou bobbejaanboute en witbekke. Mar hulle was te min en deur di vlug van di soldate in verwarring geraak, so dat hulle op laas moes pad gé. Hulle het daarom 'n heelparty Engelse doodgeskiit, en 'n menigte gewond, en daaronder twé offisire, en di een nog al gevaarlik. Di Boere was natuurlik kwaad dat di soldate hulle so skandelik in di steek gelaat het, en veral ver Delille was hulle so kwaad en beskuldig hom van verraad en lafhartigheid, so dat di Kommissaris verplig was om Delille af te set en in arres te neem, om di Boere weer te vrede te kry.

Di mag van di Engelse was te klein om toen op te trek teen di Kaap. Hulle het hulle toen daar verskans en versterk, om te wag tot dat hiir meer soldate ankom. Want hulle weet dat daar nog Engelse skepe ankom.

So was daar 'n hele tyd stilstand an albei kante. Dit verveel di Boere gou. Hulle wou éénkeer uit veg en dan huistoe gaan. Hulle dwing toen di Kommissaris om Muisenberg te gaan anpak. Eers wou hy ni en naderhand soos hulle sou optrek, het hy 'n uitweg. Di Boere word toen al opstandiger. Hulle noem al di ambtenare verraaiers. Want dat di Engelse ni verder durf gaan ni, daaruit kon hulle al siin, dat hulle mag mar swak was en dat hulle hulp verwag. Eindelik di eerste September sou hulle Muisenberg anval. Toen dit op di tippi was wou di Kommissaris di soldate wat an di Kaap was ni laat optrek ni, onder voorgewing, dat daar Engelse skepe in Tafelbaai verwag word, en hulle moes bly om di Kaap te verdedig. Mar di Boere en di Hottentotts trek daarom op, en as di soldate hulle mar net 'n klein bitji wou gehelp het met di kanonne dan het hulle di Engelse di dag terng gedrywe na Simonsstad toe. Mar hulp van di soldate was daar ni en so was hulle verplig om dit op te gé, nadat hulle 'n party Engelse doodgeskiit en gewond het. Had di Hollanse soldate en kommadante op di dag hulle plig gedaan, dan het alle reg gekom. Hulle was ruim 3,000 man sterk. Dis seker meer as di Engelse. Daarby kom nog dat di Kommissaris heel goed geweet het, dat di Engelse versterking verwag. En waarlik, hulle bly stil sit en wag.

En wat gebeur? Op di 4de September kom daar 15 Engelse skepe, mes 3,000 soldate onder Generaal Clarke, Simonsbaai in. Hulle land dadelik en maak klaar om di Kaap an te val. Op di 14de September val hulle di Kaap op 3 punte an, en party skepe kom op diselfde tyd di Tafelbaai in, en vuur van di sé kant af. Di meeste Boere was al van tyd tot tyd huistoe gegaan, omdat hulle gesin het dat daar tog nik's an te doen was ni. Di Hollanders het dan oek net ver di naam 'n paar skote afgeskiit. Di "opperbevelhebber" Gordon het hom ni eens laat siin in di slag ni.

Di Kommissaris vra toen 'n wapenstilstand van 24 uur. Di Lede van di Raad, le Sueur en van Reyneveld, word na di Engelse gestuur met 'n voorstel om o'er te gé. In di vroe'e ogtend van di 16 Augustus, 1795, word di "capitulatie" (o'ergaaf) geteken en di Koloni an di Engelse o'ergegé.

DERTIINDE HOOFSTUK.

SEWE JARE ONDER DI ENGELSE.

Toestand van di Koloni.—Admiraal Lucas.—Jonker Afrikaner.—Van Jaarsveld.—Klaas Stuurman.

Dit sal ni kwaad wees om, nou di Koloni o'ergaat in di hande van di Engelse, 'n korte beskrywing te gé van wat di Anleg van di Maatskappy onder di Hollanse regering geworde is in byna anderhalwe eeu.

Met di o'ergaaf val in di hande van di Engelse omtrent 900 kanonne, 35,600 mud koorn en nog 'n menigte rog en gars wat in di pakhuise was, 534 Slawe van di Maatskappy, en natuurlik 'n menigte geld.

Di bevolking gaan moeilik om huis op te gé; mar dit kom tog naasteby hirop neer.

		Wit Mense.	Bediindes.	Slawe.	Hottentots.
Kaapdistrik	7,000	400	13,000
Distrik Stellenbosch	8,000	600	12,000
" Swellendam	5,000	450	5,000
" Graaff-Reinet	5,500	350	10,000
		—	—	—	—
Almal same	85,000.	25,500	1,800	40,000	17,700

Di vé word toen geskat op 1,500,000 skape, 300,000 beeste en 60,000 pérde. Di jaarlikse opgaaf was 9,000 tot 10,000 lè'ers wyn en brandewyn, 150,000 mud koorn en 75,000 mud gars, en nog 'n menigte hawer, rog, miliis, ens.

Di Engelse begin om di Koloni te versterk, want hulle was bang, dat di Hollanders ni tevrede sou wees ni dat hulle di Kaap in besit het. En hulle was reg.

ADMIRAL LUCAS.

Toen di Hollanders hoor dat di Kaap deur di Engelse geneem is, stuur hulle Admiraal **Lucas** met 9 skepe, en 2,000 man an boord om di Kaap terug te neem. 'n Franse vloot sou van Oos Indië kom om Lucas te help. Mar di dinge word ni goed bestuur ni. Toen Lucas an di Kaap kom was di Franse nog ni hiir ni, en hy gaan anker in Saldanha baai. Toen di Engelse dit hoor, stuur hulle di skepe na Saldanha baai, en Generaal Graig gaan oek in diselfde rigting met di soldate. Toen Lucas di ander dag wakker skrik, was hy tussen twé vure; an di land-kant was di Engelse soldate, an di sé-kant, was di Engelse skepe. Hy kan niks anders doen as oergé, en di Kaap bly in di hande van di Engelse.

Jonker Afrikaner gé nou di koloniste baing moeite. Hy was 'n Hottentot. Nadat hy syn baas vermoor het, gaan hy met 'n bende Hottentots na di Oranje rivier toe, en steel 'n menigte beeste van di Boere. Baing pogings word angewen om hom te vang, mar net verniit. Op syn ou'edag het Afrikaner 'n Gristen geworde, en word toegelaat om in vrede te lewe.

In 1798 bedank **Lord Macartney**, wat in 1797 Gouwerneur geworde het, ver syn betrekking as sodanig. Generaal **Dundas** kry nou di Regering in

hande. In di tyd rebelleer 'n man, genoem **Van Jaarsveld** teen di regering. Generaal Van de Leur word na Graaff-Reinet gestuur om di opstandeling te onderdruk. Dri van di leiders word tot di dood veroordeel, mar di vonnis word ni uitgevoer ni.

KLAAS STUURMAN.

Van de Leur was nog ni weg van Graaff-Reinet ni, of 'n Hottentot, **Klaas Stuurman**, met 'n menigte ander Hottentots staan op teen hulle base, en begin di vé te steel en mense te vermoor. Daar was oek 'n opstand onder di kaffers. Stuurman verenig hom met di kaffers, en hulle plunder gesamelik di Boere, totdat hulle by George kom. Daar word hulle deur di Engelse troepe oerwin. By di Gamtoos rivier het hulle in anraking gekom met 'n kommando Boere, onder **Tjaart van der Walt**. Hulle kon di mag egter ni weerstaan ni van di Kaffers, en van der Walt word dood geskiit.

VEERTIINDE HOOFSTUK.

WEER 'N TYDJI ONDER DI HOLLANDERS.

Vrede van Amiens.—Janssens en De Mist.—Verbeteringe.—Nuwe Verdeling.—Tulbagh en Uitenhage.—Kerkorde.—Téboerdery.

By di "Vrede van Amiens" word di Koloni terug gegé an di Hollanders op di 27ste Maart, 1802. **Janssens** word benoem tot Gouverneur, en **De Mist** tot Commissaris-Generaal om di Koloni van di Engelse o'er te neem, Di Koloni sal nou ni meer an di Maatskappy, maar an di Hollanse Regering behoor. Dadelik word in Holland skepe, soldate, ambtenare, ens. klaar gemaak, en in Juli vertrek hulle na di Kaap. Di reis was teenspoedig, en eers op di 23ste Desember kom hulle in di Tafelbaai an.

'n Engelsman is altyd gou om te neem, mar lanksaam om af te gé. Daarom het dit toen oek geduur tot in Fewerwari 1803 voor di Engelse vlag plaas gemaak het ver di Hollanse. In April gaan Janssens al op reis om di buitedistrikte te leer ken. Veral in di distrik van Graaff-Reinet was dit mar sleg gesteld, soos di Engelse dit gelaat het. Hy het dadelik di Hottentots onder di wapens gebreng : mar ni teen di Boere, soos di Engelse gedaan het ni Né, hulle moes di Boere help om di Kaffers weer terug te drywe o'er di grense. 'n Knappe Landdros, **Stockenstroom**, het hy ver Graaff-Reinet angelêst. Van toen af het di distrik opgang gemaak. Met di Kafferking Gaika, het hy oek vrede gesluit.

Terwyl Janssens nog besig was om daar alles weer in orde te breng, kry hy di tyding, dat di oorlog tussen England en Holland alweer uitgebreek het. Hy moes toen dadelik terug, en kom op di eerste Augus, weer an di Kaap. Hy het alles gedaan wat in syn vermo'e was om di Kaap te versterk. Mar hy had grote moeilikhede, soos siikte onder syn soldate, waaran honderde sterf ; spring van di kruidmagasyn by Swellendam ; slegte oeste 3 jare agtereën, ens. Dit alles het gemaak dat hij ni in staat was om di Koloni te verdedig teen 'n veul sterker Engelse mag, soos ons in 'n vollen'de deel van ons geskidenis sal siin.

De Mist het oek party goeje dinge ingevoer so lank as hy hiir was. 'n Nuwe verdeling van di Koloni het hy gemaak. Di uitgestrektheid en di toeneming van di bevolking het dit noodsakelik gemaak. Di noordelike en oostelike deel van Stellenbos maak 'n nuwe distrik. Roodezand, toen na di Gouverneur **TULBAGH** genoem. Di landstreek van di Zwartkopsrivier en Algoabaai met Achterbruintjies-hoogte, tot an di Grote Visrivier of di Kaffergrens, word di distrik **UYTENHAGE**, 'n familinaam van De Mist. Di anstelling van Veldkornette en kommadante in di ses distrikte was oek 'n nuttige inrigting wat hy ingevoer het. Di Landdroste het hy reg gegé om huwelike te kan bevestig, so dat al di vár mense ni nodig het om na Kaap-toe te gaan ni. Dit was oek 'n groot gemak. Dan het hy oek 'n "Kerkorde voor de Bataafsche volkplanting aan de Kaap de Goede Hoop" vasgestel ; daarin word, onder andere, bepaal dat di predikante van di verskillende gemeentes om di jaar moet samekom om di belangte van di kerk te behartig.

'n Ander onderneming van di tyd was om hiir té te plant. Lauts sê daarvan (bl. 164) : "Van een anderen aard was de onderneming van VAN SCHOORN aan den Wijnberg. Deze, vroeger voor de Oost Indische Maatschappy by den theehandel in China geplaatst, had van daar twee theeboompjes medegebragt, die door de zaadpitten tot ruim veertig boompjes waren aangegroeid. Eene goede theesoort, van die theeheesters (boompiis) gewonnen, werd in 1805 in Nederland aangebragt en deed de hoop geboren worden, dat te eeniger tyd in de Kaapkolonie de theeboom in het groot zou kunnen geteeld worden, en eene ruime bron van verdiensten voor de kolonisten opleveren." Di jaar daarop moes di hoop verydel worde ; want di Koloni kom weer onder di Engelse. Hulle sal wel oppas dat ons ni self koffy en té en sulke goed wen ni, omdat dit skade ver hulle is in di handel. Mar ons sal dit laat staan ver 'n ander deel ; en hiir eindig ons GESKIDENIS VAN DI KAAP ONDER DI HOLLANDERS.

DI FRANSE VLUGTELINGE.

EERSTE HOOFSTUK.

DI HUGENOTE IN FRANKRYK.

“*Edict van Nantes.*”—*Getal.*—*Vlyt.*—*Eerlikheid, ens., van di Protestant.*

Van di Franse vlugtelinge moet ons tog oek wat vertel in ons geskidenis, al was dit nou nog so kort. Mar om di geskidenis van di Hugenote mooi agter makaar te kan kry, sal ons vertel van di Hugenote in Frankryk; dan waarom hulle di land verlaat het en waarnatoe hulle gevlug het; en daarna hoe hulle hiir an di Kaap gekom het en hoe dit hiir met hulle gegaan het tot nou toe.

Om te vertel van di Hugenote in Frankryk, sal ons begin van di jaar 1598 af, toen Hendrik IV di “*Edict van Nantes*” geproklameer het. Di doel daarvan was gewees om an di Protestante net so veul vryheid te gé as an di Roomse om hulle godsdienst op hulle maniir te hou. Diselfde Edict het Lodewyk XIII en oek Lodewyk XIV plegtig bevestig. In di begin van di 17 een was daar in Frankryk 807 Protestantse kerke, in 16 Provinsiis en 72 Ringe verdeel. Di kerkbestuur was nagenoeg net soos onder ons.

Di Protestante, deur gedurige godsdienstoorloge en deur onderdrukking, waardeur hulle nooit ’n ansiinlyke pos kon beklé ni, was verplig om hulle mar met boerdery en met handel besig te hou. In vroegere dae was hulle ’n sterke staatkundige party gewees; mar nou ni meer ni.

En hulle was regte werksame, knappe boere. Di mooiste wingerde en tuin, en landerye van di wêrld kon ’n mens by hulle siin. Di dal van Vannage, wat heelmal an hulle behoor het, het hulle so mooi bewerk, dat dit naderhand di naam gekry het van “*Klein Kanaän.*” Daarom het di boerdery in ons land oek eers reg vooruitgegaan toen hulle hiir gekom het.

Net so werksaam was hulle oek in di stede. Hulle het grote fabrike opgerig. En hulle eerlikheid en o'erleg het gen volk in di wêrld nog o'ertref ni. Daarom het hulle oek in Frankryk di handel van wyn, sout, laken en al sulke goed in hulle hande gehad. Daardeur het oek di skeepvaart gebloeï, want di Hollanders en Engelse het liwers met di Protestantse as met di Roomse gehandel, omdat hulle eerliker en opregter was. Al di fabrike, al di smederye van yster, van staal, van goud en van silwer was in hulle hande.

Onder di Protestante was oek di geleerdste manne, soos Dokters en Advokate, ens. Di grootste advokaat van di tyd was Henri Basnage, ’n Protestant. Di knapste predikante was oek onder hulle. Hulle het viir Akademiis (Hoge Skole) gehad, in Saumur, Montauban, Niemes en Sedan. So beroemd was di Akademiis dat jonge mense uit ander lande, ja selfs prinse daar gestudeer het. En an di grootste Generaals en Admirals het dit hulle oek nooit ontbreek ni; Di wat daar meer van wil weet, kan baing boeke kry wat daaro'er skrywe.

TWEDE HOOFSTUK.

WAAROM EN WAARHEEN HULLE GEVLUG HET.

Herroeping van di Edict van Nantes.—Sware vervolging.—Vlug naar Holland, ens.

Ons sal nou vertel di rede waarom di Hugenote Frankryk verlaat het en waarnatoe hulle gevlug het. Na di dood van Mazarin begin Lodewyk XIV, wat eers di Edict van Nantes bekratig het, om te draai. In 1662 laat hy 22 Protestantse kerke afbreek in di landskap Gex. In diselfde jaar begin di vervolging teen di Hugenote in di landskap van Languedoc. Di Protestante mag hulle doje ni anders begrawe ni as soggens skemer-dag en saans skemer-donker. In 1663 word idereen, wat tot di Roomse geloof wil o'ergaan, ontslaan van al syn skuld an ander Protestante ; hy hoef dit ni te betaal ni. As 'n vader Rooms is miski is di moeder oek Protestants of as 'n moeder Rooms is, miski is di vader oek Protestants, dan moet di kinders in di Roomse kerk gedoop worde. Di wat van di Roomse tot di Gereformeerde o'ergaan, word na syn doodnakend deur di strate gesleep. As 'n Protestant op sterwe lê, dan gaan di Roomse Pastoor, of di Magistraat daarnatoe, om hom te laat biig ; en as hulle vertel dat hy Rooms gesterwe het,—al was dit oek di grootste leun van di wêrld,—dan word syn kinders almal onder di Roomse kerk gebreng.

In 1666 het hulle 'n menigte Protestantse k. rke afgebreek in Poitou, en di predikante belet om in di ope lug te preek. Predikante wat di gebod o'ertré word deur di beul met 'n touw om di nek na di tronk gesleep en dan uit di land uit verban.

In 1670 het hulle di Protestantse skoolmeesters belet om di kinders iits meer te leer as l'es, skrywe en syfer. In 1671 mag in elke gemeente, waar 'n Protestantse predikant was, mar een skool ver di kinders wees. Mar as ons al di onreg wat hulle di Protestante angedoen het moet opnoem, sal ons gen einde kry ni.

In 1672 kry Frankryk oorlog met Holland, en toen word di vervolging 'n bitji minder ; mar na di oorlog gaan hulle weer van kwaad tot erger. In 1681 was dit so erg, dat hulle di kinders van 7 jaar vryheid gé om na di Roomse kerk o'er te gaan, en di ouers mag daar niksteen doen ni. As 'n boosaardige Rooms mar net gaan vertel,—al is daar nikks van waar ni,—dat 'n kind 'n kruis gemaak het, dan word di arme kind met geweld weggeneem, en na 'n Roomse priister gebreng, en op koste van di ouers in di Roomse geloof opgevoed.

Di Protestante word verder alle ho'er onderwys verbiid, en hulle viir Akademiis vernitig. Hulle mag dus ni studeer ver advokate en dokter en predikant ni. In di leger kon hulle oek nooit offisiirs of generaals word ni, al is hulle nog so knap en dapper. In Gouwerments diuns en in di Geregshowe mag hulle di geringste pos ni beklé ni. As boekverkoopers of drukkers moes hulle van hulle bestaan afstand doen of hulle word beboet ver 3,000 franks (omtrent £125),

Di predikante word skandelik mishandel ; hulle doop, trou en begravenisregters word afgeneem. Hulle mag ni langer as dri jare in 'n gemeente bly want anders sou hulle te veul invloed kry. So het hulle di Protestante van al hulle regte beroof. Mar di ergste kom nog.

In Poitou, waar baing Protestant woon, word di soldate by hulle ingekwartier dit wil sè, ider huisgesin moes van 10 tot 12 man in hulle huise ontvang en di kos gé. Hulle bly dan daar so lank, tot dat di laaste stuk goed van di arme mense verkoop is, en dan word hulle na di Roomse kerk toe gesleep om di Protestantse geloof af te sweer, en di Rooms' geloof an te neem. Di wat wil Rooms worde, word van di soldate ontslaan; en op so 'n maniir is daar baing afvallig geworde. Dit word genoem *Dragonnade*. Di soldate raas dag en nag in di huise, so dat di arme mense ni behoorlik kan eet of slaap in hulle ei'e huise ni; en dit was natuurlik onmo'entlik om dit te hou. Daarom is 'n menigte toen Rooms geworde. Dit was so erg dat hele kontrye tot di Roomse kerk oergaan.

Lodewyk dag toen dat di Protestantse geloof nagenoeg uitgero i was, en wag toen oek ni lank om hulle di doodsteek te gé ni, en di Edict van Nantes te herroep op 22 Oktober, 1685. Di vernaamste punte van di Herroepingsakte was di vollende:—

Di Protestantse kerke moet afgebreek worde. Hulle godsdiins in hulle ei'e huise moet hulle oek afskaf. Di wat godsdiins hou verliis syn lyf en syn goed.

Di predikante wat ni wil Rooms worde ni, moet sorre dat hulle binnen 14 da'e uit di land uit is; an di ander word verbiid om di land te verlaat, anders gaan hulle na di "gallye," dit is, bandiet worde.—Al di kinders wat na di herroeping van di Edict gebore word, moet deur di priister gedoop en in di Roomse geloof opgevoed worde." Ens.

Dit het oek ni lank geduur ni, of hulle het di 800 Protestantse kerke, tot di laaste toe, in puinhope verander. Na dit alles het hulle di wette nog van dag tot dag verswaar. 'n Predikant wat waag om in di land terug te kom, word doodgemartel. En as een 'n predikant vang, dan kry hy 'n beloning van omtrent £375. En as imand 'n Protestantse godsdiinsoefening bijgewoon het, in di bosse of waar oek, dan word hy met di dood gestraf.

Om te belet dat di arme mense sal vlug uit di land uit, het hulle o'erale by di schawens en op di grense wagte geset. Mar niittemin het tog duisende di grootste gevare deurgegaan om te ontvlug. 'n Menigte van di arme vlugtelinge het hulle opgevang, en dan sware kettangs van 50 pond om di nek gehang en party in voetysters geset, en toen deur di land gevoer, om di ander bang te maak. En as hulle dan so moeg is dat hulle flouw val, dan word hulle met stokke geslaan om weer op te staan. En di kos wat hulle kry was so min en so slek, dat hulle amper ni daarvan kon lewe ni. Snags moes hulle dan so mar in di stinkerigste hokke op di grond slaap, met di sware ysters om hulle nek en an hulle bene. Mar onder dit alles het tog 'n menigte ontvlug. Hoeveul kan ni met sekerheid opgegé worde ni, juis omdat hulle stillettjiis gevlug het. Sommige sè di getal was 300,000, en andere weer 600,000. Hulle het gevlug na Holland, Duitsland, Denemarken, Sweden, Rusland, Engeland, en Amerika.

DERDE HOOFSTUK.

DI HUGENOTE AN DI KAAP.

Di Maatskappy bring hulle na di Kaap, gé ver hulle plase, ens.—Name van di familiis.—Verder lotgevolle.

Di Regering van Holland het di Franse vlugtelinge met opē arme ontvang, en toen hulle hoor dat di Maatskappy mense soek om an di Kaap te gaan woon, het hulle gevra of di Maatskappy ni de arme Hugenote daarnatoe wil neem en ver hulle plase gé ni. En di Maatskappy het dadelik ingewillig.

In November, 1687, het di Maatskappy uit Holland geskrywe an di Gouverneur van di Kaap, wat hulle plan is met di Hugenote:

“Ons het besluit om, buiten ander vrye burgers, nog 'n party Franse vlugtelinge na di Kaap toe te stuur—vollens di regulasiis wat ons stuur in Hollans en Frans—almal Gereformeerd, en 'n Franse Gerefomeerde predikant stuur ons met hulle same, om ver hulle godsdienst te hou in di Franse taal. Onder hulle is wynboere, wat goed weet om asyn en brandewyn oek te maak; en dit kom net goed ver di Koloni o:k. Dit is nou julle plig, terwyl di arme mense van alles ontbloot is, om ver hulle te help soos hulle ankom, en ver hulle alles te gé wat hulle nodig het, totdat hulle in staat is om ver hulle selwers te sorre. Hulle is ywerige mense en gou tevrede,”

Hir is 'n korte uittreksel van di regulasiis en kondisiis van di Maatskappy.

1. Di Hugenote word verniit, sonder koste, o'ergetreng na di Kaap, as hulle 'n eed van getrouwheid an di Maatskappy afgelè het.
2. Net mar klere en di nodigste dinge ver di reis kan hulle méneem; buiten geld, di kan ider méneem so veul as hy wil. (Dit wil sè, hulle moes ni so veul goed breng, dat hulle hir kan kom handel drywe ni; want dit sou skade wees ver di Maatskappy).
3. Almal moet an di Kaap bly woon en in di boerdery of enige ander ambag werk.
4. Ver di wat wil boer, moet so veul grond gegé worde as hulle kan bewerk; saad en gereedskap moet ver hulle geleent worde.
5. Hulle moet ten minste 5 jare an di Kaap bly; mar hulle kan om ontslag vra voor di tyd, as hulle rede het daartoe.
6. Wat weer wil teruggaan, moet betaal daarvoor.

Di eerste skip met Hugenote is uit Holland uitgegaan in di winter van 1687, en in di Kaap ang-kom in April, 1688. Di vollende familiis was daarop: Basque, Bruere, Fouche, Godefroy, Malherbe, Marais, Pinnard, Paste, le Roux, Sebatie, Taboureux. Dit was di eerste familiis wat hir angekom het.

Kort daarna kom di twéde skip hir an, in Angus, met di vollende huishou'ens: Anthonarde, Corban, Corbonne, Fraichaise, Furet, Goviand, Grange, Jourdan, Madan, Malan, Mesnard, Pelanchon, Resne, Rousse, Scaet, Verdeaux, Verdette.

Di derde skip is uit Holland gegaan in April, 1688, met enige Franse familiis : Avied, Briet, de Buyse, Carnoy, Claudon, le Clerq, Menanto, Nortié, Pariser, du Plessy, de Savoije, Talifer, Vyton.

Klein klompiis Hugenote het nog gedurig angekom. In Juni en August kom daar twé skepe an, en toen weer in Jannewari, 1689, één, met 'n heel party. Met di 3 skepe is o'er gekom di familiis : Avis, Basson, Bastions, Beaumons, Benezat, Bota, Bruet, Camper (predikant), Cellier, Cordier, Carpenant, Couteau, Couvret, Crogne, Dailleur (predikant), Debuze, Debeurier, Decabrière, Delporte, Deporté, Dereul, Dumont, du Plessis, Dupré, du Toit, Durant, Dubuisson, Extreux, Fracha, Fourny, Floret, Gauche, Grillon, Gardiol, Gounay, Hugot, Jacob, Joubert, Lanoy, Laporte, Lauprétois, le Clair, Lefebre (dokter), le Grand, Lecrivent, Lombard, Longue, Maniet, Martinet, Nice, Norman, Passemans, Peron, Pinares, Prevot, Rassimus, Retif, Sellier, Terreblanche, Terrier, Tenayment, Terrouet, Vallete, Vandray, Vanas, Valtre, Verbat, Villons, Viviers, Vijol, Villion, Vivet, Vitou, Vitroux.

In Mei, 1689, is hiir nog angekom, met 'n ander skip, Pierre, Abraham en Jacob de Villiers.

Dit is nou di name van di familiis soos hulle na makaar hiir angekom het. Mar tussen in is hiir mo'entlik nog enkelde gekom wat ni genoem is ni.

'n Ander ou dokument sê somar dat hiir 97 'huishou'ens angekom het in al di tyd en gé hulle name so op :—

Avis	Dumont	Lecrivant	Rousseau
Barret	Duplessis	Lefebre	Roux
Bachet	Duprés	Le Grand	Sebatier
Basson	Dutoit	Le Riche	Sellier
Bastions	Durant	Le Roux	Sénecal
Beaumons	Dubuisson	Lombard	Senquette
Beck	Desavoye	Longne	Simon
Bénéret	Entreix	Malan	Tabordeux
Bruet	Fracha	Malherbe	Taillefer
Bota	Fauche	Maniet	Tenaumant
Campher	Floret	Marncène	Terre Blanche
Cellier	Fourny	Marais	Terrier
Cordier	Gauche	Martin ^e t	Terront
Corprenant	Gordiel	Ménard	Valletti
Couteau	Gounay	Niel	Vanas
Couvert	Grellon	Norman	Vattre
Crognet	Jacob	Nortie	Vandray
Daillé	Joubert	Passeman	Verbal
Debure	Jourdain	Peron	Villion
Debeurieu	La Grange	Pinards	De Villiers
Decabrière	Lanoy	Prévôt	Vyot
Delporte	Laporte	Rassemus	Viton
Déporté	Laprétois	Retif	Vitroux
Dernel	Leclair	Richard	

As ons nou di name so deurkyk dan siin ons dat :—

1. 'n Heel party van di name is nou ni meer in di land te kry ni. Daar is verskillende redes voor. Party het naderhand weer teruggegaan na

Europa toe. Party is ongetroud gesterwe. Party het nik as dogters nagelaat. En so meer.

2. Party familiis skrywe nou hulle name anders. Di Franse uitspraak is anders as di Hollanse, en toen di Hugenote di Franse taal vergeet, weet party ni meer goed om di Franse name te skrywe ni. Mo'entlik is dit goed om party van di name te noem. Ver *Cellier* skrywe hulle nou *Cilliers*; ver *Jourdain* of *Jourdan* skrywe hulle *Jordaan*; van *Peron* het hulle *Perold* gemaak, en van *Pinards*, *Pienaar*; *Rousseau* is *Rossouw* geworden. En so meer.

Di Hugenote het hiir angekom in di tyd van Gouverneur Van der Stell, en hy het syn bes gedoen om ver hulle vort te help. Kollekties het hy rondgestuur en di Boere wat hiir gewoon het, het fluks gegé, geld en vé en al sulke goed. Van ander plase af het hulle oek geld gestuur. Di Hollanse Regering in Indië het alleen al £1,200 gestuur ver hulle om saad en gereedskap, en so meer, te koop.

Di Hollanse Regering het toen ver hulle plase gegé tussen di andere boere in, dat hulle ni 'n aparte koloni moet stig ni; mar samewoon en samewerk. Di meeste van hulle het daarom gaan woon in Groot Drakenstein, Franshoek, Paarl, Klein Drakenstein, Daljosaphat, en Wagenmakers Vallei (wat syn naam gekry het van di eerste bewoner *Charron*, di Franse naam ver *Wagenmaker*). Dit was in di tyd nog 'n woeste streek wêreld. Mar hulle het dit gou so bewerk dat dit een van di mooiste parte van di Koloni was.

Hulle eerste kerk het hulle gebou in Groot Drakenstein, waar nou di "Simondium" staan, wat deur hulle afstammelinge opgerig is as gedagtnis van hulle eerste predikant, **Pierre Simond**. Di kerk van Drakenstein het 4 Franse predikante gehad: Simond, Daillé, Beck, en Campher.* Halle het in di Franse taal gepreek tot in 1724. Dis ruim 35 jaar na di ankom van di Hugenote in di Koloni. In di tyd was byna almal wat uit Frankryk gevlug het al dood en hulle kinders wat hiir gebore is, het almal Hollans geken. Toen daar nog mar 2 of 3 van di oue vlugtelinge was wat gen Hollans verstaan ni, het di Hollanse regering ekspres 'n krankbesoeker ver hulle angestel.

Dis 'n wonder, as 'n mens reg daaroor denk, dat di prediking in di Franse taal nog so lank geduur het, want kyk, in Frankryk is hulle so wreedaardig vervolg geworde, en daar het hulle so veul onreg moet ly, dat hulle van selfs alle liifde ver hulle vaderland en ver hulle moedertaal verloor het. Dan kom nog daarby dat Holland hulle met ope arme ontvang het en di meeste van hulle daar 'n héle tyd deurgebreng het en toen di Hollanse taal aangeleer het, so dat hulle van selwers liifde ver di volk en ver di taal gekry het, en dit toen beskon as hulle tweede vaderland. En eindelik, hulle is hiir in 'n Hollanse koloni kom woon, onder Hollanders, en het as broers same gewoon en hulle kinders o'er en weer getrou.

Di afstammelinge van di Hugenote is nou di héle Koloni en Vrystaat en Transvaal deur versprei, en hulle is regte geseend. Dit lyk of di seen van ons lieve Hére nog op hulle rus, omdat hulle ouers so veel ver hulle geloof opgeoffer het. Oek hiir kan ons siin dat dit waar is wat in di Bybel staan: "Het geslacht des rechtvaardigen zal gezegend syn."

In di koms van di Hugenote kan 'n mens duidelik di hand van ons lieve Hére siin. Hulle is hiir gestuur as di sout om di jonge Koloni ver allerhande

* Waarom word een mar genoem in ons Ned. Ger. Kerk-Almanak?

verderf te bewaar. Want di eerste Boere hiir was ni juis almal van di beste soort ni. 'n Grote deel was matrose en soldate wat hulle tyd uitgediin het, en dan wegloopers van andere nasies wat hiir angekom het. So sorg di Hére tog altyd. Dit is nou mar te wens, dat di kinders van di Hugenote getrou wil bly an di geest van hulle vrome voorouers, en hulle ni laat wegsleep deur alle nuwigheid ni.

In 1824 was daar 'n beweging om so'n gedenksteken op te rig an Groot Drakenstein of Franshoek, waarin alle oue familistukke kon bewaard worde, soos oue dokumente, bybels en psalmboeke, meubels en ander dinge wat hulle uit Frankryk megebreng het.

Hulle het intekeningslyste daarvoor gemaak en di afstammelinge het fluks bygedra oek. Een van di one lyste wat nog bewaard was lat ons hiir druk.

"Jacobus du Toit uit Du Toits en Pienaar, Rds. 50 ; Gabr. Jas. Vos, uit Rossouws, Rds. 40 ; A. Faure, Sr., uit Faures, Rds. 50 ; A. Faure (predikant), uit Faures en Villiers, Rds. 25 ; J. F. Beck, uit Therons, Rossouwsen du Preez, Rds. 20 ; A. Faure, uit Faure, Rds. 25 ; J. J. Vos, uit Rossouw, Rds. 20 : A. C. M. Faure, uit Faure, Red. 5 ; J. J. Faure, uit Faure, Rds. 5 ; S. J. Faure uit Faure, Red. 5 ; J. P. M. Faure, uit Faure Rds. 5 ; J. A. Joubert, (advokaat), uit Joubert, de Villiers, Hugo en du Toit, Rds. 50 ; A. J. de Villiers, Pieter zoon, uit de Villiers, Rds. 20 ; P. A. Meyburgh, uit du Toit, Rds. 5 ; J. P. de Wet, uit du Toit, Rds. 10 ; Jacs. de Villiers, A. B. zoon uit de Villiers, Rds. 25 ; W. Frans de Wet, geboren du Toit, uit du Toit, Rds. 10 ; Pieter Marais, J. zoon, uit de Villiers en Marais, Rds. 50 : L. W. C. Beck, uit Theron, Rossouws, en du Pree, Rds. 20 ; A. J. Jardine, uit Jardines, Rds. 20 ; Jac. Stephs. de Villiers, D. zoon, uit de Villiers en du Toit, Rds. 25 ; Jacs. Dan. van der Spuy, Syb. zoon, uit du Plessis, Rds. 10 ; Pieter Hend. de Villiers, uit de Villiers en Roux, Rds. 25 ; Joh. P. de Villiers, A. B. zoon, uit de Villiers en Minnaar, Rds. 10 ; A. J. Marais, Jacs. zoon, uit de Villiers en Marais, Rds. 25 ; F. D. Rossonw, uit Rossouw en Hugot, Rds. 10 ; Anna Magd. Rossouw, geb. Theron, uit Theron en Rossouw, Rds. 10 ; D. P. de Villiers, uit de Villiers en Retief, Rds. 25 ; Paulus Retief, uit Retief en Minnaar, Rds. 35 ; Gi. Jac. Rossouw, uit Rossouw, Rds. 5 ; Corns. Brink. Jan zoon, voor du Toit, Rds. 20."

Waarom di plan dan toen mishuk is, vra imand mo'entlik. Wel, so ver as ons dit kan nazaan het dit so gekom. Een van di regulasiis wat hulle gemaak het was dat al di intekenaars in 'n regte lyn, van vaders kant, afstammelinge van di Hugenote moes wees. Mar dit blyk toen later dat di skrywer (Secretaris) en geld bewaarder (Tresurier) net mar van moeders kant 'n afstammeling van di vlugtelinge was. Daardeur is 'n onenigheid ontstaan, en so is di hele plan in dui'e geval.

Di gedenkstukke wat hulle al by makaar gebring het is toen 'n tijd lank bewaard deur advokaat Joubert. Mar hy is kort daarna gesterwe, en wat toen daarvan geworde is weet nimand. Mo'entlik is dit sommar op 'n vendusi verkoop. Of di geld waarvoor ingeteken was, an di intekenaars betaal is, kan di skrywer ni uitvinde ni, mar dis waarskynlik.

Later is weer so'n plan opgevat en dis beter geluk. In 1851 begin di irwoners van Groot Drakenstein di behoefte te gevoel om 'n skool ver di buurte op te rig. O'erlede Meneer H. F. de Villiers stel toen voor om 'n skool te bou ver di buurte wat meteen tot 'n gedenksteken van di Hugenote kon wees. Di

plan word algemeen goedgekeur en Meniere de Villiers en Daniel J. Joubert werd aangestel om 'n geskikte plek daarvoor uit te kiis. Hulle kiis toen 'n stuk grond op di plaas van Meneer J. du Pré, vlak oer di plek waar di eerste oué kerk van di Hugenote gestaan het. Daar het hulle toen 'n mooi skoolgebou en dit di naam gegé van Simondium na di eerste predikant wat ver di Hugenote eerste kerk gehou het daar, Pierre Simond. Di skool beantwoord goed. En daarin is 'n kamer om oue gedenkstukke te bewaar.

Di kamer is 12 voet lank en 12 voet breed. Mar tot nog is daar nog niksgen gedenkstukke in ni. Meer dan een het beloof om wat te breng. Mar soos dit gaan, 'n mens versuim.

III.—DI KAAP ONDER DI ENGELSE.

EERSTE HOOFSTUK.

DI ENGELSE NEEM DI KAAP IN.

Oorlog in Europa.—63 Engelse oorlogskepe.—Slag by Blouberg.—Janssens retireer na Hottentots Holland.—O'ergaaf.

Di Kaap was skaars uit di hande van di Engelse o'ergegaan tot di one wettige eienaars, toen daar 'n gerug ankom, dat daar weer 'n oorlog in Europa, tussen Engeland en Frankryk, uitgebreek het. Op di 25ste Desember 1805, kom daar 'n Amerikaans skip in di Tafelbaai an, met di nuws dat 'n Engelse vloot, onder anvoering van Generaal Baird, op weg na Oos Indië toe was. Dadelik kry di Gouverneur suspisi dat di Engelse weer di Kaap sal anpak, en laat al di koloniale soldate en di burgers opkommandeer, en 'n spul Hottentots, omtrent 200 man sterk dril, om as noodhulp te gebruik.

Op di 9de Jannewari 1806, kom dan ook werkelik 63 Engelse oorlogskepe, met 'n sterke mag van soldate, Tafelbaai in en gooi anker tussen Robben Eiland en Blouberg waar hulle di volle dag land. Di Hollands soldate, met di burgers, onder Gouverneur **Janssens**, het hals o'er kop na Blouberg getrek om di Engelse te ontmoet. Mar deur verraad en di lafhartigheid van di geregelde soldate, veral van di Waldeckse bataljon, was Generaal Janssens verplig om met di burgers na Hottentots Holland te retireer. Mar terwyl party van di burgers ook al begin moedeloos te worde en huis-toe te gaan, sodat Janssens net mar 500 man by hom had, was hy verplig om 'n verdrag met di Engelse te sluit en di Koloni af te staan.

'n Paar "Artikelen van Capitulatie" (o'ergaaf) wat van belang is skryf ons hiir o'er :—

1. "Terstond na het teekenen der capitulatie zal de Kaapstad, citadel (kasteel) en omliggende sterkten aan de troepen van Zijne G. B. Majestéit worden overgegeven.
5. "De ingezetenen der stad die de wapenen hebben gedragen zullen worden geconsidereerd (beskou) als tot de stad te behooren, en kunnen terstond tot hunne vorige bezigheden terugkeeren.
6. "Alle ter goeder trouw particuliere eigendommen zoo aan civiele (burgerlike) en militaire dienaren van 't Gouvernement, als aan de burgers en ingezetenen, gelijk mede aan kerken, weeskamer en andere publieke gestichten van dien aard behoorende, zullen vry en onaangeroerd blyven.
8. "De burgers en ingezetenen zullen alle hunne regten en voorregten, welke zij tot hiertoe hebben genoten, blyven behouden ;—de godsdienst, zoo ls dezelve thans in gebruik is, zal insgelijks, zonder verandering, gemaintineerd (onderhou) worden."

TWEDE HOOFSTUK.

KWESSI O'ER DI HOTTENTOTS.

Engelse en party Sendelinge trek di Hottentots voor di Boere.—Eerste “Rondgaande Geregtshof.”—Menigte ongegronde klagtes teen di Boere.—’n voorbeeld.—Sendeling-Stasiis—Gebrek an werkvolk.—Boere ontevreden.

Di eerste merkwaardige gebeurtenis onder di Engelse Regering was di kwessi o'er di Hottentots. **Du Pre**, wat in 1807 tot Gouverneur van ons land benoem is, en syn opvollers, het alles wat in hulle vermoege is gedaan om di Hottentots voor die Boere te trek, en, onder di naam van hulle te beskawe, in hulle luiheid te sterk. Daarin het veral saamgewerk di Sendelinge **Van der Kemp** en **Read**, wat as verdedigers van di Hottentots opgestaan het. En dit was een van di redes waarom di Boere, wat eers so ver di sendelings was, naderhand so teen hulle geworde is. Mar daarvan meer in een ander deel van ons geskidenis, waar ons ekspres o'er di sendelinge sal skrywe.

Toen di eerste “**Rondgaand Geregtshof**” gesit het, breng di twé sendelings omtrent 70 of 80 gevalle van moorde, anrandinge, en sulke dinge voor di Hof as aankla'ers teen byna al di fatsoenlikste familiis van di Onderveld. Di Gereghof verwys al di beskuldigings na ’n Commissi, wat kon tyd neem om al di klagtes noukeurig te ondersoek. Di Commissi het dit met di uiterste onpartydigheid gedaan, en dit is toen uitgekom, dat gen een geval van moord, waarvan di Boere angeklaag was, waar was ni. Dit was alles storiis wat di Hottentots an di liggetowige sendelings vertel het, en wat hulle ver waarheid aangeneem het.

As ’n voorbeeld van di ongegrondheid van di klagtes teen di Boere sal ons ’n wedewe van ’n respektabele famili in Uitenhage neem. Sy was deur Van der Kemp angeklaag, dat sy ’n jonge Hottentot moedwillig sou vermoor hé; dat sy hom in ’n pot kokende water laat kook het, tot dat hy gaar gekook was. Een hele boel getui'e, waaronder ’n menigte Hottentots was, word opgeroep; mar almal het eenparig verklaar, dat sy onskuldig is.

Di saak het eintlik so inmakaar gesit. Di jonge wedewe het in “Lange Kloof” gewoon. Dit is een van di koudste streke van ons land. Een dag het sy di Hottentot uitgestuur om haar vé by makaar te gaan maak en na di kraal toe te breng. Dit word laat—en dit begin te kappok—mar di Hottentot kom ni uit ni. Toen het di vrou mense uitgestuur om na hom te gaan soek, en laat in di nag het hulle hom gekry; mar syn hande en syn voete was dood van di kou'e. Hy was glad verkluum. Di vrou het toen op alle manire geprobeer om hom weer reg te kry; maar niks wou help ni, en toen het sy syn voete in ’n pot lou water gehou, en dit het hom weer reg gemaak. Hy was na di tyd, weer fris en gesond en het nog lange jare by di vrou gediin, later oek by ander mense, en is naderhand an glad ’n ander siikte gesterwe. Natuurlik, di vrou word vrygespreek deur di hof.

Dit is daarom duid lik, dat sulke klagte s teen di fatsoenlikste van di boere —(al word hulle oek vrygespreek, di sware onkoste moet hulle daarom betaal)—

'n bitter gevoel van afkeer teen di Engelse Regering en vernamelik teen di sendelinge by di Boere opgewek het.

Mar dit is nog ni di ergste ni. Wat di mense nog di meeste teen di Engelse verbitter het was, dat al hulle werkvolk hulle verlaat het om 'n "lei-lekker" lewe op di Sendeling-stasiis te gaan ly, en dan om hulle hunger te stil di Boer besteele aan al di kante.

So is daar in korten tyd ni minder as 30 sendeling skole binnien di Koloni opgerig, en al di werkvolk van di Boere gaan daar op 'n hoop lê, sodat 'n menigte van di Boere ~~verplig~~ was om di landbou op te gê en alleen met vé te boer. Mar oek hiervoor het 'n mens skaapwagters nodig. So dat party oek dit moes opge en saam met hulle famili 'n jammerlik lewe moes ly sonder iist ver hulle kinders te kan verdiin.

Mar natuurlik het di Hottentots oek op laas daaronder moes ly. Party van hulle is dan oek so verarm en so agteruitgegaan, dat di sendelinge selwers geweier het om hulle op di stasiis an te neem. Hulle gaan toen lê rondom di dorpe, vernamelik by Graaff-Reinet, Grahamstad, en Somerset, tot 'n las van di héle buurt. Want steel en rowe was hulle voorland.

Di enigste maniir om dit te verhelp was om 'n wet te maak dat gen Hottentot sonder 'n pas mag rondloop ni. Mar daar wou di Engelse Regering ni van hoor ni. Dit alles moes natuurlik méwerk om di Boere teen di Engelse op te maak, soos ons later sal siin.

Dit het oek di Boere so teen di Sendelinge gemaak. Di meeste het daarna gemaak. Di enigste uitsondering hirop was di "Moravische Broeders" of "Hernhutters," en di Sendeling **Kicherer** wat onder di Boesmans was. Hy het di Hottentots oek geleer om te werk.

Dr. Philip, 'n ander Hottentots-Sendeling bewerk dit so dat di Hottentots, diselfde regte kry wat wit mense besit. In 1828 word di wet, genoem Ordinansi No 50, gepasseer, waarin an Hottentots gelyke regte met di blanke mense word toegestaan.

DERDE HOOFSTUK.

V R Y D O M V A N D I S L A W E .

Hollanse Regering teen slawerny.—Di Engelse voer hulle oeral in om geld te maak.—So oek hiir.—Sagte behandeling van slave in di Koloni.—Genootskap om slawe kinders vry te koop.—Engelse Regering wil hulle ni help ni.—Strenge wette.—“Punishment Record Book.”—Parlements-akte van August, 1833.—Lage taksasi.—Tot een-vyfde verminder.—Ontevredenheid.—1 Desember, 1838.

Di ontvredenheid o'er di Hottentot kwessi was nog ni so groot as di verbittering van onse voorou'ers toen di Engelse hulle op so 'n onregverdige manier beroof het van hulle wettige bediindes, hulle slave wat hulle met hulle geld betaal of selwers groot gemaak het.

Dit is iits wat di meeste van ons ni weet ni, dat in di vorige eeu, toen al di ander koloniis wat an Europese nasiis behoor het opgeprop vol was van slave wat di Engelse daar ingevoer en verkoop het, di Regering van di Kaap-koloni altyd di invoer van slave teengehou het. Ja, so afkerig was di Hollanse regering daarvan dat hulle deur strenge proklamasiis di invoer van slave verbied het : en dit was eers na verloop van jare, op dringend versoek van di koloniste, dat di Hollanse regering vergunning gegé het om 'n seker bepaalde getal slave in te voer.

Toen di Kaap van 1802 tot 1806 weer onder di Hollanse regering was, het hulle meteens bekend gemaak, dat hulle van plan was om di slave-handel af te skaf ; so dat in di tyd mar 'n heel klein getal van slave hiir ingevoer is. En dit was di rede dat di prys van slave so hoog geworde is. Al di slave wat di koloniste later gehad het, was wat in hulle huis gebore is, en is meer as lede van di famili beskou en behandel geworde dan as slave.

Di slave het allerhande ambagte ook geleer. En di behandeling van di slave hiir beskryf 'n Franse Abt wat o'er ons koloni geskrywe het, en sê daarvan : dat in gen een van di Europese koloniis di slave dit so goed het as hiir in ons land ; dat hulle goed behandel word ; en dat di Boerkinders saam met hulle op di land staan en gelyk op werk. Sodat dit nikks anders is as laster van party Engelse skrywers wat so 'n lawaai gemaak het o'er di mishandeling van di slave in di Kaap-koloni.

Laat ons nog anhaal wat 'n onpartydige Skotse predikant* hiervan geskrywe het : “Di slawerny was van 'n buitegewone sagte aard in Suid-Afrika. Gevalle van mishandeling van slave was eerder di uitsondering as di reel. Dit werd as plig beskou om di slave gelykop te laat leer met di wit mense. Ons lees van Van Arckel, di eerste predikant van di Koloni, dat hy, toen hy hiir angekom het in 1665, 8 slave-kinders gedoop het, op di belofte van hulle base om hulle in di vrees van di Heere op te voede. Ver di slave wat an di

* “THE DUTCH REFORMED CHURCH IN SOUTH AFRICA (pag. 14) by the Rev. John M'Carter, Ladismith, Natal”—een boek waar ons nog later meer uit sal anhaal en wat wêrd is om in ons taal vertaal te worde.

(Hollanse) regering behoor het, is 'n kerk gebou in di Kaapstad, en 'n menigte van hulle is lede daarvan geworde. Van 1665 tot 1731 staat daar in di kerk-boeke di name van 1,121 slawekinders, en van 46 groot slawe, wat gedoop is. En in 1683 het di Regering 'n wet gemaak, dat, wanneer 'n slaaf opgeneem word in di Gristelike Kerk, hy dan *ipso facto* (uit di aard van di saak) vry was. 'n Menigte het op di maniir vrydom gekry.

"In di buite-distrikte, waar di geestelike belang van di wit mense selwers so verwaarloos word (omdat daar amper nog gen predikante of skoolmeesters was ni), het dit natuurlik met di slawe oek ni beter gegaan ni. Mar tog di godsdienstige gedeelte van koloniste was ni onverskillig omtrent di hoogste belang van hulle slawe, deur hulle toe te laat om deel te neem an di huisgodsdienis en op ander manire. Verskei'e van di bruine gemeent's, wat nou in hande is van Duitse en ander Sendeling-Genootskappe, is in di tyd opgerig deur di Hollanse koloniste ver hulle slawe."

Dat daar enkele gevalle van mishandeling was, dit kan 'n mens lig begryp. Mar dit kan gen kladwerp op al di Boere ni. Di uitsondering bevestig mar di reel. Hoeveul ou'ers mishandel oek hulle kinders; mar wi sal nou daaruit gaan opmaak dat al di ou'ers hulle kinders mishandel? Dit sou mos dwaas wees. 'n Mens sou net so goed kan sê, dat di Engelse nasi 'n boel diwe en skelms is, omdat daar in di grote stede van England duisende mense van nikanders as van steel en rowe lewe.

Di Engelse regering neem in di jaar 1815 'n besluit om di slawe vry te maak, en di eerste wat hulle gedoen het was om wette in te voer om di mag van di meesters o'er hulle slawe in te kort. Een van di ergste was 'n proklamasi in 1826 uitgevaardig, waarin di ei'enaars van slawe verplig word om 'n beskermer of opsigter an te stel, wat di toesig moes hou o'er di regte van hulle slawe. Daarby kom nog dat elke slaaf syn baas kon verplig om hom vry te laat, as hy hom di som geld, waarvoor hy deur onpartydige persone geskat was, kon opbreng. Dan was di werkure oek bepaal, en nog verskei'e ander strenge reels ingevoer ten voordele van di slawe.

Dit is gemakkelyk te begryp hoe sulke wette di gunstige betrekking tussen di meesters en hulle slawe, wat daar altyd bestaan het, moes vernietig. Di slawe het meer *regte* gekry, mar meer *voorregte* verloor. Omdat di slawe nou 'n mag het om hulle te beskerm, het di meesters dikwils ver hulle een of ander guns ontsê wat hulle anders vroe'er graag sou toegestaan hê. Van toen af het di vrindelike gesindheid tussen meester en slawe al minder en minder geworde; en di hele land, sowel s'laaf as meester, voel di onbehoorlike tussenkom van di Engelse regering.

Mar di Engelse Regering was met di bepaling nog ni te vrede ni. In 1830 maak hulle 'n nuwe wet, en bepaal dat gen baas voortaan syn slaaf self mag straf ni as hy verbrui ni. As hy dit doet, dan moes hy 'n boete betaal van ni minder as £10 of ni meer as £500 ni. Dit staat beskrywe in Seksies 72—74 van di wet.

Mar di ergste van al was nog di bepaling, dat ider ei'naar van slawe verplig word om alle jare van di opsigter of syn helper 'n boek te ontvang met di naam van Strafankeeningsboek (Punishment Record Book); daarin moes hy ver elke slaaf 'n afdeling maak, waaronder hy elke straf, van welke aard oek, wat ider slaaf ontvang het, moes opteken, en daarby moes hy oek opskrywe, met di grootste noukeurigheid, tot di kleinste bisonderheid van di oertre-

ding, van di straf, van di getui'e, om kort te gaan, van alles wat daarby gebeur is. Di boek moes elke baas twé maal in di jaar na di oopsigter of na syn helper to-brang, en di noukeurigheid daarvan met 'n eed bevestig. En as een van di slawe na di oopsigter toe gaan met 'n klagte oer 'n straf wat hy ontvang het, en dit staat ni alles op 'n prik netso in di boek ni, dan moes di meester eers angeklaag worde, omdat hy vals gesweer het, en dan nog 'n boete betaal ver di straf wat hy sya slaaf opgele het.

Dis onno'entlik om di opskudding te beskrywe o'er di héle Koloni, toen di wet bekend word. Eenparig word deur al di ei'enaars van slawe 'n besluit opgevat om hulle teen so'n onregvédige wet te verset. Uit alle déle van di land het hulle afgevaardigdes na di Kaap toe gestuur om met di slawehandelaars in en nabij di Kaap te vereenig, en daar het hulle eenparig 'n besluit opgevat om di Strafboek ni an te neem ni. In di drif en opgewondenheid het hulle verder besluit om almal te same na di Gouverments-huis te gaan en hulle besluit persoonlik an di Gouverneur bekend te maak. Nadat hulle eers 'n boodskap vooruit gestuur het na di Gouverneur toe om hom met hulle doel bekend te maak, trek omtrent 400 man na di Gouverments huis op. Nadat Gouverneur Cole hulle onder di eikebome in di Grave-straat ontvang het, het hulle hom plegtig aangesé : dat hulle di nuwe wet ni kan anneem ni; dat hulle gewillig was om di straf te ondergaan wat in di Strafboek angegé staat, mar dat hulle vriendelik versoek, om hulle van so 'n wet te ontslaan, wat 'n skerding is van alle regsgesetse.

Di Engelse party het toen dadelik in di Krante geskrywe, dat dit net 'n plan was om di Gouverneur bang te maak, mar dat hy hom ni van syn stuk moes laat af breng ni. En dit is hulle oek geluk. Want di Gouverneur verklaar toen dat hy dit ni mar so op hom kon neem om di wet te vernietig ni; mar dat hy syn bes sal doen om an di Sekretaris van Staat te skrywe in wat 'n opgewonde toestand di wet di mense hiir gebrang het.

Di Sekretaris het toen an al di ambtenare geskrywe dat hulle ni met geweld moet dwing om di wet iu te voer ni, en dit is toen so mar van self dood geloop.

Mar uit di handelwys van di Engelse regering was dit ver elkeen duidelik dat hulle plan had om di slawe binnekort heel te maal vry te maak. Vele ei'enaars het toen mar hulle bes gedoen om hulle slawe van di hand te set. Buitendiin het di koloniste oek al 'n tyd gelede 'n Genootskap opgerig om al di jonge slawe-meissies op te koop en dit vry te stel. Op di manier het di Genootskap binnek 'n paar jaar dig by di 300 jonge meisies vrygekoop. Mar omdat hulle te min geld gehad het om dit o'er di héle Kolone te doen, het hulle aansoek gedoen by di Engelse Regeering om hulle £7000 of £8000 jaarlyks te gé. Dan kan hulle mettertyd al di jonge slawe eers en naderhand di que oek vrykoop. Vollens hulle berekening kon dan binnek 10 jaar al di slawe vrij wees, ver di som van £70,000 of £80,000. En dit was 'n goeie plan, sowe ver di slawe as ver di meesters. Dan het dit lanksaam en ongemerk gegaan; di Boere was ni op eenmaal van al hulle volk beroof ni; di slawe was ryp geworde ver hulle vryheid, ens. Mar di enigste antwoord wat hulle van di Engelse regering gekry het was dat di slawe *op eenmaal* moet vrygelaat worde. So was natuurlik hulle doel verydel.

Intussen tyd word di straf-antekenings-wet streng toegepas, en om di kleinste houtji wat 'n Boer syn slaaf gé moes hy 'n boete betaal van ni

minder als £10. En dit het nog al dikwils gebeur. Want party van di slawe het daar gebruik van gemaak om hulle base te terg, totdat di hulle 'n klap gé om hulle dan te gaan ankla. As 'n slaaf erg verbruï het en dan na ewenredigheid 'n bitji swaar gestraf is deur syn baas, dan moes di 'n boete betaal van £300 tot £500. Dis so erg geworde dat later al di slawe-eienaars verlang het na di dag wat 'n end sou maak an di verdrunkking.

Di wens is eindelik vervul, deur di Parlements-akte van Augustus 1833. In di begin van di vollende jaar kom hiir 'n nuwe Gouverneur, **Sir Benjamin D'Urban**, met strikte order om di wet deur te voer. Deur di wet word di slawerny, van 1 Desember 1834 af, veraltyd in di Koloni afgeskaf, en moes al di slawe, na nog 4 leerlingsjare op 1ste Desember 1838 geheel en al hulle vryheid geniit.

In di 4 jare sou di Engelse regering skikkinge maak om di som waarvoor di slawe getakseer was an di meesters uit te betaal. Maar hiir het hulle di Boere op 'n allerskandelikste maniir hulle geld ontsteel. Hulle wou di naam en di eer hé dat hulle di slawe vry gemaak het. Mar ondertussen moes di ei'enaars daarvoor opdraai. Vereers het hulle di slawe vér onder di waarde getakseer, en dan nog moes di Boere hulle geld, deur Agente, in England ontvang; so dat vele Boere so veul skade gely het dat hulle bankrot geraak het.

Di taksasi was so onregvèrdig dat 'n slaaf wat syn baas £600 gekos het op £85 geskat word. Mar hiirmé was dit nog lank ni klaar ni. Toen di uitbetalings moes plaas vinde, moes di arme boer tevrede wees dat di Engelse regering, in plaas van di £85 waarvoor syn slaaf getakseer was hom ni meer wou gë as £33.

En dan di *betaling*. Ni alleen moes di ei'enaars hulle geld op di bank in England ontvang ni, mar hulle moes oek nog by 'n heelparty kantore in London 'n menigte formaliteitie deurgaan voor hulle di geld kon kry. Dadelik is daar 'n vergadering van slawebesitters by makaar gekom, en het 'n memori an di Engelse Regering gerig om di geld hiir in di Koloni uit te betaal.

Mar dit word volstrek afgeslaan. En so word al di slawehouers (want daar was gen 10 onder hulle wat 'n persoonlike saakwaarnemer in England gehad het ni) verplig om hulle toevlug te neem tot 'n paar Agente in di Kaapstad en in 'Grahamstad wat hulle bewyse opkoop teen 25 en 30 per cent. Sodat hulle taksgeld, wat al reeds so min was, en naderhand nog deur di Regering 'n derde verminder was, nou op laas ni meer was as 'n vyfde. 'n Menigte mense is daardeur heeltemal verarm, want hulle grootste besitting was hulle slawe. Party was so verontwaardig dat hulle di geld ni wou gaan ontvang ni; so dat di Engelse regering vandag nog omtrent £5,000 in di kas het wat di Boere ni wou ontvang ni. Uit di rente van di geld ontvang enige skole van swarte in di Kaap nog 'n toelaag. Dus di geld wat di Boere moes kry word nou an swartes gegé.

Almal was verbitter teen 'n regering wat ni ontsiin ni om di belang en regte van syn onderdane met voete te vertrap, en dit onder di skyn van godsdiens en onder di naam van iits goeds te verrig. En as ons va'i agter hoor hoe di Engelse roem op di edels daad dat hulle di slawe vry gemaak het, en ons let in di ander kant op di skandelike maniir waarop hulle dit gedaan het, dan kan ons ni help om te denk an di reel van di Jezuite: " *Di doel heilig di mid-*

dele"; en dan moet ons oek met ou vader Isak uitroep : " De stem is Jakobs stem, maar de handen zijn Ezaus handen" (Gen. 27: 22).

Di eerste Desember 1838 was di dag waarop 35,000 slawe los gelaat werd om te doen wat hulle wil. Wat 'n ongerif ver di arme Boere! Gister aand had meneer en juffer nog 10 of 50, of 80 slawe ver 'n grote boerdery en 'n menigte werk. Op een dag is hulle heeltemal ontbloot, en kan hulle plaas ni meer bewerk ni. Wat 'n nadeel ver di land ! Alles staat op eenmal stil! Daarby kom, dis oestyd, en graan moet bly staan op di land ! Wat 'n gevaar ver di koloniste. By grote troppe sal hulle nou di land afloop om te rowe en te steel en oproer te maak.

Mar stil ! "De Heere heeft het ten goede gedacht" (Gen. 50: 20). Onverwags buitentyds—in di hartji van di somer—laat onse lieve Here, wat alles so wys bestuur, 8 da'e agtereën reën, soos nog nooit voor of na di tyd in di Koloni gebeur is ni. Toen kon di losgelate slawe ni so in troppe rondloop ni ; hulle moes weer gaan werk om kos te kry; di meeste gaan na hulle ou base terug om hulle te verhuur; beter was dit toen ver baas en jong. En hoe veul daar oek verkeerds was in di maniir waarop di Engelse regering di slawa vrygemaak het, vandag dank ons di Heere dat Hy dit alles so wys bestuur het.

VIIRDE HOOFSTUK.

OP STAND VAN BEZUIDENHOUT.

Bezuidenhout weier om te verskyn voor di Hof.—Wou hom ni o'ergé ni.—

Word doodgeskiit.—Samenswering van syn bloedverwante en vryende.—Word ontdek, en deur di Soldate o'erval en gevange geneem.—5 van di aanvoerders word opgehang.

Ons het al gesiin in vorige hoofstukke hoe di Engelse regering di Hottentots o'er di Boere gestel het ; hoe di Kaffer-oorloge deur hulle ontstaan is ; en hoe skandelik hulle di Boere behandel het met di vrymaak van di slawe. Dis dus gen wonder ni dat daar ontevredenheid onder di Boere ontstaan is ni. Dis veeleer 'n wonder dat di onvergenoegdheid ni eerder en ni algemeen uitgebreek het ni. Van 'n opstand in di distrik van Graaff-Reinet sal ons nou vertel om te laat siin hoe wreedaardig di Engelse met di arme Boere gewerk het.

In Oktober 1815 gaan di Rondgaande Gereghof weer deur di land By di opening van di Hof in Graaff-Reinet gé di Landdros van di distrik, **A. Stockenstrom** (naderhand Sir Andries), di Hof kennis, dat 'n seker boer, **Frederik Bezuidenhout**, in di omtrek van Baviaansrivier, gewei'er het om voor di Hof van Landdros en Heemraden te verskyn, om te reg te staan weens 'n klagte van mishandeling van 'n Hottentot ; en dat hij gedreig het om di konstawel te skiit as hij weer 'n voet op syn grond sit. Hy was bekend as 'n dapper man. Daarom vra di Landdros nou mag om 'n "dagvaarding in persoon" (personal summons) uit te vaardig, waarin hy gelas word om dadelik in persoon voor di Commissie te verskyn.

Di Hof staan dit toe en gé nog bowediin an di konstawel reg om, as hy dit nodig vind, of gevaar siin, di hulp van di naaste militêre pos in te roep. Toen hy naby kom kry di konstawel di tyding, dat daar by di Baviaansrivier 'n party Kaffers gesiin is. Hy gaan toen na di luitenant van di Boschberg-pos om hulp, en di gaan met twintig van di Kaap-corps same, en neem besit van di poort by Baviaansrivier, naby di huis van Bezuidenhout. Mar hy was klaar om hulle te ontvang ; hy en syn jong het ver hulle verskans agter di kraalmure. Di soldate wou hom toen omsingel om hom te vang. Mar toen hy dit merk, vuur hy in di haastigheid 'n skoot af, wat gelukkig nimand geraak het ni, en vlug toen in syn huis. Meer as 'n uur lank soek di soldate, sonder om hom te kry. Hulle het di spore van di twé gehou tot by 'n steile kranse van rotse. Naderhand siin hulle di trompe van di twé syn geweers op 'n hoë bergkranse blink. Di luitenant klim toen op en siin dat di twé in 'n spelonk ver hulle weggesteek het. Hy kommandeer Bezuidenhout toen om uit te kom en hom o'er te gé. Mar Bezuidenhout antwoord dat hy hom ni lewendig sal o'erge ni.

Di luitenant gebiid toen syn manskappe om stil-stil op te klim en in twe klompe di spelonk an te val. Dit gebeur. En toen hulle di eerste slag, algar hulle skote afgeskiit het in di spelonk, kom daar 'n geroep uit om genade

en o'ergaaf. Hulle hou toen op met skiit, en di bediende kom uit en sê dat hy hom o'ergé en dat syn baas dodelik gewond in di hol lê. Toen di manskappe in di spelunk kom, kry hulle daar 'n menigte gewere en kruid en lood, en vooran lê Bezuidenhout, hy het di ko'els deur syn hoof en syn bors gekry.

De Hottentot word, na syn verhoor in Graaff-Reinet, vry gespreek, terwyl di Hof na Uitenhage gaan waar 'n menigte sake moes behandel worde.

Di gebeurtenis het natuurlik 'n grote ontroering veroorsaak onder di famili en vrinde van Bezuidenhout. Na di vertrek van di soldate het hulle na di plek gegaan waar hy doodgeskipt is, om hom te gaan begrawe. By di gele-ghheid het Johannes Bezuidenhout, 'n broer van di o'erledene, syn vrinde o'ertuig dat 'n onwettige daad en geweldenary teen syn o'erlede broer gepleeg was, deur syn huis te omsingel en syn persoon an te tas met soldate; want 'n burger moet vollens wet, deur syn veldkornet of deur di burgerlik gesag, mar ni deur soldate, gearresteerd worde ni.

Almal wat teenwoordig was maak toen 'n verbond om di onreg en smaad te wreek deur di naaste militaire pos an te val en di Engelse mag van di grense te verdrywe. Voor hulle daartoe o'ergaan stuur hulle briwe uit an al di Boere in di omtrek, om hulle op te roep na 'n byeenkoms om di teenwoordige toes-stand van di land te o'erwege. En **Cornelis Faber**, 'n swa'er van di Bezuidenhouts, gaan dadelik op reis na di Kaffer-koning Gaika toe, om hom o'er te haal om saam met hulle di Engelse an te val en te verdrywe. Tot aanvoerders word benoem **Hendrik Prinsloo** en **Johannes Bezuiden-hout**.

Na di eerste stappe stuur hulle weer ander rondgaande briwe na aangren-sende distrikte toe, onderteken deur di aanvoerders, om al di Boere op te roep tot 'n gewapende byeenkoms op 'n bepaalde dag en plaas, om di Engelse uit di land uit te ja.

Een van di rondgaande briwe val in di hande van 'n Engels-gesinde boer, en hy stuur dit na di landdros van Cradock, van der Graaf, en di stuur dit weer na Kaptein **Andrews**. Andrews ruk dadelik op met 'n party soldate en neem Prinsloo gevange, huis toen hy op di punt staat om di eerste gewapen-de vergadering by te woon. Hy word as gevangene na di pos van Kaptein Andrews gebreng. Di kaptein begin toen syn pos te versterk.

Twé da'e daarna verskyn omrent 300 gewapende Boere voor syn fort met 'n opeising tot o'ergaaf en tot uitlewering van Prinsloo. Hiir kom Faber huis uit Kafferland weer terug by hulle, met di onvoldoende berig, dat Gaika hom 'n ontwykende antwoord gegé het, namelik, dat hy al syn kapteins sal oproep en dan 'n tydji sal neem om raad te hou. Di berig doet di Boere toen 'n bitji twyfel of hulle so mar dadelik sou anval. Hulle wag toen oek nog bitji.

In di tussen tyd voeg Majoor Fraser met syn manskappe sig by Kaptein Andrews en twé da'e daarna kom kolonel **Cuyler** oek daar an, en hy laat di Boere weet dat al hulle planne bekend is en dat hulle gedug sal gestraf worde.

Voor hulle egter tot vyandelikheid o'ergaan, biid di Veldkommadant Willem Nel an om onder di Boere te gaan en hulle o'er te haal om di wapens neer te lê en terug te keer.

Twé da'e lank gaan hy daarmé vort; mar toen di aanvoerders siin, dat hy party o'erhaal, roep hulle di hele vergadering op om 'n plegtige eed af te lê,

dat hulle makaar sal getrou bly, totdat hulle di tiranne van di grense verdrywe het. Dit was op di hoogte van **Slagters Nek**.

Kolonel Cuyler doet di ander dag morre 'n uitval met 'n trop soldate, en Kommandant Nel met 'n party Engels-gesinde Boere. Di eerste val hulle 'n voorpos van di opstandige Boere an; 30 Boere gë hulle o'er; di ander vlug na di hoof-la'er. Toen trek hulle almal terug, met hulle wa'ens en vé, na di versterking van Baviaans-Riviir, waar hulle goed verskans was, en 'n klein mag hulle ni kon verdrywe ni.

Daarna trek Majoor Fraser, di landdros van Stockenstroom en Kolonel Cuyler, met al hulle manskappe, gesamenlik teen hulle op—sluit hulle in—en val hulle toen op dri punte an. Toen hulle siin dat hulle ni teen so'n grote oermag kan staan, het hulle stilletjiis in di nag, langs patjiis wat hulle alleen ken, ontvlug. Di aanvoerders vlug toen na di Winterberg, wat an Kafferland grens; mar hiir sluit Majoor Fraser hulle in, met een deel van di Kaap-Korps, in 'n dipe kloof, waar hulle uitgespan was.

Johannes Bezuidenhout, Stephanus, Cornelis en Abraham Bosman, Andreas Meyer, Faber en syn vrou en syn seuntji van 14 jaar, verskans hulle toen agter hulle wa'ens en begin hulle te verdedig, so dat hulle een van di Kaap-Korps doodskiit en 'n ander kwes. Mar naderhand is Bezuidenhout gesneuwel, en Faber en syn vrouw albei gekwes, so dat hulle verplig was om hulle o'er te gë.

Hulle word toen gevange geneem en na di tronk gebreng, waarnatoe nog 50 of 60 ander persone wat bekend was as deelnemers in di opstand gestuur word. Kort daarna word in di Kaap 'n Speciale Commissie aangestel om di misdadiers te vonnis.

Na 'n voorlopige ondersoek word 39 as di skuldigste uitgekiis om te reg te staan op di beskuldiging van "hoogverraad." Na 'n lang ondersoek word di vonnis gevel, dat 6 van di vernamaaste aanvoerders di doodstraf moes ondergaan, en dat di ander eers di doodstraf van hulle aanvoerders moet ansiin, en dan, na dat hulle skuldig is an di opstand, moet gestraf worde, met ballingskap of boete, ens.

Toen di vonnis opgestuur word na di Gouverneur om dit te bekratig, verander hy di doodstraf van een van di aanvoerders in lewenslange ballingskap.

Mar di vonnis van di ander 5 word bekratig, dat hulle op **Verkeerde Water**, 15 myle van Slagtersnek, nou genoem Long Hope Siding, in teenwoordigheid van di ander misdadiers, moes gehang worde.

Met 'n grote wag van soldate word hulle daarnatoe gevoer. Op di 6de Maart, 1816, word, onder di opsig van Kolonel Cuyler di treurige toebereidsels gemaak, in di teenwoordigheid van 'n grote menigte familië en vrinde van di arme ongelukkige 5 wat moes gehang worde. Di Eerwaarde Herold gaan met hulle saam na di galg om hulle te vertroos.

Mar an hulle elende sou nog geen einde kom ni.

Deur di haastige maniir waarop di galg opgerig is, blyk dit nou dat dit te swak is o di gewig en di doodsworstelinge van di 5 manne te dra. Daar sak di galg met hulle inmakaar—onwillig om hulle te dra! Di arm ongelukkige vyf nadat hulle langsaam weer bygekom is van di halwe verwurging en verstikking slinger smekend na di offisiir toe wat di [uitvoering] van di vonnis moes bywoon, en bid hom snikkend om genade. Di smeekgebed roer di harte van

al hulle bloedverwante en vrinde. Hulle beskou dit dadelik as 'n tussenkomst van di Voorsinigheid, en begin oek har *top* om genade te smeek.

Mar di wreedaardige kolonel Cuyler het geen oor en geen hart daarvoor.

Di galg word gou-gou weer opgeslaan—di vyf word weer gepak, en onder geroep en geween van hulle famili en vrinde moes hulle een ver een di leer op-klim en di strop om di hals kry.

Di laaste strale van di ondergaande aandson val treurig op di vyf siiltogende lyke, wat daar in di lug slinger, tot dat di laaste vonk van lewe uitgegaan is.

Treurig, wenend en sugtend, sit hulle vrinde daar rondom di galg, as vasgenagel an di grond. Hulle kan ni weggaan voor hulle di einde gesien het ni.

Daar kom di laksman en sny di stroppe af. Snikkend vraag hulle nabestaande en vrinde om di lyke selwers te mag begrawe. Wreedaardig word hulle oek dit gewei'er. Onder di galg word hulle begrawe.

En terwyl ons onder hulle vrinde 'n o'enblik by hulle graf sit en nakenk, voel ons dat ons hart seg :

“ Ween, Afrikaanders !—Hir lè julle vlees en bloed !—op di wreedaardigste maniir gemartel. Verkeerd was dit om teen hulle o'erheid op te staan ; mar hulle het dit tog waarlik ni sonder rede gedoen ni ! Verkeerd was dit om di wapens op te vat ; mar alleen omdat hulle te swak was ! Skuldig was hulle, sê di aardse Regter ! mar wat sal di Hemelse Regter eenmaal sê ?

“ Mar kom ! Dit word al donkerder !—kom,—as ons te lank hir sit, dan word ons oek beskou as samesweerders !—kom,—'n ander dag sal anbreck, —dan sal ons mo'entlik di graf by 'n ander lig siin !—kom,—ons gaan met 'n stille sug huis-toe !”—[kyk byla'e o'er Slagtersnek.]

VYFDE HOOFSTUK.

KAFFER-OORLO'E.

Eerste kommando onder Graham in 1811.—Kaffers teruggedrewe en forte langs di grense opgerig.—Na twé jare di forte weer opgegê.—Weer moord en diefstal.—Somerset gaan self met di kapteins praat.—'n hele tijd rus.—T'Slambie en Congo verdryf Gaika.—Hy vraag om hulp.—Twéde kommando onder Fraser.—Gaika herstel.—Kaffer-inval.—Derde kommando in 1834.

EERSTE KAFFER OORLOG.

In 1812 word di eerste Kafferoorlog ten einde gebring, waarin di koloniste, met hulp van di Engelse soldate, onder bevel van kolonel **Graham**, di Kaffers buiten di limite van di Koloni gedrywe het. Di regering het toen al langs di oostelike grense 'n ry van di forte opgerig, op 'n afstand van 25 tot 30 myle van makaar af, om di Boere teen di invalle van di Kaffers te beveilig; en di doodstraf het hulle daarop geset as 'n Kaffer dit waag om o'er di grense te stap.

Dit was 'n regte goeje ding. Mar daartoe was 'n sterke mag van soldate nodig om al di forte te beskerm en di land tussen-in skoon te hou van Kaffers. 'n party Boere, daartoe opgekommadeer gewapen, same met di Engelse soldate, het meer as twé jare dit gedaan; en toen het alles ook goedgegaan.

Mar di Boere was dit gou moeg; want hulle won na hulle plase terugaan. Hulle had 'n menigte klagtes, en di een na di ander word hulle almal ontslage. Ongelukkig het di Engelse regering, na di algemeene vrede van 1815, di soldate oek verminder, veral di pérde ruiters (kalvalerie), so lat dit onmo'entlik was om di gemeenskap tussen al di poste te onderhou. Di meeste forte moes toe verlaat worde, en di verdediging beperk tot di "hoofdkwatieren" te Graham's Town, en een of twé ander afgelé'e stasiis.

Di Kaffers, en vernamelik van di stam van T'Slambie en Congo, het mar net gewag op di gele'enheid, en begin toen van voor af weer di land te berowe en te plunder so ver as hulle kan bykom. Dit maak di land weer so onveilig, dat di grens-boere in November 1816 hulle nood by di Gouverneur moes kla'e, en 'n hele party hulle plase moes verlaat.

In April, 1817, het di Gouverneur, **Lord Charles Somerset**, self na di grense gegaan en 'n gesprek gehad met **Gaika**, T'Slambie, en di meeste ander grote kapteins. Natuurlik,—soos di Kaffers altyd doen—hulle verklaar almal dat hulle met hart en siil voor di vrede is, en dat di invalle deur di jong volk, buiten hulle orders, gedoen is. Di Gouverneur het hulle toen verseker, dat hy hulle nou ni sou straf ni, en dat hy ni hulle land of hulle vé wil hê ni: mar dat hulle nou moet probeer om vrede te hou. En dit lyk of dit regtig 'n goe'e invloed op hulle uitgeoefen het; want ver 'n héle tyd was alles weer stil en rustig.

'n Menigte Boere kom toen weer uit di binne-land hulle plase in di Zuurveld in besit neem. Mar toen di vé van di Boere weer vermeerder kon di Kaffers dit ni laat om weer te begin te steel ni. Want dit sit 'n Kaffer in murg en been; hij moet steel. As hy niks anders kan kry ni, danstel hy syn

ei'e hoed op 'n bossi en bekruipt dit om dit te stael. En di ongeluk was, di Kaffers van T'Slambie en Congo kon so gemakkelik deur di bosse van di Katriviir en Visrivier in di land kom om te steel.

In 1818 was dit alweer op di ou voet; di Kaffers rowe en steel so vêr as hulle kan bykom. En omdat **Gaika**, soos hulle sê, een al te getrouwe bondgenoot was van di Engelse regering, verklaar T'Slambie en Congo openlik oorlog te'en hom. Hulle o'erwen hóm in een geveg by **Amalinda**, deur di boere genoem. Kommetji vlakte, neem syn vrouw en kinders af, en verdryf hom uit syn land. Sodat hy verplig was by di Engelse regering beskerming te soek. Dit het so gekom.

T'Slambie wei'er om di vé, waarvan di spore na syn kraal toe gaan, uit te lewer. Toen stuur di Gouverneur ver majoor **Fraser** met 450 man teen hom uit. Hulle trek by Trompetters Drift o'er di Visrivier en kort daarna kry hulle ver T'Slambie met 2,000 gewapende Kaffers. Hy belowe toen dat hy di gesteelde vé sal uitlewer. Mar dit was mar om tyd te wen. Majoor Fraser het toen al di vé wat hy van T'Slambie kon kry gepak, en omtrent 2,000 stuks na di Koloni gebreng en onder di Boere verdeel.

Gaika het ver syn oom T' Slambie laat weet dat hy di gestole vé moet terugge; maar hy wou ni na hom luister ni, en toen Fraser soveul vé van hom afgeneem het word hy kwaad ver Gaika en haal 'n party van di ander Kaffer-kapteins oek o'er om same met hom teen Gaika te veg. Hulle het toen same teen Gaika opgetrek en het hom o'erwen. Hy was toen verplig om na di Koloni te vlug.

Omdat Gaika, na di Traktaat van 1817, altoos getron gebly het, het di Gouverneur meteens 'n kommando bymakaar gemaak van 3,352 man, soldate en burgers, onder kolonel **Brereton** om Gaika weer in syn mag te herstel.

Op di derde Desember, 1818, trek di kommando by De Bruin's Poort Kafferland in en ontmoet ver Gaika met 6,000 man. Op di vyfde trek hulle o'er di Katriviir en verbrand daar 'n paar Kaffer-krale. Op di sewende trek hulle o'er di Chumi en Keiskamma en verdryf T'Slambie en syn volk, en herstel Gaika in syn mag met een persent van 11,000 beeste wat hulle van di ander stamme afgeneem het.

Mar so lank as di kommando in Kafferland was, het di Kaffers di kans waargeneem om 'n nitval te doen in di koloni. Met 10,000 man het hulle o'er di Visrivier getrek en al di forte op di grense vernitig tot dig by Graham's Town. Daar was gelukkig 'n party soldate, wat ver hulle toen teruggedrywe het. In di oorlog word Landdros Strockenstroom vermoor.

TWEDE KAFFEROORLOG.

Om di gedurige invalle van di Kaffers werd in 1819 'n ander kommando uitgestuur onder kolonel Wilshire. Di kommando het veral bestaan uit Burgers, omdat hiir toen amper geen soldate in di Koloni was ni. Mar terwyl dit 'n héle tyd nêem om di Burgers uit di verskillende distrikte op te kommandeer en di pérdesikte hulle nog ophou, maak di Kaffers van T'Slambie en Congo, opgesteek deur 'n to'erdokter genoem **Makanna** di plan om Graham's Town self an te val.

Met skemerdag kom hulle uit di bosse van di Visrivier omtrent 8,000 of 10,000 man, en val di "hoofdkwartier" van di soldate by Grahamstad an. Deur di bestiring van di Voorsinigheid was daar net gelukkig 'n paar

kanonne; sodat di klompi soldate wat daar was in staat was om hulle terug te drywe.

Mar omdat dit onmo'entlik was om di grense teen di Kaffers te beskerm, so lank as di digte bosse langs di Visrivier in hulle besit is, het di Engelse regering besluit om hulle uit di land wat tussen di Keiskamma en Visrivier lê te verdrywe. Dit is oek geluk onder kolonel Wilshire. Toen het di Kaffers vrede gehou tot in 1834; toen het hulle weer uitgebrek teen di Engelse setlaars wat gekom het in 1820. 4,659 Engelse setlaars ("settlers") is hiir angekom en di land van Sondagsrivier tot by Groot-Visrivier, wat ons Zuurveld noem, is aan hulle gegé om te woon.

Onder di setlaars was daar oek baing bekwame manne. So word daar melding gemaak van **John Fairburn** en **Thomas Pringle**. Hulle tweé gë in 1824 di koerant, di *Commercial Advertiser*, uit. Di Gouverneur, **Sir Charles Somerset**, was baing daarteen, want in di koerant sê hulle hom n't wat hulle wil. Hy (**Somerset**) sê toen dat in vervolg di "Advertiser" net kan uitgegé word, as dit eers o'ergekyk is deur imand wat di Gouverneur anstel. Dit wou hulle ni en Fairburn gaan na England en verkry toen di reg om di koerant uittegé sonder dat di Gouverneur daar iits o'er te sê het. Van toen af dagteken *di vrydom van di pers hiir*.

DERDE KAFFEROORLOG.

En nou kom ons by di derde Kafferoorlog. Di Kaffers begin weer te steel en te moor. Want dit was altyd di oorsaak van elke oorlog. So het hulle, onder andere, van 'n sekere boer, Nel was syn naam, 7 pérde gesteel. Hy klaag syn nood by di magistraat en di stuur ver Luitenant Sparks met 'n patrolje om di pérde terug te vra. Di Kaffers wou dit ni terug gë ni, en toen het hulle 'n party van di vé van di Kaffers in di plaas daarvan afgeneem, waarom hulle Luitenant Sparks met 'n asegaai gekwes het. En dit was nogal Kaffers wat beskou werd as vrinde van di Engelse regering, en wat op neutrale (onsydige) grond woon.

Dit kon natuurlik ni somar deur di vingers gesiin worde ni, en 'n deel van di "Cape Corps," onder Luitenant **Sutton**, kry orders om al di Kaffers wat in di omstreke woon o'er di grense te drywe. Hiir was 'n menigte Kaffers saamgepak, en toen hy hulle anseg om di land te ruim wou hulle ni hoor ni. Hulle het toen 'n party vé van di Kaffers afgeneem en gesé dat hulle di vé so lank sal hou, totdat hulle eers Nel syn pérde terug gegé het. Di Kaffers het hulle toen angepak, en een van di soldate gekwes, so dat hulle verplig was om di vé weer op te gë en met grote moeite werd hulle gered deur 'n party soldate van Fort Beaufort.

In September begin Makomo syn volk opstandig te worde en vermoor 'n party Boere an di Katrivier. Binnen die 14 dage het hulle 44 mense vermoor, 369 huise verbrand en 172,000 stuks vé geroof. Di 21ste Desember maak tussen di 8,000 en 10,000 Kaffers 'n inval in di Koloni, en voor di einde van di jaar was Grahamstad, di dorp Salim, en di Sendelingstati Theophilus, di enigste wat nog vry was; al di ander plase langs di grense het hulle verniel en geplunder.

Toen di nuws an di Kaap ankom, word **Kolonel Smith** dadelik met 'n party soldate na di grense gestuur, en hy bereik Grahamstad ('n distansi van 600 myle) in ses dage tyd. Di Gouverneur, **Sir Benjamin D'Urban**,

volg Kolonel Smith en kom an Grahamstad op 20 Jannari om stappe te neem om di Kaffers uit di Koloni terug te drywe, en in hulle eie land an te val.

Hy maak Fort Wilshire tot syn hoofkwartier, en stuur daarvandaan 'n vertronde boer, Van Wijk, na di Opperhoof **Hintza**, om hom an te sê, dat as hy di ander Kaffers in beskerming neem, en di vé wat hulle gesteel het in syn land ontvang, dan sal hy hom as 'n vyand behandel. Toen hy op 14 April by di Kyriviir kom (di grens van Hintza syn land), vaardig by 'n gebod uit, dat syn manskappe vir Hintza gen kwaad moet doen ni, omdat hy hom nog ni beslis vyandig gedra het ni. Mar toen, op di 21ste April, 'n party van 30 man, onder Luitenant Armstrong, deur di Kaffers van Hintza vermoor is, verklaar hy openlik oorlog teen hulle.

Di oorlog word toen ernstig, en in 'n paar dage het hulle 'n menigte vé teruggeneem, en 'n kraal verower waar hulle dag dat Hintza in verskuil was. Toen hy siin dat dit ni sal goed kom met hom saam ni, kom hy met 50 van syn volk om vrede te maaak. Hy was gewillig om 50,000 beeste en 1,000 pér le te betaal, en om di moordenaars uit te lewer, en skadevergoeding te betaal an di wedewes wat hulle mans verloor het. Hy self, en syn seun Kreli, en syn broer bly gevange as sekuriteit, tot dat alles sal betaal wees.

Di kommando vertrek toen daarvandaan af. En net soos dit bekend was, begin di volk van Hintza al di Fingoës (di Fingoës was bondgenote van di Engelse regering) wat onder hulle woon te vermoor. Soos di Gouverneur dit hoor, laat hy Hintza voor hom bring, en drig hom, as hy ni dadelik an di moordery 'n einde laat kom ni, dat hy ver hom, en syn seun, en syn broer an diselfde boom sal laat ophang, waaronder hulle toen sit.

Toen Hintza siin dat syn lewe in gevaar was, stuur hy daadlik 'n boodskap an syn volk om op te hou met moor. Soos di Fingoës an di ander kant van di Kei was kry Hintza weer syn vryheid; maar hy wou liwer in di kamp bly. Hy stel toen voor an Kolonel Smith, om met hom saam te gaan na syn land, waar hy di beloofde vé sal uitbetaal. Op pad daarnatoe probeer hy om te ontvlug; mar hy word doodgeskiit. Di Gouverneur heg toen di land tussen di Kei en di Keiskamma an di Koloni, onder di naam van Adelaïde.

Di ander Kaffer-kapteins was toen oek al so moedeloos deur dat hulle mar gedurig verloor, dat hulle op 13 Augus om vrede vraag. Di skade wat hulle di Boere veroorsaak het deur di verniling van hulle plaase en di verbrand van hulle huise was omtrent £290,000, en di oorlog self het omtrent £300,000 gekos. Deur di gedurige kwelling van di Kafferoorloge en andere omstandighede was 'n menigte van di Boere wat op di grense gewoon het verplig om hulle plaase te verkoop, en di Koloni te verlaat en o'er di Grootrivier en Vaalrivier te trek. Mar daarvan sal ons omslagtiger vertel in 'n ander deel van ons Geskidenis.

SESDE HOOFSTUK.

KAFFEROORLO'E.

(*Vervolg.*)

Oorlog van 1846.—“Britse Kafferland” an di Koloni geheg.—Vyfde Kafferoorlog in 1850 en 1851.—Kafferpolise loop o'er.—Kaffers o'erstroom di Oostelike distrikte.—Burgers van di Westelike Provinsi oek opgekommender.—Kaffers verslaan—Algemene vrede.

VIIRDE KAFFEROORLOG.

Wat van di tyd af tot 1846 gebeur is, is van minder belang : daarom sal ons mar angaan met di Kafferoorlog van 1846.

Wat aanleiding daartoe gegé het was dat 'n boer an di kant van Groot Visrivier doodgeskiit is deur di Kaffers. Di ongelukkige man is doodgeskiit terwyl hy en ander boere wou perbeer om hulle vé wat di Kaffers gesteel het terug te kry. Op diselfde tyd is oek 'n ander boer, Grobbelaar, op 'n ander plaas deur di Kaffers doodgeskiit.

Sir P. Maitland, di nuwe Gouverneur, gaan toen self na Kafferland waar hy op 9 September 1844 'n nuwe vredeverbond met di Kaffers sluit. Di Kaffers gedraag hulle toen ver 'n klein tydji goed. Mar op 21 Jannewari 1845 moes hy alweer na Kafferland gaan om met hulle 'n byeenkoms te hou. **Sandilli**, di kaptein van di Gaikas, was ni teenwoordig ni. Hulle het hom naderhand eers oergehaal om di nuwe o'reenkoms te teken.

Kort daarna begin di Kaffers weer van vooraf te steel en te moor. Di Boere kom toen by makaar en stuur 'n memori na di Gouverneur om hulp. Daarin klaag hulle dat di Kaffers al weer tiin Boere hulle plase afgebrand en verniel het, en dat hulle omtrent 17,000 skape, en o'er di 500 pérde en beeste gesteel het.

Op 31 Maart 1846 verklaar di Gouverneur oorlog teen di Kaffers. Op 11 April trek di kommande op. Mar dit lyk of hulle gedag het : “as di Gouverneur twé jaar tyd kan neem om di oorlog te verklaar, dan kan ons oek wel 'n bitji tyd neem om di Kaffers an te val.” Wat was di gevolg ? Op 15 April neem di Kaffers 63 provisi-wa'ens af ; en kort daarna nog 41 wa'ens by Trompettersdrif. Fort Peddi val di Kaffers an, skii't'n heelparty mense dood en neem 4,000 beeste af.

Di eerste neerlaag van enige belang wat di Kaffers gely het was op 1 Juni, toen **Kolonel Somerset** hulle an di **Gwanga** ontmoet en verslaan het. Daarna val di kommande di Tamboekiis an, verslaan hulle, en neem 'n menigte vé af.

Sandilli smeek nou om vrede. Di Gouverneur gaan toen na Blokdrif om met hulle te onderhandel en syn voorwaarde was : dat hulle 20,000 stuks vé moes betaal en 2,500 gewere opgé, en dat hulle na di o'ersy van di Chumi moet trek.

Di Gouverneur was toen nog ontevreden met di gedrag van **Kreli**, en

stuur hom 'n boodskap dat hy moet vergoeding doen ver di mishandeling van Britse onderdane en ver di wegsteek van gesteelde vé in syn land. Kreli laut hom gerus twé maande wag en stuur hom ni eens 'n antwoord ni. In Desember stuur di Gouverneur hom weer 'n boodskap, dat hy 15,000 stuks vé moet betaal, anders sal hy oorlog verklaar teen hom. Toen hy hiiran oek gen gehoor wou gé ni, was di Gouverneur verplig om o'er di Key te trek met di kommande, en binnen enige dage het hulle 10,000 stuks vé van hom afge-neem.

In tussen tyd word di Gouverneur weggeroep na Engeland en was verplig om di sake so in di war te laat bly. Syn opvolger, **Sir H. Pottinger**, besluit om di oorlog weer vort te set, en **Pato** en andere kleine kapteins tot vrede te dwing.

Mar omdat di kommande ver di grootste gedeelte ontbinde was, het hy grote moeite gehad om "vrywilligers" te kry.

Toen Sandilli siin dat di Gouverneur ni in staat was om di andere opstandige kapteins te bedwing ni, stuur hy 'n boodskap an di Gouverneur, uit naam van di ander kapteins : dat di sake so moet bly as voor di oorlog en dat hy hom ni wil onderwerp ni. Party van syn volk begin dan oek weer fluks op vé te steel.

Di Gouverneur dreig hom toen, as hy di diwe ni uitlewer en skadevergoeding betaal ni dat hy hom na Robben Eiland sal laat breng. Toen stuur hy 'n paar bokke terug en weier ewe brutal om di volle getal te gé en di diwe uit te lewer. Di Gouverneur trek op met so veul mense as hy had om hom gevange te neem. Mar, ja wel, 'n Kaffer is mos poliits : hy weet om te vlug.

Di kleine kommande word toen angeval deur 2,000 van syn volk. Met di grootste moeite van di wérelد bereik hulle Blokdrif, nadat hulle 15 dage gevlag het en daarby 'n offisiir en verskeie manskappe verloor het.

Di listige Sandilli gé nou voor dat hy gewillig was om di ander gesteelde vé uit te lewer ; mar di Gouverneur wil di diwe hé en al di wapens, en dit wou hy ni gé ni. Toen di kommande sterk genoeg was, het di Gouverneur Sandilli angepak, en op 19 Oktober het hy hom o'er gegé met 80 van syn volk.

Di gelukkige uitslag van di onderneming teen Sandilli gé di kommande toen moed om Pato en Kreli oek an te pak. Op 31 Oktober kom hulle in aanraking met 800 Kaffers wat sterk verskans was in di kraal van Pato langs di Key. Binnen 20 minute word di Kaffers daaruit gedrywe, met verliis van meer 2 man an ons kant. Op 19 November neem hulle 'n menigte vé, en op 23 Desember gé Pato hom o'er ; sodat di oorlog nou klaar was. Al di land tussen di Keiskamma en di Key word nou ver Britse grond verklaar, onder di naam van "Britse Kafferland."

VYFDE KAFFEROOLOG.

En nou kom ons by di vyfde Kafferoorlog. In di begin van 1850 was daar gedurnig berigte dat di Kaffers hulle klaar maak ver oorlog. Sir H. Smith het self twé maal na Kafferland gegaan. Mar omdat hy ni so goed met di Kaffers bekend was as di Boere, kon hy gen gevaaar siin ni, en wou gen toebereidsels maak voor dat di Kaffers weer di land o'erstroom het ni.

In di begin van September was dit algemeen bekend, dat di Kaffers al hulle vé begin op te slag, veral di volk van Kreli en Sandilli : en dit was 'n sekere

téken van oorlog. Di Gaikas van Pato bly getrou. Op 19 Desember had Pato 'n byeenkoms met 5,000 van syn volk, wat beloof dat hulle di vrede sal bewaar.

Op di 24ste Desember trek 600 man teen Sandilli op. Toen hulle deur di Boomkloof langs di Keiskamma moes trek word hulle o'erval deur Sandilli, en was verplig om met grote verliis terug te trek. 21 Man en 1 officier is doodgeskipt en 12 gekwes. Op pad na Fort White kry hulle toen nog di lyke van 15 ander wat di Kaffers vermoor het. In diselfde tyd val di Kaffers nog dri forte **Woburn, Auckland, en Johannesburg** an, plunder en verbrand dit, en vermoor di mans op 'n gruwelike wys. Op di dri phase alleen het di Kaffers in di sestig man vermoor, en di vrouens en kinders het hulle laat gaan, nadat hulle van alles, selfs van hulle klére geplunder was.

Di Gouverneur was opgesluit in Fort Cox, en di Kaffers het al di gemeenskap met di Koloni ver hom afgesny. Di soldate van di fort het 'n uitval gedoen; mar hulle is teruggedrywe deur di Kaffers. Twintig soldate en twé officiere is gesneuwel en omtrent net so veul is gekwes, en een kanon val oek in hande van di Kaffers.

Enige dage daarna het Sir Harry, in private klere, an di hoof van 250 man 'n pad geslaan deur di Kaffers heen, en op 'n wonderdadige wyse het hy King William's Town bereik.

In tussen tyd ontstaan daar weer andere moeilikhede. Di Kaffer-polisi, wat opgerig was om di grense teen di invalle van di vyandige Kaffers te beskerm, begin op di 28ste Desember so mar op di soldate te vuur, en gaan met pérde, gewere en ammunsi na hulle landgenote o'er.

Op di 27ste Desember begin 'n Kaffer-kaptein, **Hermanus**, wat permissi gekry het om hom neer te set op di Hottentots-stasi Blinkwater, met syn anhang openlik te steel en te moor.

Op di 28ste Desember loop di Kaffer-polisi van Whittlesea oek na d vyand o'er. Hulle maak met di ander same 365 man uit. Daardeur word di Kaffers toen so vrypostig, om di héle Oostelike Provinsi te o'errompel.

Dit was 'n akeligheid! Di Kaffers o'erstroom di land by duisende—hulle moor en plunder so vér as hulle kan bykom! Di arme Boere moes alles vervaat, en mar hals o'er kop vlug om hulle léwe te redde.

Imand wat dit gesiin het kan dit nooit weer vergeet ni. Ver dri dage agtereenvolgens was di pad na Uitenhage letterlik onpassawel. Honderde en honderde vlieg met hulle wa'ens en vé. Witte vrouens en jonge meisies voor di tou! Kaffers op pérde agterna! En voórdi einde van di jaar kon 'n mens di Kaffervure siin brande op di Zuurberg, 150 myl vér in di Koloni in.

Op di 7de Jannewari 1851 val Hermanus met syn anhang di soldate-pos Fort Beaufort an; mar hulle word terug geslaan, met 'n verlies van 50 man, waarvan Hermanus self één was.

Nadat di Gouverneur van Fort Cox gevlug en in King William's Town angekom het, kommandeer hy di burgers van di Oostelike Provinsi op. Mar hulle kon an syn oproeping gen gehoor gé ni, omdat hulle ni vrouens en kinders so mar an di genade van di ontrouwe Hottentots in so'n tyd kon o'erlaat ni. Di Gouverneur was toen verplig om di burgers van di Westelike Provinsi op te roep.

Op di 1ste Mei had di Gouverneur 'n mag bijmakaar van 9,500 man. En tog, deur slechte bestuur en werkeloosheid laat hulle di Kaffers regtig weer di

Koloni o'erstroom, en uit di distrik van Somerset alleen, binne 6 weke tyd, 5,000 beeste, 20,000 skape, en 3,000 perde wegsteel, en 200 phase afbrand.

Di gouwerneur siint toen dat hy ni in staat was om, met di mag wat hy had, di Kaffers te keer ni. Van Mei tot in Oktober het hy in verskeie slage 12 offisiere en 195 man verloor wat doodgeskiit is, en omtrent 400 was gekwes. Hy neem toen 'n besluit om di Amatola's van twé kante aan te val, en dit is hom oek so vêr geluk, dat hy o'er di 50,000 beeste afgeneem het en verskeie krale afgebrand en vernietig het.

In di tussen tyd word Sir Harry Smith weggeroep en **George Cathcart** as Gouwerneur in syn plaas benoem. Syu eerste onderneming was teen di verradelike Hottentots, en hy het hulle heeltemaal tot onderwerping gebreng.

Op di 6de Augustus 1852 begin hy teen Kreli. Hy beskuldig hom, dat hy as Grootopperhoof ni syn invloed gebruik het om di Gaika-opstand te onderdruk ni, en eis van hom skadevergoeding. Hy weier om dit te betaal. Di gouwerneur trek teen hom op. Mar Kreli het syn krale verlaat en met syn volk diper land-in getrek. Di Gouwerneur doen 'n inval in syn land en neem omtrent 19,000 stuks vé.

Op di 15de September trek di Gouwerneur op na Waterkloof en verdrijf **Makom** en 'n paar ander kapteins daarvandaanaf. Di vollende maand gé nog twé Tamboeki-kapteins hulle o'er.

Ondertussen gaan di oorlog nog vort in Britse Kafferland ; mar di Kaffers en di Hottentots was al so uitgeput, dat hulle verplig was om vrede te vra. Kreli en Sandilli laat weet dat hulle gewillig is om hulle te onderwerp, en na di o'ergaaf van 100 gewere en di gewere wat di Kafferpolise mégene in het, en nadat hulle beloof het dat hulle ni weer na di land sal kom wat hulle vroe'er bewoon het, word di vrede met hulle gesluit. En hiermé eindig 'n grote Kafferoorlog.

Sir George Cathcart maak toen di vollende o're enkoms met di Kaffers ;

1) Dat an di **Fingoes** wat as slawe deur di Kaffers behandel worde, moet lande gegé worde in di distrik Victoria Oos.

2) Dat di land ten noorde van di Amatolas v'rdeel word in phase, en an boere sal gegé worde.

SEWENDE HOOFSTUK.

DI BANDITE-KWESSI.

Onverwagte storm.—Engeland wil ons opskeep met syn Bandite.—Alygemeene ontevredenheid.—Skip anker in Simonsbaai.—‘Pledge.’—Di skip met Bandite vertrek.

Di jaar 1849 het stil begin. Mar o-verwags kom daar 'n onvoorsine storm op. Op 10 September, 1848, gë di regering in England an di Sekretaris van Staat las om di m-nigte bandit', waar hulle in England gen raad mé weet ni, na di Koloni iste stuur. Di Sekretaris besluit to 'n dadelik om 'n party van di bandite na di Kaap-koloni af te skeep, omdat di koloniste klaag o'er gebrek an werkvolk. Net soos dit hiir bekend word, was dit 'n onvergenoegdheid o'er di lengte en bre-dte van di Koloni, en di bevolking staan eenparig op om di smet af te weer.

Di Kaapstad (tot syn eer gesé) het di voortouw gevat, en op 'n grote vergadering, op 19 Mei, het hulle 'n party besluite geneem, waarin hulle di regering in England daaran herinner, dat hiir reeds in 1842 objeksi gemaak is om 'n partij jonge misdadigers ('juvenile delinquents') van England hiir te ontvang, en dat di Regering in Engeland toen toegestem het dat di koloniste eers moet geraadpleeg worde vóór sodanige 'n stap geneem word; dat in di vorige maand, November, nog di Gouverneur, op aansoek van di Sekretaris van Staat ver di Kolonië, di gevoelens van di koloniste gevraag het of hulle van di Engelse bandite ('Ticket-of-leave Convicts') wil hê, en dat hulle gesé het, né; en dat hulle nou ook di bandite-skuim van Engeland volstrek ni wil ontvang ni. Hulle het hulle toen plegtig verbinde om di bandite ni te neem ni, en met hulle niks te doen te hê ni; en di Gouverneur gevraag em ni toe te laat dat hulle hiir land ni, en beloof om al di onkoste te dra wat daarvan mag kom.

Op 4 Juli word 'n grote ver adering op di Parade gehou, waarop ruim 7,000 mense teenwoordig was. Di mense was woedend. Di opskudding het hulle naderhand di naam gegé van di "Anti-bandite beweging." Di beweging het naderhand verder gegaan in Stellenbosch, Paarl, ens. Onder di anvoerders word di name genoem van Rutherford, Ebden, Fairbairn, Stein, Ross, Ans-dell, Wicht, enz.

Op 19 September anker di Engelse skip *Neptune* met di Bandite in Simonsbaai. Mar di koloniste wou hulle ni laat lande ni. Toen maak hulle di 'pledge' nog strenger. Gouvernement-kontrakteurs—slagters—bakkers—kérsemakers—kortom al di klasse word verbiid deur di "Anti-bandite Vereniging" om di Engelse soldate, en skeepsvolk, en burgerlike ambtenare te voorseen so lang as di kwessi nog gaande was. En as een dit doen om di regering te voorsien dan kom hy onder di 'pledge': gen een gaan met hom om ni, en as hy uitkom dan word hy met bedorwe eiers gegoi.

Di skip is 5 maande in Simonsbaai gebly—(maar gen bandit mag syn voet an wal sit ni)—en toen kom di order uit Engeland, dat di kaptein na 'n andere koloni moes vertrek. Di skip vertrek op 13 Februarie 1850. So werd ons land gelukkig gered van o'erstrom te worde van Engelse skurke en diwe,

AGSTE HOOFSTUK.

MERKWAARDIGSTE GEBEURTENISSE (1846—1855).

Pottinger.—*Harry Smith*.—*Britse Kafferland*.—*Slag van Boomplaas*.—*Cathcart*.—*Oorlog teen Moshesh*.—*Basutos klop di Engelse uit by Berea*.—*Hoe di Engelse Geskidenis skrywe*.—*Parlement opgerig*.—*Kopermyne*.—*Oranje Vrystaat opgerig*.—*Sir G. Grey*.—*Syn politiek*.

In 1846 en 1847 was di vierde grote Kafferoorlog, wat ons al van vertel het. In di tyd is **Sir Peregrine Maitland** teruggeroep en **Sir Henry Pottinger** angestel as Gouverneur. Di rede daarvan gé Graaff Grey self op: "Omdat daar gen einde kom an di Kafferoorloge ni; omdat daar so veel publike geld vermors word; omdat di private eiendomme van di boere so verniel word: omdat di landbou moet stilstaan, en di mense mar altyd in doodsgevaar was." Daaran wou di regering in Engeland 'n einde maak.

Toen dit onder Gouverneur Pottinger ni beter gaan ni, het di regering in Engeland in 1847 **Sir Harry Smith** uitgestuur ver Gouverneur, omdat hy 'n knappe generaal was. Hy is angekom op 1 Desember 1847 an di Kaap en op 17 Desember was hy al in Grahamstad, waar hy met grote eer ontvang is. Op diselfde dag het hy 'n proklamasi uitgevaardig waarin hy byna 50,000 viirkante myle grond an di Koloni toevoeg, en verklaar dat di grense verder sal wees: an di Noorde kant Grootrivier (Oranjerivier), en an di Ooste sy di Keiskammarivier. Op 23 Desember het hy 'n grote vergadering gehou met di vernaamste Kafferkapteins in King William's Town, en toen het hy di hele land tussen di Keiskamma en di Kei verklaar ver 'n aparte Engelse koloni, onder di naam van Britse Kafferland. Op 7 Jannewari, 1848, het hy aldi kapteins wat in Britse Kafferland woon laat sweer, dat hulle sal getrou wees an di Engelse regering, di moordenaars sal straf, en ophou met hulle towery en stélyery. Op 17 Jannewari is Kreli in King William's Town angekom, en vrede gesluit. So het di oorlog van 1846 en 1847 ge'eindig, nadat dit di regering meer as 'n miljoen poudé sterling en 'n menigte sile gekos het.

In 1848 was dit o'er Grootrivier so woëlig, dat di Gouverneur daarnatoe gegaan is, en di traktaat met di Griekwas weer reg gemaak het, en 'n traktaat met Moshesh angegaan, en di Engelse regering o'er di Boere geproklameer het, soos Gouverneur Maitland al in 1845 verklaar het. Di Boere wou hulle daar-an ni onderwerp ni. Daardeur is di oorlog tussen di Boere en di Engelse ontstaan, waarvan di slag van **Boomplaas** nog in gedagtenis is. Mar daarvan meer in di vollende deel van ons geskidenis.

In 1848 het Sir Harry Smith nog voorgestel dat di Koloni 'n Parlement moet hé, en di hele Koloni was daarvoor.

In 1849 was di Banditekwessi. Mar daarvan het ons al vertel in 'n ander, hoofstuk.

Van 1850 tot 1852 was hiir weer 'n ellendige Kafferoorlog, waarvan ons al di hoofsaak beskrywe het. Op 14 Jannewari skryf Graaff Grey uit England dat di regering daar ontevrede is dat di oorlog so lank duur, en dat hy di

bestuur nou in ander hande moet gé. Na Sir Harry Smith is **Sir George Cathcart** gekom in Maart, 1852, en gebly tot 5 Desember, 1854. Di instruksiis wat di nuwe Gouwerneur uit England gekry het was, dat hy di Kaffers dadelik moes onderwerp, en dat di Engelse regering net belang het by di Kaap en Tafelbaai ver hulle sképe, maar dat hulle gen grond verder land-in wil hê ni.

Omdat Moshesh, di opperhoofd van di Basutos, ver Kreli gehelp het in di oorlog teen di Engelse, daarom stuur di Gouwerneur 2,000 soldate om hom te straf. Mar ja wel, in 1853 by **Berea** het di Basutos di Rooibaatjiis tog lekker uitgeklop. Op 13 Desember, 1852, trek di Gouwerneur o'er di Grootrivier met di soldate, en toen hy by di Sendelingstasi Platberg kom, stuur hy 'n boodskap an **Moshesh**: dat hy 10,000 stuks vé en 1,000 pérde skadevergoeding moet betaal, omdat hy ver Kreli gehelp het, en as hy ni wil betaal ni, dan sal hy oorlog verklaar teen hom. Moshesh laat ver hom terug weet: dat hy nog eers daaro'er sal raad hou of hy di skadevergoeding sal betaal. En van oorlog sê hy : "Moet ni so gou praat van oorlog ni; ek hon ni van oorlog ni ; mar jy weet as jy 'n hond slaan, dan wys hy syn tande." Di Gouwerneur was daaro'er so gebelyg, dat hy Moshesh ni eens wou tyd gé om syn kapteinis by makaar te roep en te raadpleeg of hulle di boete sal betaal of ni. Hy trek op teen Moshesh en op 20 Desember ontmoet hulle makaar by Berea (onvergetelike plek), en daar het di Basutos di Engelse o'erwen.

Omstandig kan ons ongelukkig di slag ni beskrywe ni; want in di Engelse geskidenisse word so gemaak : as di Engelse o'erwen, o ja, dan word daar 'n grote bohaai van gemaak ; mar as hulle verloor, dan blij hulle mar mooi stil daarvan. So oek hiir. Laat ons hiir 'n voorbeeld daarvan gé. Di uitvoerigste Engelse Geskidenis van di Kolonie sê daarvan (*Wilmot en Chase*, p. 466): — "His Excellency did not take the hint (viz : of Moshesh "that a dog when beaten shows his teeth,") persisted, and the battle of the Berea, or rather route, ensued on the memorable 20th, over which 'untoward event' it is judicious to draw a veil, for it was not a success." ("Di Gouwerneur wou Moshesh sijn raad ni opvolg ni ; hy het syn kop gevolg ; en daarop is di slag van Berea, of liwers di nederlaag, gevolg, en dis verstandig om o'er di ongelukkige uitslag 'n sluier te trek, want dis gen gelukkige onderneming.") Dis mooi ! Volgens di beginsel dan kan 'n sarywer van 'n geskidenis mar altyd beskrywe wat tot voordeel is van syn kant, en wat tot di skande strek van syn volk, daar kan hy mar "'n sluier o'er trek !"

Mar nog mooier. In 'n ander boek sê Wilmot uitdrukkelik ("History of the Cape Colony, for use in Schools," p. 107) : "As there was no doubt that the Basuto Chief Moshesh had been an ally of Kreli's, a force of 2,000 troops was sent across the Orange river to chastise him; but the battle of Berea which ensued, resulted in a victory to the Basutos," etc. (Duidelik, "die uitslag was, dat di Basutos o'erwen.") En in 'n ander boek sê diselfde Wilmot ("Colonial Handbooks," waarin voorkom, "A Historical and Descriptive Account of the Colony of the Cape of Good Hope," p. 23): "General Cathcart arrived in March, 1852 ; and it was in July of this year that a grand and successful attack was made upon the Kafirs entrenched in the Waterkloof, and in December that Moshesh, having failed to furnish the indemnity, was defeated at the battle of Berea," etc. (Duidelik gesê, "di Basutos het verloor").

Dis nou 'n mooi staaltji hoe di Engelse geskidenis skrywe. Op een plek is dit : "dis verstandig om daar mar 'n sluier o'er te trek, want di uitslag was

ni gelukkig ni." Op 'n ander plek is dit : "Di Basutos het *gewen*," ("a victory to the Basutos.") En weer in 'n ander boek van di selfde skrywer word vertel : "Di Basutos het *verloor*" ("Moshesh was defeated at the battle of Berea.") Wat is nou waar? Wat moet 'n mens nou glo? Gelukkig leef daar nog genoeg ooggetuige om te verklaar wat waarheid is.

In 1853 is di vyfde grote Kafferoorlog geëindig; mar dit het di regering na-genoueg twé miljoen ponde sterlinc gekos. Gouverneur Cathcart het begin om di Boere wat gediin het op kommandos plase te gé op di grense, en dit was 'n betere beskerming ver di Koloni, as al di forte wat hulle gebou het. Van toen af het di land 'n bitji rus gekry van di Kaffers.

Op 21 April 1853 kom hiir orders van England om 'n Parlement op te rig in di Koloni. Di bepaling was toen : Elke Britse onderdaan wat 21 jaar oud is, en wat 'n inkom het van £50 per jaar of wat £25 per jaar uitgé, kan geregistreer worde as stemgeregtigde. Daar is twé Huise : Hoger Huis en Lager Huis, of anders, Wetgewende Raad en Wetgewende Vergadering. Di Hoger Huis het 21 lede ; 11 word gekiis in di Westelike en 10 in di Oostelike Provinsi. Nimand kan ver di Hoger Huis gekiis word ni of hy moet vasgoed besit ver di waarde van £2,000. Di Hoofdregter van di Koloni is voorsitter in di Raad. In di Lager Huis is 66 lede, 34 van di Westelike en 32 van di Oostelike Provinsi. Hu'le kiis ver hulle 'n voorsitter uit een van di lede. Di Parlement moet minstens eenmaal in di jaar sitting hou. Di Koloniale Sekretaris, di Prokureur-Generaal, di Tresoriir, en di Auditeur, kan in albei Huis sit en deelnem aan di diskussies ; mar ni stem ni. Gen besluit van di Parlement sal as wet gangbaar wees ni, voor di Gouverneur dit on lertek 'n uit naam van di Koningin. Di lede van di Hoger Huis word gekiis ver tiin jaar ; mar alle 5 jaar is daar weer 'n verkising, dan van tiin en dan van elf lede ; di wat by di vorige kising di minste stemme gehad het moet dan aftré. Di lede van di Lager Huis word gekiis ver vyf jaar. Deur Akte No. 3 van 1865, waarin Brits Kafferland angeheg word an di Koloni, word di getal lede van di Parlement vermeerder.

Di kiiswet is egter in 1892 verander, di okkupasi kwalifikasi is verhoog van £25 tot £75, met di byvoeging dat nimand kan stem ni of hij moet kan lees en skrywe. In plaas van 21 het di Hoger Huis nou 22 lede. Di getal van di Lager Huis is nou 76. Di lede van di Hoger Huis word gekiis ver 7 jaar, terwyl di van di Lager Huis mar ver 5 jare gekiis word. Di Minister bestaan nou uit di Koloniale Sekretaris, di Tresoriir-generaal, di Prokureur-generaal, di Kommissaris van Pblike Werke en Kroonlande, di Minister van Landbou. Hulle kan in albei huise praat, maar net in di huis stem waarvoor hulle gekiis is.

Di eerste sitti g van di Parlement was op **1 Juli 1854**. Sir C. Brand was di eerste "Speaker," en is dit gelyk tot 1874, toen het hy bedank en is Prokureur D. Tennant gekiis.

In 1854 was 'n grote opspraak van di Kopermyne. Dertig Maatskappye is opgerig om te gaan grawe, met 'n Kapitaal van £1,393,000. Mar 'n menigte is bankroet geraak. Mar later het dit beter gegaan. Van 1858 tot 1867 was di gewone opgaaf al jare 4,000 ton koper, wêrd £98,000.

Op 26 Mei 1854 vertrek Sir G. Cathcart uit di Koloni na di Krim-oorlog, waar hy geval is in di slag van Inkerman. In di selfde jaar het di Engelse hulle onttrek an di Boere o'er di Grootrivier. Toen di Basutos hulle geklop,

het, toen laat hulle di land staan, en laat di Boere vry om voortaan ver hulle te beskerm teen di Basutos. Di Boere het di vrijheid gebruik en di Oranje Vrystaat opgerig, met 'n President en 'n Volksraad aan di hoof. Daarvan meer op syn plek.

Sir George Grey was hiir Gouverneur van 5 December 1854 tot 15 Augustus 1861. In syn "Openingsrede" van di Parlement het hy hom uitgelaat o'er di grens-sake. Syn plan was om di grond tussen di Boere en di Kaffers te laat bewoon. Hy het di regering in England gevraag om 1,000 soldate wat op pensioen afgegaan is hiernatoe te stuur en hulle dan daar grond te ge om te woon; en later di getal te vermeer tot 5,000. Hy kon dit egter nie verkry nie. Mar toen is di "Duitse Legioen," na hulle ontslag van di Krim-oorlog, hiernatoe gestuur om op di grense te woon. En dit was net 'n flukse plan van Sir G. Grey.

Verder was syn politiek om di Kaffers te leer werk. So het hy hulle gehuur vir publike werke. Uit 'n rapport van 12 Desember 1855 blyk dit dat daar toen o'er di 900 Kaffers werk aan Gouvermentsgebouwe, wege, ens. Dit was ook goed.

En om di verderfe'like invloed van hulle to'erdokters teen te gaan, het hy ver hulle 'n Hospitaal opgerig in King William's Town, onder opsig van Dokter Fitzgerald. In een kwartaal van 1856 het hy 2,278 pasiente in di Hospitaal gehad; daarvan was 1,576 Kaffers. 'n Snaakse briif het een van di Kaffers wat gesond geworde is geskrywe aan di Koningin op 23 Juni, 1856 :

"Baing danki, myn liwe Koningin Victoria, dat jy ver myn 'n goeie dokter en 'n knap man, gestuur het. Ek was 16 jare blind, myn Moeder en myn Koningin, mar nou kan ek weer goed siin. Ek siin alles. Ek kan di sterretjiis en di maan en di son alles siin. Eers moes ek geleid worde, maar nou, myn Moeder, o! myn Koningin, nou kan ek allénag loop. Mog ons liwe Here jou segen so lang as jy lewe op aarde! Mog God myn Moeder segen! Word tog ni moeg om ons swakhede te verdra ni, o Koningin Victoria!"

"MAHLATI ZIKALI."

Dan het Sir G. Grey nog aan di Kafferkapteins jaarlikse salaris gégé, op voorwaarde dat hulle ver hulle goed moet gedra. Di salaris was van £30 tot £75, na hulle rang; alles te same al jare £580.

In 1855 is di wet om Distriksrade aan te stel deurgegaan. Di Distrikterade is omtrent soos di Heemrade eers was. Een van di voordele hiervan was dat di Boere leer om meer belang te stel in publike sake; hulle moet di lede kiis, en di wat gekiis worde moet sorg ver di publike wege, ens.

NEGENDE HOOFSTUK.

MERKWAARDIGSTE GEBEURTENISSE (1856—1868).

Byna weer 'n Kaffer-oorlog.—Parlement stem grote somme geld ver Immigrasi en publike werke.—Wellington Spoorweg.—Breekwater.—Pokkiis.—Standbeeld van Sir G. Grey.—Oidium.—Woekerwet.—Sir P. Wodehouse.—Li Koloni in skuld.—Kerk-kwessies.—Oorlog tussen Vrystaat en Basutos.—Telegraaf.—Storm in Tafelbaai en brand in Swellendam.—Basutos ver Britse onderdane verklaar.

In 1856 is 92,793 beeste an di longsikte en 64,850 pérde an di pérdesiukte gevrek in di Koloni.

In di Parlement het in di jaar di lede van di Oostelike Provinsi 'n voorstel ingediin, om hulle eie regeering te hè. Mar di Westelike lede was toen meer en di hēt hulle o'erstem.

In diselfde jaar is Natal ver 'n selfstandige koloni verklaar. Hoe di Engelse Natal van di Boere afgeneem het, sal ons later siin.

In 1857 was daar amper weer 'n Kafferoorlog. Kreli het 'n to'erdokter opgesteek, éne **Umlakazi** om al di Kaffers wys te maak : dat hy omgang hon met di geeste van hulle vroegere kapteins ; dat hulle nou di Engelse o'erwen het in di ander land (in di Krim-oorlog ?) ; dat di koloniste nou gen hulp van England kan verwag ni ; en dat, om di geeste van hulle kapteins o'er te haal om ver hulle te help, hulle mar net nodig het om op te hou met werk in di grond, en al hulle vé en graan te verniil. Kreli syn plan was om di Kaffers deur honger te noodsak om te steel en oorlog te maak.

Di Kaffers slag ock regtig hulle vé op, en di Engelse Gouvernement het kennis daarvan gekry en in di stilligheid klaar gemaak as daar mag oorlog kom. Di getal velle van vé wat di Kaffers in 'n korte tydji geslag het en wat di handelaars van hulle gekoop het, was ni minder as 130,300.

Eindelik het Umlakazi di 18de Fewerwari bepaal ; dan sou di voorvaders van di Kaffers algar opstaan en al di wit mense in di sé ja. En ofskoon di profesi ni uitgekom is ni, blyf di bygelowige Kaffers tog nog gehoorsaam ver hulle profeet.

Steel en moor moes daarvan kom. Mar om oorlog te maak was hulle te zwak. 'n Menigte is van honger omgekom. Di bevolking van Britse Kafferland is verminder van 104,000 tot 38,000, en Kreli het ruim so veul volk verloor. 'n Party is na Basutoland gegaan, en omtrent 30,000 is in di Koloni ingekom om kos te soek.

In di Parlement van 1857 vra Sir G. Grey £100,000 ver Engelse immigrasi, dog di Parlement het mar £50,000 gestem. En dit was al te veul. Want di immigrasi het di land gen stuk voordeel angebreng ni. Diselfde Parlement het nog £40,000 gestem om tronke te bouw, en £500,000 ver 'n spoorweg van

di Kaap na Wellington ; mar onder di onregverdige bepaling : dat di distrikte waardeur di trein loop 3 persent agterwaarborg op di vas goed moes betaal en 3 persent uit landkas. 'n Maatskappy word toen opgerig. Di meeste andeelhouers was in England, en moes jaarliks 6 percent ver hulle geld kry en di trein breng gen 4 persent op ni. Sodat jaarliks duisende ponde uit di Koloni na England moes gaan. Gelukkig is dit later afgeskaf, soos ons sal sien.

Di eerste sooi van di spoorweg het di Gouverneur omgekeer op 31 Maart 1859, en dit was klaar in November 1863. 'n Spoorweg van di Kaap na Wynberg is naderhand gemaak deur 'n private Maatskappy, en di het beter betaal. In 1874 het di regering di spoorweg angekoop ver omtrent £800,000 en toen het di agterwaarborg opgehou.

In 1860 is daar 'n akte gepasseer in di Parlement om £200,000 te leen ver 'n Breekwater in Tafelbaai. Op 17 September is di eerste grond in di sé gegooi deur Prins Alfred, wat toen net hiir was op 'n besoek.

In 1858 was di pokkiis so erg an di Kaap, dat tussen Juli en Desember ruim 2,000 gesterwe is daaran. Dis naderhand in di buite-distrikte oek versprei ; mar gelukkig ni so erg as in di Kaap ni.

Di nuwe gebouwe ver di Museum en Bibliotheek is oek in di jaar klaar gekom. Jammer mar dat dit op 'n plek staan waar dit gen stuk vertoning maak ni ; glad onder di bome. In di Bibliotheek is ruim 40,000 boekdele, en dan nog 'n kosbare versameling van ou handskrifte en skaarse boeke wat Sir G. Grey daaran persent gegé het. 'n Standbeeld van di Gouverneur is voor di Museum opgerig ; mar (sou dit Engelse smaak wees?) met syn rug na di inrigting waaran hy so veul goed gedoen het ; want hy is in di jaar terugge-roep na England. 'n Menigte versoekskrifte dat hy moes weerkom as Gouverneur is met diselfde skip waarmé hy vertrek het meg-stuur na di Konin-gin. Di uitslag daarvan sal ons strakkiis siin.

Nog 'n ramp in 1859: di oëdium, waarvan ons land nou nog ni ontslaan is ni.

Di eerste voorval van belang in 1860 was di uitspraak van di Hoge Gereghof, dat 'n man so veul persente ver syn geld kan neem as hy wil. Dit het 'n grote opskudding verwek. Di meeste mense het gedag, dat 'n man ni meer as 6 persent mag neem ni. Mar di Hof verklaar toen dat hiir ni so 'n wet bestaan ni. In di vollende Parlement is 'n menigte memoris ingestuur, met di versoek om so'n wet te maak dat 'n man ni meer as 6 persent mag neem ni. Mar dis ni deurzegaan ni. Woeker is dus vry in ons land. Ongelukkig genoeg !

Onder di sitting van di Parlement kom di gering dat Sir G. Grey sou terug kom as Gouverneur na di Koloni. Op 4 Juli is hy angekom.

In 1861 is nik van belang om op te teken, as dat in di Parlement Sir G. Grey nou ver di eerste maal daarmé voor di dag kom, dat di Koloni agteruit gaan, deur dat di uitgaaf in di laaste jare groter was as di inkom. Daardeur is di Koloni in skuld gekom, waaronder ons van dag nog sug.

Op 14 Augus het di Gouverneur di Parlement ontbinde, en di vollende dag het hy di Koloni verlaat en is na Nuw Seland gegaan. Hy was groot ge'eerd en word nou nog di meeste geprys van al Gouverneurs wat ooit an di Kaap gewees het. Mar waarom ? Omdat hy 'n vriendelike man was en 'n voorstan-

der van publike werke Mar wat ons Afrikaners te n hom het is, dat hy di Koloni in skuld gedompel het met al syn vrydelikheid, deur onnodig geld te verkwis, soos byvoorbeeld £50,000 om 'n party Engelse hirr in te voer wat di Koloni gen stuk nut gedoen het ni. En toen moes syn opvolger dit besuur en di land daaronder ly.

Sir P. Wodehouse is angekom as Gouwerneur op 15 Janewari 1862; hy is met grote eer ontvang, omdat hy o'eral waar hy vroe'er was hom so knapgedra het.

Op 24 April open hy di Parlement en sè, dat hy sal trag om di politiek van syn voorganger te volge. In ronde woorde het hy egter verklaar dat dit 'n dwase stuk was om £270,000 te verspil ver werke wat self ni betaal en wat di Koloni oek ni in staat is om te betaal ni; en hy het di Parlement dit voorgehou as waarskuwing ver di vervolg. Jammer mar dat hulle di les so gou vergeet het, soos ons sal siin in di sitting van 1874.

In diselfde jaar (1862) is di stoomskip *Waldensian* gestrand by Struys Punt met 'n hele trop predikante daarop wat na di Synode kom. Di mense is gelukkig almal gered.

In di Parlements-sitting van 1863 het Sir P. Wodehouse weer gespreek o'er di skuld van di Koloni en voorgestel om te besuinig so veul as hulle kan. Mar dit sou te veul tyd neem om op di maniir uit di skuld te kom; daarom het hy enige belastings en 'n lêning van £150,000 voorgestel. En dis angeneem oek. In di sitting is dit besluit om di vollende sitting in Grahamstad te hou. Dit het natuurlik in di Kaap grote onvergenoegdheid gegê. En tot nog toe was dit di eerste en di laaste sitting wat in di Oostelike Provins gehou.

Van kerk-sake is daar veul te vertel in 1863; di Ned. Geref. kerk, di Episkopalse kerk, en tot di Mahomedane het stryd gehad onder makaar. Mar daarvan in 'n ander deel van ons Geskidenis.

Di Parlement het besluit in 1864, in di sitting in Grahamstad, op voorstel van di Gouwerneur, om nog meer belastings op te lê, en nog £234,000 te leen om di tekort van di Koloni an te vul; en verder om in 1865 'n nuwe census (volkstelling) te hê.

Di Vrijstaat en di Basutos was in di tyd in twis o'er di grensskeiding tussen hulle lande; toen het hulle di Gouwerneur gevra ver skeidsregter, en hy het beslis wat di skeiding moet wees. Mar di Basutos het hulle ni daaran gehou ni, soos ons later sal siin.

In di begin van di jaar is di Telegraaf van di Kaap na Grahamstad—600 myle—klaar gekom, en an di einde is di trein na Wellington geopen.

In 1865 het di Parlement Brits Kafferland angeheg an di Koloni, teen albei syn sin. En op 17 Mei was daar een van di grootste storme in Tafelbaai, waarby 18 skepe gestrand, en 70 mense omgekom is. Op diselfde dag, met di sterke wind, is byna di helfte van Swellendam afgebrand.

Di jaar 1866 was 'n boodskapper van slechte tyding ver di Koloni. Slegte oeste—swakte handel—daling in di prys van wol—menigte bankroete—oorlog tussen Vrijstaat en Basutos—ens., het 'n donkere wolk o'er di land gebreng. Publike werke moes steek bly uit gebrek an geld. Kaffers begin weer te steel in Britse Kafferland. Al di ongelukke kom gelyk.

Di Parlement was verplig om 'n Komité van Besuiniging aan te stel, en so veul as molik was di uitgaaf te verminder. En tog moes hulle nog £250,000 leen.

In Augustus 1867 het Prins Alfred weer die Koloni besoek. Di koors het di jaar 'n menigte mense weggeneem aan di Kaap, waaronder tweé dokters, Graaf en Brown.

Di oorlog tussen di Vrijstaat en di Basutos duur nog. Di Gouverneur gaan tussen beie toen di Boere so te sê gewen het, en neem di Basutos as Britse onderdane onder syn beskerming. Daarvan sal ons later meer sê.

TIINDE HOOFSTUK.

VAN 1868 TOT 1894.

Verantwoordelike Bestuur.—Di Kaapse Universiteit.—Di sewe Sirkels Wet.—£5,000,000 ver Spoorwege.—Grote Brand an Stellenbos.—Vrywillige Beginsel.—Konfederasi.—Besoek van Froude.—Genootskap van Regte Afrikaners.—Afrikaanse Taalbeweging.—Galeka Oorlog.—Sprigg Ministeri vervang Molteno.—Di ontwapening en Basutuoorlog.—Afrikaner Bond.—Scanlen en Upington Ministeriis.—Spoorwegverlenging.—Steenkool Ontdekkins.—Westelike Kabel.—Telegraafverlenging.—Sprigg en Rhodes Ministeriis.—Anhegting van Pondoland.

In 1870 kom **Sir Henry Barkly** hiir an as Gouwerneur. In Oktober 1869 had di Gouwerneur di Parlement ontbinde en di volk opgeroep om vertegenwoordigers te kiis voor of teen Verantwoordelike Bestuur. Di meerderheid van di lede was daar voor, en in 1872 gaan dit deur. Di Koningin keur dit goed en **Molteno** word as eerste minister benoem. In 1873 word di **Universiteit van di Kaap** gestig, en in di selfde jaar word 'n wet gepasseer om di Koloni in 7 Kiissirkels te verdeel, in plaas van in twé aparte Provinsiis. Di wet word geneem di *Sewe Sirkels Wet*, In di jaar 1874 stem di Parlement £5,000,000 ver Spoorwege. In di selfde jaar was di grote brand in Stellenbos.

Klein Solomontji kry in 1875 di *Vrijwillige Beginsel* deur. Di geld wat di Engelse Regering beloof het om an di predikante van di Nel. Ger. Kerk te gé, toen hulle di Koloni van di Hollanders o'er geneem het, neem ons eie Parlement ver di kerk af!

In 1875 besoek Meneer Froude, di grote Engelse geskidenisskrywer, Suid Afrika, in belang van Konfederasi van di verskillende State en Koloniis, en hoewel dit toen ni deur gegaan het ni, tog het syn besoek grote nut sedoen deur di andag op di saak te vestig en deur dat hy di party van di Afrikaners opneem en in Engeland antoon hoe skandelik ons hiir van tyd tot tyd behandel is (Kyk Bylage)

Di Genootskap van Regte Afrikaners, opgerig 14 Augus 1875, werk fluks om ons taal tot erkenning as skryftaal te bring. Hulle gé 'n maandblad uit, *Di Afrikaanse Patriot*, wat fluks opgang maak, en 'n *Afrikaanse Spraakkuns*, wat algemeen gunstig ontvang word, en gou uitverkoop is.

¶ *Di Patriot* word 'n weekblad in 1877. Di Genootskap gé verder 'n *Afrikaanse Almanak* uit ver 1877, burgerlik en kerkelik, en verder *Di Geskiedenis van ons Land in di Taal van ons Volk*, wat gou uitverkoop was.

In diselfde jaar gaan Sir H. Barkly terug na Engeland, en word opgevolg deur **Sir Bartle Frere**.

¶ Daar ontstaan toen rusi tussen di Fingoes en di Galekas, wat Kreli Kaptein van was. Di Fingoes vra di hulp van di Engelse regering, en Kreli word by Gwadana verslaan.

Gedurende di tyd van di oorlog jaag Sir Bartle Frere ver Molteno weg van syn pos as eerste minister, wat 'n Gouwerneur ni mog doen ni en nog

nooit weer gedoen het ni, en Sir Gordon Sprigg word geroep om 'n nuwe ministeri te vorm, wat hy ni moes angeneem hê ni, en gen enkele kolonis van beginnels ni.

In di jaar 1878 staan byna al di Kafferstamme op teen di Koloniale regering, en Mn. Hope, di magistraat, word deur Umslonhlo vermoor, wat Kaptein van di Pondos was. By di einde van di jaar word weer vrede gemaak, en om vrede te hou, maak di Parlement in 1879 'n wet dat gen kaffer 'n geweer of ammunisi mag dra ni. Di kaffers hiir het daarna gehoor, mar Sir Gordon Sprigg wou dit in Basotoland oek toepis. Daarteen staan di Basutos op. Di Koloniale troepe word daarnatoe gestuur, mar son fer sukses.

Di moeilikhede het angehou, totdat Basotoland in 1884 as 'n aparte kroon-Koloni geproklameer is.

In 1880 kom Sir Hercules Robinson as Gouverneur an. In di selfde jaar word di *Afrikaner Bond* gestig, wat van daag 'n grote liggaam is. Ds. S. J. du Toit was di stigter en di *Patriot* van di begin af di tolk van di Bond. Op 20 Juni 1879 publiseer Ds. du Toit di eerste artikel hiervoor en kort daarna di konstitusi van di Bond in di *Patriot*. In 1880 werd eers enkel Takke opgerig in di Koloni. Di latere vooruitgang van di Bond blyk uit di vollende opgawe:—

	Distrik Besture.			Distrik Besture.		
	Besture.	Lede.		Besture.	Lede.	
1885	...	28	3,470	1890	...	43
1886	...	25	2,621	1891	...	51
1887	...	29	2,002	1892	...	60
1888	...	31	2,980	1893	...	65
1889	...	—	—	1894	...	73
						11,163

In 1884 bedank di Sprigg ministeri, en word Sir Thomas Scanlen gevra om 'n ministeri te vorm. In diselfde jaar bedank hy omdat hy 'n neêrlaag in di Parlement gely het, toen Sir Thomas Upington 'n nuwe kabinet vorm.

In 1877 werd Transvaal deur Engeland angeheg, waarteen di bevolking sig tydelik verset. Di *Patriot* wasers di enigste koerant wat di party verdi Transvaliese onafhankelikheid opneem en di Transvalers raad gê, en 'n beweging deur di héle Koloni opkry om hulle te steun met Petisiis na di Koningin, Vergaderinge, ens. Wederkerig het di saak an di Afrikaanse nasionale beweging goed gedoen. Mar di bisonderhede vermeld ons later onder di Transvaliese geskidenis.

In 1884 word 'n Nywerheids Tentoonstelling in di Kaap gehou, wat 'n sukses was. Kimberley en Port Elisabeth het gou di voorbeeld gevolg.

In 1885 word di Spoorwege reeds geopen tot Kimberley en Aliwal Noord, en in 1888 word op verskeie plekke in di Koloni steenkool gekry, wat nou al grote myne is. Di voornaamste plekke was Indwe, Molteno, en Syfergat.

Sir H. Brogham Loch volg in 1889 ver Sir H. Robinson as Gouverneur op, wat weer in syn plek kom in 1895. In diselfde jaar word 'n kabel van Port Nolloth, na England gelê.

In 1890 word di spoorweg uitgebrei tot an Simonstad, Bloemfontein, en Vryburg, in 1892 tot an Johannesburg, en in 1894 tot an Mafeking. 'n Telegraaflyn gelê in 1890 tot an Shashi en deur Mashonaland, en in 1893 en 1894 tot an Bulawayo, terwyl Mn. Rhodes 'n noordelike verlenging laat begin deur Afrika na Egipte toe.

In diselfde jaar word Sir Gordon Sprigg weer gevra om 'n ministeri te vorm, wat in 1891 deur di Rhodes ministeri opgevolg word omdat di Afrikaner-party in Parlement Sprigg syn grote Spoorwegplan uitgegoi het.

In 1893 kryg di Rhodes ministeri 'n nuwe kiiswet deur, waarby di kiisreg verder verhoog word van £25 tot £75 okkupasi en lees en skrywe, en waarby verder bepaal word dat di stemming met stembrifiis moet plaas vindé (ballotasi).

Di Kaapse Parlement anneksir in 1894 ver Pondoland, waar di kapteins in burgeroorlog teen makaar was, en passeer 'n Brandsiikte Wet, waarteen 'n vry sterke beweging in di Koloni ontstaan.

ELFDE HOOFSTUK.

DI NOORDELIKE UITBREIDING.

Stamme in Betjuanaland.—Eerste Sendelinge.—Grens geskille met Transvaal.—Bloemhof Arbitrasi.—Stryd tussen Stamme.—Republike van Stellaland en Land Gosen gestig.—Di Warren Krijgstog.—Lobengulus Hand deur Transvaal afgeslaan, deur Engeland geneem.—Di Rhodes-Rudd Koncessi.—Opening van Mashonaland.—Matabeli Oorlog.—Anleiding tot di Oorlog.—Vernaamste Veldslage.—Di Maxims werk fluks.—Na 3 Neerluge steek Lobengulu Buluwayo in brand en vlug.—Dood van Wilson en syn 32 Dappere helde, en van Loben self.—Opening van di Land : 1,000 plase en 40,000 Klyms.—Koning Salomo syn Goudveld.

Daar di Noordelike streke nou so vinnig geopen word, is dit van belang dat ons di geskidenis daarvan oek gē. Di uitbreiding het ons groteliks te dank an Mnr. Rhodes. Laat ons begin met

BETJUANALAND.

Dis di landstreek wat nou ten noorde van di Koloni, en ten weste van di Transvaal lê. Grote grasvlaktes bedek di land, wat vroe'er beskou werd as 'n grote woestijn, maar nou blyk 'n goeie, bewoonbare land te wees.

Di eerste sendelinge wat onder di Betjuanas gaan werk het was Moffat en Livingstone. Di vernaamste stamme wat in Betjuanaland gewoon het is an di suidekant van di Malopo di Korannas, Batlapins en Baralongs onder Massouw, Moshette, Mankoraan en Montsoa, waar nou di Britse Kroonkoloni is, en in di Noordekant van Malopo, onder di Britse Protektoraat, is di Bamangwatos, onder Khama ; di Bakhatla, onder Linchwe ; di Bakwama, onder Sebele ; di Bangwaketse, onder Bathoen, en di Bamalete, onder Ikaneng. Di genoemde stamme is ni so oorlogsugtig as byv. di Sulus en andere Kaffers ni, dit het di sendelinge kort na hulle ankomst gou uitgevinde. Khama is eindelik di kaptein wat Moffat onder gewerk het, en hy is al 35 jare gelede gedoopt.

Van di jaar 1868 was daar 'n moeilikheid o'er di grenslyn tussen Betjuanaland en Transvaal, waarvan ons meer medei in di Transvaalse geskidenis. Dit het geduur tot 1884, toen Transvaal 'n deputasi afvaardig na Engeland om di grensgeskille en andere moeilikhede tot 'n end te breng. Di grenslyn word toen vasgestel soos dit van daag nog is.

In 1885 besluit di Britse Regeering om van Betjuanaland 'n Britse kroonkoloni te maak, wat sou grens ten noorde an di Moloporiviir, ten ooste an di Transvaal, ten suide an di Koloni, en ten weste an di Duitse grondgebied. En noordelik van di Molopo proklameer Engeland 'n Protektoraat, tot an Mataleland, en neem al di stamme onder hulle bescherming; mar Lobengulu syn onwil keer hulle om verder te gaan.

Voor di proklamasi was daar egter 'n grote moeilikheid in di land. Di stamme het onder makaar geveg, Mankoraan teen Massouw en Montsoa teen Moshette. Vrywilligers uit di Transvaal neem di part van Massouw en Moshette wat di wettige grootopperhoofde was, teeno'er di opstandige onder-

kapteins, Mankoraan en Montsoa, wat deur di Engelse gesterk werd in hulle onregmatige ansprake op di grootopperhoofskap. Mas ouw neem vrywilligers onder Gert van Niekerk en Moshette onder Gey van Pittius, onder beloftes van plase. Di vrywilligers wen, en stig op di plase wat hulle van Massouw gekry het di Republiek van *Stellaland* en op di van Moshette *Land Gosen*. Di Engelse Regering besluit toen om 4,000 man te stuur om 'n einde aan di geskille te maak, en di vrywilligers (vrybuiters, sê hulle) te verdrywe. Di ei der van di ekspedisi was **Sir Charles Warren**, en dit het hom oek geluk deur dat di vrywilligers vrywillig pad ge en ni veg ni.

Britse Betjuanaland is nou 'n Kroonkoloni en staan dus onder di Hoge Kommissaris en 'n Administrateur, wat di sake daar bestuur. Di teenwoordige Administrateur is Sir Sidney Shippard. Di setel van di regering is Vrijburg, di vernaamste dorp in di Protektoraat, en di spoorlyn gaan nou daaro'er na Mafeking, wat di eerste dorp is, an di Malopo, vanwaar di spoorweg nou verleng worde om di verdere noordelike streke te open.

Di hele Kroonkoloni van Britse Betjuanaland beslaan 'n oppervlakte van 60,777 vierkante myle, en met di Sensus van 1891 was di blanke bevolking 5,211, di Kaffers 47,650, (Taungs 19,800, Mafeking 10,015, Kuruman 11,770 en Vrijburg 6,068), en andere kleurlinge van gemengde ras 7,472 ; dus 'n totale bevolking van 60,333. Mar di blanke bevolking is na di tyd sterk toegeneem deur dat baing boere daar plase gekoop en daar gaan woon het.

MASHONALAND.

Di eerste stap wat Engeland gedoen het om Afrika van binne te open was in 1885, toen hulle Betjuanaland onder proteksi geneem het, mar Lobengulu het hulle toen gekeer, hy wou van hulle beskerming nijs weet ni, en so het hulle Protektoraat mar uitgestrek tot bij Cham. Mar toen Lobengulu siin dat di Engelse Cham, as syn teenparty teen hom wapen met geweers en ammunisi stuur hy 2 male van syn indunas na Transvaal toe, met 'n Olifantstand, en laat di Boere geluk wens met hulle o'erwinning op di Engelse, en vra "om hulle hand," dit mean om 'n traktaat of verbond met hom in te gaan, so dat hij van hulle kan ammunisi kry. Generaal Joubert was toen bereid om na Lobengulu te gaan en met hom 'n Traktaat van Vrindskap te sluit. Mar President Kruger was daarteen. En di gevolg was dat Lobengulu, di Koning van di Matabeles, toen hij siin dat hij by Transvaal ni kon reg kom ni, in 1883 'n Traktaat sluit met Engeland, waarbij hy anneem, om met gen andere moegenheid enige o'ereenkoms te sluit ni, sonder di toestemming van Engeland syn Hoge Kommissaris. Kort daarna het Menere Rudd en Rhodes 'n konsessi van Lobengulu gekry, om di land te deursoek, en minerale te grawe, onder di vollende voorwaardes: dat hulle alle maande an hom £100 moet betaal, dat hulle 1000 Martini gewere en een honderd duisend patronen an hom moet gé, en dat hulle 'n stoomboot met kanonne op di Sambesi moet sit..

In 1889 het Mn. Cecil Rhodes en andere stigsters van di "Britse Suid Afrikaanse Maatskappy," wat di konsessi van Lobengulu gehad het, an di Koningin gevra om di Maatskappy onder Koninklike charter te kry, om di streke ver kolonisasi, handel, en delwersy te open. 'n Gunstige antwoord word ontvang en di Maatskappy begin met hulle werk.

Di eerste werk wat gedoen word, is om 'n pad te maak en 'n telegraaf an te lê al an di noordekant van di Limpopo tot na Fort Tuli en van daar deur di

hele Mashonaland tot aan Salisbury, wat di hoofstad of setelplaas gemaak word. Di vrywilligers wat di pad gemaak en di land geopen het kry almal plase en mynregte, met 'n polisimag tot beskerming aan di Forte Makloutsi, Tuli, Victoria, Charter en Salisbury, waar di bevelvoerende offisire met een Magistraat was.

Mnr. Colquhoun is deur di Maatskappy as Administrateur angestel, mar hy het dit ni lank gemaak ni, en Dr. Jameson word in 1891 as Administrateur angestel, 'n pos wat hy van dag nog beklé.

MATABELELAND.

Di Maatskappy het Mashonaland fluks begin te open, en di mense het rond al begin goud grawe, en plase okkupeer toen onverwags in 1893 di Matabele-Oorlog uitbreek.

Di oorlog het só begin. Di Matabeles had al di stamme rondom verower, daaronder oek di Mashonas en Makalakas. Dan gaan hulle jaarliks met kommandos om "belastings in te vorder" van di onderwerpte stamme, en waar hulle ni vrywillig wil gé wat gevorder word ni, word hulle met geweld, selfs met moord, daartoe gedwing en dan van alles berowe.

Op 12 Juli 1893 kom so 'n Matabele impi en vermoor di Mashonas rondom en tot in Fort Victoria. Di offisire van di Getjarterde Maatskappy belet hulle, mar hulle wou ni hoor ni. Toen is hulle gewapend verdrywe, en so is di oorlog begin.

Op 9 Sept. sluit di Kaapse Parlement en 11 Sept. vertrek Mnr. Rhodes al self na Mashonaland toe. Hy té geheel selfstandig op, vollens reg deur d Ryksregering an di Maatskappy verleen. Di Maatskappy roep vrywilligers en beloof an elkeen 'n plaas van 3,000 morre, 'n mynreg op 20 klyms en di helfte van di buit. Hulle kry omtrent 1,000 vrywilligers wat van 2 kante af Matabeleland intrek : een Komande van di weste kant, van Mangwe af, samegesteld uit vrywilligers en 'n gedeelte van di Betjuanaland Poliis, onder kolonel Goold-Adams, en 2 kommandos van di oostekant af, een van Victoria, onder Majoor Wilson, en een van Salisbury af onder Majoor Forbes, mar di 2 Kommandos het same di land ingetrek, en toen had Forbes di opperbevel.

Dr. Jameson gaan met di verenigde kommando same en Mnr Rhodes blyf self in Mashonaland om di sake te bestuur.

Di verenigde kolom het heel voorspoedig di land ingetrek, waartoe veral veul bygedra het di 2 Amerikaanse spioene (scouts) Burnham en Ingram, wat altyd vooruit gespioneer het waar di Kaffers is en wat hulle maak. Di eerste het di Matabeles hulle angeval an di Shangani dioggend tussen 3 en 4 uur, mar hulle het di Kaffers met grote verliis verdrywe, en min verliis ver di vrywilligers, wat mar 650 man was teen 5,000 Kaffers. Mar di Maxim Kanonne het baing goed gewerk en 'n skrik onder di Kaffers gebreng.

Toen het di keurresimente van Lobengulu hulle weer angeval digteby di Bembesiriviir, naby Buluwayo, en dit helder agtermiddag 2 uur, nadat hulle in lager getrek was, en op 'n ope plek. Di Kaffers het dapper storm geloop, veral di Imbesi resiment, mar di Maxims het hulle te vreselik weggevaaai. Hulle moes vlug met grote verlies.

Toen Lobengulu van di neerlaag hoor steek hy syn hoofstad, Buluwayo, met 'n menigte ammunisi, in brand en vlug met 4 wa'ens noord op. Sonder slag of stoot neem di verenigde kommando di hoofstad in besit, en eers 2 dage daarna kom Kolonel Goold-Adams met syn mag. Hulle het al di tyd voor di

Mangwe pas gelê. Een slag het di Kaffers hulle op di ope vlakte angeval, en 4 wa'ens afgeneem en verbrand, waarby Selous gewond is; mar di Kaffers werd tog eindelik weer terug gedrywe na di bergpas toe. En toen di Kaffers hoor van di neerlage wat di andere resimente gely het en van di verbrand van Buluwayo, toen ontruim hulle self di pas, sodat Goold-Adams sonder veg kon deurtrek.

Majoors Forbes en Wilson laat toen Kolonel Goold-Adams an Buluwayo bly en hulle 2 trek met 160 man te pêrd agter Lobengulu an om hom te vang. Mar onder an di Shangani, waar hulle hom kry, verslaan di Kaffers eers Majoor Wilson met 32 man, en Forbes met di orige moes al vlugtende terug trek na Buluwayo. Tog word algemeen vertel deur di Kaffers dat Lobengulu dood is, hoewel verskillende siiktes en oorsake van syn dood opgegê word, en al di vernaamste kapteins kom hulle o'ergé. 'n Uitvoerige en noukeurige verhaal van di treurige gebeurtenis met Wilson ge ons in di Bylage.

Dit diin vermeld, dat di ryksregering, kort na di uitbreek van di oorlog, gekabel het, dat Rhodes heel di bestuur van di oorlog moes o'ergé an di Hoge Komsaris. Mar Rhodes weiger en protesteer daarteen, en breek daardeur di imperialisme di nek, want dis di eerste Kafferoorlog wat ten einde gebreng is sonder inmenging van di Ryksregering.

Reeds met Krismis 1893 kon di Maatskappy di vrywilligers afdank en plase uitgê. Di vrywilligers kry 30,000 beeste as hulle andeel van di buit. En nog vóór di einde van 1894 tel Buluwayo omtrent 5,000 blanke inwoners; 'n duisend plase is uitgeneem in Matabeleland: en in Mashonaland en Matabeleland same is 'n 40,000 klyms geregisteer, mees almal op oue mynwerke, op meesal ryke goudriwwé. By di ondersoek van di land word so'n menigte oue mynwerke en bouwalle oral ontdek, dat di meeste ondersoekers tot di o'ertuiging kom dat hiir di oue myne van Koning Salomo en di ryk van di Koningin van Skeba was. Daar stroom dan ook 'n menigte mense di land in, en in Nov. 1894 gaan Mn. Rhodes met Dr. Jameson na Europa onder andere om di spoorweg te laat verleng van Mafeking en Chemoia na Buluwayo.

DI UITGEWEKE BOERE.—1836—1875.

(NATAL, VRYSTAAT, TRANSVAAL, DIAMANDVELDE).

EERSTE HOOFSTUK.

REDES WAAROM DI BOERE DI KOLONI VERLAAT HET.

Swerfsug,—partydige Regspleging,—Slagters Nek,—Papürgeld,—Hottentots Slawe- en Kaffer-kwessi,—Cloete en Tancred dauro'er.

Di uittrek van di Boere is seker een van di vernaamste gebeurtenisse in di geskidenis van di Koloni onder di Engelse. Watter Afrikaner syn hart klop ni onstuimig in syn lyf ni as hy di redes van di uittrek bedenk? Hy is di naam van Afrikaner ni wêrd ni, wat onder di lees van al di verdrukking en di onreg en di rampe wat di Boere gely het kan koel bly. Dis tog waarlik gen kleinigheid om ni minder as 6,000 stille en vreedsame mense te noodsak om hulle plase en alles op te gé en in 'n woeste land te gaan herberg soek. Regter Cloete sê daarvan in syn "Drie Voorlezingen over de Landverhuizing der Hollandsche Boeren," enz., bl. 10—(ons sal nog meer daaruit anhaal, en dis wel di moeite wêrd dat elke Afrikaner lees wat hy daarvan vertel):

"Niemand zal ontkennen, dat zoodanige redenen, die niet slechts enkele individuen, maar geheele geslachten, aan wier hoofd namen gelezen worden als die van Retief, Uys en Maritz, van Potgieter, Landman en Du Plessis, en van Zietsman, Boshof en Otto, tot uitwijken dwingen, altoos beschouwd moeten worden als de oorzaken van eene zware nationale ramp voor het eene of andereland; dat het vertrek van zulke mannen, die hun geheele familie en bezittingen met zich nemen, een nadeeligen en verzwakkenden invloed op de sterkte der Oostelijke Provinciën van de Kaapkolonie in den strijd met de Kaffers heeft moeten uitoefenen; en dat, al is het ook dat na verloop van jaren sommige van zulke familiën terugkeeren, nogtans in dit geval de woorden des beschrijvenden dichters ten volle zullen bewaarheid worden:

"Wen prins of heer na d' eersten bloei bezwikt,
Een ademtocht hem weér herstelt, verrijkt;
Maar als de boer, 's lands kracht, het land verlaat,
Dan is 't gedaan, dan is er nergens baat."

Ons wil trag om di saak korteliks te vertel. Uitvoerig kan ons ni, want daarvoor het ons gen plek; hoewel daar stof genoeg is om boeke vol daaro'er te skrywe. Hiir of daar is miskiin nog 'n oue Patriot wat di sake alles bygewoon het, en dit sal hom seker angenaam wees om di dinge na waarheid beskrywe te siin.

Di boeke wat ons ver di doel van ons geskidenis vernamelik geraadpleeg het is di "Voorlezingen" van Cloete, en "De Hollandsche Afrikanen" van Stnart.

Mar laat ons begin om di oorsake op te noem waaron di Boere di Koloni verlaat het.

Di eerste oorsaak dat hulle o'er di grense getrek het is seker toe te skrywe aan di geneigdheid van 'n mens om van woonplaas te verander. Di sug om te trek lê in al di afstammelinge van Jafet, soos on vader Noach voorspel het : "God breide Jafeth uit" (Gen. ix : 27). Mar vernamelijk lê dit in di volke van Saksiese afkoms, soos ons. Waat voor duisend jaar gelede was Europa al te klein om hulle swerfsug te bevredig.

So het dit oek naderhand hiir gegaan. Vcor bijna 100 jaar gelede begin kleine troppies van "Basters" saam met di Grikwas langsamerhand di land o'er Grootrivier te bewoon.

Di Koloniste begin naderhand geregelde omgang met hulle te hou. En omdat di reens in di streek geregelde val, en daardeur beter veld was ver hulle vé, trek oek verskeie Boere, wat in di omtrek van Grootrivier gewoon het, na o'er-kant toe, en bly tussen di Grootrivier en Vaalrivier. Daar woon hulle toen in onbewoonde streke, of huur van di Grikwas stukke grond wat hulle eers in besit gehad het. In di droogte trek hulle dan weer terug na di Koloni, en betaal oek an di Engelse Gouvernement geregeld hulle jaarlikse belastings. Hulle rekening was volstrek ni, dat hulle ontsla'e was van di verpligtings wat op hulle rus as Britse onderdane, omdat hulle ver 'n sekere tyd van di jaar o'er di grense woon. Né, hulle bly heeltemaal geheg an di oue Koloni. In di Koloni tog was hulle grote plase. Di plase was in di da'e nooit minder as 3,000 morgre in di afgele'e distrikte van 7,500 tot 10,000 morge. Mar soos ons gesê het, dit was hulle meer te doen om gceie veld te soek in droge jare, en oek di swerfsug, en oue herdersgewoonte wat hulle aangesit het om verder te trek.

Maar dit duur ni lank ni of daar kom ander redes wat di Boere ansit om 'n betere land te soek. Een daarvan was *di partydigheid van di Engelse regters ver di Hottentots*. Daaro'er het ons reeds geskrywe in di vorige deel van di geskidenis.

'n Ander rede is *di galg van Slachters Nek*; daarvan het ons oek al vertel. Cloete sê daarvan (bl. 30, 31 in Stuart's Holl. Afr.) :—

"Inderdaad, ik weet, uit persoonlike ontmoetingen met verscheidene afstammelingen van de destijs ter dood gebragten dat die gebeurtenis een veel onuit-wischbaarder indruk op hunnen geest heeft achtergelaten, dan hunne verliezen in den Kafferoorlog, of de vernietiging der slavernij." Hij wou, as Kommisaris van Hare Majesteit, probeer om di vyandskap teen di Engelse Regering uit di Boere hulle kop te praat ! mar hy sê self : "Toen ik er in zooverre in geslaagd was, om hun verstand te overtuigen, heb ik meer dan eens, met een diep smartgevoel, hunne verborgenste aandoeningen zich hooren lucht geven in de woorden : 'Wij kunnen Slagters Nek nooit vergeten !'

"Zulke uitdrukkingen, uit het hart gevloeid, konden niet anders dan geëerbiedigd worden en sympathie opwekken ; en wij mogten alleen de hoop koesteren, dat het verrijken van een ander geslacht zulke gevoelens langzamerhand zou doen uitsluiten.....En dit zou ook ongetwijfeld in zekere mate alzoo hebben plaats gehad, zoo na dien tijd niet twee of drie andere, hunne belangen ten diepstende kwetsende gebeurtenissen waren blijven strekken om dat mistrouwen in, zoo niet vijandigheid jegens het Gouvernement, levendig te houden en aan te stoken, hetwelk deze bijna algemene landverhuizing meer bepaaldelik heeft voorbereid en tot stand gebracht."

In 'n Bylage word di treurige geskidenis megedeel soos dit opgeteken is uit di mond van 'n bejaarde ogetuige kort voor syn dood. Di Bonds Kongres

van 1895 het besluit om 'n Monument te bou op di graf van di ongelukkige wat op Slagters Nek gehang en begrawe is.

Dan volg nog di onbedagsame maatreel van di Regering in Engeland om di *papiirgeld*, wat toen in di Koloni in gebruik was, eers hoe langer hoe minder van waarde te maak en eindelik glad buiten koers te stel. En dit had di Regering ni nodig om te doen ni as hulle mar 'n bitji verstandiger het wou handel. Blyv. had hulle mar hulle ambtenare 'n bitji minder wou betaal. Mar verbeel jou in di da'e kry 'n Gouverneur £12,000, 'n Luitenant Gouverneur £3,000, 'n Gouverments-Sekretaris £3,000, 'n Departements-Sekretaris £3,000, 'n Kollekteur van belastings £1,200, 'n Kontroleur van belastings £1,000, 'n Hessaurier-Generaal £1,200, 'n Auditeur-Generaal £1,000, 'n Betaalmeester-General £1,000. Op di maniir moes 9 ambtenare jaarliks uit di landskas an klinkende munt meer as £30,000 trek. Dit het di Koloni 'n mooi druk gege. En toen moes di papiirgeld afgeskaf worde (in plaas van uit te betaal, soos di Vrijstaatse en Transvaalse regering naderhand gedoen het.) En menige Boer het daar groot skade by moet ly.

En nou volg nog wat Cloete noem "de drie groote grieven : DE HOTTEN-TOTS-KWESTIE, DE SLAVEN-KWESTIE, DE KAFFER-KWESTIE." Mar daaroor het ons al in di geskidenis van di Koloni onder di Engelse uitvoerig geskrywe. Daarom sal ons ni hiir verder daaroor uitwy ni, hoewel daar nog veul van te sê val, mar di hoofstuk sluit met di woorde van Cloete en Tancred.

Cloete sê (bl. 73 by Stuart) : "Te verwachten dat eene geheele bevolking, op dusdanige wijze gehoond en gegriefd, steeds zou voortgaan onderdanig en welgezind jegens het Gouvernement te blyven, was even zoo onmogelijk als te verwachten, dat men 'vijgen van doornen zou lezen, of druiven van distelen vergaderen.'"

Tancred skryf : (bl. 5 van zijn Brieven over den Kafferoorlog) : "Ik kan Uwe Excellentie niet verder terug voeren dan het begin van het jaar 1842, toen ik in deze Kolonie aanlandde. Sedert dat tijdstip is deze provincie immer beroerd en in beweging geweest. Haar bloei is dikwyls verijdeld en vertraagd geworden. Verscheidene ongetergde overschrijdingen zijn gedaan op boeren van alle soorten. De Afrikanen, eenen langen tijd gekweld en getergd door het kwaad hun door de Kaffers berokkend, besloten die grieven te herstellen welke het Gouvernement met minachting behandelde, en waarvan hetzelve met onverschilligheid het oog wendde. Wat was het gedrag van het Gouvernement bij deze gelegenheid ?—In plaats van den overschrijder te straffen, en vergeldende wraak te nemen, nam hetzelve de partij op van den barbaar, zelfs toen een geduchten tegenstrever, en verwekte misnoegen onder deszelfs getrouwe onderdanen, de beste beveiliging in gevaar, vrienden in den krijg, en in vrede onvermoeid in de verbetering hunner landerijen. Het wordt door allen erkend dat die menschen genegen waren onder het Engelsch gebied te blijven, indien men hun slechts gewone bescherming had verleend. Zij bezaten liefde tot vrijheid, gelijk Uwe Excellentie en gelijk ik zelf. Zij waren vijanden van verdrukking, en, hoewel zij niet over het algemeen in staat waren zyn in eene danszaal te pralen, of volleerd zyn in de Polka, en het verheven karakter van den mensch verlagen door ijdel geklap, bezitten zij evenwel eerlijke en onbedorvane harten—het edelste werk van God. Zij bezitten karakter-trekken waarop Engelschen in dit gedeelte der wereld niet veel pogt."

chen kunnen ; zij zijn edelmoedig en gastvrij tot dwalens toe. Zij weten even goed als wij dat alle menschen niet gemaakt zijn tot koningen, hoewel verpligt zich te onderwerpen, en dat diegenen het best gehoorzamen kunnen die de meeste liefde tot vryheid hebben. Verscheidene stevige daadzaken kunnen door de belanghebbenden bijgebracht worden," enz.

En op 'n ander plek sê hy (bl. 10): " Het heeft mij dikwijs verwonderd hoe di' menschen (de Boeren) den wolf van de deur houden of den hongerigen schuldeischer verhinderen konden hen in staat van bankroetschap te brengen, te midden van de talrijke strooperijen welke op hen gepleegd waren ; en mijne verwondering werd evenzeer opgewekt door de onmenschelijkheid van het Gouvernement omtrent hun lijden, en deszelfs onverschilligheid om hun vergoeding te verschaffen voor ongetergde verongelijking.—Ik zag verscheidene Afrikaansche boeren have en goed verkopen en de kolonie vaarwel zeggen ; en ik wensch dat ik destijs even zoo gedaan had. Hun hart walgde ; hunne krachten waren verslapt ; hunne nijverheid, hoewel vruchtbaar, was voor hen onwinstgevend. Het door jaren van zweogen vergaderde werd dikwijs door de Kaffer-roovers weggevoerd, en bij het Gouvernement klagende, kregen zij geene vergoeding. De onvermoeide geesten dezer menschen werden eindelijk ter neer geslagen, en het land, waaraan zij gehecht waren, welks verbetering hun zoo veel angst en zorg had gekost, werd voor altoos vaarwel gezegd. Hierdoor verloren wij een lichaam waardige opregte menschen, de allerbeste landbouwers, het allerbeste steunsel dat de kolonie immer heeft gehad. Zij zijn weg en zullen nimmer terug keeren," enz.

TWEDE HOOFSTUK

UITTREK VAN DI BOERE.

Kommissi van Ondersoek na Natal gestuur onder Smith.—'n Tweede onder Piët Uys.—Kloppies Boere trek uit onder Hendrik Potgieter, Gert Maritz, Jacob Uys, Karel Landman, Gert Rudolph.—Ontmoeting met Salkats.—Piet Retief kom an, en word Kommandant-Generaal.

So amper in di tyd toen al di onangename dinge hiir gebeur het, en di Boere al buikvol was ver di Engelse Regering, toen hoor hulle op 'n dag van di land van Natal, waar di remskoen patatas uitploeg en waar di gaar varkes met mes en vurk op di rug rondloop. En toen party mense, wat met Luitenant Fairwell en Kaptein King saam gewees het, kom vertel dat dit so'n goeie land is, word Dr. Smith afgestuur en nog 'n party ander mense om di land dedelik te ondersoek.

Hy is toen so vêr gekom as di stad van Dingaan. Di nuws wat hy toen daarvandaan gekry het was di eerste wat di Boere op di gedagte gebreng het om daar te gaan woon. Hulle kom toen stilsetjies met 14 waens by makaar, en 'n geselskap onder Piet Uys, Kobus Uys, Hans de Lange, Stephanus Maritz, en Gert Rudolph, trek toen in 1834 van Uitenhage langs di Oostekant van Drakensberg.

Di Engelse wat toen an di baai van Natal gewoon het, was regte bly toen hulle daar ankom. Hiir het hulle toen 'n hele tyd gejag en di land ondersoek, en hulle sou nog langer gebly het, mar toen hoor hulle onverwags dat di Kaffers weer oorlog maak in di Oostelike Provinsi. Daarom was hulle toen verplig om somar hals o'er kop weér terug te gaan. En wonderlik, ons liwe Hére het ver hulle so gesorg, dat hulle di héle Kafferland deur getrek het sonder dat hulle angeval is; want di meeste Kaffers was toevallig huis uit hulle land getrek om di Koloni te verwoes.

Om di Kaffer-oorlog hiir uitvoerig te beskrywe is onnodig, dit het ons al vroëer gedaan; mar tog wil ons hiir anhaal wat di Sekretaris van Koloniis in Eoggeland daarvan gesê het, om te laat siin dat di Boere ni somar sonder rede besluit het om di land te verlaat ni:

“Di Kaffers het al jare lank regverdigde rede gehad om oorlog te maak. Hulle het genoeg rede gehad om ontevrede te wees, en dit was ni meer as reg dat hulle geprobeer het om di onreg te wrekk wat hulle angedaan is. Hulle het gelyk gehad om te probeer om deur di wapens ver hulle selwers skadevergoeding te kry.” Wi kan by sulke leugentaal koel bly?

Dit was oek di rede waarom Gouverneur D' Urban, wat nogal anders 'n goeie kerel was, di Boere gen skadevergoeding kon gé het ni ver al di verlige wat hulle gely het, soos hy ver hulle belowe het.

Di verlige was meer as £300,000; en toen di kommando weér beeste van di Kaffers afneem, siin di Boere daaronder hele spanne van hulle eie osse wat di Kaffers gesteel het; en di beeste is almal verkoop ver rekening van di Regering.

Toen di Boere verder siin dat di Hottentots wat nog altyd ver hulle gewerk het na di skoolphase (stasiis) geloop is; en dat di kl-in bitji slawe wat hulle nog gehad het ver hulle afgeneem is; en dat hulle huise en plase verbrand en

geplunder is; en dat hulle skape en beeste weggesteel is: toen het hulle vas besluit om di land te verlaat. Di vernaamste familiis is Olifantshoek, Gamtoosrivier, langs di Visrivier, en Somerset, begin toen ver hulle klaar te maak om in geselskappe uit te trek.

In di begin van 1836 het al di Boere wat wou wegtrek hulle plase verkoop ver spotprys an di Engelse van Grahamstad en 'n paar andere dorpe. Di Regering het intussentyd di magistrate en andere personen opgesteek om di Boere bang te praat, en wys te maak dat daar 'n Engelse wet is wat hulle kan belet om weg te trek. Mar toen het Sir Andries Stockenstrom ver hulle gesê, dat hy ni van so 'n wet weet ni; en as daar al so 'n wet mog bestaan, dat dit dan 'n baing onregvérddige wet is.

Hulle twyfel toen oek ni langer ni, mar kort daarna trek di eerste party van 200 mense, met **Hendrik Potgieter** an di hoof, o'er di Grootrivier. Hulle kom eers by Taba 'Nchu, waaroer Moroko kaptein was. Hij ontvang hulle regte vrindelik en sorg oek goed ver hulle vé.

Kort daarna trek daar 'n ander groter geselskap uit Graaff-Reinet, onder **Gert Maritz**. Naderhand kom nog ander groot geselskappe uit Albani en Uitenhage, onder bestuur van di ou Aartsvaders **Jacob Uys**, **Karel Landman**, **Gert Rudolph** en andere. Hulle trek toen Noord op, langs di kant van Vaalrivier, totdat hulle in anraking kom met di kwaai stam van di Matabeles onder **Salkats**.

Di bloeddorstige opperhoof was dikwils deur di Sulus en Griekwas angeval en was daarom 'n bitji wantrouwig teen di Boere. Mar di Boere wis daar nik van ni en het oek ni kan denk dat di Kaffers hulle sal kwaad doen ni, totdat di Kaffers hulle o'erval en 28 van hulle wreedaardig vermoor.

'n Ander kleine klompi Boere word netso onverwags angeval, en van hulle 25 mans, vrou'ens en kinders, vermoor, en hulle wa'ens en goed wegogeneem. Gelukkig is 'n paar vry gekom en gevlug, wat di ander klein klompiis wat nog and kom was kon waarskuw. En hulle het so knap tyd gehad om 'n "La'er" van omtrent 50 wa'ens by makaar te trek, toen hulle angeval word deur 'n menigte Matabeles. Dit was 'n geveg op dood of lewe; mar tog di Boere wen en jaag di Matabeles met grote verliis op di vlug. Ongelukkig verloor di Boere an vé 6,000 beeste en meer as 40,000 skape, omdat hulle di vé ni in di la'er het kan breng ni en dit dus gemakklik was ver di Kaffers om di vé weg te drywe.

Uit di anvalle kon di Boere duidelik siin dat hulle met 'n sterke vyand te doen het, en dat hulle in di rigting ni vérder kan trek ni. Mar hoe nou teruggekeer? Deur verliis van hulle vé was dit onmolik. Gelukkig bereik 'n paar boodskappers, wat hulle gestuur het na Thaba 'N Chu, di plek, en vertel an Maroko en di sendeling Archbell hoe dit met hulle vrinde gesteld is. Hulle was toen so vrindelik om dadelik 'n party osse na di kamp te stuur, so dat di Boere kon terug kom; en binne korte tyd was hulle weer veilig in di kraal van Maroko terug.

Toen di ander "Voortrekkers" di tyding kry van di rampe en verlige wat hulle landgenote gely het, besluit hulle om 'n gedugte wraak te neem op di moordenaars van hulle bloedverwante en vrinde, en om di gesteekte vé weer af te neem. 'n Party van omtrent 200 gewapende Boere, onder di bevel van Gert Maritz, trek o'er di Vaalrivier en val onverwags Mosega an; dis een van di sterkste krale van Salkats. Daar skiit hulle enige honderde Kaffers

dood, en neem 7,000 stuks vé en di wa'ens wat di Kaffers van di klein klompi Boere geneem het weér terug.

Kort nadat hulle terug gekom het, kom **Pieter Retief** an di hoof van 'n ander klein party by hulle. Met algemene stemme kiis hulle toen ver hom as **Kommadant Generaal**.

In di dage was daar nog gen telegraaf of trein of selfs pos ni. Di gerug kom in di oue Kolonie dat Salkats *al* di Voortrekkers vermoor het, toen het party Engelse an Grahamstad en an di Baai ge'illumineer van blydschap! Dis seker 'n voorbeeld wat di gristelike beskaafde Engelse gegé het an di barbaarse Boere. !!

DERDE HOOFSTUK.

PIET RETIEF EN SYN LOT.

Geskidenis van Retief.—*Hy sluit Vredestractate met di Kafferkapteins.*—*Word met 70 Boere en 30 Hottentots on skuldig vermoor deur Dingaan.*—*Di Kaffers vermoor nog 'n menigte Boere.*—*Word teruggedrywe.*

Party van ons lezers sal molik graag iits wil weet van di grote martelaar ver di vryheid van di Boere.

Pieter Retief was 'n afstammeling van een van di Franse Vlughtelinge wat in 1689 hir aan di Kaap gekom het. Syn voorou'ers het aan Wamakers Vlei, digteby di Pêrl, gewoon. Daar is hy gebore en by syn ou'ers groot geworde in di wynboerdery, wat gemakkelik en voordelig was.

Mar hy was te woelig van geaardheid ver so'n eentonige lewe. Toen hy uitgegroeい was het hy 'n soort van 'n handel begin met di binneland. En toen in 1820 di Engelse Settelaars in di Oostelike Provinsi kom woon het, het hy 'n tender angeneem van di Regering om 'n tyd lank ver hulle kos en ander nodige dinge te verskaf, totdat hulle in staat sou wees om ver hulle selwers te sorre. Dit was di rede dat hy daar gaan woon het, en hy het di mense so goed behandel dat hulle regte gek na hom was, en almal veul van hom gehou het.

Di Gouverneur het hom naderhand Kommandant gemaak op di grense. Mar na di oorlog van 1835, waarin hy oek amper al syn vé verloor het, sien hy dat di Engelse Gouvernement so party trek ver di Kaffers, toen het hy baing daaro'er geskrywe aan di Gouverneur, mar toen hy sien dat niks wou help en dat di spul nooit sou reg loop ni, toen dog hy dat dit beter is om oek mar di voorbeeld van di ander Boere op te volg, en sodoende het hy oek getrek.

Toen Retief nou tot Kommandant Generaal gekiis was het hy daelik Trakte van vrindskap gesluit met al di Kaffer-opperhoofde rondom hulle, met uitsondering van Salkats. Mar Maroko, Moshesh, Tonana, en Sikonyela het al syn skikkings goedgekeur. Op di maniir het di Boere toen ver hulle versprei tussen en langs di Modder-, di Vet-, en di Sandrivier, en het so lank-samerhand 'n eie Gouvernement gevorm.

So omtrent in di tyd kom di oue eerwaardige aartsvader **Jacobus Uys** en syn seun, **Pieter Uys**, met nog 'n party by hulle aan. Di party het al vroe'er Natal gesien en hulle wou liwers na Natal gaan as vêrder in di binneste van Afrika indring. Di besluit van di geselskappe van Uys, Moolman, en Potgiter het oek vir Retief o'ergetraal om met hulle same te trek na Natal toe.

Eers het hulle 'n pad gesoek o'er di Drakensberg en dis hulle oek geluk en

“Door menig ramp en zorg bereikten sy Natal,
Voor hen een land van rust, waar de onspoed einden zal.”

Daar ontmoet hulle 'n party Engelse wat oek uit di Koloni getrek het, en 'n soort van onafhankelike staat gevorm het, en hulle het di Boere as “broeders in de verdrukking” hartelik ontvang.

Om alle twis en twedrag voor te kom het Pieter Retief goed gedag om self na **Dingaan**, di wrede koning van di Soelas, toe te gaan, en 'n stuk grond van hom te kry. Toen hy in hulle hoofstad, **Umkungloof** ankom, ontmoet hy daar di sendeling F. Owen ; en dit het gelyk of hy syn bes gedoen het om Retief syn saak te bevorder by Dingaan. Dingaan het dan oek an Retief afstand gedoen van al di grond van Natal, onder di voorwaarde, dat Retief 'n party vé van hom sal gaan terug haal, wat Sikonyela ver 'n tyd gelede van hom gesteel het.

Di voorwaarde het Retief angeneem. Hy het toen dadelik 'n party Boere by makaar geroep, en hulle besluit om 'n boodskap te stuur om di vé vrywillig terug te gé. Sikonyela was dadelik gewillig en stuur toen 700 beeste, 60 perde, en nog 'n party gewere wat hy en syn volk op verskillende male van klein klompijs Boere afgeneem het.

Onderwyl dat dit gebeur, op di einde van 1837, was daar al omrent 1,000 wa'ens o'er Drakensberg in Natal angekom. Byna di héle land was toen onbewoond, en daarom versprei di Boere ver hulle toen langs di héle Kliprivier waar vroe'er di Boesmans gewoon het, en waar di oerblyfsels van duisende stene krale duidelik anwys, dat daar eenmaal baing mense in di streek moet gewoon hé.

Toen Retief met di vé terug kom van Sikonyela, was **Gert Maritz** syn raad, dat hy met di vé na Dingaan sou gaan, en mar 3 of 4 man sou meneem. Hy sê so'n bitji mense sou ver hulle di beste veiligheid wees. Mar Retief het meer sin gehad, soos dit lijk, om 'n soort van mag te toon, en daarom het hy daarop gestaan dat 40 of 50 van di besta ruiters met hom sou megaan. Hulle vraag toen vrijwilligers en dit lok toen 'n veul groter getal mense daartoe uit.

In di laaste week van Jannewari, 1838, trek Retief met 70 van di uitgesoekte ruiters en 30 Hottentots, agterraers, o'er di Buffelrivier, en kom op di tweede Fewerwari by Dingaan an, en geef toen di vé an hom o'er. Dingaan sê toen dat hy regte bly was om di vé terug te kry, en om ver Retief en syn geselskap te pluisir laat hy syn volk 'nblinde oorlog maak.

Op di vierde Fewerwari het Dingaan toen afstand gedoen van di grond an Retief en het daarvan 'n dokument laat opstel deur di Sendeling Owen, in di Engelse taal; en dit het Dingaan en syn kapteins met hulle merk, en Owen as getuige, onderteken.

Toen Retief klaar gehad het met syn sake, sou hy di ander dag vertrek ; mar Dingaan nooi hom toen om nog een slag in syn kraal te kom om afskeid te neem, mar hy en syn geselskap moes hulle wapens laat buitekant bly, omdat dit stry met di gebruike van di Soelas.

Retief was goedertrouw genoeg oek om dit te doen. Hulle stawel hulle gewers op 'n hoop en stuur di agterraers om di perde te gaan haal en op te saal. Toen Retief met syn manskappe by Dingaan in syn kraal kom, was hy regte vrindelik, en sê hulle moes nog eers met hom saam 'n bitji biir drink. Di beker gaan toen rond onder di héle geselskap, en toen party van hulle nog met di biir in di hand sit, roep Dingaan op sijn taal: "Bulala Matagati !" dat is : "Vermoer di towenaars !" en op di o'enblik word hulle deur 3000 of 4000 Soelas met knopkiriis angeval. Di Boere ruk toen dadelik hulle sakmesse nit en steek 'n hele party van di Kaffers dood. Mar hulle kon dit teen di grote oermag ni vo hou ni. Omrent 'n half uur het hulle ver hulle dapper

Boere, wat almal deur di wreedaardige Kaffers met asgaaie doodgesteek si. Gelukkig is tog een jong kerel ontvlug om di Boere wat vêrder af was te kan waarskuw. Twé, dri klompiis Boere het toen gou 'n party wa'ens by makaar getrek en toegemaak ver la'ers, en hulle was net betyds klaar om met hulle familiis daar in te vlug, toen hulle deur di Kaffers angeval word. En hulle het so dapper geveg, dat die Soelas ni in één van di la'ers het kon kom ni.

Toen trek di Soelas vêrder in totdat hulle by 'n veul sterker party Boere gekom het an di Boesmansrivier, op di plek wat nou nog Vegla'er genoem word. Híer het hulle amper 'n hele dag geveg, totdat di kruid en lood van di Boere amper op was. Mar toen het hulle oek also veul van di Kaffers doodgeskiit, dat hulle mar net gongou moes vlug.

Nadat hulle di Kaffers op di loop gejaag het, gaan di Boere toen kyk wat van hulle ander maters geworde was, en om di te gaan help. Toen hulle op di plek kom waar di Kaffers di eerste Boere angeval het, toen siin hulle dat di Kaffers al di wa'ens an stukkend geslaan, en al di ysters weggedra, en di mense op 'n verskrikkelike maniir vermoor, en hulle lyke op 'n hoop gegoi het,

Onder di hope van vermoorde by Bloukransrivier kry hulle twé meisies, van tiin en twaalf jaar oud, waar nog 'n bitji lewe in was. Di een het 19 en di ander 21 asgaaisteke gehad; sodat hulle lyf glad an stukkend gesteek was, en party senings af. Di naam van di een was JOHANNA VAN DER MERWE en van di ander CATHARINA MARGARETHA PRINSLOO. Di mense het hulle toen mooi opgetel en ver hulle goed gesorre. Hulle is gesond en fris geworde, en as ons ni beter weet ni dan lewe hulle vandaag nog. Di een is naderhand getroud en het nog 'n paar kinders gehad.

Buiten di twé is al di ander mense, wat ni in la'ers het kon kom ni, deur Dingaan vermoor. So dat in één week na di moord van Retief en syn mense, nog 600 omgekom is, en dit so dood onskuldig. Is dit dan wonder dat di Boere beslote het om wraak te neem op di woeste Barbare ?

verweer; toen was di laaste een vermoor. Di wrede Kaffers sleep toen hulle lyke op 'n hoop buiten-di kraal op 'n heuwel tot kos ver di kraaie en aasvoëls.

Mar daarmé was Dingaan nog ni tevreden. Hij wou al di boere wat o'ergetrek het na Natal uitroeï. Di Boere was langs di voet van Drakensberg geleger, hiir 'n klompi en daar 'n klompi. Hulle wag na di terugkoms van Retief, en was gerus. Di jong mense was op di jag.

Dadelik nadat Retief vermoor was trek Dingaan op, en verdeel syn volk in Mar lat ons nou verder vertel, hoe di Boere di koloni van Natal gestig het. Nadat hulle di o'erblyfsels van hulle ongelukkige landgenote op 'n fatsoenlike manier begrawe het, siin hulle dat kruid en lood te min was om Dingaan verder agterna te ja. Hulle trek toen terug met omtrent 5,000 beeste wat hulle toen eerlik onder makaar verdeel het.

Toen hulle terug kom was hulle regte verwonderd dat di Gouverneur van di Kaap, Sir George Napier, 'n party Skotte, onder bevel van Majoor Charters gestuur het om di Baai van Natal in besit te neem. Di Majoor het orders, gekry om al di kruid en lood af te neem van di Boere. Mar ongelukkig het hy gou weer weggegaan na di Kaap, en Kaptein Jarvis in syn plek agter gelaat. Di was verstandig genoeg om te sim dat hy van di Boere moes lewe, en ni in staat was om met geweld iits van hulle af te neem ni, sonder doodgeskiit te worde met syn handjivol Skotte. En dit is di rede dat daar toen ni al oorlog gekom het tussen di Engelse en di Boere ni.

In di tyd het di Boere Pieter-Maritzburg en D'Urban angelê. Pieter-Maritzburg heet na Pieter Retief en Gert Maritz.

Dingaan stuur toen nog gedurig boodskappe an di Boere. Hy stuur oek, om di Boere gerus te maak, 316 pêrde terug wat hy van hulle gesteel het, en laat ver hulle weet dat hy graag weer goeie vrinde met hulle wil wees. Hulle antwoord was, dat hulle met hom gen vrede wil maak voor en aleer hy al hulle skade, wat hy hulle aangedoen het, terug betaal het.

Dit geef toen anleiding dat hy ider maal weer boodskappe stuur. Mar dit was net om te spioeneer of di Boere nog in la'ers staan, en, of hulle al verspreid was op hulle plase. Een van di spioene het hulle gevang, en hy het beken dat hy mar net gestuur is om ver Dingaan te kom vertel hoe dit met di Boere gesteld is. Hulle kon toen duidelik siin dat di Kaffers mar net op 'n kans wag om ver hulle weer an te val. En deur di onsekerheid was hulle ni in staat om di land te bebou en beplant ni.

Mar ons liwe Here neem di saak van di arme Boere toen in syn hande, en gé 'n uitkoms wat hulle nooit verwag het ni. In di tyd was daar nog mar twé broers van *Chaka* en Dingaan in lewe, di een syn naam was *Panda* en di ander syn *Clu-Clu*. (In 1843 het Panda ver Clu-Clu vermoor). Dingaan was so wreed en oorlogsugtig, dat hy mar gedurig in oorlog was, ni alleen tiin klompe, om di Boere te o'errompel en klein en groot te vermoor. Fen morre met dagbreek val di Soelas, in 'n hele party klompe verdeel, op di voorste Boere an, in di omtrek waar nou di dorp WEENEN staan, wat syn naam gekry het van di verskrikkelike moord en al di gekerm en geween op di plek. Di Boere wou hulle nog verdedig, mar di o'ermag was te groot. Mans, vrouens, en kinders word daar op 'n barbaarse wys vermoor, ja op 'n manier te erg om te beskrijwe.

Ander klompe van Soelas o'erval op ander plekke weer ander klompi's

FOOT - 51273610087101

VIERDE HOOFSTUK.

DI BOERE NEEM WRAAK EN VERDRYF DINGAAN.

Boere kom by makaar om Wraak te neem.—Engelse van di Baai kom ver hulle help, mar Dingaan vermoor hulle amper almal.—Di Boere trek op teen Dingaan.—Hy o'erval hulle in 'n Kloof.—Hulle skiit hulle los, mar Piet Uys word vermoor.—Ander anval van Dingaan afgeslaan.—Pretorius kom by met syn Manskappe.—Boere trek op teen Dingaan.—Hy o'erval hulle, word verdrywe, steek syn Kraal in brand en vlug.

Di héle stam van Uys wat nog agter Drakensberg gebly en van di moordvry gekom het, kom toen met nog 'n héle party ander Boere na Kliprivier af, en di Boere maak ver hulle klaar om Dingaan te gaan anval.

Toen di Engelse wat an di Baai woon dit hoor, trek hulle uit met 700 mak Soelas, onder di bevel van R. Biggar, om di Boere te gaan help. Hulle trek o'er di Tugela, onder by di mond van di rivier, en verwoes di Kafferstad Tatabasoke. Di ander dag morre so mooi skemerdag, word hulle o'erval deur dri partye van di Soelas, wat amper almal van hulle vermoor. Net twé het ontyluk om di Engelse wat agtergebley het an di Baai kennis te gé: sodat hulle nog tyd gehad het om an bord van 'n skip, wat gelukkig toen in di Baai gelé het, te kan vlug, vóór dat di Kaffers daar was.

Di Soelas neem toen al di goed van di mense an di Baai weg, en het toen weer na hulle land toe getrek.

Mar daarby sou dit ni bly ni. In April 1838 trek omtrent 500 Boere, onder bevel van Pieter Uys en Hendrik Potgieter, na Dingaan syn hoofstad om di te verwoes en Dingaan uit di land te já.

Mar Dingaan was so slim, dat hy mooi di Boere eers tot digteby syn kraal laat kom, waar di pad wat daarnatoe gaan tussen twé heuwels loop. Hiir laat di Soelas hulle ver di eerste maal siin, en maak toen nes hulle bang is, en lok di Boere so al diper, in di kloof. Toen hulle diip genoeg was, kom daar 'n ander groot klomp Soelas agter di heuwels uit en sluit di pad agter di Boere toe. Di Boere was toen so ingesluit, dat hulle gen geweer kon gebruik ni, mar man teen man moes staan. Toen spring hulle op hulle pérde en maak gebruik van di uithalder slag wat hulle gewend is, om agteruit te ry en te laai. Hulle vuur toen almal op een klomp Kaffers en honderde val op di een plek dood; sodat hulle 'n pad skiit deur di Soelas en daar jaag hulle toen storm deur.

Ongelukkig word hulle dappere Kommadant, Pieter Uys, gekwes, terwy, hy en 20 van syn manskappe voor 'n kloof kom waar hulle ni o'er kon ni. Toen roep hy dat syn kameraads mar ver hulle selwers moes siin om te reddel want hy kon ni verder ni. Almal luister toen na syn raad, mar syn seun, 'n dapper klein kéreltji van 12 jaar oud, bly by hom: en so het di Kaffers hulle albei vermoor.

Di owerige van di party is sonder groot verliis terug gekom by di la'er. Uit di twé anvalle van di Soelas op di Engelse en op hulle, het di Boere wel gesien dat hulle te swak was om di Kaffers an te val. Hulle het toen na al di kante boodskappe uitgestuur an di ander voortrekkers om ver hulle te kom help.

In di tussen tyd het hulle baing uitgestaan deur gebrek en hongersnood; want di Kaffers het al hulle vé weggeneem, en hulle was nog ni in staat om di aarde te bewerk ni. Hulle moes mar altoos in la'ers staan, en klaar wees ver di Kaffers. Mar gelukkig het andere trekmense wat nog agter was ver hulle medisyne en lewensmiddelle gestuur; so dat hulle in staat was om di winter van 1838 te kan deurkom. En hiir moet ons weer 'n mooie staaltji gé van di beskaafde gristelike Engelse Regeering van di dage. Toen di famili betrekkings van di trekboere in di oue Koloni van hulle ellende hoor, het hulle dadelik lyst opgemaak en 'n skip gehuur om ver hulle arme familie wat daar onder di Barbareso van alles berouw was, kos en klere en medisyne te stuur. Mar di Gouverneur vaardig. Proklamasi uit waarin hy dit belet en hulle dreig dat hy di goed sal konfisken van elken wat iets an di mense stuur !!!

Dingaan het mar al di tyd op di loer gelé en was goed bekend met hulle slegte toestand. In Augustus, 1838, maak hy weer 'n aanval op hulle. Mar di slag het di Boere oek spioene gehad, en was hulle klaar om hom goed te ontvang. By al di la'ers het hulle di Soelas met groot verliis terug gedrywe.

Mar al het di Boere Dingaan nou oek al terug geslaan, en al het daar oek 'n paar kleine klompiis Boere bygekom; hulle was daarom tog nog mar baing swak om hom te gaan aanval in syn kraal. Mar toen **Andries Pretorius** met syn manskappe oek by hulle kom, toen het hulle in Desember met 460 man te pêrd teen Dingaan opgetrek. Pretorius was kommadant. By hulle kom toen oek nog Karel Landman met al di orige voortrekkers.

Di twé kommandos trek toen same regte versigtig op tot di Umslatoosri-vir. Met dag-breek, op Sondag, 6 Desember, 1838, val Dingaan hulle woe-dend an met al syn volk. Dri nur lank het hulle geveg, en ruim 3,000 Soelas is doodgeskiit. Mar toen spat hulle oek uit makaar en set op di vlug.

Dingaan het so geskrik dat hy self syn stad Umkongloof an di brand steek en met di o'erskiit van syn volk di vlug neem in di bosse by di Umvaloosri-vir. Net mar 3 of 4 van di Boere is geval, en net so veul is gekwes; oek Pretorius het met di slag 'n asgaardsteek in syn hand gekry.

Di Boere trek toen dadelik op na Umkongloof, wat toen an di brand was, en daar siin hulle toen op di heuwel di geraamtes van Retief en syn manskappe, wat voor 10 maande deur Dingaan vermoor is, op 'n hoop gestawel. Di stroppe waarmé di Kaffers di lyke daarnatoo gesleep het, was nog an di geraamtes. Di geraamte van Retief kon hulle nog herken an syn bandeliir, wat hy om gehad het, en waarin hulle di Trakaat, wat hy met Dingaan gesluit het, gekry het. Daarin was nog duidelik leesbaar di verklaring van Dingaan, met syn handmerk onderteken: "*Aan Retief en zijne landgenoten af te staan de plaats genaamd Port Natal met al het land daaraan verbonden; te weten: van de Tugela tot aan de Umzimvoobrivier, en van de zee, noordwaarts, zoo verre als het land bruikbaar en in mijne bezitting is.*"

In 1843 het di Volksraad di dokument gegé in di hande van H. Cloete, diselfde wat di Voorlesings geskrywe het en wat naderhand Juts geworde is. Dit is, of moet nog wees, onder di papire van di Regering van Natal.

VIJFDE HOOFSTUK.

DI BOERE STIG 'N KOLONI IN NATAL.

Di Engelse neem Besit van di Baai van Natal en laat dit weer staan.—Di Boere same met Panda verdryf Dingaan.—Panda nou Koning o'er di Soelas.—Pretorius proklameer di Republiek.

Tot nog toe het ons mar beskrywe hoe di Boere by klompiis uit di Koloni getrek het om vryheid te soek; ons het hulle gevolg op hulle swerftogte deur wat ons nou noem Vrystaat, Transvaal en Natal. Mar tot nog toe kon hulle gen koloni stig ni. Di land was oral vol van sterke vyande. Eers het hulle met Salkats en toen weer met Dingaan moet veg. En tog kan ons ni nalaat om tot hulle verskoning teen al di valse beskuldigings van di Engelse op te merk dat hulle nooit di eerste di Kaffers angeval het om hulle land af te neem ni (soos di Engelse naderhand met hulle gemaak het); hulle het mar altyd ver hulle verdedig as di Kaffers ver hulle anval.

Nou gaan hulle ver di eerste maal 'n koloni stig. En hu lle het dubbel reg gehad op di grond. Want vereers het Dingaan di grond wettig an hulle afgestaan; en hoewel hy gemeen het dat hy met di moord di dokument verydel het, so het ons lieve Here gesorg dat di Boere dit tog naderhand in hande gekry het, sodat hulle anspraak daarop kon maak.

Mar dan het di Boere nog, vollens reg van vrede en oorlog by alle beskaafde nasiis, reg op di land gehad. Want Dingaan het hulle onskuldig angeval, en wou hulle uitroeи; en hulle het hom toen verdrywe uit di land.

Mar lat ons nou verder vertel, hoe di Boere di koloni van Natal gestig het. Nadat hulle di o'erblifsel van hulle ongelukkige landgenote op 'n fatsoenlike maniir begrawe het, siin hulle dat kruit en lood te min was om Dingaan vender agterna te ja. Hulle trek toen terug met omtrent 5,000 beeste wat hulle toen eerlik onder makaar verdeel het.

Toen hulle terug kom was hulle regte verwonderd dat di Gouverneur van di Kaap, Sir George Napier, 'n party Skotte, onder bevel van Majoor Charters, gestuur het om di Baai van Natal in besit te neem. Di Majoor het orders gekry om al di kruit en lood af te neem van di Boere. Mar ongelukkig het hy gou weer weggegaan na di Kaap, en Kaptein Jarvis in syn plek agter gelaat. Di was verstandig genoeg om te siin dat hy van di Boere moes lewe en ni in staat was om met geweld iits van hulle af te neem ni, sonder doodgeskiit te worde met syn handji vol Skotte. En dit is di rede dat daar toen ni al oorlog gekom het tussen di Engelse en di Boere ni.

In di tyd het di Boere Pieter-Maritzburg en D'Urban angelé. Pieter-Maritzburg heet na Pieter Retief en Gert Maritz.

Dingaan stuur toen nog gedurig boodskappe an di Boere. Hy stuur oek om di Boere gerus te maak, 316 pérde terug wat hy van hulle gesteel het, en laat ver hulle weet dat hy graag weer goeie vrinde met hulle wil wees. Hulle antwoord was, dat hulle met hom gen vrede wil maak voor en aleer hy al hulle skade, wat hy hulle aangedoen het, terug betaal het.

Dit geef toen anleiding dat hy ider maal weer boodskappe stuur. Mar dit was net om te spioeneer of di Boere nog in la'ers staan, en, of hulle al ver-

spreid was op hulle plase. Een van di spioene het hulle gevang, en hy het beken dat hy mar net gestuur is om ver Dingaan te kom vertel hoe dit met di Boere gesteld is. Hulle kon toen duidelik siin dat di Kaffers mar net op 'n kans wag om ver hulle weer aan te val. En deur di onsekerheid was hulle ni in staat om di land te bebou en beplant ni.

Mar ons liwe Here neem di saak van di arme Boere toen in syn hande, en gé 'n uitkoms wat hulle nooit verwag het ni. In di tyd was daar nog mar twé broers van *Chaka* en Dingaan in lewe, di een syn naam was *Panda* en di ander syn *Clu Clu*. (In 1843 het Panda ver Clu-Clu vermoor). Dingaan was so wreed en oorlogsguitig, dat hij mar gedurig in oolog was, ni alleen met di Boere ni, mar oek met di ander Kafferstamme. 'n Grote party van syn volk begin oek al di oorlog moeg te worde, en maak toen plan om ver Panda koning te maak. Van di tyd af won Dingaan ver Panda vermoor. Mar Panda het lont gerniuk, en trek met 'n grote klomp Soelas o'er di Tugela, en hy stuur 'n boodskap an di Boere om te vra om ver hom te b-skerm. In di begin was di Boere 'n bitji wantrouwig, mar naderhand kom huile daar agter hoe di sake staan, en toen neem hulle hom onder beskerming as bondgenoot.

In Jannewari 1840 trek di Boere op teen Dingaan met 400 man te pêrd, en 4,000 van Panda syn volk met hulle same. Dis opmerkelik dat juis di le'er van Panda di eerste met Dingaan in geveg gekom is, sonder dat di Boere daarby was. Onder di geveg loop toen twé van di vernaamste afdelings van Dingaan syn leger na Panda o'er. Dit was di oorsaak dat Dingaan heeltemal verloor het en moes vlug.

Panda laat dit dadelik an di Boere weet en hulle jaag Dingaan toen agterna. Hy vlug toen tot an di bronre van Pongola, en daar verlaat al syn volk hom, op omtrent 100 na. Daarmé vlug hy toen verder na 'n ander kleinestam digteby Delagoabaai, en soos party mense sê, is hy daar vermoor.

Toen di oorlog nou verby was het Pretorius ver Panda tot enige en erken-de koning van di Soela-nasi uitgeroep. Ver syn moeite en syn hulp het Panda hom 36,000 beeste gegé, wat di Boere toen onder makaar verdeel het. Dis alles omstandig beskrywe in di "DAGVERHAAL" van di "Krygs-Sekretaris" Zietsma, en angehaal in "Stuart, Hollandsche Afrikanen," bl. 137. Daar lees ons dat op 10 Fewerwari 1840 Pretorius ver Panda en al syn kapteins in di la'er by hom laat kom en toen gesê het:—"Volgens al hetzeen ik van de Heidensche volkeren kan vernemen, blykt het my zeer duidelyk, dat gy tot het koningryk der Zoola's geregtigd zyt. Dingaan is by andere volken gevlugt, en, zoo hy immer in onze handen mogt komen, zullen wy hem, voor zijne snoode misdaden aan ons gepleegd, met den dood straffen. Ik heb nu verder goedgedacht, u, in naam van den Volksraad onzer Zuid-Afrikaansche Maatschappy, als koning of als opperhoofd der Soelas aan te stellen, zoo-wel over het volk thans onder uw gebied, als over alle vlugtende of overblyvende Soelas die van Dingaan onder uwe protectie vlugten zullen en mede die wy in staat zullen zyn, onder uwe regering te stellen. Ik ben ook gelast, u als onzen grooten bondgenoot aan te nemen, en uwe vyanden als onze vyanden te behandelen. Gy zult niemand, sonder onze voorkennis, in oorlog mogen aanvalLEN, en wy zullen u, by alle gelegenheden, uwe vyanden helpen nedervellen.....

"Panda, die van zyn hoofd tot zyne voeten met glorieryke blydschap vervuld was, kon zich geen oogenblik langer bedwingen, de opregte gevoelens van zyn hart aldus te ontboezemen:—

"Myn grote Heer, ik dank u regt hartelyk, voor deze uwe openhartige uitdrukkingen van opregtheid jegens my en myn volk. Ik dank u, dat ik thans van de geduchte tirannie, waaronder ik eene reeks van jaren, als een verstoeteling heb geleefd, door u ben verlost. Ik kan u en de geheele regering van de witte menschen, by alles dat er bestaat, myne voortdurende trouw plegtiglyk toezweren. Wanneer enige natie of volk ooit iets ten naddeele van ulieden wil doen, behoeft gy my slechts daarmede bekend te maken, en gy kunt rekenen dat ik dadelyk myne geheele magt ter uwer hulp zal doen snellen, en mijn laatsten man voor u in den kryg opofferen; want ik was dood, en gy hebt my weder levend gemaakt; ik was verworpen, en gylieden hebt my weder opgeraapt; zoo heb ik myn geluk en myne welvaart aan ulieden te danken."

Daarop proklameer Pretorius Natal as eiendom van di Boere. (Stuart, bl. 141);—

"Ten gevolge van de generale (algemeene) overwinning die wy over de Zoelas hebben behaald; en daar wy eene extra-vordering tegen den voormaligen Zoela-koning Dingaan en zyne natie hebben voor paarden-en wagenhuur, benevens andere onkosten tot den kryg, van 120,600 Ryksdaalders; en vermits wy van Dingaan, noch iets van hem kunnen vernemen, noch iemand, tot wien wy ons om de betaling van die enorme onkosten kunnen refereren (vervoegen),—zoo liet de kommandant dezen morgen (14 February 1840) onze nationale vlag hyschen, en de ondervolgende Proclamatie, door den Krygs-Secretaris, aan het byeenvergaderde leger voorlezen:—

“PROCLAMATIE.

"Ik, Andries Wilhelmus Jacobus Pretorius, Hoofdkommandant en Kommandeur-Generaal der geheele Burgerij van den Hoogachtbaren Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij van Port Natal, en Opperbevelhebber van het Krijsleger, door gem. Volksraad aan mij toevertrouwd, enz., enz., enz.

"Doordien de Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij verpligt was, wegens den ongetergden oorlog, dien de Zoela-koning Dingaan of de Zoela-natie tegen de Zuid-Afrikaansche Maatschappij heeft begonnen, zonder dien vooraf aan gem. maatschappij te declareren (verklaar), tot eene onkoste van 120,600 Ryksdaalders, voor paarden en wagenhuur, benevens andere onkosten tot den kryg voor deze en de twee vorige kommandos over te gaan; en daar de Zoela-koning, volgens alle blyken en berigten, de Pongola-rivier (zijne limietscheiding) is overgetrokken, en zijn overgebleven volk zich in vele klompen verschuilt, zoodat er niemand is, tot wien ik mij voor de betaling van deze en vorige onkosten kan refereren (vervoeg); zoo zij het bij dezen kennelijk dat ik, tot vergoeding van deze gezegde 120,600 Ryksdaalders, bij d-ze proclameer en vaststel dat ik, in naam van gemelden Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij, al het land van Toegala tot aan de Omfiloos-Omjamia of de Zwartrivier inneem; dat onze limietscheiding voortaan zal zijn van de zee langs de Zwartrivier, waar deze door de Dubbele-bergen loopt, nabij haren oorsprong en dan vervolgens langs den Randberg, in eene gelijke rigting naar den Drakenberg, de St. Lucias-baai ingerekend, benevens alle zee-

kusten en havens, die reeds uitgevonden en nog hierna uitgevonden zullen worden, tusschen de Omsimvobo en Zwartrivier-monden. Deze landen en zee-kusten zullen echter als een afzonderlijke eigendom van de Maatschappij worden beschouwd, van die, welke nu wijlen de WelEd. heer Retief voor onze Maatschappij van de Zoela-natie heeft verkregen.

God beware den Volksraad!

“Gegeven onder mijne handtekening, in mijn Kamp, aan de Omfiloos-Omjama, of de Zwartrivier, op heden den 14den Februari, in het jaar onzes Heeren één duizend acht honderd en veertig.

“(Get.) A. W. J. PRETORIUS, Hoofd-Komdt.,

H. J. LOMBAARD,	}	Kommandanten.
JAC. POTGIETER.		
AND. SPIES,		
MARTH. SCHEPERS,		

“Hierop werd er een saluut van 21 kanonschoten voor den Volksraad afgewuurd, en door het gansche leger een generale (algemeene) uitroep van een luid hoera uitgeschreeuwd, terwijl al de manschappen eenpariglijk uitriepen, als met één stem; “Gedankt zij den grooten God ! die ons door zijne genade tot dezen staat van overwinning heeft gebracht.” So ver Stuart.

Kort vóór di Boere met Panda same uitgetrek het teen Dingaan is kaptein Jarvis met zijn 72ste resiment Skotte uit Natal vertrek; want di Koningin van Engeland het ni lus gehad om di land ver haar te neem ni. Kaptein Jarvis laat nog 'n briif agter om di Boere geluk te wens, dat hulle, na so veul gesukkel, tog nou eindelik di land ver hulle kan hou !

Na dit alles is dit duidelik ver elkeen wat sonder vooroordeel is, dat di Boere, vollens reg en wet, di wettige eienaars van di land van Natal is. Ider-een kon nou gerus sit onder syn wynstok en vyeboom

In di tyd kom Jac. Boshof daar an. Hy was 'n knappe en geleerde man ; daarom het hulle hom dadelik Landros gemaak o'er Pieter-Maritzburg en byna o'er di héle distrik. Hy het hulle toen nog gehelp om 'n grondwet op te stel ver di nuwe Staat wat hulle gevorm het. 'n Volksraad van 24 lede, van di knapste manne, kom alle 3 maande in Pieter-Maritzburg by makaar, om di belangte van di land te behartig. Alles was toen stil en rustig.

ZESDE HOOFSTUK.

DI ENGELSE KOM DI LAND AFNEEM.

Di Engelse Gouverneur weier om di Boere onafhankelik te verklaar.—Korrespondensi daaroor.—Gouverneur stuur Soldate.—Boere klop hulle.—Meer Engelse soldate.—Hulle steek di Kaffers op om di Boere te vermoor en hulle vêre steel.—Boere moedeloos.—Gé di land o'er en trek weg.

Mar di rus het ni lank geduur ni. Toen di Boere rus gehad het van di Kaffers kom di Engelse hulle weer kwel. So lank as dit gelyk het of di Kaffers al di Boere sou uitroei, toen hou di Engelse Regering ver hulle dood luiers; toen weet hulle ni dat di Boere Britse onderdane is en dat hulle moes beskerm worde ni: mar toen di Boere di Kaffers o'erwen en 'n koloni gestig het, toen weet hulle dat di Boere Britse onderdane is, net mar om hulle land wat hulle met hulle bloed betaal het goedsmoeds af te neem.

Di saak het van di begin af so gekom. Toen di Boere di koloni van Natal gestig het knoop di Volksraad 'n korrespondensi aan met di Gouverneur van di Kaap om ver onafhankelik erken te worde deur di Koningin, terwyl di Engelse tog di land ni wil hé ni. Daarop antwoord di Gouverneur, op 3 September, 1841 (Stuart, bladz. 149):

“ Dat ZExc. door Hare Majestiet gelast was, op zckere memorie, door onzen Volksraad aan haar gezonden, verzoekende voor een vrij volk te worden verklaard, te berigten, dat het voor Hare Majestiet niet mogelijk was een gedeelte van hare eigene onderdanen, die zich eenige honderde mijlen buiten de Kaap de Goede Hoop hadden begeven, voor onafhankelik te verklaaren. Dat Hare Majestiet echter aan hen, bij het ontvangen van eene militaire magt, al die voorregten betrekkelijk den handel wilde waarborgen, gelijkstaande met alle andere Britsche koloniën; en dat alsdan het land, hetwelk de emigranten nu occuperen, zooverre regtvaardigheid en billijkheid toelaten, aan hen zou worden toegekend.” Met andere woorde: Onafhankelik wil ons julle ni verklaar ni; mar ons sal julle land gewapend kom afneem—ver julle onderwerp—en dan in handel julle geld skraap, soos ons oral maak—en dan is julle mar weer net so vêr as julle in di koloni was.

Di Volksraad was natuurlik verontwaardigd o'er so'n antwoord en skryf toen daarop:

“ Pieter-Marizburg, den 11den October, 1841.

“ Sir ! Uwer Excellentie's mededeeling van den 3den September laatstl. is ons gisteren ter hand gekomen en op heden onzen Volksraad, welke juist zijne zitting hield, voorgelegd geworden. Wij hebben de eer daarop te doen dienen: dat het ons spijt, dat Hare Majestiet ons niet voor eene onafhankelike Republiek wil erkennen, ons als nog beschouwende als een gedeelte van Harer Majestiet's onderdanen; en dat Uwe Exc. die mededeeling aan ons moet doen ter informatie onzer medekolonisten, met een verder aanbod, dat, indien wij eene militaire magt van de Kaapstad wilden ontvangen, wij, met betrekking tot den handel, op een gelijken voet met eene Britsche Bezitting zouden worden geplaatst.

“ Wij vernemen dat beide Hare Majesteit en Uwe Exc. omtrent ons, onze aanspraak op bet regt van onafhankelijkheid en het regt, hetwelk wij tot het land, door ons geoccupeerd wordende, hebben, verkeerd onderrigt zijt ”

“ Wij zijn van geboorte Hollandsche Afrikanen. Dadelijk nadat wij Hare Majesteit's grondgebied in Zuid Afrika hadden verlaten, hebben wij onze onafhankelijkheid gepubliceerd, en van dien tijd af tot op dit oogenblik, hebben wij als een onafhankelijk volk gehandeld, ons zelven volgens onze eigene wetten geregeerd en gevogelijc opgehouden Britsche onderdanen te zijn.

“ Het door ons bewoond wordende land hebben wy wettig verkregen, en het is nimmer, tot op dit oogenblik, eene Britsche Provincie of kolonie geweest. Dewijl het daarom Hare Majesteit behaagd heeft, onze zeer billijke voorstellen, zoo als wij die beschouwen te zijn, van de hand te wijzen, zijn wij genege[n] met betrekking tot Hare Majesteit's Gouvernement op denzelfden voet te blijven, als wij ons tot op dit oogenblik beschouwd hebben, van den tijd dat wij de kolonie de Kaap de Goede Hoop verlaten hebben; en niettegenstaande Uwer Exc.'s herhaalde mededeelingen dat wij Britsche onderdanen en kolonisten zijn, moeten wij beweren, dat wij, volgens alle regten van beschaa[fd]e natien, beschouwd kunnen worden, noch het een noch het ander te zijn; evenmin kunnen wij toestemmen in Hare Majesteit's voorstel, om eene militaire magt te ontvangen, terwijl wij daarom niet hebben gevraagd, noch deze thans ter onzer bescherming behoeven: vooral nu, daar wij in vrede met alle natien leven.

“ Uwer Exc.'s voorstel om, onder invloed van een militaire magt, met ons een traktaat te sluiten, en zonder dat wij met de termen der overeenkomst bekend zijn, met uitzondering alleen van een conditioneel bezit van vastgoed (plaatsen), waartoe wij vermeenen een onbetwistbaar regt te hebben—komt ons zoó onbegrijpeliiken onbepaald voor, dat, tenzij wij een verdere uitlegging van het onderwerp bekomen, wij genoodzaakt zijn te erkennen, dat wij het doel daarvan niet kunnen bevatten.

“ Wij hebben de eer te zijn,

“ Sir !

“ Uwer Exc.'s zeer gehoorzame, onderdanige Dienaren,

J. PRINSLO, President,
J. J. BURGER, Secretaris.”

Daarop kry di Boere eens gen antwoord weer ni. Mar op di 2de Desember, 1841, proklameer di Gouwerneur :—

“ Dat de onafhankelijkheid van dat gewest (Natal) in geenen deele zou worden erkend, dat het door eene militaire magt zou worden in bezit genomen en het land ten eigendom der Kroon verklaard, terwijl de bewoners waren onderdanen en kolonisten van Groot Britanje.”

Eers wou di Gouwerneur di Boere om di bossi loop ; mar ja wel, hulle was so dom ni. En toen hy dit ni kon verkry ni, wou hy hulle bang maak met syn “ militaire magt ;” mar wi sê ? di Boere laat hulle ni met een blaas ertjuis op di loop ja ni. Laat Stuart verder vertel (bl. 151) :

"Welk eene ontroering, verbittering en verfoeiing dat stuk, zoodanige gruwel, strijdig met alle redelijk of zedelijk beginsel, bij de emigranten, bij de wettige eigenaars en bezitters van Natal, wier koopprijs zij met goed en bloed zoo duur betaald hadden; bij de éénige volkomene overwinnaars van de kaffers; bij hunne toegevendheid, zachtmoeidigheid, opregtheit en liefde voor God en naasten; bij hun besef van regt en trouw, voortdurend aan den dag gelegd, te weeg bragt,—laat zich niet uitdrukken.

"Den geleerdste en bezadigste onder hen, den heer Jacobus Nicolaas Boshof—toen griffier van het Geregtshof te Pietermaritzburg—een man die, zelfs onder de voortreffelijkste en tevens kundigste mannen van Nederland, eene waardige plaats zou vervullen—werd de moeijelike taak opgedragen om een antwoord op die proclamatie voor den Volksraad zamen te stellen." In 'n Bijlage gé ons di gedenkwêrige staatstuk.

Di enigste rede wat di Engelse Gouverneur eintlik kon opgé waarom hy di Boere ni ver onafhankelik wou verklaar ni was dat di Boere skuldig was an di uitoefening van slawerny. Mar hoe dit met moentlikheid slawerny kan genoem worde, begryp ons ni. Di saak was eintlik so gesteld. Daar was 'n party Boesmans wat vé van di Boere gesteel het, en di Boere het 'n kommando uitgestuur om hulle te straf. Sewentiën klein Boesmantjies wat in di Boere hulle hande geval het, het hulle saamgebreng om hulle teen honger en gebrek te bewaar, en dit word SLAWERNY genoem!... *Mar wat het di Engelse nog in 1873 in Natal gedoen? Ni 17, mar honderde van vrouens en kinders van di stam van Langalibalele het hulle onder di inwoners van Natal uitgedeel.* Daarby kom nog dat di Boere hulle wettige geroofde vé gaan afneem het, terwyl di Engelse oorlog gemaak het om gewere wat hulle self an di Kaffers verkoop het. Hoor wat Froude, een van di vernaamste geskidenis-skrywers van ons tyd, en self 'n Engelsman, daarvan gesê het in Port Elizabeth (ons sal later nog meer van hom anhaal):—

"Ik heb niets veel minder edelmoedigs vernomen dan de taal, die ik langen tijd hoorde omtrent de constitutie dezer Vrystaten (van die Uitgeweke Boere). In England wordt ons geleerd te gelooien dat de inboorlingen aldaar slaven waren in alles behalve den naam; dat zij werden afgeranseld (uitgeklop) of doodgeschoten naar den lust van elken boer die roede of rifle op hen verkoos te gebruiken. Het is haast onmogelijk zich een bespottelijker tegenstelling met de waarheid te denken. De Oranje Vrijstaat wordt even goed geregeerd als eenige Staat in Zuid-Afrika. In vele opzigtien beschouw ik de Regering aldaar beter dan uwe eigene (Engelsche). Ik wil niet zeggen dat daar nimmer van eenige geweldpleging gehoord wordt. Geschiedt er soms hier niets van dien aard? Wordt een Kaffer nimmer geklopt in de Kaapkolonie? noch in Natal? Hoe staat het met de Langalibalele-zaak? Gij moet zeggen wat gij verkiest omtrent de Boeren; doch gij zult niets in hunne geschiedenis vinden erger dan dat. Ik verzekер u dat, toen ik in die affaire een kijkje nam, ik verstomd stond. Gij moet u stellen in de positie der blanken in Natal. Natuurlijk; maar evenzeer moet gij u verplaatsen onder de omstandigheden der boeren, toen zij voorheen menige ruwe daad pleegden."

En in England het hy op 'n publieke vergadering hom so uitgelaat: "Wat gebeurde in de Republieken? Men zeide dat de negers aldaar werden aangezien als paarden of honden, of zelfs iets slechters. Hy had aan de Kaap negers zien geeselen, doch nooit in de Republieken" enz. So praat di ver-

naamste Engelsman wat glo nog ooit in di koloni gewees het en wat alles self gesiin het. Mar al was di beskuldiging teen die Boere nou nog so ongegrond, en al kon hulle ver hulle nog so goed verdedig, soos di spreekwoord sê: "As jy 'n hond wil slaan, dan kan jy altyd 'n stok kry"—di Engelse wou Natal graag hê, en wat sou di arme Boere doen ?...

Op 2 Desember, 1841, skryf di Gouverneur an di Boere, dat hy soldate sal stuur om Natal te kom afneem. En in April, 1842, trek Kaptein Smith met 250 soldate en 'n klein klompi Kaapse jagers en 2 kanonne deur Amopondaland na Natal. Op 3 Mei kom hulle onverwags an di baai an. Enige dage na hulle ankomst kom daar twé skepe met kanonne en soldate.

Toen di Boere dit hoor roep hulle gou-gou di Volksraad by makaar en stuur toen 300 man uit teen di Engelse, onder Andries Pretorius. Di twé laers lê toen 'n paar dage o'er makaar. En in di nag van 23 Mei val kaptein Smith di Boere stil-stil an. Mar di nag het di Boere ver di Engelse gewys wat hulle kan doen. Van di 140 man wat di Boere angeval het, is mar 37 terug gekom; 103 het di Boere op di plek doodgeskiit. Di Boere het ni één man verloor ni. Di ander soldate het glad gen kans gekry om by te kom ni. Twé koper kanonne het di Boere oek afgeneem.

Di Engelse verwyt di Boere altyd dat hulle so barbaars is; mar hoor nou hiir wat 'n Engelsman self getuig: "Di gewonde werd deur di Boere met di grootste menselikheid behandel. Hulle werd ni beskou as krygsgevangene ni, mar so gou as mo'entlik na hulle vrinde terug gestuur. Di lyke van di gesneuwelde is oek na di Engelse kamp gestuur, om by hulle maters begrawe te worde." (Theal, South Africa, II, 122).

Kaptein Smith stuur toen dadelik Kaap toe om hulp. Twé nagte daarna toen val di Boere weer op hulle beurt di Engelse an wat op di "Punt" waam op te pas dat daar ni skepe kom om di Boere van kruid te voorsien ni, en di uitslag was dat hulle party doodgeskiit en di ander gevange neem en na Pietermaritzburg stuur. Di Boere neem toen nog 'n kanon en di provisi was nog op di skepe was. Di skepe wat daar geanker gelê het en di "Punt" neem di Boere toen in besit, en sny so al di gemeenskap ver di o'erige soldate af.

Di Boere sluit toen di kamp van di Engelse in, en begin fluks daarop te skiet met di kanonne wat hulle van di Engelse afgeneem het. Toen hulle ko'els op was, het hulle geskiit met di skakels van di kettangs van di skepe. En toen hulle kruid begin op te raak sluit hulle di kamp so nou in dat di Engelse soldate moes nithonger. Kaptein Smith slag toen al di beeste en pérde wat in di kamp was en maak daar biltong van, en di arme kraaie wat daar o'er vliig skiet hulle dood om te eet.

Toen di boere hulle 30 dage ingesluit het was hulle amper dood van di honiger, en toen vra Kaptein Smith om 'n wapenstilstand. Dit was mar net om tijid te win, dat syn hulp van di Kaap kon kom. Op di 24ste Juni kom toen ook werkelik di skepe an. Op di Southampton, 'n skip met 50 kanonne, was di 25ste Resiment onder Kolonel Josias Cloete, om di soldate van Smith te verlos. Hulle is toen dadelik geland. Mar di ander skip waar hulle provisi op was is deur 'n sterke wind sé-in gedrywe, en so was Cloete sonder kos ver syn soldate. Cloete stuur toen 'n klomp Kaffers om ver hulle te gaan vé soek om te eet. Di Kaffers gaan toen vé steel op di boerplase tussen di Umlaas en Sova rivire. Daar ontmoet hulle toen twé fatsoenlike en vredsame boere :

van Rooyen en Oosthuizen, en vermoor hulle sommar goedsmoeds en *breng hulle vé na Cloete as kos ver sijn manskappe.* Dit vervul toen natuurlik di Boere met skhrik en afsku dat di Kaffers angehits word om hulle te vermoor.

Deur al di moorde en diefstalle van di Kaffers, opgehits deur di Engelse, en deur dat party Boere hulle oek van di Engelse laat omkoop het, is di o'erige Boere so ontmoedig dat hulle mar toegestem het om vrede te maak met di Engelse, en om di land an hulle af te staan. Dit is gebeur op 5 Juli 1842 Toen di vrede gesluit was, trek twederde van di Boere weer weg uit Natal, en 'n derde bly daar.

In 1848 word Natal as 'n aparte Britse Koloni verklaar, en word Mn^r. **Martin West** angestel as Luitenant Gouwerneur. Di bevolking was toen amper almal Swartes, daarom word van 1848 tot 1850 omtrent 3,700 emigrante uit Engeland gestuur om di land te bevolk.

In 1850 word Sir **B. Pine** angestel as Luiterant Gouwerneur. Hy het baing moeite gedoen om ver Natal 'n eie regering te kry.

In 1856 word Mn^r. **John Scott** angestel om 'n nuwe konstitusi te vorm ver di Koloni, wat hom oek geluk is.

In 1873 word Sir B. Pine weer angestel as Gouwerneur. In syn regering kom daar 'n moeilikheid met **Langalibalele**, opperhoof van di Amalubi. Hulle het geweers gekry van di Diamantvelde, en hy weier toen om ver hulle te laat registreer, vollens di wet. 'n Ekspedisie word teen hom uitgestuur, waarop hy probeer om na Basotoland te ontvlug o'er di Boesman's Nek. Hy word daar gevang en verban.

In 1893 word Sir **Charles Mitchell** opgevolg deur Sir **Hely-Hutchinson**.

In diselfde jaar kry Natal **Verantwoordelik Bestuur** nes di Kaap Koloni.

Di Koloni is nou ni in 'n alte bloeiende toestand ni.

Ons het ni hiir al di Gouwerneurs gegé ni, in een na di Bylage kry 'n mens di lys.

In 1895 is di Spoortrein klaar gekom van Natal na Johannesburg.

VRIJSTAAT.

EERSTE HOOFSTUK.

HOE DI BOERE DAAR WEER 'N KOLONI GESTIG HET.

Ooste Berigte.—Voortrekkers.—Eie Regering.—Rusi met Griekwas.—Engelse Gouverneur kom tussen in en een hulle di land toe.—Tancred daar o'er.

Vollens di ouste berigte wat ons van di land het, wat nou Vrystaat genoem word, het daar ni enige nasi pal gewoon ni. Mar troppe Kaffers, Boesmans en Korannas het so nou en dan daar deurgegetrek om goeie veld ver hulle vé te soek, of om te vlug ver hulle vyande. Van omtrent 1816 tot 1820 word di geskidenis eers duidelik, want toen het 'n party Griekwas, onder Adam Kok, gaan woon op di plek wat nou Griekwastad genoem word. Naderhand het hulle versprei langes Grootrivier op, en di grootste leplek van hulle was waar Philippolis nou is.

In di tyd begin enkele Boere o'er Grootrivier te trek om in tyde van droogte goeie veld ver hulle vé te soek, veral in di omtrek van Riitrivier. Di eerste familiis het di naam gekry van Voortrekkers. Naderhand het al meer familiis agterna gekom. 'n Klomp het gaan woon in di distrik van Boshof, op grond wat hulle *gekoop* het van di Korannakapteins Danster en Blom. 'n Ander party het getrek tot by Vaalrivier, en di het grond *gekoop* van di kaptein Matakwani. Weer ander *huur* of *koop* grond in di land van di Griekwas, tussen Riitrivier en Grootrivier. Hulle getal is sterk angegroei, omdat baing mense di Koloni verlaat het om onder di Engelse Regering uit te wees, soos ons al vertel het (bl. 87—119).

Di Boere vorm toen 'n Regering ver hulle selwers. Di wat van Natal weggetrek het, trek twé derdes o'er Vaalrivier en di ander kom o'ek in di Vrystaat woon. Mar di arme Boere het hiir oek ni lank rus gehad ni, want in di begin van 1845 kry hulle weer oorlog met di Griekwas, waar Adam Kok kaptein van was. Dit het so gekom. 'n Baralong—*gen Griekwa*—het kwaad gedoen onder di Boere. Hy word gevang en di veldkornet het hom goed laat afransel met di aapstert en toen laat loop. Hy gaan toen by Adam Kok kla. En di swartjong het regtig di parmantigheid om di veldkornet te laat dagvaar om voor hom te verskyn.

Dit spreek van self dat di veldkornet ni wou verskyn op di dagvaring ni. Toen stuur Adam Kok 'n patrolji Griekwas om di veldkornet gevange te neem. Di gebruik geweld en begin te skiit. En di Boere ni links ni, werk toen oek met di blouboontjes onder hulle.

Dit gë toen aanleiding dat di Engelse Regering tussen beide kom, en dat Sir Harry Smith, by proklamasi van 3 Februarie, 1848, al di grond tussen Grootrivier en Vaalrivier in besit neem ver di Koningin.

Dis mooi, nò!—As twé swakke State oorlog kry, dan kan 'n derde wat sterker is mar albei syn land ver hom neem!! Di s nou eintliksoos di spreekwoord sè: "Twé hionde om een been,—gaat 'n derde mé heen."—Mar dis 'n mooie politiek!!!—Laat ons hoor wat Tancred daarvan sè (Brieven over den Kafferoorlog, bl. 19):

“Toen de opgewektheid van 1842 bedaarde, en de zaken een rustig aanzien kregen, begon ik toebereidselen te maken tot mijn vertrek uit Grahamstad. Ik kocht drie of vier wagens, met een aantal ossen, ten einde mij naar mijne plaats te begeven. Alles was gereed, en mijn huis opgegeven, toen een order uitgevaardigd werd om al de wagens in dit distrik te pressen. De mijne waren onder het getal. Hoe groot moet mijne teleurstelling geweest zijn, al mijne plannen verijdeld te zien, en genoodzaakt te wezen andermaal een toekijker te worden? Wat hoorde ik, bij het doen van onderzoek naar de oorzaak? Een oorlog met de rustelooze en geliefde Kaffers, wegens tallooze daden van plunder, wreede en barbaarsche moorden? Nee! Een oorlog met de Grikwas, wegens onregtvaardigheid, verraad en snoode leugens? Nee! Maar een oorlog met de Afrikaansche Boeren, daar zij het waagden te murmeren en eene snoode en valsche beschuldiging te wederleggen. Deze Afrikaansche Boeren, zichzelven ontslagen wanende van Britsch gezag, door zich over de grenzen der Kolonie te begeven, hadden geen andervoornemen dan zich te ontslaan van kwellingen en verdrukkingen gelijk het veredene, en meenden, dat zij buiten het bereik onzer wetten waren. Zij handelden niet kwaadaardiglijk, noch denk ik dat men het, met zulke oogmerken, disloyaliteit (ontrouheid an di regering) noemen kan. Volgens het gemeen regt kan men geen schuld bewijzen, tenzij het misdagig opzet worde bewezen. Toen de Koning van Holland de Kaap de Goede Hoop aan Engeland overmaakte, ontstond ook de vraag, Sir, of hij het regt had zijne onderdanen, gezamenlijk met het grondgebied, zonder hunne toestemming aan eenen anderen over te geven? Indien de personen, het overgemaakt land bewonende, toestemden te blijven, en Britsch gezag erkenden, dan is de zaak afgedaan: maar, indien velen hunner liever wegetrokken, en een ander land zochten, was het dan in de magt van Engeland hen te vervolgen en als onderdanen op te eischen? Vele Hollandsche Boeren verlieten de Kolonie en vestigden zich in het land der Boschjesmans. Eenigen beweren, dat de eerste volkplantelingen het gebied des lands van het opperhoofd der Boschjesmans hebben afgekocht. De Boeren die later aldaar kwamen, pachtten zekere deelen van het Grikwa'opperhoofd, toen klaarblijkelijk in het bezit van een gedeelte van dat land, en die de Boschjesmans uit hunne woning verdreef, de ongehoordste wreedheden aan hen pleegde en hen de zwaarste ontberingen deed ondergaan. Eenigen tijd daarna ontstond er twist tuschen hen (de Boeren en Grikwas), en de dwingeland Kok slaagde in zijne loosheid (listigheid) een bondgenoot te worden, en eischte bescherming van ons Gouvernement tegen menschen, die hij dacht onvergeenoegd te zijn met de Engelsche regering. De proklamatie van 7 September 1842 erkent dien beruchten wilde als opperhoofd van een land niet aan hem behorende, en regeerde over de Hollandsche Emigranten, die ik niet aarzel Christenen en beschaafd te noemen; want, indien (*volgens zeker man die zich dien vreeselijken last, de zorg van zielen, aanmatigde*) “het gros der Kaffernaties belijder” van het Christendom, en even bekwaam zijn om gedoopt te worden al het groote gros van het volk in Engeland,” hoeveel voortreffelijker moeten de Kaapsche boeren dan niet zijn boven het Kaffer- of Engelsch gros, want zij zijn toch, in algemeene bewoordingen, gelovigen—zedelijke, goedaardige, eerlijke en gastvrije menschen.

“*Zij* die het land, vóór de uitvaardiging der proklamatie, in dat grondgebied bezaten, erkenden ons regt van bemoeienis niet. In hoe ver wij het

regt hadden tusschen beide te komen, laat ik aan anderen ter beslissing over. Het is zeer twijfelachtig, en komt niet binnen het bereik of het doel van mijnen brief. Het is duidelijk dat de Boschjesmans de oorspronkelijke bezitters waren, en dat het Grikwa opperhoofd een onderkruiper was; hij had zelf geen zweem van regt. Welk regt eenige natie volgens het regt der volkeren dus heeft, in zulk een geval tusschen beide te komen, is iets anders. Hoever Engeland geregtigd was eene roofzuchtige daad goed te keuren, en dan het gezag van den pleger dier daad te handhaven, behoorde een onderwerp van onpartijdige discussie te zijn in de wetgeving van Engeland. Het is dus duidelijk dat de Grikwas geen regt hadden op het land. De Kaapsche Boeren hielden vast aan hunne gevoelens. Vergun mij Uwe Excellencie te verwijzen naar Moodie's opgaaf van deze zaak, en naar het ongeoorloofd gedrag van eenige Zendelingen omrent dien tijd. Aan dwalingen in oordeel zijn alle menschen meer of min onderworpen, en indien de Kaapsche Boeren op dien tijd wezenlijk Britsche onderdanen waren, moesten zii met de grootste zachtheid behandeld zijn geworden. Eenzijdige opgaven, komende van eenigen Zendeling, en meer bijzonder van eenen vrijbuitenden, gewetenlozen wilde, dienden nimmer acht op gegeven te worden. Beide partijen moesten gehoord wezen, en onder al de omstandigheden der zaak, en in aanmerking nemende hunne bezwaren en verdrukkingen, moest niets onbeoordeeld gelaten zijn om hunne opgewekte gevoelens tot bedaren te brengen. Ik zoude zeker de voorkeur geven aan de vriendschap en het bondgenootschap van den beschafden mensch, boven die van den verraderlijken en lozen wilde. Ja, ik zoude bijkans de voorkeur geven aan de misnoegdheid der Kaapsche Boeren, boven eenig traktaat of bondgenootschap dat gemaakt konde worden met eenige der Kaffers, en ik zoude meer geloof slaan aan de bewering van een enkelen Kaapschen Boer dan aan de verklaringen van vijf honderd wilden, zonder eenig grondbeginsel, behalve dat van de snoodste soort van begeerlijkheid, zonder eenig denkbeeld, behalve dat van plunderen en roof. Wij kozen de partij der wilden, namen van de Kaapsche Boeren hun vee, gaven hetzelive aan de Grikwa Kaffers, verkochten hunne wagens, en ik weet tot nog toe niet wat van de opbrengst geworden is. Het wordt dikwijls door velen gezegd: "Laat kieschheid nimmer de overhand krijgen over uwe voornemens;" maar ik zeg: "Laat eerlijkheid nimmer door staatkunde overweldigt worden." Ik wensch dat wij even veel moeite gedaan en even veel geld besteed hadden om den staat der Kaapsche Boeren te verbeteren, en hunne grieven te herstellen, als wij met de Kaffers gedaan hebben, dan zoudet gij deze plaats de eerste onder al de kolonien kunnen noemen, bloeijend, gelukkig, tevreden. Dan zoudet gij eene borstwering, duurzamer dan de Chineesche muur, op uwe grenzen zien, zonder vrees voor eenen woesten inval en het Gouvernement zoude heden ten dage niet gedompeld zijn in eenen ruineuzen, langwijligen en kostbaren oorlog. Dit zoude echter gezonde staatkunde, de kern van menschlievendheid, zijn geweest."

TWEDE HOOFSTUK.

SLAG VAN BOOMPLAAS.

Oorsaak.—Slag.—Verliis deur 'n Misverstand.

Di Engelse regéring wou ni eers di Vrystaat in besit neem en daar 'n eind-like koloni stig ni. Di land diper in was ver hulle ni veul wêrd ni, want di mooie diamante en di liwe stukkiis goud-was nog ni ontdek ni. Hulle doel was mar om di Boere in bedwang te hou. Daarom sit hulle mar 'n Magistraaten 'n party soldate op Bloemfontein. Dog daar was daarom mar gedureig onenigheid tussen di Boere en di Grikwas en di Engelse. So het dit geduur van 1845 tot 1848.

In 1847 het Sir Harry Smith met on Pretorius 'n gesprek of onderhoud gehad in Natal o'er di saak van di uitgeweke Boere, wat di Koloni verlaat het. Sir Harry sê toen an Pretorius : "Ek siin tog dat di Boere an jou verkleef is, en dat hulle liwers 'n vrye Republiek wil hê as om onder di Engelse Regering te staan. Laat ons nou di stemme opneem van al di Boere. As dri-vyfde ver 'n vrye Republiek stem, dan gé ek julle vrijheid om ver julle 'n Republiek te stig, en di ander twé-vyfde moet hulle dan mar onderwerp en na jou luister. Mar as meer as twé-vyfde ver di Engelse Regering stem, dan moet jy ver jou, met al di ander wat ver jou gestem het, oek mar onderwerp an di Engelse Regering." Pretorius sê toen : "Dis goed!" en hy laat toen syn plan staan om o'er Vaalrivier te trek. Hy begin dadelik byeenkomste te hou, en di stemme op te neem. Di uitslag was, dat 1,853 stem ver di Republiek, en net mar 144 ver di Engelse Regering.

Pretorius maak toen dadelik di uitslag van di stemming an Sir Harry bekend, en stuur ver hom 'n lys van al di name. Di name van di wat ver di Engelse Regering gestem het word toen gedruk in di Gouvermentskoerant an di Kaap. Mar van di ander wat ver di Republiek gestem het word gen naam gedruk, of gen getal genoem ni ! ! ! En Pretorius word nog bo'enop ver 'n oproermaker uitgemaak !!!

Toen Pretorius siin dat dit so gaan, trek hy op met syn manskap na Bloemfontein, en laat ver **Majoor Warden**, di Engelse Magistraat, weet, dat hy met syn manskap di Vrystaat moet verlaat. Majoor Warden steur hom ni an di oproeping ni, en maak hom klaar om te veg. Mar toen hy siin dat Pretorius met mening saam ankom, en dit op di man ankom, a né! toen word ons ou maat bang, en laat ver Pretorius versoek om 'n gesprek.

Pretorius beloof toen, dat hy hom met syn manskap veilig o'er di Grootrivier sal breng, *mits hulle hulle woord van eer verpand, dat hulle nooit weer gewapend o'er di rivier di Vrystaat sou intrek ni.* Hulle sweer toen dat hulle dit ni weer sal doen ni. Daarop laat Pretorius hulle toen hulle wapens, ammenisi en alles behou, en stuur hulle met Kommandant Bester en syn manskap veilig o'er di rivier.

Toen Sir Harry dit hoor sit hy somar af van di Kaap af met di artillerisoldate en di Kaapse Rifle Korps, en hy stuur orders na di grense dat al di troepe na Colesberg moes optrek. So kry hy in 'n korte tyd 'n ordentelike mag by makaar. Warden en syn manskappe verbreek oek hulle eed, wat

hulle kort te vore gesweer het, en trek oek saam. Sir Harry syn mag was non 1,900 man sterk, buiten di Boere, wat hulle laat omkoop het om same op te trek teen hulle landgenote.

Mar hulle sou ni so gemakkelik o'er di riviir gekom hé ni ; want di water was vol en di Boere het al di drift beset. Sir Harry syn plan was om di riviir 'n bitji onderkant Bethuli o'er te trek, omtrent waar Norval syn pont nou lê. Toen Pretorius dit hoor, stuur hy 150 man, onder syn Sekretaris, daarnatoe. Di Engelse het al hulle ponte al in di water gehad, en sou net di ander dag begin o'er te trek, toen di Boere meteens an di o'erkant van di riviir uit-kom. Mar di Boere het orders gehad om hulle ni algar gelijk te laat siin ni, sodat Sir Harry ni kon weet hoe strek hulle was ni.

Toen Sir Harry di Boere an di o'erkant siin en begin te merk, dat hulle hom sou belet om o'er te kom, toen laat hy 'n waghuis langs di water grawe, en 'n tent daaroor span met skiit-klappe. Toen Rousseau, di Boere hulle kommandant, dit siin, toen laat hy di vollende nag an syn kant van di riviir, langs di water 'n sloot grawe, met 'n wal tot an 'n man syn bors, sodat hulle di riviir kon raak skiit. En hy laat 'n grippi oek maak om vars water uit di riviir in di sloot te lei wat hy laat maak het.

Toen Sir Harry di ander dag morre op staat en dit siin gaan hy vreselik te keer, en sê : "Di Boere is wolwe !"

Di Boere kom nou, in kleine klompiis, tot teen di water an, gen 100 tré van di Engelse kamp af ni, en hulle tart ou Sir Harry op allerhande manire uit om op hulle te skiit. Hij laat toen syn manskap staan by di kanonne met brandende lonte, net mar om an te steek, en syn soldate in gelid, kant en klaar om te skiit. Hy vloek vresselik op di Boere ; mar skiit was min. Hy waag dit ni om een skoot te laat skiit ni.

So het dit verskeie dage geduur. Naderhand siin hy dit sal ni gaan om daar op di plek o'er te kom ni, en toen laat hy syn ponte en vlotte in di riviir afdrywe, en trek met syn manskap oek af tot by Bothasdrif. Di Boere trek toen oek af en gaan hulle weer voorlê. So lê hulle toen weer enige dage o'er makaar an weerskante van di riviir.

Toen di Boere siin dat di Engelse ni kon o'ertrek so lank as hulle an di ander kant van di riviir ver hulle voorlê ni, toen maak hulle 'n plan om di Engelse o'er te lok ; want hulle het al baing lus gehad om di Engelse te skiit. Pretorius stuur toen 'n boodskap dat hulle dadelik na di la'er toe moet terug kom. En om di Engelse te laat denk dat hulle gevlug het, slag hulle toen eers 'n bees, en steek di vlys in di spitte langs di vuur, en laat dit kamma so staan, nes hulle somar hals o'er kop gevlug het. A, toen word di ontjiis sterk, toen trek hulle o'er, en sê : "Kyk hoe bang is di Boere ! Hulle het somar gevleg sonder eers hulle vlys op te eet !"

Di Boere trek toen in 'n la'er digteby Betuli. Di Engelse kry nog 200 Grikwas by, onder Adam Kok. Hulle trek toen op in di rigting van Bloemfontein, en perbeer om gerugte van di Boere op te vang. Mar hulle kon ni uitvinde hoeveul man di Boere sterk — waar hulle mag, of wat hulle planne was ni.

Di Boere trek toen na **Boomplaas**, om di Engelse daar op te wag. Hulle was omtrent 400 man sterk. En hulle het net 'n gawe plek gekiis oek. Op di 29ste Augus val di Engelse hulle an. Di eerste anval was op di linker

vleuel van di Boere agter di rand, op di manskap van Kommadant Kasper. Mar hulle het di Engelse net gou-gou terug gedrywe.

Mar kyk wat 'n gemééne streek kom nou ! Toen di Engelse di twéde anval maak, trek Kruger, Bester, Joubert en Spies terug met hulle manskap. Sou hulle altemit omgekoop gewees hé deur di Engelse ? Daar bly toen mar net 150 Boere o'er onder Kommadant Jan Kok. Mar hulle staan hulle man. Met di vlug van di verraaiers word 11 Boere afgesny van di ander af. Sir Harry gé toen orders om hulle lewendig te vang. Mar ja, wi sé ! drimal skiipt hulle di Engelse terug, en kom so weer by di ander.

Nou val di Boere weer op hulle beurt di Engelse an, en verdrywe hulle tot verby hulle kanonne. Jammer dat di Boere gen spykers gehad het ni, anders kon hulle dit in di lont-gate van di kanonne geslaan hé, dan was di kanonne verder onbruikbaar.

Di Boere trek toen weer terug, want di klompi was te klein, hulle kon hulle ni te vér waag ni. Nou maak di Engelse weer 'n anval. Mar di slag saai di Boere eintlik di rooibatjiis op di vlakte. En het di Boere toen mar net storm geloop—dan was di slag gewen.

Mar ongelukkig kom daar toen 'n misverstand. Di Boere het ver sekere David Scholtz op 'n koppi laat sit, om 'n sein te gé as di Engelse hulle altemit van agter wil betrek. Toen hy siin hoe di Engelse nou val, kon hy hom ni langer bedwing ni. Van blydschap spring hy op—en skiipt 'n skoot. Hy meen om hulle daardeur an te moedig; mar di Boere neem dit ver 'n teken dat 'n party Engelse hulle van agter di pas won afsny. Omdat hulle getal so klein was, en daar hulle kruid en lood al amper op was, moes hulle toen mar terugwyk.

Toen hulle 'n end weggery het—hulle was te péréd—en siin dat di Engelse hulle nog agtervolg, bly hulle nog 'n slag staan, en besaai weer di grond met rooibatjiis en Grikwas. Toen ry hulle verder bedaard na Kalwerfontein, 'n plaas omtrent 2 uur an di noorde kant van Boomplaas. Daar stop hulle toen in di gesig van di Engelse, om hulle pérde voer te gé; mar di Engelse agtervolg hulle ni verder ni. Di vollende dag trek hulle toen verder na di Transvaal.

Mar het hulle net nog kruid en lood gehad—al was di klompi klein—dan sal di Engelse dit net opdra'end gekry hé.

In di slag is dri Boere geval, en naderhand nog twé gekwese gesterwe; sodat hulle héle verliis 5 man was. Di verliis van di Engelse is onbekend. Mar vollens di getal van offisire wat geval het, en di grafte wat nou nog daar is—en daarby gereken dat van di Boere wat by Sir Harry was allenig 45 man geval is—dan moet hulle verliis minstens 500 of 600 man gewees hé. Van di 400 pérderuiters, wat Sir Harry by hom gehad het, is skaars 150 man o'ergebly; want di het hy altyd vooruit gestuur in di vuur.

Dat di Boere met net skiipt di Engelse vér baas is kan 'n mens gemakkelik begryp, as jy nagaan dat hulle van di 50 ko'els wat ider man gehad het, in di 20 minute wat hulle vryskiit gehad het op di Engelse, deurenbank mar 10 o'er gehou het—en as jy dan daarby nog bereken dat hulle party sla'e met 1 skoot tot 3 rooibatjiis buiten geveg stel ! En di Engelse weer, hulle laat deur hulle onhandigheid di helfte kruit op di grond val, as hulle di patronen oop bijt, sodat hulle di Boere *blou* mar ni *dood* skiipt ni.

Ou Sir Harry het selwers mar net 'n noue ontkoming gehad. Hij het syn

lewe net daaran te dank dat hy ou Boere-klére angetrek het—hy het 'n ou dufse batji gehad—sodat hulle hom ni ken ni—anders was hy gelewer. Dis net seker. Hy het self bekend dat hy al in baing gevegtes was, mar nooit in so'n hewige as di van Boomplaas.

Dit lyk of di Engelse hulle verliis wou geheim hou. Want buiten di grafte binnekant di ringmuur op Boomplaas, is daar naderhand 'n menigte geraamtes oopgespoel in di Boomplaasrivier. Dis seker lyke wat hulle na di geveg in di rivier gegooi en toegemaak het. En naderhand is bij 'n verspoeling nog 'n party nuwe graftes oopgespoel an di voet van di heuwel.

Di berig wat ons gegé het is van "een wat daarby was," wat as kommadant gegeer het, en wat di beste in staat was van enigeen om 'n verslag te gé. En bowediin het ons syn verhaal vergelyk met di van andere ooggetuige, en hulle praat almal uit een mond.

DERDE HOOFSTUK.

LATERE GESKIDENIS.

Andries Pretorius trek met party Boere o'er Vaalrivier.—Di Engelse gë di Vrystaat weer terug an di Boere.—Konvensi van 1854.—Sending van Predikant A. Murray en Dr. Fraser na Engeland, misluk.—Grondwet.—Hoffman President.—Vetberg-lijn.—Adam Kok.—Pretorius.—Brand.—Oorlog met di Basutos.

Di meeste Boere wat in di Vrystaat gewoon het pak hulle nou op met hulle familiis en hulle goed, en' binnek enige dage was hulle c'er Vaalrivier, onder Pretorius. Di Engelse Regering verklaar nou ver Pretorius, en nog andere hoofde van di Boere vo'elvry, en hulle loof £2,000 uit ver Pretorius syn kop. Mar ja wel, wi sal ver Pretorius verraai? Di Boere seker ni. Hoor wat selfs 'n Engelsman hiervan sê: “ 'n Beloning van £2,000 word nou angebide ver di kop van hulle Kommandant ANDRIES PRETORIUS, mar dit was net om di Boere nog meer gaande te maak teen di Engelse. In hulle oge was Pretorius 'n patriot en 'n held, 'n man waarop enige volk of land kan trots wees. Ernstig, self-opofferend, en godsdienstig was hy in di hoogste graad. Allig was hy oek ni minder in di raad. Toen alle hoop verlore was om Natal langer te verdedig, was hy di man wat voorgestel het om mar liwers di land o'er te gë, as om 'n wanhopige oorlog te voer soos party wou deen. Naderhand het hy alles gedoen wat in syn vermoege was om di Boere in di Vrystaat los te kry van di Engelse Regering, ja hy het self 'n reis gemaak na di Koloni as afgevaardigde van di Boere, in di hoop om di sake so reg te kry; mar daar is hy met veragting behandel. By syn terngkeer het hy di betrekking angeneem van Kommandant-General, en nou was hy op pad, en di hoof van di Boere, om o'er Vaalrivier di Republiek te stig, waarvan di hoofstad syn naam sou dra en syn nagedagtenis sou bewaar van kind tot kind. Al di goud van England kon di armste Boer ni verlei om Pretorius te verraai ni.” (*Theal, South Africa*, II: 152). Daar sal ons Pretorius en di Boere weer kry.

Di Engelse het di slag van Boomplaas gewen, hoe dit oek mog wees, en nou bly di Vrystaat onder hulle bestuur. Hulle plaas 'n Magistraat op Bloemfontein, en daar word 'n soort van skans of fort gebou met 3 kanonne daarop. Hulle hou di Vrystaat in besit tot 1854. In di tyd trek daar baing mense van di Koloni en oek Europeane in. Mar toen di Engelse selwers begin te merk hoe moeilik di swart nasiis dit ver hulle maak, en hoe daar gedurig oorloge is met di Basutos onder Moshesh, en met Moletsanie, en hoe baing soldate, dat hulle daarvoor nodighet, en di vreselike onkoste wat dit maak; toen laat hulle di Vrystaat weer an di Boere o'er, ofskoon baing daarteen was. Di Boere moes nou verder ver hulle 'n skans wees teen di Kaffers. Dit was hulle politiek. Op di 23ste Fewerwari 1854, is di Akte van Vryheid an di Vrystaat geteken. Dit word genoem.

DI KONVENSI VAN 1854.

Dit was geteken an di Engelse kant deur George Russel Clerck, K.C.B., en an di Boere hulle kant deur—

Josias Philip Hoffman, President,—Afgevaardigde ver SMITHFIELD.

George Frederick Linde,	Ver BLOEMFONTEIN.
G. J. du Toit, Veldkornet,	
J. J. Venter,	
D. J. Kramfort,	Ver SMITHFIELD.
H. J. Weber, Veldkommandant en Vrederegter,	
P. A. Human,	
J. T. Snijman, Gewese Veldkommandant,	Ver SANNAHS POORT (Fauresmith).
G. P. Visser, Vrederegter,	
J. Groenendaal,	
J. J. Rabie, Veldkornet,	Ver WINBURG.
E. R. Snijman,	
S. P. du Toit,	
H. L. du Toit,	Ver HARRISMITH
F. P. Schneehage,	
M. J. Wessels,	
C. J. F. du Plooi,	Ver HARRISMITH
F. P. Senekal, Veldkornet,	
P. L. Moolman, Veldkornet,	
J. I. J. Fick, Vrederegter,	Ver HARRISMITH
P. M. Bester, Vrederegter,	
W. A. van Aardt, Veldkornet,	
W. J. Pretorius,	Ver HARRISMITH
J. J. Bornman,	
A. H. Stander.	

Op Bloemfontein, 23 Februarie, 1854. Dit bestaat uit 9 Artikels. Ons gē hiir di korte inhoud daarvan, sonder al di omslagtige advokate-draaitjies daarin.

“I. Hare Majesteits Spesiale Afgevaardigde, terwyl hy angestel is om di regering van di Oranje Rivier Souvereiniteit o'er te gē an di afgevaardigdes van di inwoners, waarborg an di kant van Hare Majesteits Regering di toekomstige onafhankelikheid van di landstreek en syn regering ; en dat, na di nodige skikkings tussen Hare Majesteits Spesiale Gevolmagtigde en gesegde Afgevaardigdes klar is, di inwoners van di landstreek sal vry wees ; en dat di vryheid, sonder onnodige versuim, sal vasgestel en bevestig worde deur 'n proklamasi, waarin, vollens Hare Majesteits goedkeuring, hulle eindelik heeltemal vry sal verklaar worde van hulle verbintenis onder di Britse kroon, en erken worde in alle opsigte as 'n vrye en onafhankelike volk, en dat hulle regering verder sal beskou en behandel worde as 'n vrye en onafhankelike Regering.

II. Di Britse Regering het gen verbintenis hoegenaamd met enige opperhoof of stam an di Noordekant van Grootrivier, met uitsondering van di Griqua-kaptein Adam Kok ; en Hare Majesteits Regering het gen begeerte of plan om later in enige onderhandeling te gaan wat skadelik kan wees ver di belang van di Oranje Rivier Regering.

III. Met betrekking tot di onderhandeling wat daar bestaan tussen d Britse Regering en Kaptein Adam Kok, daarin is enige verandering nodig. Teen di bepalings van di Traktaat is di verkoop van plase in di “onverkoopbare stuk land” (*Inalienable Territory*) mar gedurig vort gegaan, en so is di

hoofdoel van di Traktaat verbreek. (In di Traktaat was bepaal dat di Grikwas 'n deel van hulle grond an di Boere kon verkoop, mar 'n ander part mog hulle ni verkoop ni). Hare Majesteits Regering is daarom van plan om alle bepalings wat di Grikwas belet om land te verkoop weg te neem, en daar is al reeds middele in di werk gestel om sodanige transaksisi so gemakkelik as mo'entlik is te maak, want Kaptein Adam Kok het self ingestem en dit goed gekeur; en met betrekking tot verdere veranderinge in di hersining van di Traktaat met Adam Kok, ten gevolge van verkoop van plase in di "Inalienable Territory" teen di bepalings van di Maitland Traktaat, Hare Majesteits Spesiale Gevolmagtigde is van plan om persoonlik, sonder onnodige uitstel, di sake in Grikwaland op sulk 'n voet te breng dat dit alle partye genoegé gë.

IV. In korte woorde : As van di Britse onderdane in di Vrystaat nog vollens di wette handel waaronder hulle gestaan het, dan mag di nuwe regering hulle ni straf ni ; en as hulle tot di Britse Regering wil terugkeer, dan moet dit ver hulle vrystaan

V. Bepaling dat albei partye verplig sal wees om misdadigers uit te lewer, ens.

VI. Sertifikate gegé deur wettige autoriteite—net so wel in di Koloniis en Besittings van Hare Majesteit as in di Oranjeriviir Souvereiniteit—sal deurgaan ver geldig en genoegsaam wees om erfgename deur wettige huwelike of deur vermaking reg te gë om di erfdele wat hulle toekom te ontvang, of op Britse eiendom of in di Vrystaat.

VII. Di Oranjeriviir Regering sal, soos tot nog toe, gen slawerny of handel in slawe toelaat in hulle gebied an di Noordekant van Grootrivier ni.

VIII. Di Oranjeriviir Regering sal di vryheid hê om hulle voorraad van ammunisi in enige Britse Koloni of Besitting in Suid-Afrika te koop, vollens di wette op verkoop van ammunisi in sodanige Britse Koloniis en Besittings ; en Hare Majesteits Spesiale Gevolmagtigde sal an di Koloniale Regering anraai om an di Oranjeriviir Regering ruime voorregte te gë met betrekking tot invoer-belastings o'er algemeen, as voorregte waar di regering reg op het om syn bisondere toestand, en vèrheid van sé-hawens.

IX. Om gemakkelikheid en vryheid ver handelaars en reisigers an albei kante te bevorder, en omdat dit di vurige begeerte is van Hare Majesteits Regering, dat daar ten allen tyde 'n vrindskappelike omgang tussen di twé regerings hulle lande sal bestaan, en moet bevorder worde op alle mo'entlike maniir, daarom sal daar 'n konsul of agent van di Britse Regering geplaas worde binne di Koloni, naby di grense, wat daarna moet kyk, en wat altyd gemakkelik te bereik is ver di inwoners an albei kante van di Grootrivier as hulle hom wil raadpleeg vullens omstandighede."

Hoe di Engelse Regering Art. II gehou het, sal ons later siin uit di spulletjiis met di Diamandvelde; en hoe veul hulle ver hulle an Art. VIII gesteur het, sal blyk uit hulle gedrag in di laaste Basuto-oorlog.

Di Boere was dus daar ses jaar onder di Engelse Regering. Mar nou is hulle vry, en noem hulle di land ORANJE VRYSTAAT, en tot van dag toe is Vrystaat, VRYSTAAT !

Daar was daarom in di tyd 'n anslag om ver hulle weer onder di Engelse Regering te breng. Onder di invloed van 'n party Engels-gesinde lede wat in di ses jare tyd daar kom woon het, en mo'entlikveral van 'n Engelsgesinde

predikant wat toen daar was, neem di Volksraad nog waarlik di onversigtige besluit, en stuur ver predikant Andrew Murray en ver Dr. Fraser na Engeland toe om te vra om onder di Engelse Regering te bly. Mar tot hulle geluk word di versoek afgeslaan. Geluk hiirmé, Vrystaat!

Deur di afgevaardigde Vrystaters, wat di Konvensi ontvang en onderteken het, is toen 'n eie regering opgerig. Hulle het ver **Josias Philip Hoffman** gekiis ver President, en 'n Grondwet opgestel ver di Republiek.

'n Héle tyd nadat di Boere hulle eie regering gekry het, was hulle mar byna altyd besig om hulle grenskwessies met hulle swarte nabure reg te maak. Di vernaamste grenslyn wat toen vasgestel is, was di Vetberg-lyn met Adam Kok, Kornelis Kok, en Waterboer, in 1855. Eers onder **President Boshof**, wat in Augustus, 1855, President geworde is, kon hulle di inwendige sake 'n bitji in orde breng, en nodige wette maak. Di wette is daar tot van dag toe nog. Daaronder is: di oprigting van geregshewe, belastings, verkoop van kruit, di drankwet, ens. Mar di begin van orde was gou-gou weer gesteund deur grensdispute met di Basutos. In Maart, 1858, kom dit tot 'n oorlog. Di oorlog het geduur tot 29 September, 1858, toen word di vrede gesluit in Aliwal Noord.

Di vollende jaar bedank President Boshof ver syn betrekking. Daar was mense wat teen hom was, mar di grootste gros was daarom jammer om di man te verliis, wat so veul gedoen het om di sake in orde te breng, en wat di Vrystaat uit syn eerste moeilikhede met Witzie, di Transvaal, Skeel Koos, en di Basntos, gehelp het.

President **Pretorius**, 'n seun van oue Kommandant-Generaal Andries Pretorius, is toen gekiis in di plek van Boshof. Dit was in 1860. Di twé vernaamste sake wat in syn tijd gebeur is, was di anhegting van di distrik Betuli an di Vrystaat deur 'n o'reenkoms met di Kaptein Tefin. Di ander was di ankoop van di grond van di Grikwa-Kaptein Adam Kok. Hij is toen na Nimansland getrek, en di Boere het al syn land gekoop wat hy van Cornelis Kok ge' erf het. Daardeur word di Vetberg-lyn nou di skeiding van di Vrystaat, en daardeur het di Vrystaat dus reg op di Campbell-grond, wat an di Noordekant van di Vaalrivier lê, waaro'er later geskil was. *Di Vrystaat het dit wettig gekoop!* Eers het di Boere plaas na plaas van di Grikwas gekoop, en toen Adam Kok na Nimansland trek in 1862, had hy nog mar 'n klein stukki, en di koop di Vrystaatse Regering toen van hom, met al syn regte as kaptein, ver £4,000. Di enigste kaptein wat di Engelse nog 'n kontrak mé kon angaan o'er Grootrivier (Konvensi, Art. II) was nou weg, en vollens di Konvensi hou hulle verder gen reg om met enige swart volk daar 'n verbond te maak ni.

Toen President Pretorius in 1863 bedank, word **Jan Brand**, één van di vernaamste advokate an di Kaap, gekiis in syn plaas, en hy vat di bestuur an in Fewerwari, 1864.

Di vrede met di Basutos, wat in 1858 gesluit was in Aliwal Noord, het ni lank geduur ni. Want di Basutos hou mar an om di Boere wat op di grense woon te besteel. Gedurig was daar mar twis o'er di skeidingslyn. President Brand, soos 'n verstandige man, wou di geskil uit di wêreld uit maak, en hy draag, met toestemming van Moshesh, di saak op an Sir Philip Wodehouse Gouverneur van di Kaap, om di grenslyn te bepaal. Hy doet toen uitspraak tot voordeel van di Vrystaat. Dit was in Oktober, 1864.

Dog di Basutos steur hulle mar net min daaran. Hulle gaan mar vort met rowe en steel en anrande, so dat di Vrystaat genoodsaak was om in Mei, 1865, di wapens op te vat om hulle tot hulle plig te breng. Di oorlog duur 11 maande, toen word di vrede geteken op Thaba Bosigo, Moshesh syn rowernes, op 3 April, 1866. Di Basutos moes toen 'n groot stuk land an di Vrystaat afstaan ver skadevergoeding. Di nuwe stuk grond word opgemeet, in plase verdeel en verkoop. Dis di "Verowerde Grond."

Dog dit het mar net kort geduur, toen was daar weer oorlog. In di maande Juni en Juli kom daar weer héle klompe Basutos daar lê, en hulle gaan so vár dat hulle twe Vrystaatse burgers, Krynauw en Bosch, vermoor. En toen di Vrystaatse regering eis dat di moordenaars moet uitgelever worde, verseg Moshesh om dit te doen en daag di Boere uit.

In Augus, 1867, trek di Boere met twé kommandos Basutoland in, en net waar hulle kom klop hulle di Basutos dat hulle gen raad weet ni. Di een kraal en skans na di ander neem di Boere in. Selfs hoge berge bestorm hulle en haal di Basutos daar uit. Al wat ou Moshesh nog o'erhou was Thaba Bosigo. Daar vlug toen al di Basutos op met hulle vú.

Di Boere lê toen om di berg. Mar di berg is danig moeilik om te bestorm. Daar is amper gen plek om op te kom ni, en di Kaffers het bo'e grote skanse en soos di Boere wil opklim, rol hulle grote klippers af. Di Boere het al 'n anslag gemaak om di berg op te klim. Mar hulle het 'n bitji te laat in di dag gewag. En toen hulle byna bo'e was, val hulle voorman, di dappere kommadant **Wepener**.

Di Boere lê toen rondom di berg om di Kaffers te laat uithonger, of as hulle 'n kans siin nog 'n slag te bestorm, toen onverwags an di oorlog 'n end kom.

Kyk, wat is dan gebeur? Ja, vra dit! Hoor en verstaan! Di Engelse regering verbreek eers Art. VIII van di Konvensi en verbiid di verkoop van kruit en ammunisi an di Vrystaat.

Toen nog mooier, verbreek hulle Art. II van di Konvensi en neem op 12 Maart, 1868, di Basutos onder hulle vlerkiis—Engelse vlerkiis—en maak ver hulle Britse onderdane! Mar wat sal ons daarvoor 'n uitroepingsteken set, Bismarck sê mos: **MAG IS REG**.

Daarop volg 'n wapenstilstand, en toen begin 'n lange korrespondensi tussen di twe regerings, omdat di Vrystaat meen dat di Engelse regering Art. II van di Konvensi van 1854 verbreek het. Eindelik stuur di Vrystaat 'n deputasi, predikant Van de Wall en 'n meneer de Villiers, na Engeland, en toen hulle daar kom by di Minister, vra hy ver hulle, hulle moet tog ver hom op di kaart wys waar so 'n Staat leg as di Vrystaat? ! ?

Di einde van di saak was, dat di lyn van 12 Maart, 1895, soos di o'ereenkoms was in Aliwal Noord, deur di Gouwerneur Wodehouse en di Vrystaatse Regering goedgekeur word.

En daarmé eindig di spulletjiis met di Basutos—ons hoop ver altyd. Hulle is nou Engelse kindertjiis, maar tot nog toe is hulle ni witter en soeter geworde ni.

VIIRDE HOOFSTUK.

DI DIAMANTVELDE.

Hoe di Boere di Grond gekry het.—Hoe di Diamante daar gekry is.—Hoe di Engelse di grond afgeneem het.—Hoe hulle daarvoor Skadevergoeding gegé het.—Latere geskidenis.

Ons behandel di geskidenis van di Diamantvelde ekspres ni net of dit 'n aparte koloni is ni, né ons beskou dit soos dit is, as 'n hoofstuk in di geskidenis van di Vrystaat, al het di Engelse regering dit, voor 'n tyd, op onregvèrdige wyse, in naam van di Grikwas in besit geneem, dit was daarom mar 'n stuk van di Vrystaat.

Mar lat ons di geskidenis nou mooi van vooraf vertel. Dat di Boere 'n deel van di grond (ten minste) van di Grikwas gekoop het, het ons al gesiin. Mar om di ding mooi agter makaar te kry moet ons nou kortweg vertel :— 1. hoe di Boere an di grond gekom het ; 2. hoe di Diamante daar gekry is ; 3. hoe di Engelse di grond afgeneem het, en 4. hoe hulle dit later weer won reg maak.

Ons kan natuurlik ni vertel an wi di Diamandvelde behoor het van di skepping af ni, dis oek ni nodig ni. Ons kan mar 'n goeie 100 jaar agteruit gaan. Daar is 'n boek in di Engelse taal geskrywe, *Adamantia*, deur Kaptein Lindley, daarin kan 'n mens al di dinge mooi siin.

Di stuk grond wat nou eintlik Diamandvelde heet lê an di Westekant van di Vrystaat. Di-grense daarvan is : di Vaalrivier an di Noorde- en Westekant, Riitrievier en Modderrivier an di Ooste- en Suidoostekant, en di Grootrivier an di Suidekant. Vernamelik lê dit tussen Grootrivier en Vaalrivier. Mar wat di Engelse nou noem Grikwaland Wes, daarvan lê 'n groot deel an di Noordekant van Vaalrivier.

Nou di eerste bewoners van di land was Boesmans wat daar rondgetrek het. Naderhand is klompiis Korannas daar kom woon en eindelik Grikwas. Nou dat di Boere di grond gekoop het van Adam Kok het ons al gesiin. En jare het di Boere di grond in hulle besit gehad. 'n Menigte van plase het di Boere daar gekoop in di ses jare tyd toen di Vrystaat onder di Engelse was, en hulle het tot van dag nog di grondbriewe wat di Engelse regering self ver hulle gegé het. En di héle Diamandvelde sou van dag nog Vrystaatse grond gewees hé sonder 'n woord te praat. Mar kyk, wat gebeur nou !

Dit was in 1867 dat 'n Boer, Schalk van Niekerk, van Hoopstad, K. K. bij een van syn bure gaan kuier, toen siin hy dat di kinders met so 'n mooi klippi speul. Hulle moeder siin dat hy dit graag wil hé, en so gé sy dit somar ver hor. 'n Tydji daarna wys hy dit ver 'n handelaar, O'Reilly, en di siin somar dat dit 'n diamant is. Hy koop dit, en stuur dit eers na Grahamstad an Dr. Atherstone, en naderhand na di Kaap na M. Herite, di Franse Konsul, om dit te laat ondersoek. Hulle vind toen dat dit 'n diamant was, en di Koloni was dadelik in rep en roer. Dit was 'n steen van 21 karaat, en di Gouverneur Sir P. Wodehouse, koop dit ver £500. Klompiis mense van Hoopstad, K. K.,

begin toen te soek, en kort daarna kry hulle nog 'n diamant. 'n Derde word opgetel langes Vaalriviir, toen begin hulle weer daar te soek. In 1868 is verskeie diamante opgetel, mar dat 'n grote getal mense na di Diamandveld getrek het, was eers teen di einde van 1869.

In Maart 1869 het hulle di **Ster van Suid Afrika** uit di hande van 'n to'erdokter gekry. Dit was 'n diamant van 83 karaat, wat Skalk van Niekerk in besit kry en weer verkoop het vir £11,500.

Di Grikwa-kaptein **Waterboer** begin nou te vertel dat dit syn grond is.

'n Dokument word nou geskrywe om di saak te onderwerp an di uitspraak van Gouwerneur Wodehouse; mar hy maak daar so min van, dat hy vertrek na Bombaai, in Indië, en di saak net so laat. Of sit hiir altemit wat agter?

Di Vrystaatse regering perbeer verder op allerhande manire om di saak tot 'n vrindskappelike skikking te breng. Mar dis net verniit. Wi sou tog hiiran meer skuld gehad hé as Sourthey en David Arnot?

Di Vrystaatse regering hou nou 'n vergadering met Waterboer en syn Raad by "Nooitgedagt," an di Vaalriviir op 18 Augus, 1870. Klaas Waterboer—(deur wi sou hy tog opgesteek wees? David Arnot seker ni!?)—gaat so weg sonder *ba* of *boe* te sê, en gebruik di Vrystaters ver kwâjongens.

Toen proklameer di Vrystaat Campbell-grond, an di Noordekant van Vaalriviir, as gekogte eiendom van Adam Kok, erfgenaam van Kornelis Kok, in 1861.

Mar nou kom daar 'n menigte mense van di Koloni, en Natal, en van andere lande, na di Diamandveld, en hulle versprei hulle tot "Du Toit's Pan," "Bultfontein," en "Vooruit zigt," in di distrik van Pniel. Di Diamantveld begin nou tot grote voordeel van di Vrystaat te worde. Met di laaste Basuto-oorlog het di Vrystaatse Regering 'n party papiргeld moes uitgé om di onkoste goed te maak, en met di skaarsheid van geld was di papiirtjies al amper niks wèrd ni. Mar nou met di Diamante stroom di geld van alle kante in. Goud en silwer was nou volop.

Di Vrystaatse Regering maak nou ver Oelof Truter daar landros. Nou, hy was lank tyd goudgrawer in Australië, sodat hy goed weet om di Diamandgrawers in orde te hou. Alles was nou voorspoedig; di regering goed; di delwers tevrede; di Vrystaat gelukkig.

Mar kyk nou weer so wat! Ja, di arme Boere! hulle het oek al wat moet ly! en hulle is oek al wat teleurgestel! Klaas Waterboer, kaptein van 'n klompi Grikwas, wat onder langes Vaalriviir gebly het, toen Adam Kok met syn volk vertrek het na Nimandsland, opgehits deur syn agent David Arnot, 'n basterhotnot (deur wi sou *hy* weer opgesteek wees?), stuur 'n memori an di Engelse Regering, en daarin vertel hy: dat di Vrystaat 'n grote stuk van syn grond in besit geneem het, en hy vraag dat di Engelse moet tussenbeie kom en ver hom en syn volk as Britse onderdane anneem.

Nou di Engelse Regering kon dit ni doen ni, sonder Artikel II van di Konvensi van 1854 te verbreek ni. Mar hulle het di Artikel al verbreek met di Basutos, en di tweede keer is altyd gemakkeliker as di eerste.

Generaal Hay was toen net waarnemende Gouwerneur an di Kaap, en hy wag oek ni, mar stel somar Kommissaris an o'er di Diamandgrawers.

By di ankomst van **Gouwerneur Barkly** in 1871—(sou hy syn les eers in England geleer hé, wat hy moes doen as hy hiir kom?)—verskyn daar

dadelik 'n proklamasi op di 27ste Oktober, waarin Waterboer en syn volk tot Engelse onderdane afgeneem word, en verder word daarin gesê dat ni alleen al di Campbell-grond an di Noordkant van Vaalrivier, mar oek al di grond an di Suidenkant van di riviir in 'n reguit lyn van Platberg af tot an Dawids Graf (waar Riitrivier en Modderrivier in makaar loop), en daar van daan af in 'n reguit lyn tot an Rama an di Grootrivier ver Waterboer syn eiendom verklaar word.

En dadelik na di proklamasi stuur Gouverneur Barkly 'n gewapende mag en laat di Diamantvelde in besit neem—en dit in vredestyd!

Was dit met enige sterke nasi gebeur, *oorlog* sou di gevolg gewees hê, en *bloed* alleen sou di belediging kan awfas.

En was dit tot 'n oorlog gekom, dan sou dit net 'n lelike speuletji afgegé hê; want di Boere was nou al 'n bitji sterker en beter gewapen as by Boomplaas, en di laaste Afrikaner wat 'n hart in syn lyf het, uit Transvaal, Koloni, en o'eral son an hulle kant gestaan hê, en al di Diamantrawers, selfs di Engelse, was op hulle hand.

En dit sou oek stellig tot 'n oorlog gekom wees; mar een man het dit teen gehou. Dis Jan Brand. Di hele Vrystaat wou oorlog verklaar. Mar hy hou mar an: "Né, kinders, bedaar my, dit sal wel alles regkom!"

Hy gé toen dadelik orders an Truter om alles onder protes te ruim op di Velde; en di Engelse neem toen besit van alles, en plant di rooi vlag daar.

Huur wil ons daarom amper vra: "Sou dit ni beter gewees hê, as Jan Brand ver Truter gesê het: Blyf, laat hulle jou met geweld uitsit!—en het dan an di ander Mogenhede wat di Vrystaat as bondgenoot erken het, soos di Verenigde State in Amerika, en Pruisse, en Holland, laat weet wat gebeur is, en laat vra wat di Vrystaat nou moet maak?" Mar hulle sê: Jan Brand was slim. Hy het altemit beter geweet!

Een van di redes wat di Engelse Regering naderhand opgegê het, waarom hulle di Diamantvelde ver di Vrystaat afgeneem het is *omdat di Vrystaat ni in staat was om dit te regeer ni*. Dis 'n mooie grap! "Omdat jou wingerd so veul opge dat jy dit ni kan regeer ni, daarom kan ek mar kom en dit afneem!" Dis 'n mooie politiek!

En het di Engelse di Diamandvelde dan beter bestuur as di Vrystaat? Liwe tyd! Net so tevrede as algar was onder di Vrystaat, net so ontevrede was hulle onder di Engelse Regering. Daar was ooproer op ooproer, en storm op storm, so erg dat ou Sir Barkly naderhand di rooibaatjis van di Kaap af het moet stuur om di orde te herstel.

Mar om tot di Vrystaat terug te kom. Op 7 November, 1871, verskyn daar 'n Proklamasi van President Brand, waarin hy plegtig protesteer teen di inbreuk, wat di Engelse Regering gemaak het op di reg van di Vrystaat, deur di Diamantvelde met geweld af te neem. Van di tyd af is di ene belediging na di ander di Vrystaat angedoen. Briwe by mantjiisvol is daar geskrywe deur Jan Brand an Barkly, en deur Barkly an Jan Brand. Mar alles verniit! Later is di saak geskik. Jan Brand was in 1876 in Engeland, en di Engelse regering het an di Vrystaat £90,000 skadevergoeding gegé en 'n kleine verandering in di lyn, en daardeur het hulle erken dat hulle di Diamantvelde op 'n onregvîrdige maniir van di Vrystaat afgeneem het. Vrystaat bo! Jan Brand ver altyd!!

Di Vrystaat het sig daarna regte voorspoedig en vredsaam ontwikkel onder

di bestuur van Jan Brand. In 1888 is hy gesterwe en in 1889 opgevolg deur President Reitz, vroegere Hoofregter van di Vrystaat, 'n ware Afrikaner, met 'n egte Afrikaanse hart, een van di medehelpers om di Afrikaner Bond op te rig en 'n voorstander van di Afrikaanse taal. Hy is in 1893 herkiis, mar ongelukkig was hy lydende an syn gesondheid in 1895. Onder syn bestuur gaan di Vrystaat oek nog altoos vooruit. Onder twé Konvensiis bou di Kolo-ni ver eie rekening di spoorweg van Kolesberg na Viljoensdrif, o'er Bloemfon-tein, dwars deur di Vrystaat na Transvaal toe, iits wat baing bygedra het tot di ontwikkeling van di land. In 1889 het di Vrystaat oek 'n Tolverbond ingegaan met di Koloni. Teeno'er di twespalkerige politiek van Transvaal het di Vrystaat, onder invloed van President Rietz, altoos op 'n vrindskaplike voet gebly met di Kaapkoloni, en samegewerk ver 'n Verenigde Suid Afrika. Mog Reitz lank lewe as President van di Vrystaat !

TRANSVAAL.

EERSTE HOOFSTUK.

ONTSTAAN VAN DI REPUBLIJK.

Dorp gebou.—Salkats verdrywe.—Traktaat gesluit.—Pretorius.—Burgeroorlog.—Keate syn Uitspraak.—Volksraad objekteer.—Goudveld.—Pretorius bedank.—Burgers gekiis.—Vooruitgang.—Goudveld.—Spoorweg.—Kaffer-oorlog.

Soos ons gesiu het, het 'n party van di Boere onder *Potgieter* en andere ni megetrek na Natal ni. Eers het hulle gewoon an di Suidekant en naderhand an di Noordekant van Vaalrivier. Daar het hulle toen 'n dorp gebou an Mooirivier; di dorp het hulle genoem na hulle kommadant of *chef Potgieter*, *Pot-chef-stroom*. Uit dri woorde is di naam dus saamgestel: *Pot* is di eerste sillabe van *Potgieter*, *chef* beteken dat hy hulle kommadant was, en *stroom* is di stroom van Mooirivier. Dis 'n pragtige dorp nou, en lange tyd was dit di hoofstad van Transvaal, totdat nou voor enige jare gelede Pretoria hoofstad geworde is, omdat dit meer in di middel van di Republiek lê.

In 1844 en 1845 trek di Boere daarvandaan weer verder, en bou toen 'n dorp digteby di Selati Goudveld. Di dorp noem hulle *Origstad*, na di Hollander wat syn skip gegé het om goed ver hulle te breng met Smellenkamp. Dit is 'n regte vrugbare plek. Hulle het daar gou huise gebou, tuine gemaak en lemoenbome, ens. geplant. Mar toen kom di koers daar so erg en daar sterf so 'n menigte, dat hulle somar huise en alles moes verlaat en vlug daarvandaan. Daar staan van dag nog murasiis, wat di ou voortrekkers gemaak het.

Toen verdeel di Boere ver hulle in twé parte. Party trek na di Suidekant en bou daar toen di dorp *Lydenburg*, so genoem om al hulle *lyde* wat hulle deurgestaan het. Di ander klomp, onder Hendrik Potgieter, trek Noord-op en bou 'n dorp an *Soutpansberg*. Dit is gebeur van 1845 tot 1847.

Toen Pretorius uit Natal gekom het, trek hy met syn manskap na Magaliisberg, daarom is naderhand di dorp wat daar gebou is *Pretoria* genoem, na ou Pretorius. Syn plaas waar hy op syn oue dage gewoon het lê in di distrik van Pretoria en heet "De Rust van den Oude," en is nog onder di famili Pretorius.

Soos ons gesiu het, het ou Pretorius en syn manskap in 1848 di Vrystaat gehelp teen di Engelse op Boomplaas. Toen het di Engelse Gouverneur mos ver hom vo'lvry verklaar. Mar ver Potgieter het di Engelse in sekere sin erken as hoof van syn party, en vry gelaat om te handel soos hy goed vind.

Omdat di Potgieters en di Pretoriuse toe hulle uit di Koloni getrek het, ni op één plek gaan woon ni, het idereen met syn manskap 'n soort van onafhankelike maatskappy gevorm. Dit was di rede dat, toen hulle naderhand in een land woon, daar twé partye was. En dit het 'n héle tyd geduur en baing moeite gekos eer di twé weer verenig is. En oek naderhand

is dikwils di oue partyskap uitgebreek, een keer was dit so erg dat daar 'n soort van *burgeroorlog* van gekom het.

Mar kon di Boere dan mar so gemakkelik di land bewoon en dorpe bou, ens.? Het hulle dan ni daar met Kaffers te doen gehad ni?—O ja! Di wat nou so lekker woon op plase en dorpe wat di oue Voortrekkers angeleg het, weet weinig met hoe veul moeite, en stryd, en sweet, en trane, en bloed di Voortrekkers di land betaal het!

Di tyd toen di Voortrekkers in di land kom, was di grootste deel van di land in besit van **Salkats**. Di man wat eindlik di eerste di Transvaal ingetrek het was **Trigard** met syn geselskap. Di skrywer van ons Geskidenis het met syn eie oge aan Renosterpoort, distrik Pretoria, 'n boom gesien, waarop di datum uitgesny is toen Trigard met syn geselskap daar gekom het. Di mense daar vertel dat Trigard self dit uitgesny het. Met moeite kan 'n mens dit nog uitmaak wat di datum is,—want di bas van di boom het dit al amper toegegroei. In myn sakboeki het ek di datum opgeteken (ja, waar is di hand nou want dit uitgesny het!). Dit is : 17 Maart, 1837.

Nou di tyd was Salkats baas van di land. Hy was 'n bloedhond. 'n Menigte van di Betjuana-stamme wat daar in di land gewoon het, het hy glad uitgeroei. In party streke van di Transvaal (myn eie oge het dit gesien) kan 'n mens dage vêr ry, dat jy nog di klipmuurtjiis kan siin van di een Kafferbraai langes di ander, algar wat Salkats leeg gemoor het. Grote streke land het hy glad woes gemaak, en di enkele kraale wat hy nog laat o'erblê het, was syn slawe, wat hy op di vreselikste maniir martel. Salkats het kraale gehad tot aan Vaalrivier. Maar hy het, met di meeste van syn volk, diper land-in, Noord-op, gewoon.

Toen di eerste klompi Boere o'er Vaalrivier trek om 'n woonplek te soek, het Salkats spioene uitgestuur om di kans af te loer, en een nag het hulle di Boere onverwags angeval met 'n grote mag, 'n menigte van hulle vé weggerowe en 'n party Boere vermoor. Daarmé is 'n party oorloge teen Salkats begin, wat angehou het totdat Salkats verdrywe was. Salkats was ver di Boere in Transvaal wat Dingaan in Natal was. Hij was di man wat di Boere gedurig angeval het, en di Boere moes ver hulle selwers verdedig. Dis dus laster, dat di Boere aspres di Kaffers daar sou uitgeroei hé. Salkats het hulle uitgeroei, en hy wou di Boere oek algar net so vermoor hé; mar hulle het hom anders geleer!

Na di slag van Boomplaas, toen di Vrystaat onder di Engelse Regering kom, het di meeste Boere na di Transvaal getrek. En toen di Engelse een kant ver Pretorius vo'lvry verklaar, maak di Boere anderkant ver hom Kommandant-Generaal, en hy het Salkats net gou verdrywe tot o'er di Limpopo.

Toen stig di Boere daar weer 'n Republiek ver hulle selwers. Di Engelse siin toen dat dit verniet is om di Boere verder te agtervolg, want hulle *wil* vry wees, en hulle trek mar altyd diper land-in, en hulle het di grote Afrika nog voor hulle, en di Boere gaan liwers veg met leeu en Kaffers as om onder di Engelse te staan. En di Engelse self had toen al meer land as hulle wou hé,

So is daar 'n verdrag gesluit tussen di Engelse Regering en di Transvaalse Boere. Op 3 November, 1851, het di Engelse Gouverneur di Proklamasie waarin hy ver Pretorius vo'lvry verklaar, weer herroep, en in 1852 is di Sandrivier Traktaat gesluit, wat ons nou hiir gé :

“TRAKTAAT MET DI TRANSVAALSE BOERE.

“ Verslag van 'n byeenkoms wat gehou is in di huis van Meneer P. A. Venter, Sandrivier, op Vrydag, 16 Jannewari 1852, tussen Majoor W. Hogge en C. M. Owen, Saakgelastigde van Hare Majesteit di Koningin van Engeland, om di saak an di Oostelike en Noord-Oostelike grense van di Kaapkoloni in orde te breng, an di een kant,—en di vollende gesantskap van di Uitgeweke Boere o'er Vaalrivier an di ander kant :

A. W. J. PRETORIUS, Kommandant-Generaal,
 H. S. LOMBAARD, Landros,
 W. F. JOUBERT, Kommandant-Generaal,
 G. J. KRUGER, Kommandant,
 J. W. GROBBELAAR, Raadslid,
 P. E. SCHOLTZ,
 P. G. WOLMARANS, Ouderling,
 J. A. VAN ASWEGEN, Veldkornet,
 F. J. BOTES, "
 W. J. S. BASSON, "
 J. P. FURSTENBERG, "
 J. H. GROBBELAAR,
 J. P. PRETORIUS,
 J. M. LEHMAN,
 P. SCHUTTE,
 J. C. KLOPPERS.

“1. Di Saakgelastigde waarborg in di volste sin, uit naam van di Engelse Regering an di Uitgeweke Boere o'erkant Vaalrivier, di reg om hulle eie sake te bestuur, en 'n eie regering te hê, sonder enige tussenkoms van di kant van di Engelse Regering, en dat gesegde (Engelse) Regering nooit in di land an di Noordekant van Vaalrivier sal intring ni, met di verdere versekering, dat dit di vurigste wens van di Britse Regering is om di vrede te bevorder, vrye handel en vrindskappelike omgang te hê met di Boere wat nou daar woon, en met di wat nog daar sal kom woon ; mar dat di akkoord om ni vyandig in te dring ni (non-interventie) verbindend is ver albei partye.

“2. Alle verskille wat later mag ontstaan o'er di regte betekenis van di woorde “di Vaalrivier,” so vîr dit betrekking het op di lyn van di o'ersprong van di rivier o'er di Drakensberge, sal bepaal en geregel worde deur skeidsregters van weerskante te benoem.

“3. Di Saakgelastigde van H. M. di Koningin vernitig hiirby alle verbintenis, welke oek en met wi oek van di swart nasiis dit mag wees, an di Noordekant van Vaalrivier.

“4. Dit is besluit, dat gen slawehandel is of sal worde toegelaat of gedrywe deur di uitgeweke Boere an di noordekant van Vaalrivier.

“5. An handelaars en reisigers, an albei kante van di Vaalrivier, word alle gemak en vryheid verseker ; mar alle wagens wat met ammunisi en wapens gelaai is, en van di Suidekant van Vaalrivier kom, moet voorsien wees vaa 'n sertifikaat, geteken deur 'n Britse Regeringspersoon of 'n ander ambtenaar, wat daartoe wettig bevoeg is, en waarin di hoeveelheid van di artikels wat in di wagens is moet opgegeë worde an di Regeringspersoon wat di naaste woon

an di Noordekant van Vaalrivier, en di moet in so'n geval handel vollens di wette van di Uitgeweke Boere.

“ 6. Dit is besluit, dat gen Britse owerheid di Uitgeweke Boere mag hinder om hulle ammunisi te koop in di Engelse koloniis of besittings in Suid Afrika, op watter plek oek, en dit is bepaald dat alle handel in ammunisi met di inlandse stamme, met toestemming van albei kante, sowel van di Engelse Regering as van di Uitgeweke Boere, an albei kante van Vaalrivier verbied sal wees.

7. Dit is besluit dat alle skelms of ander skuldige persone, wat di regterlike mag sou wil ontvlug an di o'erkant van di Vaalrivier, na albei kante uitgelewer sal worde as daarom gevraag word en dat di Engelse Geregshewe net sowel as di van di Boere, an albei kante, sal opestaan ver alle wettige prosesse, en dat dagvarings ver getuige deur albei regerings sal ondersteun worde, om di getuige as dit gevorder word te laat verskyn.—

“ 8. Dit is besluit, dat huweliks-sertifikate wat di Regering van di Uitgeweke Boere uitgé geldig en voldoende sal wees, om di kinders wat uit sulke huwelikke gebore is reg te gé op hulle erfpossijs wat hulle in enige Engelse koloni of besitting in Suid Afrika moet ontvang.

“ 9. Dit is besluit, dat elkeen wat vaste eiendom het op di Engelse grondgebiid, di reg en di mag sal hê om syn grond te verkoop en frank en vry o'erkant Vaalrivier te gaan woon, en omgekeerd net so; mar dit is ni geldig ver misdadigers of skuldenaars, sonder dat in di betaling van hulle wettige skulde sal voorsien wees.

“ Gedoen en geteken an di Sandrivier, op di genoemde plek, op di 17de Jannewari 1852.” Geteken deur di persone bove genoem.

Di Traktaat is deur di Volksraad, op Rustenburg 16 Maart, 1852, goedgekeur, en an di Engelse kant bekrachtig deur di Gouwerneur Georg Cathcart nit naam van di Koningin.

Di Traktaat het di Engelse Regering oek verbreek: Art. 3, met di Diamandvelde het hulle 'n hele stuk grond o'er Vaalrivier oek bygetrek, en dit deur bondgenootskap met stamme wat daar woon. En dan Art. 6, deur di duisende van geweers wat hulle gedurig an di Kaffers verkoop.

Na di dood van ou Pretorius werd syn seun President van di Transvaal In 1860 is hy verkiis tot President van di Vrystaat, nadat Boshof bedank het. Hij neem dit an. Toen breek daar in di Transvaal 'n grote onenigheid uit tussen di twé party; Schoeman was an di hoof van di een party, en Paul Kruger van di ander party. Hoewel dit gen *bloedige* oorlog was ni, want daar het mar min bloed gestroom, tog was dit 'n grote nadeel ver di land; want di hoerdery is daardeur baing agteruit gegaan.

Naderhand is di vrede weer herstel, en **Pretorius** is weer teruggekom as President van Transvaal. Hy had veul te doen met di Kafferstamme rondom, so dat dit ni huis syn skuld is, dat hy ni veul gedoen het tot verbetering en beskawing ni. Hy kon ni.

Op 1 Maart, 1871, het hy met di Gouwerneur Barkly en met di Kaptein van di Batlapins 'n akkoord gemaak. Daar was verskil o'er 'n stuk grond onder langs Vaalrivier. Di kaptein sê dit hoort an hom. En Pretorius (onversigtig genoeg!) stem toe, dat di Engelse Gouwerneur van Natal sou skeidsregter wees om uitspraak te doen wi reg het.

Op 17 Oktober, 1871, doen Gouverneur Keate uitspraak dat di grond an di Kaptein behoort, en so word di héle distrik van Bloemhof van di Transvaal afgesny. Mar di Volksraad protesteer toen daarteen ; want Pretorius het dit so mar op syn eie houtji gedoen, sonder toestemming van di Volksraad, en teen di Grondwet van di Republiek. Hy het daar gen reg toe gehad ni.

Daarop bedank Pretorius, en **Burgers**, 'n Predikant van Hanover, word toen verkiis. In syn tyd is di land vooruit gekom. Dis gedeeltelik an di tyd toe te skrywe. Met di Diamandvelde, hoewel di Engelse dit afgeneem het, het Transvaal en Vrystaat tog daarom mar di beste gevaar. Toen had di Boere 'n mark ver hulle produkte. Di Vrystaat versiin di Diamantveld. veral van *vlees*, en di Transvaal van *brood* en groente, en tabak, ens. So kom daar geld in, en so moes albei opkom.

Mar dan Burgers self, hy was 'n lewendige kerel. Toen hy daar kom was di land vol van papiргeld, en di was amper nik wêrd ni. Hy leen toen by een van di Kaapse Banke £60,000, en verbrand di papiргeld.

Toen is di Goudveld ontdek. En toen was Burgers na Europa, en in Holland het hy geld geleent om 'n spoorweg te laat maak na Delagoabaai, en met di Portugése Regering het hy 'n traktaat gesluit, sodat di Transvaal vrye handel het daar an di Baai. Mar van di héle skema is nik gekom ni.

Want net soos hulle begin met di spoorweg, nou kom di arme land in oorlog met di Kaffers. Di duisende van geweers wat di Engelse an di Kaffers verkoop het !—het di Kaffers betaal met *geld*, en di Boere dit moes weer betaal met *bloed*.

TWEDE HOOFSTUK.

DI ANHEGTING VAN TRANSVAAL.

Redes van di Anhegting.—Eerste Deputasi na Engeland.—Twéde Deputasi na Engeland.—Mislukking.

In 1877 annekeer Seur **Theop. Shepstone** di Transvaal as Britse Koloni Syn redes daarvoor gé hy op in syn proklamasi : 1) Dat di Boere hulle staat ni selwers kan bestir ni; 2) Dat hulle di Sand-riviir-Konvensi verbreek het; 3) Dat hulle deur Sekukuni sou o'erwen geworde wees as di Engelse Regering ni tussen-beie gekom het.

Watter fraaie redes ! No. 1 is so ongegrond, dat dit gen rede is ni. No. 2 is net so pap as di eerste. Ni een keer, mar seker tiin het di Engelse di Sandrivier Konvensi verbreek, soos ons al angetoon het. Hoe dit deur di Boere o'ertré is weet ons ni. No. 3 is di slegste rede van almal. Nadat di Boere al ver Sekukuni o'erwen het, kom mnre. Shepstone, en sê dat hulle Sekukuni ni kan verdrywe ni. Di anhegting van Transvaal-deur hom is ongeëwen-aard, selfs in di geskidenis van Engelse bedrigery.

Di Transvaal was toen 'n Engelse Koloni. Burgers, wat in di tyd President was, verlaat di land en di Engelse vlag word in Transvaal opgetrek. Di Boere was meteen kwaad en wou di anhegting vernitig hê. Hulle kiis 'n deputasi om ver Lord **Carnarvon**, wat toen Sekretaris van Koloniis was, te ontmoet in England. Een van hulle was di teenwoordige President van Transvaal, **Paul Kruger**. Mar voordat di deputasi ver Graaf Carnarvon kon te spreek kry, had hy 'n onderhoud met Sir Theop. Shepstone, wat hom alle soorte onwaarhede wysmaak. So was di deputasi heeltemal 'n mislukking, en Engeland hou di Transvaal.

In 1878 word besluit 'n twéde deputasi na England te stuur, o'er diselfde affére. Di lede van di deputasi was mnre. Paul Kruger, Piet. Joubert, en W. Bok. Di deputasi het getrag om hulle werk so goed as hulle kan te doen, mar was net so 'n mislukking soos di vorige.

Dat di eerste Deputasi, wat bestaan het uit Dr. Jorisse en Mnre. Paul (later President) Kruger, geld angeneem het van di Engelse Minister, en somar terug kom, sonder eers na andere mo'endhede te gaan, vollens hulle opdrag ;— dat President Burgers onder Engelse pensioen afgetre het, en met di pensioen en al 'n akelige einde gehad het ;—is donkere bladsjé, wat ons liwers versegel, daar dit net so min ver ons as ver di Engelse tot eer versterk.

DERDE HOOFSTUK.

DI TRANSVAALSE VRYHEIDSOORLOG.

Di Boere was ni lank onderdanig ni ; hulle gé kennis an hulle landoste dat hulle di belastings sal betaal, onder voorwaarde : "dat dit in di kwitansiis sal vermeld worde, dat di geldé *onder proes* betaal word." Dit word deur di Landdros van Potchefstroom geweier. Kort daarna word 'n mnr. P. Bezuidenhout gedagvaar ver di betaling van £27 agterstallige belasting. Bezuidenhout was gewillig di geld onder protes te betaal, en ni anders ni.

Di Landdros neem toen syn wa in besit, om verkoop te worde deur di Balju in naam van di kroon. Di Boere besluit om dit ni toe te laat ni, en hulle verwyder di Balju van di wa af toen hy dit wou verkoop. Di daad word toen as openlike rebelli beskon, en 400 soldate word afgestuur om ver **Cronje**, di voorman van di boere daar, Bezuidenhout, en andere te gaan vang. Di héle land was in opstand. Hulle (di Boere) besluit om op 8 Desember 'n Byeenkoms by **Paardekraal** te hou om di gebeurde te o'erwege.

Sir Owen Lanyon, wat di Engelse Gouverneur in Transvaal was, was in honderde moeilikhede. By Paardekraal het di Boere 'n menigte stene by makaar gestawel, tot 'n gedenkteken van hulle Byeenkoms daar, waar besluit word om makaar getrou bytestaan in di stryd ver onafhankelikheid.

Op di 16de Desember, di dag waarop di Boere Dingaan in Natal verslaan het, word di Transvaalse vlag weer opgeheys, wat $3\frac{1}{2}$ jare ni gewaai het ni. Di dag word nou nog gevii as onafhankelikheidsdag.

Di stryd het by Potchefstroom begin, waar di Volksraad di Proklamasi van onafhankelikheid laat druk het, en meteen het P. Cronje met 400 man na di plek gegaan, om di mense te beskerm, wat di Proklamasi moes druk. Kolonel **Winsloe** kom oek toen met 'n Engelse mag na Potchefstroom, om di opstand van di boere te onderdruk. Clarke, die Engelse resident in Potchefstroom, gé an Cronje kennis dat hy hulle swaar sal straf as hulle di Proklamasi laat druk, mar Cronje steur hom ni daar an ni, en toen begin di geskiit van di kamp van Winsloe. Nadat baing dage geveg is, moes di Engelse ver hulle o'ergé an di Boere. Dit was hulle eerste o'erwinning.

Kolonel **Anstruther** word van Lydenburg gestuur om di Engelse mag op Pretoria te versterk. Di mag van di Boere was ni so groot ni. Kommandant **Frans Joubert** ontmoet toen di Engelse Kolonel by **Bronhorstspruit**, waar di Engelse verloor. An di kant van di Boere word net twé man gedood, terwyl van di Engelse 65 man geval het.

Generaal **Colley** word nou van Natal gestuur met 1400 man. Di le'er van di Boere het mar bestaan uit omtrent 1500 man. Toen hy **Langnek** wou o'ergaan ontmoet hy ver **Piet Joubert**, Kommandant Generaal van di Boere. 'n Geveg was di gevolg, en di o'erwinning was an di kant van di Boere. 14 Boere het gesneuwel, terwyl 76 van di Engelse geval is. Di Boere hoor nou dat 'n groot le'er in antog is van Natal om ver Colley te kom help. Hulle stuur daarom ver Veg-Generaal **Nikolaas Smit** om di nuwe le'er te gaan keer. Met omtrent 200 man trek hy o'er di Drakensberge, mar Colley het dit agter gekom. Hy kry Smit by **Ingogo-rivier**, waar 'n

slag gelewer word. Di o'erwinning was weer aan di kant van di Boere. 67 word gedood, en 139 gekwes van Colley syn soldate en Colley moes met di o'er-skiit vlug by nag. 8 van di Boere is toen oek gesneuwel.

Nou kom ons by **Amajuba**. Colley het in di nag al syn kanonne en syn héle le'er op di berg laat breng. Di ander dag sou hy di boere plat skiit Mar wi sê! Di boere bestorm di kop di ander dag van dri plekke, en dit was oek ni lang, of Colley was 'n lyk en di Transvalers het di Skotte en Ire van di kop afgejâ. Van di kant van di Engelse is 90 man gedood, en 'n menigte gewond. Van di kant van di Boere is net een man gevallen, syn naam was Johannes Becker. Di o'erwinning van di Boere was volkome. God was aan hul sy.

Sir Evelyn Wood volg Generaal Colley op as Generaal. Deur di bemiddeling van President Brand van di Vrystaat, is Joubert en Wood in 'n onderhandeling gekom. Daar word besluit vrede te maak, en di saak in hande te stel van 'n Koninklike Kommissie, wat bestaan het uit di Gouverneur Sir H. Robinson, Generaal Wood, en Sir Henri de Villiers, Hoofregter van di Kaapkoloni. Di Kommissie sit op Pretoria van 13 Juli tot 3 Augus, waar hulle werk besluit word met di ondertekening van di Pretoria Konvensi.

In di Konvensi kry di boere wel hulle land terug, naар Transvaal blyf onder Britse Susereiniteit, met allerhande beswarende bepalings. Daarom stuur di Volksraad in 1883 'n Deputasi na Europa, bestaande uit President Kruger, Generaal Smit en Ds. S. J. du Toit, wat toen daar Superintendent van Onderwys was. Hulle sluit op 27 Februarie 1884 di Londense Konvensi, waarin Transvaal syn volle onafhankelikheid terug kry en 'n grote deel van di skuld kwyt geskelde word. Daarna gaan hulle na Holland, België, Frankryk, Portugal en Duitsland; oral word hulle goed ontvang en met al di mogendhede sluit hulle Traktate van Vriendskap en Koophandel.

Na di terugkeer van di Deputasi kom di woelinge op di Westelike grens waarvan ons elders vertel het. In 1884 en 1885 was di Republiek in di grootste geldnood. Di boere kon hulle belastings nie betaal nie. Di hele begroting was toen mar £300,000, en £80,000 rekognisi alleen was agterstallig. Di Regering moes geldleen teen hoge rentekoers om di ambtenare te kon betaal. Toen kom daar meteen 'n onverwagte uitkoms. Eers werd in 1885 di Barbertonse en in 1886 di Witwatersrandse goudvelde ontdek. Nou stroom daar 'n nuwe bevolking in wat geld en handel in di land bring.

Di Transvaal floreer nou. Di Spoorwege van di Kaap, Delagoa en Natal werd voltooi. President Kruger is twemaal herkiis. Di Wetgewing is gesplits in eerste en tweede Volksraad. Net mar onder leiding van sekere Hollander raadsmanne werk di Transvaalse Regering ver 'n Verdeelde in plaas van 'n Verenigde Suid Afrika, en di tussenkom en opoffering van di Koloni, toen hulle in nood en druk was, met di Anhegting en Oorlog, vergeld hulle met di ergste ondank, terwyl hulle vry na Natal, wat ver hulle in di ongeluk gedompel het.

Tog bly Koloni en Vrystaat werk ver 'n Verenigde Suid Afrika.

* BYLAGE. *

[BYLAGE I.]

I. Lys van Kommandeurs en Gouwerneurs van di Kaap Koloni.

Jan van Riebeek, Kommandeur ...	1652-'62	General Craig, Eerste Eng. Gouwerneur ...	1795-'97
Zacharias Wagenaar, Kommandeur ...	1662-'66	Graaf Macartney, Gouw.	1797-'98
Cornelis van Quaelberg, Kommandeur ...	1666-'68	George Yonge "	1799-1801
Jacob Borghorst, Kommandeur ...	1668-'70	Jan Janssens "	1803-1806
Pieter Hackius, Kommandeur ...	1670-'71	Du Pré, Graaf van Caledon Gouwerneur ...	1807-'11
Isbrand Goske, Kommandeur ...	1672-'76	Sir John Cradock, Gouw.	1811-'13
Johan Bax, Kommandeur	1676-'78	Lord Charles Somerset, Gouwerneur ...	1814-'26
Simon van der Stell, Eerste Gouwerneur ...	1679-'99	Sir Lowry Cole, Gouw.	1828-'33
Willem A. van der Stell, Gouwerneur ...	1699-1707	" Benjamin Durban, Gouwerneur ...	1834-'38
Louis van Assenburgh, Gouwerneur ...	1708-'11	" George Napier, Gouw.	1838-'44
Pasques de Chavonnes, Gouwerneur ...	1714-'24	" Peregrine Maitland, Gouwerneur ...	1844-'47
Pieter G. v. Noodt, Gouw.	1727-'29	" Henry Pottinger, Gouwerneur ...	1847-
Jan de la Fontarine "	1730-'37	" Harry Smith, Gouw.	1847-'52
Adriaan van Keroel "	1737-1737	" George Cathcart, Gouwerneur ...	1852-'54
Hendrik Swellengrebel, Gouwerneur ...	1739-1751	" George Grey, Gouw.	1854-'61
Ryk Tulbagh, Gouwerneur	1751-'71	" Philip Wodehouse, Gouwerneur ...	1861-'70
Joachim van Plettenberg, Gouwerneur ...	1771-'85	" Henry Barkley, Gouw.	1870-'77
Cornelis van de Graaff, Gouwerneur ...	1785-'91	" Bartle Frere "	1877-'80
Abraham Sluysken, Gouw.	1793-'95	" Hercules Robinson, Gouwerneur ...	1880-'89
		" Henry Loch, Gouw.	1889-'95
		" Hercules Robinson, Gouwerneur ...	1895-

[BYLAGE II.]

II. Presidente van di Oranje Vrystaat.

Jos. P. Hoffman	... 1854-'55	J. H. Brand	1864-'88
J. N. Boshoff	... 1855-'59	F. W. Reitz	1889-
M. W. Pretorius	... 1860-'63			

[BYLAGE III.]

III. Presidente van di Transvaal.

a) GENERAALS.

Andries Pretorius	...	M. W. Pretorius	...
b) PRESIDENTE.			
M. W. Pretorius	1857-'60	T. F. Burgers V.D.M. ...	1871-'82
M. W. Pretorius	1864-'71	S. J. P. Kruger... ...	1882-

[BYLAGE IV.]

IV. Gouwerneurs van Natal.

Mnr. Martin West, Luitenant Gouwerneur ...	1848-'50	Lord Wolseley, Luitenant Gouwerneur ...	1874-'57
Sir B. Pine Luitenant Gouwerneur ...	1850-'56	Sir Henry Bulwer Luitenant Gouwerneur ...	1875-
Colonel Maclean, Luitenant Gouwerneur ...	1856-'67	Sir George Pommeroy Colley Luitenant Gouw.	1880-
Mnr. Keate, Luitenant, Gouwerneur ...	1867-'73	Sir Charles Mitchell Gouwerneur ...	1881-'93
Sir B. Pine, Luitenant Gouwerneur ...	1873-	Sir Hely Hutchinson Gouwerneur ...	1893-

[BYLAGE V.]

V. Jaargetalle van vername gebeurtenisse in di Geskiedenis van S. Afrika.

Diaz ondek di Kaap ...	1486	Di "Ediet van Nantes"	1598
Vasco da Gama seil om di Kaap na Indië ...	1497	Vergaan van di "Haarlem"	1648
Antonie da Saldanha in Tafelbaai	1503	Jan van Riebeek kom an in di K. K. ...	1652
D'Almeida's Geveg met di Hottentots	1510	Jan Wintervogel's On-dekkinge	1655
J. Lancaster met di Eng. vloot hiir	1591	Eerste grond an burgers uitgegeé	1657
Cornelis Houtman met Hol. skepe hiir ...	1595	Eerste negers-slawe ingevoer	1657
Joris van Spilbergen hiir angekom	1601	Di Franse an di Kaap ...	1666
Oos Indise Maatskap- pij gestig	1602	Di Kasteel "De Goede Hoop" begin ...	1666

Di Kasteel aan di Kaap gebouw	1672	Stigting van di Z. Afr. Weeshuis	1815
Land van di Hottentots gekoop	1672	Slag bij Amalinda	1818
Di Koperberge in Nama-kwaland ondek	1685	Tweede Kafferoorlog	1819
Di "Edict van Nantes" herroep	1685	Ankoms van di Engelse Setlaars	1820
Ankoms van di Huge-note	1688	Di Pers moeilikhede	1824
Eerste aardbewing gevoel in Zuid A.	1695	Raadgewende Vergadering angestel	1825
Klagte teen Willem van der Stel	1705	Ordinansi No. 50. Hottentots kry vrijheid	1828
Di Gamtoos riviir di oostelike grens van di K. K.	1737	Derde Kafferoorlog	1834-'35
Hollanse Ondekkings-tog in Algoa Baai	1754	Dood van Matiwana	1828
Prag en Praal wette	1755	Wetgevende Vergadering angestel	1834
Vergaan vandi "Doddington"	1755	Trek van di Boere	1833-'36
Dood van Woltemade	1773	Glenelg Ordinansi,	1836
Col. Gordon ondek Oranje Rivier	1778	Piet Retief, en andere Boere vermoor	1838
Van der Kemp en Kicherer hir angekom	1779	Vrijmaking van di Slawe Natal 'n Britse Koloni verklaard	1838
Groot Visrivier di Oostelike grens van di K. K.	1780	Di Oorlog van di Byl (4de Kafferoorlog)	1843
Kaap deur di Engelse bedreig	1781	Di slag by Boomplaas	1846
Vergaan van di "Gros-venor"	1782	Anti Bandite Agitasi	1848
Heldedaad van Staringh	1782	Vyfde Kafferoorlog	1849
Opstand in Graaff Reinet en Swellendam	1795	O'ergaaf van Sandilli	1850-'53
Di Kaap deur di Engelse geneem	1795	Sir Geo. Cathcart na di Binneland	1853
Poginge om di Kaap weer te kry	1796	Slag by Beréa	1855
Vrede van Amiens	1802	Uithalder gesterwe	1865
Dood van Tjaart van der Walt	1802	Vergaan van di "Birkenhead"	1852
Kaap an di Bataafse Rep. o'ergeege	1803	Zand Riviir Konvensi	1852
Slag by Blouberg	1806	Di Vrystaat 'n vry'e Republiek verklaar	1854
Di laaste Frans an di Kaap gepraat	1724	Di Eerste Kaapse Parlement	1854
Tog van Colonel Collins na di Noorde	1809	Natal 'n Afhankelike Koloni verklaard	1856
Di eerste Kafferoorlog	1811	Di Kaffers vermoor hulle vé	1857
Slagtersnek. Opstand van Bezuidenhout	1815	Ondeckking van di diamante...	1867
Congres van Vienna; England behou di Kaap	1815	Basotoes deur di Vrystaat o'erwen	1868
		Verantwoordelik Bestuur an di Kaap	1872
		Di Langalibalele affère	1874
		Sesde Kafferoorlog	1877
		Oorlog van di Gewere	1880
		Eerste Spoorweg in di Kaap Koloni angelè	1859
		Eerste Telegraaflyn angelè	1860
		Anneksasi van di Transvaal...	1877

Griekwaland an di Koloni angeheg	1880	Sir Charles Warren syn Ekspedisi	1885
Di Transvaalse Vryheids- oorlog	1881	Goud ontdek in Transvaal	1886
Doedvan Cetywayo ...	1884	Matabeleland ingenomen	1894
		Dalagoa Spoorweg geopen	1895

VI. TANCRED O'ER DI KAFFEROORLOG VAN 1846.

In di geskidenis self het ons net 'n verhaal gegé van di Kafferoorloge, sonder enige anmerkings daarby. Dit het ons expres laat bly ver 'n aparte Bijlage. Di verhaal wat ons gegé het is ver di grootste gedeelte o'ergeneem uit Engelse skrywers; di het natuurlik alles in di beste von'e gelé. En ons plan was om in di Bijlage an te wys: *wat 'n ramp di Kafferoorloge ver ons Koloni was;—hoe koel di Engelse regering hulle daarin gedra het;—wat 'n ongelukkige stelsel dit is om Gouverneurs weg te roep in di middel van oorlog;—hoe dom dit was om 'n Kaffer-polis te vorm om Kaffers te bedwing;—hoe onnosel om Trakteet met wilde Kaffer-kapteins te sluit en dan daarop te raken; ens.*

Mar dis dinge wat di meeste Afrikaners weet en by verder nadenk self kan insien. Daarom sal ons liver ons lesers verplaas in di middel van één van di oorloge, om hulle di ware toedrag van sake beter te leer ken. Ons het ons lesers 'n beschrywing gegé van di oorlog van 1846, soos ons dit lees in geskidenisse wat Engelse geskrywe het van di Koloni. Laat ons nou nog 'n nittreksel gé van di beschrywing van 'n oog- en oorgetue van diselfde oorlog. Dan kan di leser self di vergelyking maak, en di gevolgtrekking daaruit aflei.

Di nittreksel is geneem uit 'n kleine boeki, getitel: "BRIEVEN AAN SIR PEREGRINE MAITLAND, K.C.B., ENZ., GOVERNEUR VAN DE KOLONIE DE KAAP DE GOEDE HOOP, OVER DEN TEGENWOORDIGEN KAFFEROORLOG, DOOR AUG. JOS. TANCRED, D.D." Di "Brieven" is eers gedruk in di *Zuid Afrikaan*, en toen naderhand by makaar in 'n boeki gedruk.

Di nittreksels is ordentelik lank. Mar di skrywer kan ni help ni; syn hart het al te lekker gekry toen hy dit gelees het, en hy wil hoop dat dit di hart van elke Afrikaner sal goed doen om dit weer te lees. Sulke klinie boekius verslinger so gou en dis tog jammer. Dan, 'n oue spreekwoord sè; "an één strooitji kan 'n mens di rigting van di héle storm siń;" so is dit oek hiir. As ons in di een oorlog goed tuis is, dan sal ons beter o'er al di ander kan oordeel, en 'n beter insig kry in di handelwys van di Engelse regering van di dag af.

Di skrywer is self 'n Engelsman, eindlik 'n Ier van afkoms. Hy het lat r in di Parlement oek gesit, en nimand ontsiin ni. Dis te wens dat ons meer sulke manne hiir gehad het. Di doel van syn "Brieven" gé hy self op:—"Mijn doel in het schrijven dezer aanteekeningen was, om de aandacht der menschlievenden te vestigen op de vele rampen welke onder mijne eigene opmerking voorgevalLEN zijn, en welke niemand alhier ontKENnen kan, omdat ze daadzaken zijn, maar welke in Engeland.....jammerlijk verdraaid voorgesteld worden" ...

"Indien het volk dezer Kolonie verplaatst werd naar het Moederland (Engeland) en een tiende moest verduren van hetgeen men alhier te verduren heeft, zoude het Ministerie zich dadelijk bijveren om spoedig herstel aan te brengen; en deszelfs klagten zouden gehoord worden door het geheele rijk, van de witte rotsen van Dover tot aan de bevende klip van Lands End. Eene onverschrokken en onafhankelike drukpers zoude deszelfs lang-verdragen

lijden voorstaan, en het publiek gevoel zoude de slapenden en onverschilligen opwekken tot krachtdadige en heilzame maatregelen. Horatius zegt, dat het klimaat onze geneigdheden niet verandert (*coelum non animum mutat*); maar voor de eerste maal ben ik geneigd te denken, dat eene Afrikaansche zou invloed gehad heeft op de stoute zonen van Brittanie, hunne krachten verzwakt, en hen herschapen heeft in inlandsche planten op eenen Lybischen grond. Uwe Excellentie moet weten dat zij anders de vreemde gebeurtenissen welke dagelijks rondom hen voorvalLEN, met zoo veel lauwheid niet konden verdragen. Onlangs plaats gehad hebbende bloedige tooneelen moeten versch in het geheugen uwer Excellentie zijn, tenzij uwe dagen den tijd van nuttigheid door den Psalmdichter (Ps. 90 : 10) aangeduid, te boven zijn gegaan. Een tiental jaren is nauwelijks vervlogen sedert een schok gevoeld werd door den woesten inval welke de pogingen der Kolonie verlamde en hare sterkte nederwierp. Zonder hulp van het Gouvernement—in Engeland verkeerd voorgesteld—en oprijzende uit de assche veroorzaakt door eenen duivelschen brand, had zij begonnen hare zwakheid af te leggen en nieuwe kracht te verzamelen, toen Kaffer-woestheid dezelve wederom overstroomde en ginds en herwaarts een tooneel van vernieling en ondergang aanrichtte. Het vereischt een bekwamer pen dan de mijne om de verschrikkelijke rampen van ons gevallen land te beschrijven.

“Het wee trof moeders die hare zuigelingen bevende aan de borst drukten, en maagden die door den roekelozen barbaar beangstigd, vlugtten met geschreeuw en los hangende haren naar het naaste toevluchtsoord! De grijsaard, door lengte van dagen uitgeput, beweent zijn verslagen jongeling; en weduwe en wees weenen over het verlies van den steun hunner respectieve (betrekkelijke) ouderdommen, zoo vroegtijdig gevallen.

“Dit is geene OVERDRIVING, Sir, noch staat zulks eenigzins gelijk met de daadzaken. Ik ben getuige van alles geweest, hoewel ik geen voorname rol mogt gespeeld hebben. Ik laat dit over aan diegenen, die ongelukkig met weinig moed en beleid onwillig zijn te vechten, maar zich verheugen in demonstratien (vertoonings). (Dis 'n steek onder di water).

“Maar, om tot de zaak terug te keeren. Honderde huisgezinnen zijn zonder woningen en lijden gebrek. De barbaar (kaffer) heeft hun gezaaide en hunne huizen verbrand, en al hun vee weggevoerd, en van vergelijkelijken overvloed zijn zij gedwongen als bedelaars te verschijnen voor een collegie (raad) van onderstand. Voorzeker moet het steenhen hart in droefheid smelten bij het verhaal van zoodanige treurtooneelen, welke reeds lang konden zijn voorkomen, en waartegen het Gouvernement herhaaldelijk gewaarschuwd is.....

“Te midden van al die treurtooneelen zij het mij vergund Uwe Excellentie te vragen, wat er is om ons voor het tegenwoordige of in het toekomende te vertrousten of te bemoedigen? Voorzeker niets uit het voorledene. Wat in dwaasheid begonnen is, en met dwaasheid voortgezet wordt, voorspelt niets gunstigs. Werkelooseheid heeft gedurende de laaste drie maanden (di Briwe is geskrywe van 11 Augus tot 26 September, 1846), onder al de strijdlkrachten geheerscht. Voorzichtigheid en voorzorg, bedachtzaamheid en gezond oordeel schijnen geweken te zijn..... De vijand is in het veld, en het land verwoest. Elken dag hooren wij dat honderde stuks vee weggevoerd worden, niettegenstaande al onze versterkingen; terwijl plaatsen waar sterke posten behooren opgerigt te worden, geheel onbescherm'd gelaten worden. De magt dezer stad (Grahamstad) wordt dikwijs uitgezonden ter vervolging van den vijand, die gezegd wordt 10 of 20 mijlen verder af te zijn, en daar komende is hij nergens te vinden, als of de looze (listige) kaffer met zijnen buit wachten zoude om zich aan zijne vervolgers in handen te stellen. Sedert den tijd dat de strijdlkrachten ongelukkig en dwaaselijk naar des vijands land gevoerd zijn, tot op het tegenwoordig oogenblik, worden onze gemoeideren bestormd en ons verstand ontstelt door eene opvolging van rampen. Op een oogenblik aanschou-

wen wij den fellen brand.....Op eenen anderen tijd hooren wij van verwoesting en slagting..... Wij hooren nu van een gevallen echtgenoot, en wij zien de weduwe zijn bleek gelaat met hare heete tranen besproeijen—en het gejammer der wees over den ouder is voor onze ooren niets vreemds

“Maar, te midden van al ons lijden, en onze verliezen, stilstand van handel, gebrek aan werk, de bovenmatige duurte van levensmiddelen, en ons onvermogen dezelve te bekomen, heeft niets onze harten dieper gewond, dan de inbreuk op, en de schending van onze vrijheden. Ik bedoel de mishandeling onzen burgers aangedaan, en vooral den zoon der arme wed. Smith van Albanie. De taal is te arm aan woorden om mijne verontwaardiging genoegzaam uit te drukken over zulk eene daad. Ik, als Engelschman, protesteer tegen zulke maatregelen. (Dis jammer dat ons ni in staat is om 'n duidelike beskrywing van di gebeurtenis an ons lesers te gé ni. Tancred sê daar verder nijs van, en ander Engelse skrywers sal wel oppas dat hulle sulke dade ni opteken ni).

No 2, Grahams-stad, 15, Aug., 1846,

“Sir!—Niet langer misleid door woorden, laten wij trachten door zaken te spreken. Er zijn zoo vele gewigtige omstandigheden te verhalen, dat ik, op den drempel van mijn verhaal, Uwe Excellentie smeeken moet mij geduldig aan te hooren. Veronderstel voor geen oogenblik, Sir, dat ik voornemens ben blaam te werpen op uw personeel bestuur. Verre zij het van mij. Ik zal pogen de blaam op de regte schouders te leggen.

“Ik kan Uwe Excellentie niet verder terug voeren dan het begin van het jaar 1842, toen ik in deze Kolonie aanlandde. Sedert dat tijdstip is deze (Oostelike) provincie immer beroerd en in beweging geweest. Haar bloei is dikwijls verijdeld en vertraagd geworden. Verscheidene ongetergde overschrijdingen zijn gedaan op de boeren van alle soorten. De Afrikanen, eenen langen tijd gekweld en getergd door het kwaad hun door de kaffers berokkend, besloten die grieven te herstellen, welke het Gouvernement met minachting behandelde, en waartvan hetzelfe met onverschilligheid het oog wendde. Wat was het gedrag van het Gouvernement bij deze gelegenheid? In plaats van de overschrijders te straffen, en vergeldende wraak te nemen, nam hetzelfe de partij op van den barbaar, zelfs toen een geduchten te-enstrever, en verwekte misnoegen onder deszelfs getrouwe onderdanen, de beste beveiliging in gevaar, vrienden in den krijg, en in vrede onvermoeid in de verbetering hunner landerijen. (Di skrywer spreek hiir verder o'er di Boere wat di Koloni verlaat het om na Natal, Vrijstaat en Transvaal te trek. In 'n ander deel van ons Geskiedenis is angehaal wat hy van hulle sê).

“Erken, Sir, dat het van het grootste belang is dat gij acht geeft op al het-geen thans plaats heeft, en “zorg draagt dat het gemeenebest (kolonie) geen schade lijdt.” Tacitus zegt, geloof ik, dat indien men de uiterste kranke deelen van een rijk verwaarloost, de kanker spoedig de hoofddeelen bereiken en ongeneeslijk worden zal....—Ongelukkig is deze kolonie gedurende vele jaren onder verkeerd bestuur geweest; eenige staatslieden in Engelnd beschouwen ons als onkundig en onbeschaafd gelijk de wilden die ons omringen, en hebben geen mindere inzichten dan hunne plannen uit te voeren door de ooffering van ons leven. Het is niets ongewoons dat zoodanige mensen weinig geven omtrent duizend slagtoffers, indien zij maar hun doel bereiken kunnen.

“Indien dit hunne inzichten jegens de kolonie zijn, is het zeer slechte staatkunde; dezelve kan niet gelukken. De Hemel zal ons wreken. Maar, Sir, wij hebben geene vrienden in Engelnd; geen een in het Lagerhuis; geen een in het Hoogerhuis; geen een in den Raad. Er is niemand in Engelnd die alhier een groot landeigenaar is. Er is geen Joint Stock Maatschappij.... Men zegt dat een wolf medelijden betoonde aan Romulus, den stichter van Rome, en hem en zijn broeder laafde. Dit is niet onmogelijk, hoewel zulks fabelachtig schijnt. Ik zou eerder medelijden verwachten van des wolfs bloeddorstigheid dan van diegenen die voorheen het bestier dezer kolonie in

handen hadden, en den onschuldigen en geplunderden kolonist zoo schandelijk verkeerd voorstelden.....Ik heb het verschil van handelwijze aan den kant van Engeland met deze Kolonie en Indië gezien. Ik zag, dat wij verwaarloosd worden, en ik treurde in stilte. Ik zag, dat zoo wij een land hadden gelijk Agra en Lahore, wij spoedig van onze vrees zouden ontdaan worden : dat er spoedig een einde aan onze verdrukking zoude zijn. Maar er is alhier geen spoorslag tot hebzucht of eerzucht ; er is geen Punjab, aan de andere zijde der Amatola.....(En ver partij Engelse is geld alles. Kijk mar di speulletji met di Diamand Velde).

"No 3, Grahams-stad, 5 September, 1846

"Sir !—Het wordt thans algemeen erkend, dat de aangelegenheden dezer Kolonie verkeerd bestuurd zijn door eenigen uwer voorgangers, en Uwe Excellentie aanschouwt thans het ongelukkig gevolg hunner onverschilligheid omtrent ons lang geleden lijden. Het is niet in onze magt met veel lof te gewagen van hunne verrigtingen, terwijl zij zich onder ons bevonden. Indien zij slechts vastheid en beradenheid van karakter hadden ten toon gespreid, zoude Uwer Excellenties verblijf onder ons niet zijn te midden van de moeijelijkheden van eenen kamp en het gewoel des oorlogs. Maar, het moest op den eenen of anderen tijd komen, en is gekomen.....

"Gedurende eenen langen tijd vóór den aanvang van vijandelijkheden, is het Gouvernement herhaalde lijk bekend gemaakt met den staat dezer provincie, en met de talrijke rooverijen door de onderscheidene kafferstammen gepleegd. Hetzelve werd dikwijs gesmeekt maatregelen te nemen ter voorkoming van roof en moord, om de grensbewoners tegen ondergang te beschermen, en den barbaar, afkeerig van arbeid en overgegeven aan luiheid, niet toe te laten rijk, vr^mogend en geducht te worden door het zweet en de nijverheid (werkzaamheid) der kolonisten. Het narigt werd in den wind geslagen—de smee-kingen waren vruchteloos. Het Gouvernement dacht, dat de zaken zoo erg niet waren, als men opgegeven had, noch het gevaar zoo groot als men vreesde. Maar, het zoude ons weinig gescheeld hebben, welke dwaze inzichten hetzelve koesterde, zoo wij niet tot slagoffers van deszelfs dwaasheid waren gemaakt.

"Indien Uwe Excellentie slechts de archieven van de Kaapstad wi't nagaan, zult gij zonder moeite vinden hoe vele bijeenkomsten sedert 1842 zijn beroepen, om maatregelen van veiligheid te nemen ; hoe vele petitien (verzoekskrifte) aan het Gouvernement overgezonden zijn—geene vergroote opgaven noch onbillijke verzoeken bevattende. Daarin zal Uwe Excellentie ook vinden statistieke opgaven van de drie-maandelijsche bijeenkomsten te Fort Beaufort gehouden, inhoudende uitgebreide rooverijen en plunderingen, met goed gevolg op de verschillende boeren gepleegd, en de talrijke gevallen van mislukte aanzoeken om herstel....

"Zoodanig dan, Sir, was de beroerde en opgewekte staat van zaken in het jaar 1842, en voorzeker had zulk een staat eene genoegzame waarschuwing behooren te zijn voor eenig wijs en verstandig Gouvernement, om dadelyk maatregelen te nemen tegen eene herhaling van eenige toekomstige opgewekt-hed en algemeene verontrusting. Destijds was de kaffer een geduchte vijand. De provincie was blootgesteld aan dagelykschen inval. Toen kon de magt der kaffers gemakkelijk vergruisd, de natie onderworpen en onder heilzame betengeling gebragt zijn. Zulk eene handelwijze zoude *hun* duurzaam voor-deel, en de *Kolonie* vrede en geluk geschonken hebben. Dit zoude ware menschlievendheid geweest zijn.....

"No. 4, Grahams-stad, 8 September, 1846.

"Sir !—De geschiedenis, oude zoowel als hedendaagsche, toont ten duide-lijkste aan, dat het onstaatkundig is,wanneer een Gouvernement de grondige klagten zijner onderdanen niet verhoort. Dezelve af te wijzen, wanneer ze billijk zijn, zonder onderzoek of herstel, gelijkt naar razernij.—Het trekt de

liefde des volks af van de overheid welke men tot dus ver geneigd was te eeren, vernietelt deszelfs vertrouwen, en eindigt in het schokken van de grondslagen van deszelfs trouw.

“Wij hebben eene treurige proeve daarvan in deze provincie gehad, vóór Uwer Excellenties aankomst onder ons. Toen de opgewektheid van 1842 bedaarde, en de zaken een rustig aanzien kregen, begon ik toebereidselen te maken tot mijn vertrek uit Grahamstad. Ik kocht drie of vier wagens met een aantal ossen, ten einde mij naar mijne plaats te begeven. Alles was gereed en mijn huis opgegeven, toen een order uitgevaardigd werd om al de wagens in dit distrik te pressen. De mijne waren onder het getal. Hoe groot moet mijne teleurstelling geweest zijn, al mijne plannen verijdeld te zien, en genoodzaakt te wezen andermaal een toekijker te worden? Wat hoorde ik, bij het doen van onderzoek naar de oorzaak? Een oorlog met de rusteloze en geliefde kaffers, wegens tallooze daden van plunder, en wreede en barbaarsche moorden? Neen! Een oorlog met de Grikwas, wegens onregtvaardigheid, verraad en snoode leugens? Neen! Maar een oorlog met de Afrikaansche Boeren, daar zij het waagden te murmureren en eene snoode en valsche beschuldiging te wederleggen.....

(Di skrywer trek hiir party ver di Boere teen di gedrag van di Engelse. Waar dit tuis hoort in ons geskidenis haal ons dit an).

“Maar het wordt thans tijd, Sir, uwe aandacht huiswaarts te rigten, waar de troepen vereisch werden om ons leven en eigendom te beschermen, om de onrustbarende magt der kaffers té verzwakken, en om alle voorzorg te gebruiken tegen eenen bedreigden inval. Men zegt dat toen de troepen naar de grenzen gemarcheerd werden, wij gelaten werden onder de bescherming van dat snoode opperhoofd Macomo, die, gelijk men zegt, *verantwoordelijk* gehouden werd *voor onze veiligheid*. Waarlijk, Sir, wij leven niet in de zoogenaamde duistere eeuwen, noch is het de eeuw van verdichtselen. Kan zulk een opgaaf waar zijn? Dit is de negentiende eeuw—de eeuw der verlichting van verstand en gemoed,..... Hier is een staaltje. Eene vreedzame, ijverige en hulpeloze volkplanting wordt (gezegd te zijn) toevertrouwd aan de zorg van eenen wreden, bloeddorstigen, wraakgierigen, begeerigen, gewetenlozen roover, die bij de eerste gelegenheid,wanneer Harer Majesteits troepen over de grenzen eenig onheil overkomen mogten, zíjn buit overvallen zoude hebben met al de bloed-dorstigheid van den wolf en den tijger, en ons zonder genade aan zijne woede zoude hebben opgeofferd. Geheel Kafferland was op dat tijdstip in ernstig beraad of men geenen algemeenen inval in de Kolonie doen zoude.

De opperhoofden waren in de zaal van den oppervorst (de grootste zijner berookte hutten). De vergaderde raadsheeren hadden harten van ijzer, en wreerdheid prijkte op hunne schilden. Zij spraken van dood en verwoesting.—Oorlog was hun besluit. Onze bescherm-engel had nog geen bevel ontvangen de plaats te verlaten, en de Voorzienigheid weerde de ramp af, opdat wij uit het verledene eene waarschuwing opzamelen, en voor het toekomende waken mogten. Aan eenig Gouvernement, of aan eenig ander volk behoorde zulk eene les wijsheid geleerd te hebben. Maar, zoodra de opgewektheid bedaarde, weken alle gedachten omrent toekomstige voorzorg nog eenen kleinen tijd, en de rusteloze Kaffer vervolgde zijn handwerk. Strooperij volgde op strooperij, paarden en vee weiden dagelijks uit de Kolonie vervoerd. Publieke bijeenkomsten volgden op publieke bijeenkomsten, moorden volgden op moorden,—Hardens, Odendals, Palmers,—petitie volgde op petitie—EN GEEN HERSTEL. Men zeide dat het volk van Bathurst voornemens was in processie naar Grahams-stad op te trekken—een afstand van 30 mijlen—en aldaar, in rouw gekleed, die weduwen der vermoorden en de kinderen der verslagenen aan den Luitenant-Gouverneur voor te stellen, ten einde het Gouvernement uit den slaap te wekken; maar ik weet niet welke verhindering in den weg gekomen is. Ik hoorde nu en dan gesprekken op zekere plaatsen welke mij inderdaad verbaasden. “O, de dood van Palmer

verwonderde hen geenszins ; hij maakte zich aanstoetelijk bij de Kaffers ; zij hadden zulks verwacht." Goede Hemel ! wie hoorde immer zulke taal, bij zulk eene akelige, zulk eene treurige gelegenheid ? In al de beschaafde jaарboeken zult gij naauwslijks een voorbeeld vinden van zulke koude onverschilligheid omtrent moord.

" Dit is, zooveel ik zulks beschrijven kan in eenen brief, bijkans de staat van zaken geweest van 1842 tot dat Uwe Excellentie onder ons aankwaamt Veel, ik erken het, kon destijds gedaan zijn om de rampen en weeën te beletten welke ons onlangs getroffen hebben en nog treffen ; maar dit moet het onderwerp van mijnen volgenden brief uitmaken.

" Sedert mijne laatste mededeling aan uwe Excellentie, zien de zaken er zeer droevig uit ; schapen, vee en paarden worden dagelijks in elke rigting door de Kaffers weggevoerd.—Wat doen de 15,000 man thans op de grenzen ? En 7,000 paarden ? 27,000 in het geheel trekken rantsoenen. De zaken konden naauwlijks erger zijn, indien geen een ter onzer hulpe ware gekomen. Nu kan ik letterlijk zeggen dat de Kaffers mij niets gelaten hebben. Mijne twee paarden zijn weg. Wat verder ? Dit kan niemand zeggen. Terwijl ik schrijf, bereikt mij de smartelijke tijding dat een jongeling, de zoon van eenen nijveren en geachten landbouwer in de onmiddellijke omstreken, gisteren avond vermoord is geworden.....

" No. 5, Grahams-stad, 12 September, 1846.

" Sir !—Een verdrinkende rat, zegt men, zal naar eenen stroohalm grijpen, en zoodanig was het waarlijk met ons gesteld toen uwe Excellentie de Afrikaansche stranden bereikte. Wij zouden naar eenig ding gegrepen hebben, dat eenigen straal van hoop konde aangeboden hebben, of de geringste kans op veiligheid beloafde. Wij achten ons eenigzins gelukkig door uwe aankomst, want instede van naar eenen stroohalm te grijpen, dachten wij, dat wij op het punt stonden vast te klemmen aan eenen ouden eik uit het woud, die vele stormen verduard had, onder welks takken wij eere veilige beschutting zouden vinden, en onder de schaduw waarvan wij bekomen mogten van den invloed der verzengende en verwelkende zon des tegenspoeds. Maar, helaas !—in het laatste gedeelte was de hoop eene voorbijgaande—eene bedriegelijke. Ten tijde van Uwer Excellenties aankomst alhier in Maart 1844, verkeerde deze geheele Provincie in wanhoop over de aanhoudende aanvallen en herhaalde beroovingen welke zij lijden moest. Men was zat van het smeeken om herstel van grieven en krachtdadiger maatregelen aan den kant van het Gouvernement. Men walgede op het denkbeeld van publieke bijeenkomsten te beroepen.

... " De officiele stukken, een verslag bevatten^{de} van de rooverijen gedurende 1843 aan de overheid gerapporteerd, leveren een verschrikkelijk verhaal van geledene verliezen, van doorgestane moeijelijkheden en kwellingen, van levensgevaar waarin de ongelukkige bewoners dezer Provincie vekeerd hebben. Zij toonen, dat de Boeren gedurig blootgesteld waren aan de assagaai en het geweer van den woesten Kaffer, en dat zij straffeloos beroofd en beschoten kunnen worden, terwijl zij hun vreedzaam handwerk beoefenen, en zich bevinden onder de bescherming van *het Britsche Gouvernement*. Zij herinnerden den voormaligen Gouverneur erbiediglijk, dat de wijze man ons raadt " wijsheid te leeren—haar niet te verlaten—en zij zal ons bewaren." Zij smeekten hem hen te redden, daar hij het hoogste ambt onder ons bekleedde, enz..... Dat smeeken maakte even weinig indruk op hem als water op den rug van een watervogel. Het bereikte hem ; ging in door het een, maar even spoedig uit door het ander oor. Hij vestigde op het zelve zijne aandacht niet. Het ging voorbij gelijk de zomerwolk, en de neerslagtige Boeren moesten hunnen betreurenswaardigen en verwaarloosden staat beweenen. Ik moet Uwe Excellentie herinneren, dat ik geenszins *verkleur* of *vergroot*. " Wanneer de zaak zoo duidelijk is, behoeft men geen getuigenis."

“Zoodanig dan was de staat dezer Provincie, toen Uwe Excellentie onder ons aanlandde. Toen uwe aankomst bekend gemaakt werd, maakte ademloze angstvalligheid zich van ons meester. Wij verlangden de maatregelen te zien en te hooren welke gij nemen zoudt om onze zware rampen weg te ruimen. De eerlijke en rijvere Kaapsche Boer zag nit naar herstel, en de geharde Brit, ontmoedigd door herhaalde beroovingen, verwachtte veiligheid voor leven en eigendom. Betrouwbaarheid verpligtte ons u tijd te geven om uit te rusten van de vermoeijenissen einer lange reis, en toen die voorbij was, werden wij ongeduldig naar de aanbreking van betere dagen..... Het kon niet vele dagen vereischen Uwe Excellentie bekend te maken met de bijzonderheden van onzen staat, en uwe ondervinding in andere luchtstreken konde u met gemak geleid hebben op den weg der staatkunde, welke gevuld moest worden in opzigt tot de vredelijke wilden in onze nab jheid. Godsdienst en dengd toonden aan dat de beste wijze om den barbaar tot een gevoel van zedelijke verpligting te brengen, was om hem te onderwerpen en onder heilzame beteugeling te brengen. Zoo lang hij toegeheten werd rond te zwerven, zijne eigen belagchelike gebruiken na te volgen, en zijne woeste gewoonten te behouden, konde geen mogelijk goed ontstaan,—zoude geene toenadering tot beschaving immer plaats hebben. Wij verwachten dus te hooren dat Uwe Excellentie besluiten zoudet den Kaffer te onderwerpen, hem aan de Britsche wet ondergeschocht te maken, hem gewoonten van rijverheid in te scherpen, om in zijne eigen behoeften te voorzien, en hem te bezielen met denkbeelden van eerlijkheid, om het goed zijns naasten te eerbiedigen. Dan kan het Christendom ingevoerd worden met tienmaal beter gevolg dan onder het tegenwoordige stelsel hetwelk *nog nooit goed gewerkt heeft, of immer werken zal.* De tijd van Uwer Excellentie's aankomst in de Kolonie was de tijd toen dit tot stand kon zijn gebracht zonder bloedvergieting. Maar die tijd is voor altoos voorbij. Wij spraken tot Uwe Excellentie in eerbiedige maar vaste taal omtrent de maatregelen welke genomen moesten worden. Wij spraken in taal pas door ondervinding opgedaan, en de stoute en geharde geesten van mannen wel waardig. Anderen, zonder ondervinding in de angelegenheden dezer Provincie, spraken en werden bij voorkeur gehoord. Championen, die tot den mesthoop terug keeren moesten met even veel snelheid als zij uit denzelven gedreven zijn door zekere werking, tot oogenblikkelijk aanzien of gezag, en die dezelfde voorbijgaande duurzaamheid hebben als het blaasje dat door een storm of eene onverwachte regenvlaag in een poel te weeg gebracht wordt. De waarheid alleen zal stand houden en zegevieren, stevige daadzaken zullen voor altoos onwederlegd blijven. De tijd van Uwer Excellenties aankomst was de tijd van verhindering. Ook die is voorbij. Wanmeer wij omringd zijn door het gejammer einer lijdende menschheid, of het gekerm der stervenden, of wanmeer wij de kreten der zegevierende barbaarschheid vernemen, dan komen wij tot het uiteindelijke besluit, dat de verwaarlozing van de getrouwe voorstellingen des volks de bron is van personeele ellende en openbare wanorde.....(Di skrywer praat gedurig daarvan dat di Engelse regering ni na di koloniste wil luister ni. Hulle is te eiewijs. En dan hoor hulle na moedwillige Engelse ambtenare, wat al di sake ekspres verkeerd voorstel. Dit was altijd di ongeluk van di Engelse regering).

“Eene groote verpligting werd op Uwe Excellentie gelegd, toen gij de teugels van het bewind in deze Kolonie aanvaarddet. Het was om uit vorige eeuws, en de maatregels ter beteugeling daarvan genomen, te onderzoeken, hoe dezelve voor het toekomende uit den weg konden geruimd worden. Het was om bekend te werden met voormalige administratiën, en uit te vorschen waar dezelve gebrekig waren; om de talrijke rooverijen en moorden te onderzoeken, de oorzaken na te gaan, en eene herhaling daarvan te voorkomen.

“Eenigen van Uwer Excellenties voorgangers verlieten deze Kolonie met een' zware last op hunne schouders. Gouvernementen, zoowel als individuen, zijn verantwoordelijk, en moeten eenmaal rekenschap geven aan de bron van

alle gezag. En ik beweer dat er geene rooverij of moord gepleegd is aan Boer of Engelschman, uit gebrek aan strenge en krachtdadige maatregelen, welke zij de magt hadden te nemen en niet genomen hebben, waarom zij niet verplicht zijn vergoeding te geven zoo veel eigendom betreft—en wat moord betreft, waarvoor zij niet bloed voor bloed zullen moeten geven. God is oneindig regtvaardig, en zijn geheugen feilt niet. Zij zijn tegen de rampen gewaarschuwd, maar bleven doof voor ons geklag. Het bloed der vermoorden, nog versch en rookende, spreekt met de stem des donders, en schreewt naar 's hemels vierschaar, om hen op te roepen rekenschap te geven van hun rentmeesterschap; en wanneer zij opgeroepen worden, zullen de geesten der vroegtijdig gevallenhen met vasten tred vooruitgaan, hunne wakelende en bevende schreden verhaasten, en getuigen zijn van hunne teringtelling, terwijl hun eigen geweten hun tot aanklager verstrekken zal.

“ Het eerste dat door uwe Excellentie gedaan behoorde te zijn na uwe aankomst was, naar mijn nederig inzien, wakkere maatregelen te nemen om den handel in vuurwapenen en ammunitie tegen te gaan, en den overtreder, wie hij ook zijn mogt, te onderwerpen aan de strengste penalitaten (straffen) der wet; om allen te straffen die, ten einde geld te verzamelen, zich verstouten zouden den woesten vijand huns lands te wapenen, en de publieke welvaart in gevaar te brengen. (Ja, dit sou goed gewees het. Mar di Engelse is meeste handelaars. As hulle mar kan geld maak, dan traak dit hulle verder niks. Kijk, hoe het huile later gemaak! Dis ni alleen dat hulle di Diamant Velde van di Vrijstaat afgenem het om geld te maak ni, mar toen neem hulle nog di kans waar om duisende en duisende geweers an di Kaffers te verkoop, terwyl hulle weet dat di Kaffers di gewere net wil hé om oorlog te maak met di Boere).

“ Het tweede was, fatsoenlijke en wel opgevoede mannen te kiezen, die bekend zijn met het land, en zonder vooroordeel of partijgevoelens geheel Kafferland moesten doorgaan, en door middel van hen een getrouwe opgaaf te bekomen hoe de zaken wezenlijk stonden.....

“ No. 6, Grahamsstad, 19 September, 1846.

“ Sir,—Ik verzoek uwe Excellentie eerbiedig acht te geven op den inhoud van dezen brief, daar ik een doel op het oog heb, wanneer ik tot No. 7 kom. Het onderwerp dezes is inderdaad niet zeer belangrijk, als zijn 't slechts een droog verhaal van droevige daadzaken.

“ In Maart, 1844, arriveerde uwe Excellentie in de Kaapstad, en in April werd Tzanie, een Tamboekie-wilde, te Grahamsstad teringt gesteld en schuldig bevonden aan den moord van den ongelukkigen Harden. Het onderwerp van Kaffer strooperijen werd toen een vervelend verhaal—wij werden toen zoo gewoon aan dezelve. Het lijk van een Fingoe, aan den heer Blakeway behorende, werd omtrent dezen tijd vermoord gevonden op zijne plaats, en de boeren Clark, Robinson, Botha, Griet, Joubert en Coester werden zoowel van paarden als vee beroofd. Zulk plundere bij het gros was de dood voor de boeren, en het gebulder hunner klagten werd herhaald bij het Gouvernement, hetzelve waarschuwende voor gevaar, en smeekende om herstel hunner grieven. Gedurende de maanden April, Mei en Juni gingen gruwelijkheden en rooverijen van paarden en vee voort. Misdaad, verstout door goed gevo'g, trotseerde gematigdheid en verdraagzaamheid; en de Kaffer kwam dikwijs gewapend binnen de Kolonie, om de zwaar verdiende vruchten der nijverheid weg te voeren. In het achtervolgen van een dezer stroopbenden, met een aantal vee achterhaald, werd de onvermoeide en dappere J. H. de Lange in Juli vermoord, eene weduwe en een hulpeloos gezin nalatende om hunne dagen in rouw te slijten, en de zwakheid van een Gouvernement te betreuren dat verplicht was het leven en de eigendommen van deszelfs onderdanen te beschermen. De distrikten Somerset en Graaff-Reinet waren in gedurige opgewektheid. De plaatsen van Cawood, Gilbert, De Beer, aan de Tarka, en Prinsloo werden door de Kaffers bezocht en geplunderd. Een boer genaamd Frans de Jong

verkocht zijne plaats in wanhoop, daar hij geene kans op veiligheid of waarschijnlijkheid van herstel zag. Op dit tijdstip zag men verscheidene partijen gewapende Kaffers in Neder Albanie, en vele rooverijen vonden plaats. De heeren Cock en Hannay en Majoor O'Reilly gingen de roovers en hunne buit op het spoor. In Augustus werd Lieutenant Jarvois door gewapende Kaffers aangevallen, van alles beroofd, en de heer Biddulph en andere boeren werden van hun vee ontbloot. Er werden gedurige invallen in de Koonap, Vischriviir, gedaan en vee weggevoerd. Omtrent dezen tijd werd de heer Keaton aangevallen.

“De opgewektheid door den dood van De Lange veroorzaakt nam toe, en de verdrukte Kaapsche Boeren kwamen bijeen op de plaats van Gert Els, om hunnen beklagenswaardigen staat te betreuren; om het uitvoerend bewind te smeeken hun lijden te verzachten, en hen uit de klaauwen van den tijger te reden. Gedurende dezen tijd pleegden gewapende Kaffers talrijke rooverijen, en de plaatsen van Ayliff, Golding, Bosch en Fichel, onder anderen, werden bezocht en al het vee weggevoerd. De Lieutenant-Gouverneur Hare maakte demonstratien (vertonings) met zijre troepen in het Kafferland, de Kaffers *smeekende* de moordenaren van De Lange uit te leveren, en hen vragende om 200 stuks vee, welke nimmer geleverd werden, ten voordele der weduwe; en hij marcheerde toen terug. De Heer zij ons genadig!—200 stuks vee in plaats van een echtgenoot en vader!—verloren uit gebrek aan vastheid en beradenheid aan den kant van het Gouvernement onder hetwelk hij leefde. Waarom de bedroefde weduwe niet vervoerd naar eene plaats van veiligheid met hare vaderlooze kinderen, en haar een pensioen verleend, daar zij beroofd was van de middelen van onderhoud, en dan het door haar geleden verlies gewroken, volgens het karakter en de eer des lands zoo geschonden en beleedigd?—Diegenen die bekend zijn met den loosen Kaffer, weten zeer wel, dat elk en al deze wrechden en rooverijen geschiedden met voorkennis en toestemming der respective (betrokkene) opperhoofden, die deelen in den buit. (Dis wat di kapteins di Engelse altyd mé om di bossi geloop het. As navraag gedaan word, dan vertel hulle altyd dat hulle nik's daarvan weet ni. En dis so di pure leu'ens).

“Te midden van al deze beroering kwam Uwe Excellentie op den 12den September 1845 te Grahamstad aan. Adressen werden gepresenteerd. De beklagenswaardige onzekerheid van levensen eigendom werd duidelijk vertoond, en beloften van eenen beteren staat van zaken werden gedaan, en in het laatste gedeelte van het antwoord op het adres wordt Uwe Excellentie voorgesteld als gezegd te hebben, “maar tegelijkertijd niet af te wijken van de billijke behandeling aan onbeschaafde naburen verschuldigd.” GOED, niets kon beter zijn. Indien onze zaak in een Hof van Bilijkheid moet worden beslist, zouden wij niet lang te klagen hebben over de vele onregtvaardigheden en rooverijen aan ons gepleegd. Maar wat moet er van de billijke behandeling aan ons verschuldigd worden? O, geen schaduw van eenig denkbeeld zelfs werd daaromtrent uitgedrukt. Wij moeten nog worstelen tegen den stroom zoo goed wij kunnen. Ik zoude hier gaarne willen verpozen en over billijkheid uitwijden, maar omstandigheden nopen mij voort te gaan. Er verliep weinig tijds voordat Stockenstrom-traktaten afgeschaft en nieuwe traktaten, als een *verdere prof* gemaakt werden. De omtrek van Fort Beaufort was wanhopend. Een adres werd ook aldaar gepresenteerd, en beloften in antwoord gedaan. De wilde opperhoofden hadden een mondespreek met Uwe Excellentie, en Sandili, door zijnen hoofdraadsheer, zeide: “dat hij niet vechten wilde, omdat hij geene macht had.” Uwe Excellentie, geloof ik, beschonk elk hunner met £100, ten einde hen voor het toekomende goed te maken. Ik wensch dat de eene of andere edele ziel, na al mijne verliezen, mij ook op zulke voorwaarden een pensioen wilde geven, en ik zoude niet alleen beloven goed te zijn, maar ook woord houden. Ik denk ind' daad (want ik moet mijne kieschheid voor mijne goede voorne-

mens niet doen zwichten), dat ik een veel verdienstelijker voorwerp van de gunst des Gouvernementz soude zijn. Helaas, Sir ! gij kendet den kaffer destijds zeer weinig, toen gij besloot hem een pensioen te geven, en gij zijt misschien te verschonen. Maar nu hebt gij gelegenheid gehad om zijn karakter ontwikkeld te zien, en moet GEDACHTIG zijn aan de groote verantwoordelijkheid welke voor God en mensch op uwe schouders gelegd is. Vergun mij Uwe Excellentie te verzoeken terug te zien op de rooverijen sedert den tijd van Uwer Excellentie's aankomst in Maart tot op het einde van September gepleegd. Het is niet zeer bemoedigend. Neen, Sir, het is hartverscheurend. Wie ook Uwe Excellentie raadde nieuwe traktaten te maken, of wilden pensioenen te geven, waren, of geheel onbekend met hun karakter, of geene vrienden der Kolonie. Gij verschaftet hun zonder opzet een werktuig van vernieling, dat eenmaal tegen u zelf zoude worden aangevoerd.

“ Een militaire post werd te Victoria opgerigt, welke gedurende eenen korten tijd het gevolg scheen te hebben om plunder tegen te gaan. Maar met het jaar 1845 begonnen rooverijen, en de eerste diefstal onder de nieuwe traktaten waren de paarden van den heer Biddulph, welke nagespoord werden in de kraal van het opperhoofd Pato, en ter verhaling waarvan de soldaten van Fort Peddie uittrokken. In Februari werden Luitenant O'Reilly en de heer Young, Majoor Lamont en de heer Bain aangevallen, nabij Fort Beaufort, en de twee eersten beroofd, door gewapende kaffers, van al hetgeen zij bezaten. Een Fingoe werd nabij Committees Drift dood gevonden, met zijn hoofd op eene verschrikkelijke wijze verbrijzeld.

“Omtrent den 6den Maart, 1845, werden verscheidene rooverijen gepleegd op de grensboeren, en paarden gestolen van de heeren Norton en Bowker. Het reizen, behalve door gewapende partijen, werd hoogst gevaarlijk, en een wagen, de vrouw van den zendeling Shaw vervoerende, werd nabij Fraser's kamp door gewapende kaffers aangevallen en uitgeplunderd. De volgende diefstal was aan mij zelf. Ik ben genoodzaakt het woord plunder en roof zoo dikwijls te bezigen, dat het niet zeer ongepast zoude zijn indien deze brief de plunder-brief genoemd werd.....(Di skrywer gaat dan nog vort om te vertel wat di Boere moes ly van di kaffers, en eindig di briif aldus :—)

“Treurigheid en verwoesting bedekken thans het land ; der menschen geesten zijn ter neer geslagen—hunne harten walgen—en rooverijen duren immer voort ; er is nog geen stipje in ons voordeel, en, gelijk ik in mijnen eersten brief zeide, wat in dwaasheid begonnen en in dwaasheid voortgezet wordt, kan niets goeds voorspellen.

“ Vele zijn de gevaren welke ons omringen, en groot is het lijden dat wij te verduren hebben. De ploegtijd is bijkans voorbij ; er is bij vergelijking niets gedaan ; geene ossen konden bekomen worden. Het is der wereld verteld geworden dat het Gouvernement de Boeren met zaad voorzien heeft. Dit is *ten deele* waar. Eenigen zijn alleen met *eenig zaadhaver* voorzien geworden ; maar hunne ossen die zij bij elkander geraapt en gekocht hebben, nadat de vijand al hunne bezittingen gestolen en verbrand had, zijn ten tweeden male tot Gouvernements transportdienst geprest, en toen er alhier bij eenen Commissariaatsofficier aanzaak gedaan werd om te vernemen hoe zij handelen moesten, kregen zij het gevoelkwetsend antwoord, “ dat zij bij hunne geweren in het veld behoorden te zijn.” Is dit niet erger dan bespotting, Sir ? Is het geene wredeheid, noch Turksch, noch Russisch ? Ik ken het land niet dat zulk een telg heeft gebaard. Er schijnen onlangs eenige geheime bestanddeelen vermengd te zijn in den poel der Hel, de verpestende damp waarvan dit ongelukkig land bereikt, en velen met bedriegelijke beelden en akelige verblindheid bezielt.....

“ No. 7, Grahamstad, 23 September, 1846.

“ Sir !—Te midden van het schenden der nieuwe traktaten, het mislukken van nieuwe proeven,—te midden van vele en talrijke Kaffer-strooperijen,

groote opgewektheid en de verschrikkelijke onzekerheid van leven en eigen-dom, arriveerde uwe Excellentie andermaal op de grenzen in Mei 1845. De Kolonie wanhopte aan hare veiligheid, Kafferland had een krijgszuchtig voorkomen, en een inval werd door de wilde opperhoofden beraamd.

“ Niettemin werden de Britsche troepen over de grenzen gemarcheerd om eenen wilden volksstam, Griekwas genaamd, te helpen tegen de ijvere en verdrukte boeren, en wij werden andermaal gelaten onder de bescherming van onzen getrouw'en en veel geliefden Neef en Bondgenoot, den barbaar Macomo, die, ronddwelende gelijk de wolf en de tijger, met de leus van Ravensworth, “Maneo tempus” (“ek wag net op di eerste kans,”) slechts zag naar eene gelegenheid om zijn buit met meedoogenloze klauwen aan te vallen. (Di skrywer wy hiir uit o'er di skreeuende onregvérdigheid van di oorlog teen onskuldige boere, terwijl di Kaffers hiir vrygelaat word om te steel en te moor net soos hulle wil. Waar dit te pas kom sal ons anhaal wat hy van di oorlog sê).

“ Uwe Excellentie zult in het oog gelieven te houden dat ik in mijn haastig verhaal het geheel bedrag der rooverijen niet invoeren kon, maar slechts eenige opvallende daadzaken, als referenten tot vele anderen omtrent denzelfden tijd gepleegd.

“ Op den 12den Juni 1845 werd de broeder van den vermoorden De Lange beroofd van zijn vee nabij Vischrvier, en de Kaffers, gewapend en talrijk, daagden den eigenaar die hen vervolgde uit voorwaarts te komen, dat zij ook hem ombrengenden konden op het altaar van roof. Hier was dus weder een grove schending der nieuwe traktaten van de Montagu proef No. 2. De wilde opperhoofden hebben of hebben de magt niet hunne andere wilden te beteu-gelen;—en zoo zij die hebben, waarom hen dan niet verpligt de traktaten na te komen? Zoo zij dezelve niet hebben, waarom traktaten met hen gesloten? Zij hebben de magt, Sir, maar dezelve nooit uitgeoefend, waar plunder het doel was, en zullen dit nimmer doen, zoo lang zij vrij blijven, en zoo lang er in hun binnenste de begeerte naar het vee van den rijveren kolonist bestaat, en deze begeerte zal hen bijblijven, tot dat zij aan de Britsche wetten onderworpen worden.

“ Vergun mij Uwer Excellentie's aandacht te vestigen op eene zinsnede in den brief van den Edelen John Montagu, dd. 2 October, 1844. “*De onder-vinding heeft ongelukkig geleerd hoe weinig aan deze voorwaarden is beantwoord, en hoe vele tallooze daden van en geweld roof GEDURIG op de Kolonie ZIJN GEPLEEGD, onder den dekmantel van vriendschapstraktaten. Tegelijkertijd heeft Zijne Excellentie geene hoop dat deze of enige andere traktaten van nut zullen zijn, tenzij de opperhoofden of hoofden van kralen besluiten getrouw en eerlijk jegens het Britsche Gouvernement te handelen.*” Vergun mij nu een ieder die bekend is met het Kafferkarakter, te vragen,wanneer het laatste gedeelte dier zinsnede in werking zal gebracht worden? De Edele Secretaris zegt vervolgens: “*Door den aard des lands, de ligging der kralen in betrekking tot elkanderen, en de onmogelijheid dat iets in een kraal omgaan kan, zonder door het hoofd derzelve gezien of gehoord te worden, is Zijne Excellentie VOLKOMEN OVERTUIGD dat de Kaffer-hoofden ten minste tijdelijke toestemmers moeten zijn tot de rooverijen welke gepleegd worden, om niet te spreken van andere kanalen van onderrigt welke deze daadzaken bevestigen.*”

“ Dus schrijft de Edele John Montagu.....Zie, Sir, op de talrijke en onrustbarende verliezen gerapporteerd in de couranten van 19 Juni, en gj moet voorzeker overtuigd zijn dat de Kaffers ons bespottenen. Dit alles gebeurde terwijl Uwe Excellentie op 1 Juni op de grenzen waart in het kamp van Touwfontein, Noordelijke Grenzen..... (Hier noem hy weer 'n menigte gevallen van moord en diefstal, en eindig aldus:—)

“Omtrent dezen tijd verliet Uwe Excellentie de onmiddellijke grenzen. Naarmate Uwe Excellentie voortging, werden petitien, vol verdriet en wanhoop, aan u gepresenteerd; antwoorden, beloftene behelzende, werden

gegeven; en op 23 Juli landde Uwe Excellentie in de Simonsbaai, en hier werden wij gelaten om tegen den stroom van tegenspoed te worstelen, en onzen staat te beweeren met vruchtelos verdriet.....

"No. 8. Grahamstad, 26 September 1846.

"Sir—Ik gevoel mij geneigd voort te gaan met het droevig verhaal van rampen tot het einde van het jaar 1845, ten einde Uwe Excellentie de vreeselijke onzekerheid der Kolonie te toonen.....Maar waarlijk, Sir, toen ik kennis kreeg aan de Generale Orders ter afdanking van de geheele Burgermacht, had ik groote lust mijn verhaal af te breken, en in den naam van gezond verstand te vragen, wat verder? Ik verlang geenszins een boodschapper van onheil te zijn, maar ik kan mijne oogen niet sluiten voor de schrikwekkende onzekerheid waarin wij geplaatst zijn. Ik wenschte dat ik mij onder het goede volk in de Kaapstad bevond, daar ik vermeen dat het mij alsdan beter dan hier gaan zoude. Maar daar ik ongelukig hier ben, kan ik geen stille aanschouwer van voorvallende gebeurtenissen zijn. Ik kan den verschrikkelijken angst niet vergeten waarin een ieder zich bevond, en onzen beschermenden staat, toen de noodschoten van onze vestingen gedaan werden;—toen wij allen in het holle van den nacht den aanval te gemoet zagen van barbaarsche horden, zich toeleggende op helschen moord. Ik herinner mij den schrik en angst des zwakken ouderdoms,—der teêre jeugd,—en ik kon slechts flauwelijk den doodsangst beschrijven van de zwakke moeder, die met loshangende kleederen, en het onschuldig wichtje aan de borst gedrukt, ginds en derwaarts een schuilplaats zocht.....

"Ik heb de koortsachtige angstvalligheid en den heftigen polsslag welke de geheele Kolonie eerige maanden lang beroerde bevende gadegeslagen. Ik heb van dag tot dag reikhalszend uitgezien naar eenen beteren staat van zaken, en ik aanschouw met smart maatregelen welke elkander spoedig opvolgen, en bijkans op al onze handelingen het zegel van onvermogen drukken. Ik heb de Kaapsche Boeren, die uit hunne woningen opgeroepen werden om als onze vrienden en de beveiligers der grenzen werkzaam te zijn, zien mishandelen, en onze verraderlijke vijanden, gelijk het wilde opperhoofd Umkye, met zijn gevolg en anderen, zien troetelen en liefkozeⁿ, strelen en bemoeidigen. (De kommandant Linde zal in de Kaapstad de behandeling kunnen ophelderen welke hij en zijne manschappen van den Kwartiermeester Generaal hebben ondervonden.).....Bijkans al hetgeen tot hiertoe gedaan is, gelijk naard de beweging van den Franschen koning, die de hoogte op marcheerde met 20,000 man, en toen weder af marcheerde.

"Ik wil uw Excellentie's aandacht thans vestigen op het eerste geval van belang dat plaats had na uw vertrek uit deze provincie. Ik bedoel de bijeenkomst der Kaapsche boeren op 9 Augustus, 1845, toen een memorie opgesteld werd, het vreeselijk lot bekend stellende hetwelk de provincie bedreigde, en waarop ik hierna zinspelen zal. Het is DIE MEMORIE, geteekend door 100 bekwame en fatsoenlijke mannen, welke zooveel discussie in den Wetgevenden Raad teweeg bragt, toen de daarin bekend gestelde daadzaken met zooveel minachting behandeld werden. Niemand kan de aanspraken, de resolutien der bijeenkomst, en die memorie lezen, zonder voor eigen veiligheid te sidderen.—Alles daarin vervat is ongelukkig bewaarheid; *velen der toen aanwezigen zijn sedert gedood*; en bijkans allen van hunne bezittingen beroefd. Maar de tijd om deze bijzonderheden meer van nabij te beschouwen, is nog niet daar...Er was gelegenheid om onverschrokken te handelen; de dag was aangebroken om onvermogen en verkeerd opgevatte verdraagzaamheid door krachtdadigheid te doen vervangen. Verscheidene diefstallen werden omtrent dezen tijd gepleegd. Ik zal eenigen melden. (Hy noem 'n menigte gevallen op).

"...Wij komen nu zeer na aan de beruchtvolle laag van den Edelen Secretaris. Eene requisitie werd geteekend om verlof tot het houden con-

bijeenkomst door een ligchaam menschen, Engelschen en Kaapsche boeren, of zoo gij hen ook noemen wilt, maar voor wier rijkdom, fatsoenlijkhed, en verstand ik u borg sta. Ik ken verscheidene hunner — velen even verstandig, en elk hunner ondervindingrijker dan de telescopische Secretaris der Kaapstad. Herinner u, Sir, dat ik niet BIJ VERGROOTING spreek. Wel, de requisitie werd geteekend voor de bijeenkomst, en met uwer Excellentie's verlof zal ik alhier een afschrift daarvan laten volgen :—

“ De ondergeteekende requisitionisten vragen uwe Edelheid eerbiedig om verlof tot het houden einer publieke bijeenkomst in de nabijheid der Kaga, in het district Somerset, ten einde in overweging te nemen den *tegenwoordigen onrustbarenden staat der grensboeren, door de toenemende stoutheid der Kafferhorden, den onbeteugelden voortgang hunner STROOPERIJEN, en het gevoel van onzekerheid waarin de ingezeten leven door dagelyksche vrees voor een anderen inval deser bloeddorstige wilden.*” Geteekend door 53 respectable, rijke en verstandige mannen. Verlof werd door den Luitenant-Gouverneur op 25 Augustus gegeven om de bijeenkomst te houden op 5 September te GIDEON's Hoek, eene voorspellende plaats, indien gij den naam in aanmerking neemt. Indien het zwaard des Heeren hen op dien dag had gesterkt, en zij Gideon's mannen geweest waren, zouden de zaken er thans beter uitzien. Ik twijfel niet, Sir, of Zijne Edelheid heeft u bekend gemaakt met het doel der te houden bijeenkomst ; zoo niet, hoe zeer is hij dan niet te laken ? In alle gevallen is hetzelfde in de nieuwsbladen verschenen, en zeker in tijds genoeg om de Kaapstad vóór 7 September te bereiken, en den Gouvernements Secretaris den uitslag te doen afwachten. Maar neen, geen uitstel. De aanspraak was gespannen, gereed om uit te barsten, en ik geloof dat het antwoord op de ongerustheid van zijnen inwendigen waarschuwer was : *Toet ! op mijn eer, die boerenbijeenkomsten zijn vol vertoon, vergroot en overdreven opgaven !* Ik word genoopt deze zaak dadelijk op te vatten, en nog meer om regtstreeks de geeselroede te bezigen. Maar God verhoede dat ik eene goede zaak zoude bederven door mijne onvoorzichtigheid. De aard der zaak vordert ernstigheid, en ik zal mij intoomen. Was er geene genoegzame reden, Sir, om de boeren te regtvaardigen, sterke, maar niet overdreven petitien aan den Wetgevenden Raad in te dienen ? (Dan gaat hy an om 'n onnoemelike getal van diefstalle en moorde op te som.)

“ Hier eindigt mijn verhaal van het jaar 1845. Ik ben verblijd over het einde. Welk eene schilderij ter overweging, Sir ! Ik hoop dat dezelve noch overdreven noch vergroot bevonden zal worden. Ik verwijst uwe Excellentie naar de archieven des lands. Daar zijn de daadzaken !..... Dit is het droevig verhaal van een gedeelte van het lijden, het nadeel en de verdrukkingen der Kolonisten, die, zoo zij met niets anders te worstelen hadden dan de hagchelikheden der tijden, hun moeitevol leven, de herhaalde en aanhoudende droogten in dit gedeelte der wereld (de hemel weet het) genoegzaam zouden zijn om den sterksten te doen beven op het uitzicht van zulk een leven.

“ Terwijl ik zulk eene zee van misdaden doorwaadde, werden mijne gevoelens opgeruid, en zoo ik de moeilijkheden had voorzien om uwe Excellentie slechts van het jaar 1842, tot waar ik afgebroken ben, tot leidsman te dienen, zoude ik zulks nooit ondernomen hebben. Het doet mij bloed in de aderen stelpen, en de veelvuldigheid der misdaden welche onder mijne opmerking kwamen, is genoegzaam om de zachte gevoelens van den mensch te verstompen, en om in eene zekere mate dien schrik en angst uit den weg te ruimen welke alle goede menschen voor zulke afschuwelijke daden behooren te hebben ”.....

Di tweede deel van Tancred syn briwe het di skrywer van ons geskidenis nie kan kry ni. Mar dis oek al genoeg. Uit wat ons angehaal het kan 'n mens duidelik siin :—

1. Hoe dwaas dit was van di Engelse Regering om ni by tyds na di Boere

te luister as di Boere ver hulle waarskou dat di Kaffers wil oorlog maak. Né, dan wil hulle altyd beter weet. En wi ken nou di Kaffers beter as di Boere wat so veul jare met hulle omgegaan het? En dan wag hulle tot di Kaffers eers 'n menigte vé gesteel en 'n heel party Boere vermoor het, en dan sal hulle eers—en oek nog éwe tydsgenoeg—begin werk te maak van di saak. En di arme Boere is di lydende party.

2. Hoe dom dit was van di Engelse Gouverneurs om elke mal weer traktate te sluit met barbare wat dit ni eens kan ondertéken ni, en wat dan net van di kans gebruik maak om van nuuts af te steel en te moor. 'n Esel stoot hom ni twémaal aan een steen ni, sé di spreekwoord; mar an di steen het di Engelse Regering hulle meer as twémaal gestoot. En di arme Boere is di lydende party.

3. Wat 'n verkeerde stelsel dit is om Gouverneurs so mar weg te roep in di middel van 'n oorlog, so dat hulle alles in di steek moet laat; en dan kom hiir 'n wild vreemde Gouverneur, wat di land en di Kaffers ni ken ni, en di skiet weer bok op bok. En di arme Boere is di lydende party.

4. Hoe onregvèrdig dit is om di Kaffers di Boere hulle vé te laat steel, hulle huise te laat afbrand, ens., en dan ni di Kaffers, as hulle vrede sluit, so veul boete te laat betaal (en di Kaffers kon dit betaal an vé), dat hulle di Boert kon skadeloos stel ni. So dat di arme Boere mar di lydende party gebly hee.

IX. VORDERING VAN SKADEVERGOEDING EN VERLISE BY DI KAFFER-OORLOGE VAN 1835—'47.

Laat ons o'er di *skadeloosstelling* van di Boere 'n bladsy uit 'n Engelse Geschiedenis ver'el (Wilmot's History of the Cape Colony, appendix :)

"Di vorderinge, waarvoor onophoudelik skadevergoeding gevra is in ontelbare versoeksritte, mar nooit gegé is ni, was 'n saak van ernstig ondersoek, en di Wetgewende Vergadering het 'n Komité angestel om di saak te ondersoek. Di Rapport wat hulle opgemaak het toon duidelik an :

"Dat by elke gele'entheid vrede gemaak is met di Kaffers sonder hulle te verplig om iits te betaal wat lyk na 'n volle skadevergoeding, soos hulle as o'ertreders in staat was om te betaal ver hulle ongesogte invalle in di Koloni; en dat di lyders (di Grens-Boere) nooit enige skadevergoeding gekry het ni, ofskoon di regering hulle dit dikwils beloof het.

"Dat ver di oorlog van 1835, na 'n gedeeltelike vergoeding an omtrent 800 persone uit di vé wat hulle van di Kaffers afgeneem het, daar nog 'n 3,000 Boere o'erblý wat nikks gekry het ni, en hulle skade is £291,392.

"Dat in 1846 di Grens-Boere, deur 'n ander inval van di barbare, 'n verliis gely het an vé en ander goed (buiten aldi onskatbare lewens) van 'n verdere som van £525,592 waarvoor Gouverneur Sir H. Smith, in syn 'Minute' (Aantekening) van 27 Juni 1848 (in voldoening van 'n order van Graaf Grey aan Sir P. Maitland, waarin hy toestem dat 'koloniste ongetwyfeld reg het om sodanige skadevergoeding te verwag ver di verlige wat hulle gely het as di Kaffers in staat is om te gé) afgestaan het di verowerde grond van Victoria en Albert tot skadevergoeding ver di Boere.

"Di vorderinge ver 1847 het di Comité, na 'n noukeurige ondersoek, ni minder bevonde as £406,000, en di Comité het toen anbeveel om te ondersoek hoe veul van di grond nog ni deur di regering ver ander eindes gebruik is ni, om wat nog o'er is sonder uitstel te verdeel onder di Boere wat skade gely het.....

"Toen daar gen gevolg gegé word an di anbeveling van di Komité, en net so min an 'n dergelike van di Wetgewende Raad, wat net so 'n gunstige Rapport uitgebreng het, toen word di saak voor di Wetgewende Vergadering gebreng in 1860 in 'n voorstel om Syn Eksellensi di Gouverneur te versoek om stapte te neem om volle skadevergoeding te gé, mar di voorstel is verwerp by stemming. 'n Ander poging is later weer gemaak, mar met diselfde gevolg.

Daarom klaag di ongelukkige slagoffers van 'n onregvérige politiek, en ní sonder rede, dat hulle gedurige en tydige waarskuwings van di dreigende gevaar in di wind geslaan is deur di Koloniale Regering, dat di Regering hulle verwaarloos het en ontrouw was an syn beloftes.

X. HOE DI ENGELSE VER DREIJER VERMOOR HET NA DI SLAG VAN BOOMPLAAS.

Omdat di Engelse altyd hulle mond so vol het van di onbeskaafde en ruwe maniir waarop di Boere oorlog maak, daarom gé ons hiir nog

'N KLEIN STAALTJI VAN ENGELSE BESKAWING.

Ons het ekspres ondersoek gedoen na di saak en ons gé hiir 'n afskrif van 'n briif wat ons daaro'er ontvang het van 'n geloofwaardige man, wat lid was van di Volksraad in di Vrystaat. Ons laat net di name weg. Verder gé ons di briif net soos hy is:

" Winburg, 31 Aug., 1874

* Waar le Heer,—

" Ik heb nuwen brief van den 30sten Juli ll. ontvangen. En door meer onderzoek is het mij gevikt den Lagerkommandant van het kommando tegen Sir Harry Smith uit te vinden, en met hem over den persoon DREIJER te spreken, en de uitslag in zijne ware geschiedenis is als volgt, deze:—De heer Dreijer is nooit voor het kommando opgekommandeerd. Hij was een man onbekwaam tot kommando-dienst; de man had zijn gezond verstand niet, hij was, zoo als men zegt, mal of krankzinnig. En in zijne afwezigheid van verstand is hij zonder wapen en ongerekend van Vaalrivier achter het kommando nageloopen, en bij het lager gekomen, en de lagerkommandant was met hem aangehaald of opgeschept, want hij, Dreijer, is een paar malen uit het lager in het woeste veld weggelopen, en de kommandant heeft hem weder moeten opzoeken. Hij was op Boomplaas bij den slag. Maar na den slag, toen het Boeren-kommando aan het oppakken was om te retireren, is Dreijer uit het lager gelopen in het veld, zonder weg en zonder wapen, want hij heeft nooit geweer gehad, daar het aan hem niet kon vertrouwd worden. De lagerkommandant had geen tijd of gelegenheid hem te laten opzoeken, en zij vertrokken dus, zonder te weten waar Dreijer is beland. Hij was altijd te voet, zonder paard, en bijna zonder kleederen. En onder het ronddwalen van Dreijer in het veld hebben de mannen van Sir Harry Smith hem dwalende gevangen genomen, en mede naar Bloemfontein genomen en gevangen gehouden. En Sir Harry Smith heeft een krijsraad bijeen geroepen, bestaande uit gekwetsste en stervende en gezonde officieren, die in den slag op Boomplaas geweest zijn, en hij zelf, en zij hebben Dreijer ter dood veroordeeld, en hij is daarna te Bloemfontein doodgeschoten en begraven. Zijn graf is nog te zien. Hij was een getrouwde man en had kinderen. Toen Sir Harry Smith te Winburg aangekomen was, en de toenmalige Lager-kommandant van de Boeren, Jan Vermeulen, voor hem verschenen was, heeft hij aan Sir Harry verteld of gezegd, hoe de toestand van Dreijer was, en dat hij buiten zijn verstand was geweest, en dat het een moord was aan Dreijer gedaan, en heeft Sir Harry aan de vrouw en kinderen van Dreijer £60 sterling als vergoeding gegeven. Of de vrouw de £60 sterling ooit ontvangen heeft, dat weet J. Vermeulen niet; dat zal misschien de heer Southey wel weten.

" Alles wat hier boven van Dreijer gezegd is, is de zuivere waarheid, als is het onder eede verklaard. Dreijer was een Afrikaander of Boer.

Met achting, enz."

XI. DI TREURSPEL VAN SLAGTERSNEK.

(*Opgeteken van di Lippe van 'n pas o'erlede Grysaard.*)

Watter opregte Afrikaner lewe daar, wat nog ni di woord "Slagtersnek" gehoor het ni, en iits weet, van wat in verband met di woord voorgeval is? Né, ni maklik sal vergeet worde wat in 1814 en 1815 op di grense van di Koloni voorgeval is, toen 'n party burgers teen di Regering opstaan, wat an sommige di lewe gekos het, terwyl andere op andere wyse gestraf werd. En as daar één gebeurtenis is, wat altyd 'n eerste plaas sal inneem in di hart van di Afrikaner, dan sal dit *Slagtersnek* wees. Gen wonder dat imand wat as vreemdeling in Somerset distrik kom, graag di plekke waar alles voorgeval is self wil siin, en wil verneem wat alles gebeur is. Dis mar jammer dat deur di opgroeidiende geslag ni meer belang gestel word in di dade en geskidenis van di voorouers ni.

Soos dit mar al te dikwils gebeur, is in di beskrewe geskidenis van di gebeurtenis 'n paar onnoukeurighede, wat jammer sal wees as dit moes bly voortbestaan, soos byv. dat di mense op Slagtersnek opgehang is, dat di onénigheid tussen Bezuidenhout en di Hottentot daarin bestaan het dat B. ver hom gevra het om 'n mes op te tel, ens. Gelukkig is daar nog enkele wat geleef het, of van wí di ouers geleef het, in di tyd toen di gebeurtenis voorgeval het, en wat dus, al he: hulle ni alles self siin gebeur ni, dan tog veul van hulle ouers of grootouers gehoor het. Een van di oue aartsvaders was o'erlede Mn. Jan de Klerk van Grootplaas, digby Somerset. Toen skrywer hiervan na syn ankomst op Somerset, en pratende o'er di gebeurtenisse, verneem dat daar nog so 'n oue aartsvader in di nabijheid woon, was dit dadelik syn plan om van hom uit syn mond 'n verhaal te kry van wat gebeur is. Hy het di o'erledene tweé maal ontmoet; di laaste keer sowat 12 dage voor syn dood, wat op di 4de Juli 1892 plaas gevindé het; en sal probeer om so naukeurig molik weer te gé wat an hom vertel is.

Mar voor ons di verhaal gé is dit miskiin ni onbelangrik ver vèraf wonende en ver reisigers om duidelik te maak waar di gedenkwärdige plekke is.

Di eigenlike "Slagtersnek," waar di boere saam gekom het, en vollens sommige di eed afgeleg het, leg enige myle, sowat 'n halfuur ry van Kookhuis Stasi, in di rigting van Cradock. Dis 'n stadiqe opdra'end tot op di nekki, dan gaan di trein en di wapad tussen twe koppe deur. Dis *Slagtersnek*. Di plek daarente'en waar di vyf boere opgehang is, en waar di graf vandaag nog te siin is, is op di plaas Verkeerde Water, vroeger bekend as Van Aardts Pos, en nou beter bekend as Long Hope Siding, en is 10 myle van Kookhuis in di rigting van Port Elisabeth, dus sowat 14 of 15 myle van di eigenlike Slagtersnek. Hoe dit in di geskidenis gekom is dat di boere op "Slagtersnek" opgehang is, kon di skrywer ni uitvinde ni.

Di lgraf lê 'n 300 of 400 tre'e op regterhand van di spoorweg, as 'n mens di kame hoogte van Long Hope Stasi na Kookhuis opgaan. Van di trein sal dit oeilik kan gesiin worde; di enige teken om di plek an te duie is 'n kareeboompi en sowat 'n 50 tre'e verder 'n knoestige olywehout boompi, 4 of 5 voet hoog, wat an di Zuid Weste hoek van di graf staan. Di graf is nog met gen marmersteen, mar met ruwe klippe toegemaak, is sowat 8 voet lank en 6 voet breed. Digte by, omtrent 8 of 9 voet daarrandaan, word nog di plekke angewys waar di galgpale gestaan het, wat wel so kan wees an di kleine gruiisklippies wat di plekke onderskei van di omliggende grond.

Ons kyk neer op di ruwe klippe, tot nog toe di enige monument ver manne wat hulle lewe moes opoffer in di angebore sug tot vryheid; ons breng in herinnering wat gelei het tot di anwesigheid van di graf daar; ons tel nog tussen di klippe op 'n stukki byna vrot hout, di oerblyfsel van di galgpale; di gedagtes vermenigvuldig sig in ons, mar voordat in ons gemoed oek gevoelens verrys, wat di manne, wat daar leg, besiel het, gaan ons liger heen om van Ou Mn. De Klerk te verneem hoe di graf daar gekom het.

Na vertel te hê dat hy in 1802 (op 1 Aug.) gebore is, gaan hy as volg voort :—

In di tyd toen di gebeurtenisse voorgeval het, was Opperman veldkornet van di wyk. Fred. Bezuidenhout had 'n Hottentot wat syn vé moes oppas. In di tyd had 'n veldkornet di reg om te gelas, dat 'n diinsbode by syn baas moet bly, tot hy ander volk of 'n bediende kon kry om syn werk te doen ; mar natuurlik moes hy sodanige bediende behoorlik betaal.

Op 'n sekere dag begin di Hottentot syn skape uit te vang, om te kan vertrek. Bezuidenhout sê ver hom : "Né, jy kan ni trek ni, jy moet wag tot ek ander volk het," waarop di Hottentot antwoord : "Of jy wil of ni, mar ek trek." Bezuidenhout sê : "Dan slaat ek jou," en daarop slaan Bezuidenhout hom, mar ni onbehoorlik ni. Di Hottentot gaan hom toen verlaag Mr. Stockenstrom, in di tyd Landros te Graaff-Reinet, gé di Hottentot 'n pas, waarop di Hottentot syn vé gaan uitvang om weg te trek, terwyl hy Bezuidenhout toevoeg : "Nou kan jy my 'n pak gé, mar ek sal daarom weggaan." Waarop Bezuidenhout sê : "As jy my dit vra, dan sal ek jou dit gé," en hy gé di Hottentot oek toen enige houwe.

Nadat di Hottentot dit gerapporteer het, stuur Stockenstrom 'n skout, met name Lond, na Kaptein Andrews, te Verkeerde Water (nou Long Hope Siding), met 'n briif, waarin hy hom skrywe om hulp te gá, om Bezuidenhout te kan vang, hetys lewendig of dood. Kap. Andrews huur ver Frans Rossouw ('n ambtenaar onder Kapt. Andrews) en stuur hom om ver Bezuidenhout te vang, daar Rossouw wis waar Bezuidenhout hom ophou, en hom sou gaan wegsteek as hy hulle te wagte is. Dit was 'n plek op di plaas Boven Groennek (Baviaansrivier).

Rossouw kom tot by di plek waar bezuidenhout in di krans is, en toen hy hom sin roep hy hom toe om af te kom. "Né,"—antwoord Bezuidenhout,—"dit sal ek ni doen ni." Nog 'n paar keer het hulle hom geroep, mar sonder gevolg. Rossouw gé toen order om op Bezuidenhout te skiit, wat gedaan werd ; dog hulle kon hom ni raak ni. Bezuidenhout skiit oek van uit di krans, mar o'erheen o'er di koppe van di manskappe. Rossouw stuur toen 'n soldaat om Bezuidenhout te bekruip en in di gat dood te skiit. Di soldaat skiit en raak hom onder di arm deur, waarop hy dood neerval. Bezuidenhout syn vrou het di lyk toen laat uithaal en self begrawe.

Daarop kommader kommadant Willem Gabr. Nel, di kommadant van di afdeling, ver Hendrik Prinsloo, om ver Geswind di Hottentot wat saam met Bezuidenhout in di krans was, weg te bring na Graaff-Reinet. Prinsloo woon in di tyd op di plaas (digteby waar Somerset nou is), wat nog altyd na hom namelik "Prinsloo" genoem word. (Mnr. Alb. van Niekerk is nou di besitter daarvan). Toen hy di order kry, sê hy : "waarom moet ek huis uitgesoek worde, om di Hottentot weg te bring." Hy het hom verkleineer gevoel, deur so 'n handelwyse.

In plaas van te gehoorsaam aan di bevel hom opgelé, gaan hy persone bymakaar werwe, ten einde sig teen di Regering te verset. Kapt. Andrews kry intussen 'n briif, dat hy Prinsloo moet gevange neem. Prinsloo het oek 'n briif geskrywe aan Jac. Kruger, om daar mense bymakaar te maak, om op te staan teen di Regering. Christian en Stephanus Muller, twé broers, bied hulle dienste aan om di briif te besorg, en beloof dat hulle dit eiehandig aan Jac. Kruger sal o'erhandig. Mar inplaas van vollens hulle belofte te handel, gaan hulle na Cradock en gé di briif aan Landros Visser. Di skrywe nog diselfde nag 'n briif aan Kapt. Andrews, dathy Prinsloo moet vang en gevange hou. Kapt. Andrews stuur 30 soldate onder 'n sersant, wat Prinsloo onverwags op di lyf kom en hom gevange neem, terwyl hy di middag na di ete 'n bitji gaan rus het. Hy had selfs ni eens syn baatji an ni.

Hulle bring hom toen na di plaas hiir,—Grootplaas,—(eientlik Doornkraal), waar myn vader Barend de Klerk toen gewoon het, om di nag hiir o'er te bly. Kapt. Andrews stuur deur Komdt. Christ. van Aardt 'n briif, om Prinsloo na

Verkeerde Water (van Aardtspos) te bring. Oek gé hy order dat di Kommandant Prinsloo moet dood skiit, as di mense hom wil kom afneem. Daar kom dan oek werkelik ongeveer 30 man na Grootplaas, om Prinsloo af te neem, mar toen hulle daar kom, was Prinsloo al weggebring. Hulle vra an myn vader waar Prinsloo was, dog hy antwoord, dat Prinsloo nou al digteby di kamp te Verkeerde Water kon wees. Hulle jaag di soldate agterna, mar toen hulle te Verkeerde water ankom, was Prinsloo reeds oergelewer in hande van Kapt. Andrews. Hy kom uit na di burgers en vra ver, hulle : " Waar gaan julle heen ? " — " Ons kom ver Prinsloo haal ", was di antwoord. " Ek kan hom ni gé, voor hij in verhoor gewees is ni ; mar as hy in verhoor gewees is, dan sal ek hom uitlewer." Hij gé daarop order an di vrou van Van Aardt,—wat di kontrak had om di troepe van brood en vlys te voorsien,—om di brood en vlys ver di troepe bestemd an di burgers te gé ; hulle kon mar weer slag ver di troepe.

Di vollende morre sê hy an di boere, dat hij Prinsloo ni kan uitlewer ni. In di tyd het daar al langs Visrivier soldate gelê tot an Grahamstad. Hulle werd algar dadelik bijmakaar geroep en di kanonne opgebring na Kapt. Andrews, en so is al di soldate en Hottentots bymakaar gemaak. Di mense siin toen dat hulle niks kon uitrig ni. Komdt. Nel Kommandeer toon oek di burgers op na di kamp.

By Patrysheuwel, naby Kookhuisdrif, kom 'n antal boere byeen om ha'el te maak, terwyl 'n deputasi van boere na Gaika gestuur word om hom o'er te haal om same met di boere di Engelse te verdrywe. Di deputasi het bestaan uit Corn. Faber, Fred. Bezuidenhout, Steph. en Corn. Abraham Bothma. Gaika het egter gewieer. Hy was deur di Engelse Regering angestel as Koning, en waarskynlik het hy as sodanig 'n salaris getrek.

Daarna trek di Burgers op na Slagtersnek en vergader daar. Di veldkornette kommandeer di burgers byeen, sodat daar omtrent 500 man was. Hulle het daar gebly totdat Kom. Kuyler daar angekom het met syn troepe. Myn vader was oek daarheen as Heemraad opgeroep.

Na enige onderhandelinge laat Kuyler di troepe teen di boere optrek. Vooran plaas hy di loyale boere, daarna di Hottentotte, dan di dragonders en eindelik heel agter di Engelse soldate. Bezuidenhout met 'n paar andere kom voorwaarts en gooi syn geweer o'er 'n boom om te skiit ; mar hy werd verhinder deur syn mense.

Myn vader stuur toen 'n boodskap dat hulle moes afkom. Hulle name moes opgeskrywe worde ; dog hulle sou genade kry, en ni gestraf worde ni. " Verseker jy dit an ons ? " vra hulle. " Verseker kan ek julle ni, mar dit is myn boodskap ; in hulle hart (van di Engelse) kan ek ni siën ni." Natuurlik wou hulle ver hulle op so 'n losse grond ni o'ergé ni.

Toen gaan Nel op en roep hulle oek toe om af te kom, en sê : " julle sal gen kwaad o'er kom ni." — " Mar verseker jy ons dit ? " — " Ja, ek verseker julle dit ; so waar as di wyn in di Avondmaal Christus bloed en di brood syn vlees beteken, so waar sal julle niks o'er kom ni ! "

Toen kom meer as di helfte om hulle o'er te gé : ongeveer 10 persone is weggevlug o'er di Bashee in Kafferland.

Hulle trek toen na di Militaire pos te Verkeerde Water, en terwyl di boere en soldate deurmakaar was bly sommige agter. Terwyl hulle ankom digby Van Aardtspos, werd op di trompet geblaas ; di soldate rys op en dit blyk dat di kanonne reg gestel was. Daar was toen ni meer te dink an verset of ontkomming ni. Hulle werd dus geboeid en daar ér ni genoeg boeiie was ni, werd sommige met rou rime vasgemaak, waarna hulle opgesluit werd in di barrakke of soldate-huise. Hulle werd toen weggestuur na Uitenhage, in verhoor geneem en veroordeel, vyf moes opzehang worde en di ander werd op ander manire gestraf. Daarna werd hulle weer opgebring na Van Aardtspos, om opzehang te worde.

Daar was di dag toen dit plaas vind 'n menigte mense teenwoordig. Komdt.

Nel had (op las) di mense opgekommadeer, om aldus ver hulle vrees in te boesem. Nadat di vyf gehang was, breek di stroppe, sodat hulle op di grond val. Di mense begin om genade te roep. Mar Komdt. Nel wou gen genade gé ni. Solank as hy syn staf in syn hand hon moes hulle gehang worde. Hulle werd toen weer gehang, en daarna onder di galg begrawe. Di Engelse wou ni di lyke an di Famili afstaan ni, dat hulle dit self kon begrawe ni. Di Laksman het by myn vader geloseer, en hy self en van di soldate het verklaar, dat Bothma nog half lewendig was toen hy in di graf gegooi werd. Di balke wat vandaag nog op Verkeerde Water in di huis te siin is, is heel waarskynlik diselfde wat gebruik was ver di galz.

Tot so ver o'erlede Mnrr. de Klerk.

Is alles op elke punt ni so omstandig mégedeel ni, dan sal di leser wel uit di geskidenis weet wat hy moet anvul. Veral moet di leser as hy bowestaande lees goed in di oog hou di onstuimige toestand waarin di bevolking van di grense op di tyd gewees het, sodat 'n kleine omstandigheid grote gevolge kon hé.

In bowestaande verhaal ontbreek di bisonderhede omtrent di doodskiit van Jan Bezuidenhout en di gevangneming van ander leiers van di beweging. Mnrr. de Klerk het alleen mégedeel, dat di Engelse ver Jan Bezuidenhout, toen hulle ver hom wou vang en doodgeskiit het, en dat syn vrou oek gehelp het om hom te verdedig, sodat sy nege ko'lgate deur haar klére had. Mar gelukkig kon di skrywer anteken uit di mond van 'n bejaarde ingesetene van di afdeling, wat di persoon meer dan eens hoor vertel het deur ou mense wat in di tyd geleef het.

Vollens di persoon het Jan Bezuidenhout, Corn. Faber, Steph. en Abr. Bothma, Theunis de Klerk, Hendrik Prins en nog 7 ander weggevlug, bo na Bavariaansriyir. Di Engelse troepe het hulle agtervolg om hulle te vang en toen hulle bijmakaar kom, skiit di Engelse na di boere. Jan Bezuidenhout werd doodgeskiit, terwyl syn vrou en seuntji van 13 jaar hom help verdedig. Self toen hy dood was het di vrou nog ni opgegé ni, mar het nog angehou di gewére te laai, dat haar seuntji kon skiit. En op laas skiit hy di Engelse offisiir bo deur syn kapetji, mar toen werd hulle gevang. Toen di offisiir by hom kom, klop hy op di kind syn skouer en prys syn dapperheid; mar sè daarom : dis jammer dat so 'n kind onder di ellendige boere moes bly, hy moes na Engeland gaan om daar opgelei te worde! Hy vra toen oek nog an di kind, wat syn plan was of hy hom deur di kop of deur di kapetji wou skiit. "Né, sè di kind,—ek wou jou deur jou kop skiit dat di harsens so waai!"

Faber werd swaar gekwes, sodat hy byna dood was. Hy en syn maters wat gevang was, werd toen na Uitenhage gestuur om verhoort te worde. Mar an di wa-drywer, 'n baster, werd las gegé, om as Faber wil doodgaan, dan gou 'n strop om syn nek te sit en hom an di voorleerboom van di wa op te hang, —sodat hy daarom di skande moet hé van opgehang te wees.

Faber het egter in lewe gebly, di dokter het hom gesond gemaak, en na hulle gevonnis was, werd hulle weer opgebring na Van Aardtspos om opgehang te worde. Di eerste maal het di dwarsbalk gebreek. Bothma syn strop het drimal gebreek. Di twédelal val syn vrou an Kuyler syn voete om pardon te smeek, mar hy skop haar van hom weg. Komdt. Nel hys syn staf weer op as teken dat hy moet gehang worde. Ver di derde maal het di strop weer gebreek, en toen werd Bothma saam met di ander, met di stroppe om di nekke in di graf gegooi, terwyl Bothma nog syn oge geknip het.

Dit word nog oek vertel dat Ds. Herhold, wat daarby teenwoordig was, syn mantel o'er Bothma wou gooie, as teken dat hy moet gespaar worde, mar toen hy siin dat Nel syn staf ophou, was hy bevrees.

Sover wat di persoon ons mégedeel het.

Ons laat hiir nou volg di name van al di persone wat betrokke was in di treurige geskidenis :—

Ter dood werd veroordeeld :—Hendrik Prinsloo, Stephanus Bothma,

Cornelis Faber, Theunis de Klerk, Abraham Carel Bothma en Willem Frederik Krugel.

Nicolaas Prinsloo, David Malan, en Pieter Willem Prinsloo werd ver altijd verban uit di distrikte Graaff-Reinet, Uitenhage en George.

Andries Hendrik Klopper, Hendrik Petrus Klopper, Johannes Bronkhorst, Thomas Andries Dreyer, Pieter Lourens Erasmus, Hendrik Andries Gustavus van der Nest, Willem Jacobus Prinsloo, Johannes Prinsloo, Cornelis van der Nest, Philip Rudolf Botha, Jacobus Martinus Klopper, Johannes Frederik Botha, Joachim Johannes Prinsloo, Willem Andriaan Nel, Frans Johannes van Dyk en Klaas Prinsloo, H.z., werd veroordeel "in een afzonderlyken kring onder het opzigt der bedienden van Justitie te worden geleid naar de Executieplaats te Slachtersnek, waar zij hun eed hadden gezworen, en aldaar, zonder op het schavot te worden gebragt, of op eenre onteerende wyse te worden ten toon gesteld, de executie te aanschouwen, om dan te worden ontslagen."

Frans Marais moes "met den koorde om den hals aan den scherpregtter worden overgeleverb, aan de galg vastgemaakt, gedurende die executie der ter dood veroordeelden worden tentoongesteld en voor den tyd zyns levens uit de Kolonie worden verbannen."

Adriaan Engelbrecht en Andries Meyer werd ver sewe jaar verban.

Di weduwe Jan Bezuidenhout moes met haar huisgesin di distrikte Graaff-Reinet en Uitenhage verlaat en meer landwaarts in gaan woon.

Andries van Dyk, Christoffel Rudolf Botha, Abraham Ludovicus Botha, Pieter Jacobus Delport, en Johan Theunis Mulder moes ider 'n boete van Rds. 200 betaal, terwyl Hendrik Johannes Liebenberg met 'n boete van Rds. 100, en Adriaan Labuscagne, Leendert Labuscagne en Barend de Lange ider met 'n boete van Rds. 50 vrykom.

Later werd di doodvonnis van Krugel verander in lewenslange verbanning.

XII. OFFISIELE SELF-VERDEDIGING VAN DI VOORTREKKERS

"Pietermaritzburg, Natal, 21 Febr., 1842.

"Aan Zijne Excellentie den Majoor-Generaal Sir GEORGE THOMAS NAPIER, K.C.B., Gouverneur, en opperbevelhebber, enz., enz. van de Kolonie de Kaap de Goede Hoop.

"Mijnheer!—Wij ondergeteekenden, President, en leden van den Volksraad, bijeengekomen in onze vergadering van deze plaats, hebben goedgedacht Uwe Excellentie te berigten, dat wij ontvangen hebben zekere Proclamaties, gedateerd 2 Dec. 1841, door Uwe Excellentie uitgevaardigd, waarbij verklaard wordt, dat Uwe Exc., ingevolge last door U ontvangen, goed gevonden heeft, om de militaire bezettingen van deze plaats te hervatten, en dat wij Britsche onderdanen zijn, en door H. M. de Koningin van Engeland, niet als een vrij volk zullen worden erkend, enz. En daar de vriendschappelijke onderhandelingen, die wij met Uwe Excellentie hebben begonnen, en de voorstellingen door ons gedaan, met het oogmerk om eenen altoosdurenden vrede en bondgenootschap met het Britsche Gouvernement te sluiten, indien wij slechts aan ons eigen bestuur zouden worden overgelaten, (een voorregt, dat zelfs aan de Griquas, op de grenzen uwer Kolonie woonachtig, niet geweigerd is geworden, hoewel dat volk uit niets anders bestaat, dan uit emigranten van de Kolonie even als wij)—nu tot eene oorzaak gebruikte worden, om de allerschroomelijkste gevolgen op ons neér te brengen; zoo hebben wij, ten einde met het gevoelen van al onze mede-emigranten naauwkeurig bekend te worden, de gemelde Proclamaties onder hen doen verspreiden, en hen uitgenoodigd, om door middel

van publieke bijeenkomsten vrij over dit onderwerp te handelen, en ons met den uitslag bekend te maken.—Wij kunnen Uwe Exc. thans berigten, dat het algemeene gevoelen van onze mede-emigranten is, dat zij ons hebben verzocht te declareren (verklaar), zoo als wij doen mits dezen, dat wij Uwe gemelde Proclamaties beschouwen als ten uiterste onregtvaardig omtrent ons, en geschikt om (indien zij in werking wordt gebracht) juist datgene te weeg te brengen, wat daarin als hoofddoelwit voorgesteld wordt, te willen vermijden, namelijk: oorlog en bloeddorsting.

“Daar deze misschien de laatste communicatie van dien aard zou mogen zijn, die wij gelegenheid zullen hebben aan Uwe Exc. te doen, achten wij het noodig, om verder het onderwerp meer in zijne uitgebreidheid aan te roeren.

“Vooral, wenschen wij wel te mogen worden verstaan, dat het ons oogmerk niet is, om te beleedigen, verwijtingen te doen, of aanleiding te geven tot eenige oorlogzuchtige bedrijven; daar het onze hartelijke wensch en begeerde is, om den vrede te bewaren met alle mensen; en dat niets ons bewegen zal, om de wapenen op te nemen, om menschenbloed te vergieten, dan alleen een vaste overtuiging, dat wij zulks niet vermijden kunnen, of wanneer de bescherming van onze eigendommen,—(die wij beschouwen zuur en duur verkregen te hebben,)—en van ons eigen bestaan, zulks *mogen vereischen*, of ook, wanneer wij zien, dat geweld en geen regt omtrent ons geoeind wordt. Wij weten, dat er een God leeft, die Hemel en Aarde regeert, en die magtig en gewillig is, om den *ve-ongelijkte*, hoewel zwakkere, tegen geweldenaars te protecieren (beskerm). Op Hem en de regtvaardigheid van onze zaak verlaten wij ons; en zoo het zijn wil is, dat eene *al-geheele* verwoesting over ons, onze vrouwen en kinderen, en alles wat wij hebben of bezitten, worde gebragt, zullen wij onderworpen zijn, en erkennen zulks bij Hem te hebben verdien, maar niet bij de mensen. Wij zijn bekend met de magt van Groot-Brittanje, en het is ons doelwit geenszins om die magt te trotseeren; doch wij kunnen tegelijkertij l evenmin toelaten, dat geweld, in plaats van regt, over ons zou zegevieren, zonder dat wij al onze pogingen zullen hebben aang wend, om zoodanig geweld tegen te gaan. Wij beschuldigen het Britsche Gouvernement niet van zoodanig gezind te zijn; doch de ondervinding heeft ons geleerd, dat de verkeerde en ong-gronde voorstellen (zoo als *wēr* blijkbaar omtrent ons het geval is), uit een ver afgelegen land voortgesproten, maar al te dikwerf maatregelen hebben te weeg gebragt, die drukkend en onregtvaardig waren.

“Wij ontkennen ook ten stelligste, dat een ingekankerde haat tegen de Engelsche natie ons bezieldt. Elk mensch op den aardboden is natuurlijk zijn eigen volk meer toegedaan dan anderen; maar als Christenen hebben wij geleerd alle mensen lief te hebben; en, ofschoon wij, Zuid-Afrikaansche boeren, menigmaal door Engelschen met trotschheid en verachting zijn aangezien geworden, laten echter vele Engelschen (waaronder wij ook de Schotten begrijpen, met wie wij persoonlijk in ons geboorteland bekend waren, en waaronder wij zelfs Leeraren hadden, die wij alle hoogachting hebben toegedragen,) getuigen; laten de officieren en soldaten, met wie wij tezamen onder de wapenen hebben gedien; getuigen, laten onze gewezene regenten, regters en plaatselijke autoriteiten getuigen; en laten zelfs de respectabele Engelschen, die thans hier in veiligheid onder ons wonen en verkeeren, getuigen: of zoodanige haat in onze boezems jegens de Engelschen gekoesterd wordt. Echter willen wij nietontkennen, dat de van tijd tot tijd door het Engelsche Gouvernement omtrent ons in de Kolonie genomene besluiten, en uitgevaardigde wetten, de eenigste oorzaak zijn geweest, waarom wij ons geboorteland en onze maagschap hebben verlaten, en ons, als het ware, op de baren der wildernissen begeven, om vrij van het bestuur van het Gouvernement te mogen zijn. Om enige voorbeelden aan te halen: Wie was het, die ons de toenemende kwade gevlogen van slavernij opdroeg? Wie, die ons regt van eigendom daarop verzekerde? Was het niet hetz lfde Gouvernement, dat het ons naderhand *wēr* ontnam; en zulks op eene wijze, dat wij zelven geene de minste stem hadden, omtrent

de beste of meest geschikste wijze, waarop zulks zou kunnen geschieden ? Wie was het, die ons volle compensatie (vergoeding) beloofde voor onze slaven ? Was het niet hetzelfde Gouvernement, dat ons met een derde deel van de wezenlijke waarde onzer eigendommen afschepte, en dan nog ten prooi liet van schraapzuchtige en gewinzoekende handelaars, die ten koste van onze beurzen zijn verrijkt geworden ? Wie was het die ons bezigde, zonder loon en op onze eigen kosten, tot bescherming van de grenzen der Kolonie, tegen de vijandige en oorlogzuchtige of roofzichte Kaffers ? Was het niet hetzelfde Gouvernement, dat ons naderhand alle aanspraak op compensatie (vergoeding) onteerde, verkeerdelyk voorgevende, dat wij door onze berooving van den Kaffer, met regt ons hunne wraak op den hals hadden gehaald ? Wie ontnam ons den besten Gouverneur, dien wij ooit gehad hadden, (Durban), enkel, omdat hij, als een man van geweten, de verongelijkte Kaapsche Kolonisten verdedigde, en, door het straffen van hunnen verwoestenden vijand, hunne wezenlijke veiligheid en bescherming zocht ? Wie zond ons daarna politieke speculanten, aan handen en voeten gebonden, wier grensstelsels ons blootstelden, om zonder ophouden en ongestraft door den Kaffer te worden beroofd en bedreigd; en zulks nog vergezeld met zware onkosten voor het land, welke op de beurs van den geruineerden boer moesten neerkomen ? Was het niet datzelfde Gouvernement, dat het land openstelde voor rondzwervende vagabonden, die in eene werkeloze woeste levenswijze verkeerden, en van de kudden en andere eigendommen van den reeds genoeg verdrukken boer leefden ?—waardoor den boer—van arbeiders onthlood, of, indien hij ze al had, van alle noodige gezag verstoken, (en waaronder de kolonisten thans nog zuchten)—de moed geheel ontnomen werd, zoodat hij, zijne herhaalde remonstrantieën (bijeenkomste) en petitien (versoekschrifte) onbeantwoord of verontachtzaam ziende, de donkerste vooruitzichten had.

“ Al deze euvelen schrijven wij toe aan deze eenige oorzaak, namelijk het gebrek aan een vertegenwoordigend Gouvernement, dat ons geweigerd is geworden door het uitvoerend Gouvernement van datzelfde volk, hetwelk hetzelfde voorrecht beschouwt als een zijner heiligste burgerregten, en waarvoor elk ware Brit zijn leven laten wil. En wat deden wij onder al die verdrukkingen ? Namen wij de wapenen op, eischende dat ons regt geschiede, zoo als onlangs in de Canada's is geschied ? Neen, wij gaven ook den rok, aan hem die ons den mantel had ontnomen; wij ontdeden ons zelfs van onze vaste eigendommen voor spotprijsen;—wij zeiden het Gouvernement openlijk aan, dat wij ons land en zijn gebied zouden verlaten. Het werd ons toegestaan, ten minste niet verbod n. Wij waren zelfs verrast op het vernemen van eene allerbillijkste en regtvaardige declaratie (verklaring) door den Luitenant-Gouverneur gedaan, dat het een onbetwistbaar regt was, dat iemand, met het bestuur eens Gouvernements ontevreden zijnde, vrijheid had het te verlaten. Aanstonds, na onzen uittogt, verklaarden wij onze onafhankelijkheid ; wij rigtten een eigen bestuur op; wij voerden oorlogen tegen die ons onverziens overvielen, en maakten vrede; wij namen bezit van de onbewoonde landstreken, zoowel die ons door vriendschappelijke onderhandelingen met de Heidense volkstammen toevielen, als die wij met ons goed en bloed moesten koopen.

“ Intusschen, wat deed het Koloniaal Gouvernement gedurende den loop van al deze omstandigheden ? Liet het ons aanzegegen, dat wij ons van onze verpligtingen als onderdanen niet konden ontslaan, waar wij ons ook mogten bevinden ? Of bood het ons eenige hulp, toen wij in nood waren, en het vooruitzigt hadden om alle oogenblikken door woeste, bloeddorstige heidenen te worden vernield;—en toen reeds over de 600 van de onzen allerverraderlijkest en onschuldig waren vermoord ? Of bleef het onverschillig de ellende van zijne voorgewende onderdanen aanschouwen, zoo lang totale vernieling hen bedreigde ? Maar, wat meer is, werden niet hunne moordenaars ondersteund en geholpen, zoodra zij (de emigranten) eenigen kans schenen te hebben van de overwinning te behalen, door allen uitvoer van wapenen en ammunitie naar

hen te beletten ? Ja zelfs door ons met eene militaire bezetting te bedreigen, en onze eigen wapenen en ammunitie te confiskeren (in beslag te nemen) ; en dit mede, onder voorgeven van uit menschlievendheid verdere bloedstortingen te willen vermijden, toen er geene vrees bestond voor de vergieting van Christenbloed, maar toen wraak stond genomen te worden op diegenen, wier handen daarmede nog beklekt waren. Voorts, door den handel te stremmen, waardoor velen der emigranten gedurende de bezoeking van de besmettelijke ziekte (de mazelen) stierven, uit gebrek aan de noodige middelen of van voedsel, geschikt of onontbeerlijk in zulk een tijd ! Heeft niet hetzelfde Gouvernement ons steeds als uitheemschen behandeld, zelfs met betrekking tot onzen handel over zee ? Hoe is het dan mogelijk, dat met al zulke gronden aan onze zijde, Uwe Exc. kan verwachten, dat wij op ons zelven kunnen zien als overtreders of oproerigen tegen ons wettig Gouvernement ? Wij verklaren, dat wij niet kunnen zien hoe het Britsche Gouvernement, onder de voormelde omstandigheden, met eenigen den minsten schijn van regtvaardigheid of Lillijkheid op ons als onderdanen aanspraak maken kan ! tenzij zulks alleen geschiede, uit andere politieke beweegredenen, of uit jaloezij, tegen ons redenen gezocht worden, om, met eenigen schijn van regt, de verachte en aan het noodlot overgelatene emigranten weder onder het juk te brengen. Wij twijfelen sterk, wanneer wij in het hart van Afrika waren getrokken, of naar Delagoa, of men ons daar ook zou hebben gemoeid. Doch wij koesteren nog de hoop, dat, wanneer het tegenwoordige Gouvernement van H. M. de Koningin van Engeland, en de Britsche natie *wel en waarlijk*, met de geheele toedragt der zaak zullen zijn bekend geworden, er andere middelen zullen worden gevonden om satisfactie (voldoening) aan beide kanten teweeg te brengen, dan door het zwaard en door bloed. Wij smeeken Uwe Exc. derhalve, om de zaak weder te overwegen, en geene maatregelen te nemen, waardoor wij gedreven konden worden tot stappen, die, hoezeer tegen onzen zin, of hoe smartelijk zij ook voor ons zullen zijn, eerter voor ons leven en veiligheid onvermijdelijk zullen worden, en eene verantwoording op Uwe Exc. zelven zullen brennen, die vroeg of laat zwaar zal kunnen zijn te dragen.

Wat aanbetrifft de oorzaak, in uwe Proclamatatie voorgewend, waarom deze militaire bezitneming zal moeten geschieden, namelijk, onze resolutie (besluit) alhier genomen omtrent de kaffers, van den 2den Augustus, 1841, wenschen wij slechts aan te merken, dat, zoo als gewoonlijk geschieht, Uwer Excellencie's informateur (beriggewer) de wezenlijke toedragt der zaak of zelf niet weet, of voorbedachtelijk voor U verborgen heeft gehouden. Wij zijn in staat elken opregten philanthropist (mensevriend) te kunnen overtuigen, dat ons voornemen omtrent de kaffers, zoowel oude inwoners als latere aankomelingen, in het maken der schikkingen voor hunne verplaatsingen, zoowel bij de reeds aangehaalde resolutien (besluiten), als bij eene andere, sedert omtrent hetzelfde onderwerp genomen, gegrondigd is op ware menschlievendheid, in zooverre wij daardoor hebben zoeken voor te komen, of te vermijden, de waarschijnlijkheid van vijandelijkheid en bloedstorting, welke anders onvermijdelijk het gevolg zou moeten zijn, wanneer wij toelieten, dat Zoolas en andere naturellen (inboorlingen) hunne oude woningen verlaten, en bij duizenden zich onder ons nederzetten (zoals thans het geval is); want eerst door ons tegen hunne vijanden beveiligd, en daarna sterk geworden zijnde, zouden zij in de schoonste gelegenheid van de wereld zijn gesteld, om ons uit te roeien, alleen om in het bezit van ons vee te geraken; of, hunnen aanslag ontdekt zijnde, zouden zij ons noodzaken, hen op staanden voet met de wapenen aan te vallen en te verdedigen.

Onze maatregelen zijn derhalve ingerigt, om tegen de mogelijkheid van zoodanige gebeurtenis, in tijds, zoo veel als doenlijk is, te voorzien, en niet het kwaad te veel te doen toenemen, of eerst onherstelbaar te doen worden, en dan werkzaam te willen zijn. Het zou te breedvoerig zijn, wanneer wij thans willen aanhalen al hetgeen wij omtrent dit punt te zeggen hebben. Wij zullen

dus overgaan, om aan te tonen, dat, indien Faku al eenige aanspraak had op het deel lands, in Uwer Excellentie's Proklamatie vermeld, hij alleen te blameeren zou zijn, zoo wij van dat land hadden gebruik gemaakt. Vooreerst, hebben wij bewijzen, dat hij in het jaar 1834 reeds gedeklareerd (verklaar) heeft, geene aanspraak op dat land te hebben, en, met uitzondering van eenige spion-kraaltjes, het ook nimmer heeft bewoond, zoo ver wij heboen kunnen uitvinden. Ook hebben wij het kontrakt, door nu wijlen den heer Retief met Dingaan aangegaan, doen publiceren, zoowel als onze Proklamatie, waarin onze limiet-scheiding tot aan de Omsinvobo werd bepaald. Voorts is Faku zelf met ons tot eene vriendschappelijke verstandhouding overgegaan, en wij verkregen van en gaven aan hem verzekering van vredzaamheid, en zelfs protectie (beskerming), zoodat er niets in den weg stond om hem te beletten van te protesteeren, wanneer wij over eenig gedeelte van zijn grondgebied disponeeren (beskik); doch bovendien heeft hij aan onze afgezanten vrijwillig erkend, dat het land aan Schaka en daarna aan Dingaan, wettiglijk toekwam, tot aan de Omsimvobo, en dat hij onze aanspraak daarop erkende als gegronde te zijn op regtvaardigheid, beide door kontrakt hiervoren gemeld en door de over-winning door ons op de natie behaald. Hij ging verder, en zeide dat Schaka en Dingaan het land hadden ingenomen, zelfs tot over de Omsimvobo, en dat hij zich zelven en zijn volk beschouwde, als door onze toelating daar te zijn ! Mogen wij dan niet vragen, waar is eene kolonie of een wingewest, thans in het bezit van Groot Brittanie of eenige andere mogendheid, waarop men met groter regt aanspraak maken kan ? Wij zijn van het tegendeel overtuigd, doch indien Faku kan bewijzen, dat noch Schaka noch Dingaan ooit eenige aanspraak had op het land in *kwestie*, en dat deze woeste en onbewoonde streek lands altoos in zijn bezit is geweest;—wie overtuigt ons, van desniettegenstaande op de bezitneming daarvan te hebben geïrsisteerd (aangedring), en dat men dus, op grond daarvan, eenigen schijn van reden kan voorwenden voor de bedreigde militaire bezitneming van onze havens en ons grondgebied ?

“Ook willen wij erkennen, dat wij met geene mogelijkheid het regt van onderdanen door geboorte als anderzins, door Uwe Excellentie in uwe Proklamatie voorgewend, zoo verre als ons betreft, kunnen begrijpen. Doch deze kwestie ter zijde stellende, zijn wij gehouden onze overtuiging te verklaren, dat wij in het land niet veilig zullen zijn of zelfs bestaan, wanneer wij ons weder onder de jurisdictie (regspleging) van een koloniaal bestuur, als voorheen, begeven. Het land, waarover Uwe Excellentie reeds voorlooppig disponeert (beskik), ons bedreigende het aan ons en onze kinderen te ontnemen, zou ons dan ook niets waard zijn. Welke vooruitzichten hebben wij, van betere protectie (beskerming) te zullen genieten, dan die de grensbewoners van de Kolonie genieten, en weswege velen onzer genoodzaakt zijn geweest uit dat land te vlugten ? Welke vooruitzichten hebben wij, om zelfs die protectie (beskerming) te zullen genieten ?

“Uwer Excellentie's handelingen omtrent ons geven meer dan reden om te vermoeden, dat uwe bekommernheid en zorg alleenlijk bestaat voor de onbeschafde volkeren, en dat het geene grote bekommerning baren zal, wanneer wij met onze vrouwen en kinderen en dienstboden door hen als schapen ter slagting mogten worden geslept; ja, dat de hedendaagsche philanthropisten (mensevriende) nog valsche beschuldigingen genoeg zullen uitvinden, om de wereld diets (wijs) te maken, dat wij zulks ruim verdiend hebben, en dat het onze eigene schuld is. Het noodlot schijnt ons dan te zullen drijven tot eene van de twee keuzen, namelijk:—ons als lastdieren te krommen, om gewillig den last, die ons opgelegd wordt, te dragen, tot dat wij dien te zwaar vindende, weer als te voren, eene nieuwe emigratie beginnen, wanneer wij alles, wat wij in de wereld hebben, hier zullen moeten achter laten;—dan wel, om tot de verdediging van onze regten, van onze bezittingen, ja van ons bestaan zelf, het geweer in de vuist te nemen, en te strijden tegen onze verdrukkers, en met onzen val of ons bezwijken een einde aan

onze aardsche moeijelijkheden te maken. Wij laten het aan Uwer Excellentie's eigen oordeel, en aan het oordeel van elk regtschappen Engelschman, welke van die twee het verkieslijkste is. Laat men niet langer denken, dat wij zoeken te misleiden, of dat wij zeiven misleid zijn. De ondervinding heeft ons allen, meer of min, dure lessen gegeven, en, wat ook onze politieke geschillen mogen zijn, omtrent onze civiele administratie (bestuur), uwe Exc. zal ondervinden, dat er slechts weinig verschil bestaat omtrent dit eene punt. Wanneer wij al, ten koste van veel bloeds en onkosten, zullen zijn ten onder gebracht, zal het vuur slechts gedempt of gesmoord worden, om in den dag der wraakneming des te geweldiger uit te barsten. Het is in uwer Excellentie's magt deze euvelen voor te komen, en indien het uwe Excellentie waarlijk te doen is om verdere bloedvergieting te vermijden, zal uwe Excellentie gemakkelijk redenen genoeg kunnen vinden om uwe voorgenomene militaire expeditie te staken, en andere middelen in het werk te stellen, die eene menschlievender en gezegender uitwerking zullen hebben.

" Het heeft bij ons een diep gevoel van leedwezen te weeg gebracht, om, sedert het begin van onzen uittocht, gedurig te vernemen, hoe wij ten onregte aan de wereld zijn voorgesteld geworden, als ruwe mensen, die, beschaafde wetten en kerkelijke tucht moede, in losbandigheid zochten te leven, een ieder naar het goeddunken van zijn eigen hart. Wij hebben onze beschuldigers meer dan eens beschaamd gemaakt. Ofschoon wij onervarene boeren zijn, die nimmer toegelaten werden in hun geboorteland eenig deel te nemen aan de publieke angelegenheden van hun land, zijn wij echter geslaagd, om onzen regeringsvorm op dien voet te brengen, dat wij het publiek vertrouwen, van dag tot dag, meer beginnen te gewinnen. De godsdienst zelve is ook reeds op eenen geregelden voet gesteld, en cultivatie (beplanting) en bebouwing van het land nemen dagelijks meer en meer toe. Alreeds hebben wij een aanzienlijk gesticht voor het waarnemen van de openbare godsdienst opgerigt, en het onderwijs der jengd is op eenen goeden voet gebracht.

" De ons omringende oorlogzuchtige Zoelas zijn in hunne onophoudelijke oorlogsbedrijven gestremd, zoodat zij zelfs, uit vrees voor ons, de wapenen niet dan ter sluik en zeer zelden opnemen:—twee zendelingen zijn reeds onder hen werkzaam, onder onze protectie (beskerming); en wij hebben de beste vooruitzichten, dat de beschaving van dat volk spoediger te bevorderen zal zijn, dan die der Kaffers aan de Kolonie grenzende. Dit alles is bereids te weeg gebracht, nu wij eerst beginnen uit onze groote moeijelijkheden te komen. Uwe Excellentie kan derhalve wel begrijpen, dat het ons smarten zal den bodem van al onze verwachting te zien inslaan. Een enkel verkeerd of onstaatkundig experiment of proefneming zou ons onherstelbare nadeelen verwekken. Alreeds zijn er gedienstige agenten bezig om de Kafferstammen, tot hun of tot ons ongeluk, tegen ons op te wekken, en hen in te prenten dat wij hunne verdrukkers zijn, maar de Engelschen hunne beschermers, en dat zij, zoo zij het met de Engelschen houden, als loon onze beesten ten buit zullen bekomen. Mogelijk heeft uwe Excellentie daartoe geen verlof gegeven; het wordt echter gedaan. Zal nu de beschaafde wereld ons immer kunnen laken, dat wij, in zulke omstandigheden en onder zulke onmenschelijke vervolgingen, het uiterste doen en wagen, tot behoud van ons leven? En, wanneer wij al voor de overmacht moeten terug deinzen, en verder landwaarts in veiligheid zoeken, waar wij meer geconcentreerd (bij makaar) zijn en met meer voordeel onzen vijand kunnen bestrijden, zal men ons dan kunnen toonen, wanneer wij onze schade, zoo in de kolonie als sedert onzen uittocht geleden, en voor onze landerijen, huizen en andere bezittingen, die wij ten prooi van verwoesting genoodzaakt zullen zijn geweest achter te laten, zoeken te verhalen op onze oude schuldenaars de Kaffers, ja zelfs verder? Wij bidden dat de Almagtige zulks verhoede, en dat het Hem behagen moge ons betere uitkomst te geven.

" Eindelijk moeten wij, zoo voor ons zelven, als, op stellig verzoek van onze mede-emigranten, ten sterkste protesteeren tegen de bezittneming van eenig

gedeelte van dit land als bedreigd in uwer Excellentie's Proclamatie van den 2den December voormeld en verklaren, dat wij ons van nu voortaan meenen te kunnen vrijhouden van de smadelijkste gevolgen van zoodanigen stap, voor God, voor ons eigen geweten, en voor de wereld.

“ Wij hebben de eer met alle achtung ons te noemen,

“ Mijnheer,

“ Uwer Excellentie's dienstw. dienaren,

“ JOACHIM PRINSLOO, President.

“ Benevens al de Leden des Raads,

“ J. J. BURGER, Secretaris.”

XIII. WAT FROUDE VAN DI BOERE VERTEL.

Di naam van Froude is in di geskidenis van ons land te min bekend. En dis oek net seker, dat di Engelse Regering reg gedoen het an di Vrystaat, en as daar naderhand hiir 'n Konfederasi of Verbond van Afrikaanse State en 'n Verenigde Suid Afrika kom,—dan het hy di eer dat hy di eerste an di saak geroer het. Hy was 'n man van grote naam in Europa, veral as geskiidskrywer. Daarom is dit oek ver ons van belang om in ons Geskidenis te bewaar, wat hy van di Uitgeweke Boere gesê het in syn Rapport, wat hy an di Parlement in England voorgelê het, in di eerste part daarvan, wat ons hiir vertaal :—

“ Meneer J. A. FROUDE an Graaf CARNARVON.

“ Londen, 10 Januari, 1876.

“ Mylord,—Jou Lordskap het ver myn bevel gegé om 'n rapport te lewer van di laaste gebeurtenisse an di Kaap di Goede Hoop, ver so vèr as ek daar selwers in betrokke was. Daarom begin ek, om myn verhaal verstaanbaar te maak, met 'n skets van di geskidenis en di toestand van di twé onafhankelike Republike an di anderkant van Grootrivier en Vaalrivier. Di landstreek, waar di twé State nou is, is in en na di jaar 1836 in besit geneem deur klompiis van di Uitgeweke Boere, wat beslote had om di Koloni te verlaat, omdat hulle ontevreden was o'er baing onregvédige dinge wat hulle moes nitsaan, volgens hulle gedagte, onder di Engelse Regering.

“ Dit word toen so gereken (deur di Engelse) dat di Boere, as Britse onderdane, hulle getrouwheid an di Engelse Regering ni kon weggooi deur te vertrek na 'n distrik wat tot nog toe ni bewoond is ni. Di Uitgeweke Boere is deur di wilde stamme van di binneland angeval ; baing van hulle familiis is o'errompel en vermoor ; hulle het hulle gewreek, en om di vrede te bewaar het di Engelse Regering dit nodig gedink om syn gesag te laat gelde, so ver as di Boere gewoon het. Di grense van di grond an di Noordekant van Vaalrivier was ni bepaal ni ; maar in 1848 proklameer Sir Harry Smith di oppergesag van Koningin Victoria o'er di Provinsi wat hulle toen genoem het di Oranje-rivier-gebied, en bepaal dat di grense is Grootrivier, Vaalrivier, en di Drakensberge, en dan noem hy nog di name van di vernaamste Kapteins wat binne di grense woon, en wat toen, saam met di Boere an di Engelse Regering onderworpe word. Mar di land wat di Engelse Regering op di maniir bygekry het, kos hulle meer as dit wèrd lyk. Di Engelse wat di land di eerste besoek het beskryf dit as “ 'n huilende wildernis,” net mar geskik ver véboere wat vèr uit makaar woon. Mense en vé was bloot ver di gedurige diifstalle van di swart nasiis ; di gevolg was 'n hele rits van bloedige gevegte, en di orde kon ni anders bewaar worde ni, as deur 'n trop soldate, waarvoor di Boere onmolik ni kon betaal ni, en di koste sou dan deur di Engelse Regering moet betaal worde.

“Moeg van di uitgawe wat verëis word om di Engelse Regering verder in di binneland uit te brei, en begerig om tussen di Kaapkoloni en di swart nasiis 'n slagboom van wit mense te hê,—sodat hulle en ni di Engelse Regering sou verantwoordelik wees ver di strenge maatreels wat moes genome worde,—besluit di Engelse Regering om Grootviri tot Noordelike grens van syn Afrikaanse besittings te maak, en di Hollanse skaapboere en di bitji Engle wat agter hulle an getrek het toe te staan om ver hulle selwers 'n regering te vorm. Dit moet erkend worde dat England deur di stap te neem net mar syn ei'e belang geraadpleeg het. Di Boere het ni om onafhankelikheid gevra ni. Hulle het geprotesteerd daarteen dat hulle so in di steek gelaat word. Hulle het verklaar dat hulle ni in staat was om ver di bestuur van twé uitgestrekte geweste te sorre ni. Hulle proteste is ni verhoord (deur di Engelse ni). In 1854 word deur di Konvensi van Sandrivii, di Transvaalse gebied, nou di Suid Afrikaanse Republiek, tot 'n onafhankelike Staat verklaar. In 1854 dra Sir George Clarke, die agerende Kommissaris, deur di Oranjerivier-Konvensi, di bestuur van di Oranjerivier-gebied (wat vroeger bepaal was deur Sir H. Smith syn proklamasi) o'er an di verte enwoedigers van di Boere wat angestel was om dit o'er te neem. Voordat di Boere di verandering anneem, stel hulle sekere voorwaardes. “Hulle siin vooruit dat hulle deur kwessiis met di swart nasiis in moeilikheid sou kom met di Engelse Regering, as hulle ni 'n vaste waarsborg het dat di Engelse hulle ni met sulke kwessiis sal inlaat ni.” Hulle wou 'n waarsborg hê, “dat alle trakte wat di Engelse gemaak het met di stamme sal vernietig worde, en dat di Engelse Regering hom ni sal inlaat met geskille tussen di inlanders en di ander inwoners van di land.” Di voorwaardes word ni meer as billik beskou en angeneem. In di Konvensi van Sandrivii het di Kommissaris van di Koningin afgesien van alle verbintenis hoegenaamd met enige van di swart nasiis an di Noordekant van Vaalrivier. Sir George Clarke verklaar in Art. 2 van di Oranjerivier-Konvensi dat di Engelse Regering gen traktaat het met enige inlandse kaptein an di ander kant van di rivier; di enigste uitsondering is Adam Ko^r, van Filippolis (di Vrystaatse Regering het hom naderhand uitgekoop), en gen voornemen het om naderhand enige sodanige traktaat te sluit ni. Di voorwaardes is goed'ertrou angeneem, en eerlik nagekom. Meneer Labouchere skrywe in 1857 an di Gouverneur van di Kaap, en gelas hom om di letter en di gees van di trakte wat albei State getrouw na te kom, en om hom ni in te laat met di sake van di inlandse stamme “behalwe in so vîr as dit duidelik noodsakelik mag wees om di onderdane van di Koningin te beskerm.” In 1853 sterf Andries Waterboer, wat deur Sir George beskrywe word as 'n klein kaptein woonagtig o'er Vaalrivier, en met hom had di Engelse Regering 'n ou traktaat. Syn seun Nikolaas, wat di oorsaak was van so baing stroeweling in later tyd, doet toen ansoek by Sir George Cathcart om 'n vernuwing van di traktaat. Sir George Cathcart weiger dit uitdrukkelik, om rede dat 'n vernuwing van di traktaat 'n verbreking sou wees van di Konvensi met di Transvaalse Boere geslote (Kaap de Goede Hoop Korrespondensi, No. 27, bladz. 135).

“De Republiek, so opgerig, beantwoord bo'e verwagting. Hulle het van hulle kant ver hulle verbinde om gen slawerny weer in te voer ni, openbaar of geheim. Met di grootste wantrouwe word op hulle gelet, en meer as een stori word in Europa omslagtig vertel van hulle barbaarsheid. Dit kan ni ontken worde ni, dat di Regering van di twé nuwe State in di begin swak was ni; dit kon oek onmolik ni anders ni. Dit word oek ni ontken ni, dat boere wat in blootgestelde distrikte woon, en gen polisi had om hulle te beskerm, en wat gedurig moet siin dat hulle vé gesteel word, dat hulle hulle ei'endom beskerm en di anvallers gestraft het. Net so min word dit ontken, dat wettelose reisigers en geluksoekers uit di Koloni, en skurke wat gevlug het daarvan daan, in menigte in di Republiek ingekom het, en daar op afgelege plekke dinge gedaan het, wat sterk moet veroordeel en betreur worde. Mar altijd, as di sake omstandig ondersoek worde, dan blyk dit, dat in di Vrystaat van di

begin af, en in di Transvaal stellig in di laaste ses jare, di Regerings hulle uiterste bes gedaan het om alle wesenlik onregverdige handelinge teen di inlanders te voorkom of te straf; en as 'n mens in aanmerking neem di moeilikhede wat hulle daarin gehad het, dan is dit hulle nog al goed geluk. 'n Merkwaardige geval van di soort is gebeur in 1855, 'n uitvoerige, en skynbaar noukeurige verslag van 'n moord van enige inlanders in di Vrystaat, en dat hulle vrouens en kinders as slawe weggevoerd is, word gestuur an Sir George Grey, wat toen Gouverneur an di Kaapkoloni was. Dit word gesê dat di Bloemfonteinse Regering syn toestemming daartoe gegé het. Sir George Grey ondersoek toen di saak noukeurig, en wat was syn berig? dat di geskidenis waar was, mar dat di daders ni Vrystaters was ni, mar Britse onderdane; en dat di Volksraad ver hulle knap gedraag het. "Di Vrystaters, skrywe Sir George Grey an Lord Russell, het 'n Regering gevorm wat enige land ter wêreld sou eer andoen. Di toestand van di Staat is ni alleen hoogs bevredigend ni, mar verstrekk tot di grootste lof ver di geeskrag, di versigtigheid en standvastigheid van di bevolking."

"Omring soos di twé Republike is deur oorlogsugtige wilde stamme, wat nog nooit in anraking gekom het met beskawing anders as met 'n vyand, was dit ver hulle onmolik om dadelik met di sagmoedigheid en toegewendheid te werk te gaan, wat sonder gevhaar in di Koloni, wat ou'er en digter bewoond is, kon beproef worde. Mar di arbeiders- en landloperswette van di Vrystaat is niks strenger as di wette wat in di begin van dese eeu nog in Engeland en Skotland was. As gesteelde vé nagespoor word tot in di krale van di inlanders, en daardeur 'n geveg ontstaan en mense doodgemaak word, dan is dit wel partykeer gebeur dat di Boere, in plaas van di weeskinders van honger te laat omkom, hulle méneem en as bediindes in hulle eie huise opvoed. Diselfde gebruik was in di land onder di Engelse Regering ook voor di Konvensi. En 'n mens kon misbruik daarvan maak, en ongetwijfeld is daar oek sulke gevalle gewees, mar op sigself beskou was di plan menselik, en dis oek nooit uit enige andere oogpunt voorgestaan deur di Regering van di Republike. In di Transvaal, (dit was omdat di bevolking meer alle soorte deurmakaar vermengd en ruwer van aard was), daar het 'n losser stelsel verskeie jare nog geduur na dat di Staat gevëstig is, en hiiran is mar eers kort gelede 'n end gemaak. Maar selfs teen di Transvaal is nooit 'n beskuldiging ingebring van 'n daad half so geweldadig en gestreng as di maatreels wat 'n Engelse Regering in Natal geneem het met di sogenaamde ooproer van Langalibalele. In gen een van di Republike word di gekleurde toegelaat om te stem ni,—of om wapens in besit te hé sonder liksensi ni; of om vaste eiendom te verkry ni. Mar di eiendomswet word al opsy geset; en di formele onbekwaamheid sal binnen kort afgeskaf worde; en di beperking met wapens is 'n versigtige wet wat di hele Suid-Afrika gerus kan navolge. Di inlanders kan met diselfde vryheid kontrakte aangaan ver hulle werk as in enig ander land, dis te sê as hulle ni misdadigers of bandite is ni. 'n Swartjong wat hom sleg gedra, kan hulle uitklop, mar ni sonder bevel van 'n o'erheidspersoon ni, en dan swaarder of ligter nadat ni owerpêring was, vollens di wet. Dis waar, di stelsel is streng, mar glad ni onmenselik of wreedaardig ni. Dit kan gerus gesê worde, toen di Engelse Regering di land an di Boere o'ergegé het, dat hulle toen ingesiën het dat dit noodsakelik was om di swart volk strenger te behandel as in di Koloni, en di wesenlike uitoefening daarvan (deur di Boere) was ni allenig ni strenger as verwag word, mar nog veul sagter.

"Dat di twé geweste an di Boere afgestaan is, is algemeen (?) afgekeur in di Koloni. Di spyt daaroor word nog meer toen hulle (natuurlik di Engelse in di Koloni) siin watter ordelike en voorspoedige staat di Boere daar stig, en hoe spaarsaam hulle dit bestuur. In plaas van di "huilende wildernis," soos di land ver Sir George Clarke gelyk het, siin hulle nou dat di Vrystaat uitmuntend goed is ver skape en vervoerdery, en dat di grond, veral in di Transvaal, baing vrugbaar is, en 'n menigte steenkole, koper, yster en goud

bevat. Di bevolking is toegeneem deur immigrasi veral van Boere uit di Westelike Provinsi, waar nou amper gen persoon is ni of hy het 'n broer of suster, of 'n getroude seun of dogter in een van di Republike. Di nouere gemeenskap het di wens om weer verenig te worde algemeen gemaak. Di Engelse Regering self het hulle abuis uitgevinde, dat hulle di Boere gedwing het om 'n eie Regering te vorm, en sou graag wou vernitig wat hulle gedoen het ; en al het di Vrystaat gedink dat hulle onbillik behandel is deur di Engelse Regering met di end van di basuto-oorlog in 1868, di verbittering was al amper afgekoel, en as daar gen verder oorsaak van wantrouwe ontstaan is ni, is dit waarschynlik, amper seker, dat di meerderheid [ons sit hiir 'n vraagteeken?] van di inwoners van Vrystaat en Transvaal voor nou al sou gevra hé uit hulle selwers om onder di Engelse vlag terug te keer.

"In di tyd word met eens diamante ontdek in grote menigte langes Vaalrivier, en op en nabij 'n plek op di linkerkant van di Vaalrivier, enige myle daarvandaan, in 'n distrik waaro'er di Vrystaatse Regering werkelik reg uitgeoefen het van di dag van syn ontstaan af. Di reg is betwiss deur di Grika-kaptein, Klaas Waterboer, wat gebly het op di regterkant van di Vaalrivier, mar wat hom 'n stuk grond op di linkerkant nou toe'eigen, wat bepaal was in 'n ou traktaat, waarin di grense tussen Andries Waterboer en 'n ander Grika-kaptein, Adam Kok, vasgestel is, as di land wat lê an di Westekant van di lyn van Rama, an Grootrivier, na 'n plek wat hulle noem David's Graf, waar Modderrivier en Rietrivier in makaar loop, en daarvandaan na di top van Platberg, 'n berg an di rand van Vaalrivier. Mar di proklamasie van Sir Harry Smith, in 1848, had Vaalrivier self bepaal as di grenslyn van Vrystaat, waarvan hulle di bestuur opgedra het an di Boere in 1854. As Waterboer land gehad het an di linkerkant van di rivier, dan was dit binne di Engelse gebied, en di Boere kon dink dat di gesag daaro'er an hulle opgedra was. Di traktaat waarin di land an di Boere o'engemaak word het dit, miskiuin met opset, onverklaard gelaat of di inlandse opperhoofde, wat vroeger Engelse onderdane was, nou onderdane geworde is van di Boere an wi hulle di bestuur van di land o'er gege het. Di inlandse opperhoofde was van gedagte dat hulle nou weer in hulle vroege toestand (dus vry) was. Di Republike an hulle kant het nooit getrag om reg of gesag o'er hulle uit te oefen ni. Party is u itgekoop, en party blyf onafhankelik tot van dag toe. Dit was miskiuin di wens van di Engelse Regering om dit an di inlanders en an di Boere self o'er te laat om hulle sake self onder makaar uit te maak ; mar net so seker het di Engelse Regering hom plegtig verbonde om hom ni te meng in di geskille en ver di inlandse opperhoofde party te trek ni.

"Waterboer het al reg gesoek op di grond an di linkerkant van Vaalrivier voor en aleer di Engelse Regering terug getrek is. Majoor Warden, di Engelse Magistraat an Bloemfontein, het grondbriewe uitgegev van plase agter di lyn van Rama deur David's Graf na Platberg. Waterboer, same met 'n sendeling, het na Bloemfontein gegaan om te protesteer daarteen. Vollens di sendeling en Waterboer vertel, dan het di Majoor gesê, dat hy spyt het van di abuis, mar dat dit gedaan is uit gebrek an inligting.

"Dit lyk daarom of 'n ondersoek in di saak Majoor Warden ni o'ertuig het van Waterboer syn reg op di grond ni ; want hy het mar angehou om grondbriewe uit te gé in di part van di Souvereiniteit so lank as hy in di land was. Di geskil kom toen van nuuts af op toen di Republiek opgerig word. Di Boere heg meer gewig an Waterboer syn ansprake as Majoor Warden. Hulle erken dat hy wettig reg het op 'n kosbaar stuk grond, bekend as Albani, gelege an di hoek waar Grootrivier en Vaalrivier in makaar loop, agter di lyn van Rama na David syn graf. Di land verder agterdi lyn van David syn graf na Platberg, di skatkamer waarin so'n ontsaggelike rykdom verborge was, het toen 'n onvrugbare dorre vlakte gelyk. Plase van 15,000 morgé kon 'n mens toen daar koop ver £20 of £25. Waterboer lat toen niks hoor van syn regte op di grond, want dit was ver hom te armoedig om daarvoort testry.

Di Vrystaatse Regering koop dit toen van di kaptein van 'n ander stam van Grikwas, wat voorgeef dat hy reg had om dit te verkoop, en ofskoon Waterboer di wettigheid van di verkoop betwis het toen hy dit hoor, kan 'n mens tog gerus sê, dat di reg wat di Vrystaat op di manier o'er di grond gekry het, en wat hulle in 15 jare tyd nooit betwis geworde is ni, oek nooit weer in twijfel sou getrek wees ni, as dit ni was dat deur di ontdekking van diamante di kale en onvrugbare stuk grond di rykste van di wêrld geworde is. Waterboer kom toen met eens weer met syn ansprake voor di dag en versoek di Engelse Regering om beskerming.

“Di Myne word geopend onder di Vrystaatse Regeering. Dit kan ni betwis worde ni, dat wet en orde toen ewe goed [as ni beter is ni, voeg ons huirby] gehandhaaf is as op enige latere tyd, en wel met tiinmal minder onkoste. Di Vrystaatse Regering verklaar dadelik dat di anhegting (van di Diamantvelde an di Koloni) 'n verbreking was van di Konvensi van 1854. Mar Meneer Arnot, Waterboer syn agent, dreig di Boere dat hulle, hulle onafhankelikheid sou verliis, as hulle dit waag om ver hulle te verset. As 'n mens 'n briif lcs wat meneer Arnot an meneer Höhne, Staatssekretaris an Bloemfontein, geskrywe het in November 1870, dan kan jy di gees siin waarin di korrespondensi gevoerd is. Natuurlik moet di Engelse Regering ni verantwoordelik gehou worde ni ver di ongeoorloofde uitdrukings van so mar so'n man, wat glad ni in diins is van di Koningin ni. Meneer Arnot vertel an meneer Höhne, dat hy las het van Waterboer om 'n kopy van syn briif an di Gouverneur o'er te stuur “as vertegenwoordiger van uwe Vorstin di Koningin van Engeland,” en om di verwondering van di Kaptein te kenne te gé “dat 'n bevolking, soos joue van di Vrystaat, wat ni ontsla'e is van hulle onderdanigheid an di Engelse Regering, en dus werkelik nog uit Britse onderdane bestaan, an wi dit maar ver di naam toegestaan is om hulle self te regeer, dat di dit durf te wage [tensy hulle dit wens, en hiir gelo ons almal dat dit 'n hoogs wenselike saak is], dat di vryheid van 'n eie regering julle ontneem word ; omdat julle in verset is teen di onmiskenbare bevel van di Gouverneur, en di Kaptein erken hom, as vertegenwoordiger van di Koningin, ver di enigste oppermag in Suid-Afrika, en di Kaptein dink dat dit ver julle sal goed wees as julle oek daarmé wil instem, omdat di opini hiir in Grikwaland is, dat, totdat di Vrystaat di mening van di Konvensi beter begryp, waardeur julle 'n bestaan gekry het, dit 'n ellendige fount sal wees, om di Vrystaat toe te laat as 'n bevolking langer 'n verstoteling van di Engelse Ryk te bly.” (David Arnot an Meneer Höhne, No. 7, 1870. Kaap di Goede Hoop Korrespondensi, No. 26, bladz. 121).

“Tot 'n voorwensel om Waterboer op te neem as Britse onderdaan, word toen bygebreg dat di Basutos oek in beskerming geneem is an di einde van di laaste oorlog, 'n daad wat, as dit werkelik 'n verbreking was van di Traktaat an di kant van England, gen regvêrdiging sou wees ver onreg wat naderhand gedaan word, mar wat oek, vollens di voorstanders van di Vrystaat sê, in idere opsig verskillend was van di besitneming van di Diamantvelde. Di Vrystaatse Regering het nooit Basutoland in syn besit gehad ni. Dan was di Engelse Regering buitengewone verpligting an Massoës, di opperhoof van di Basutos, verskuldig ver verskeie vroegere dienste. Dan di anneming van di Basutos as Engelse onderdane was 'n welmenende bemoeïng om 'n veelbelouwend stam te redde van di uiterste gevolge van 'n oorlog wat hulle selwers uitgelok het. Di Vrystaat skik hom naderhand daarin, miskiin het hulle ver hulle eers daarteen verset. Bij di Konvensi van Aliwal, an di end van di oorlog in 1869, word di Traktaat van 1854 plegtig vernuw, en di Vrystaat sê dus natuurlik dat di Engelse Regering daardeur belet word om di verbreking daarvan naderhand weer as 'n voorbeeld na te volg. En tog is daar werkelik 'n poging angewen om di bemoeïng in belang van Waterboer te laat voorkom as 'n gelyke daad van weldadige beskerming, en di Grikwas as 'n belangrike volk, waardeur naderhand, soos Generaal Hay, wat toen Gouverneur was, sê,

"Afrika in grote mate kan beskaaf worde." (Generaal Hay an Kimberley, 19 November, 1871). Di Grikwas is 'n spul basters, di onbeduidenste van di ellendige stamme, wat daar in di part van di land woon. So onbeduidend is hulle, dat 'n groot gedeelte van hulle, onder Adam Kok, al uit di land verdrywe is, en oergebring na 'n landstreek op di grense van Natal. En so weinig was di bedoeling om werkelik ver Waterboer te beskerm, dat di stuk grond waarop hy aanspraak maak verdeel is in 1,500 plase van 7,000 morre elkeen, 150 daarvan is toegeken aan di Kaptein en syn stam, en di ander sal verkoop worde tot voordeel van di Engelse Regering in Griekwaland West.

"Di plotselinge toestroming van 'n nuwe en ongebode bevolking na di Diamantvelde was altemit 'n werkelike rede ver 'n kragtiger bestuur as di Vrystaat kon lewer. As di voorwendsel van noodsakelikheid nou mar eerlik te kenne gegé was, dan sou dit in sekere maat in di Vrystaat erken wees, en in alle geval minder verbittering gegé het as al di praatjes van regverdigheid wat hulle wou voorgé. Di Vrystaat word beskuldig dat hulle oek di Konvensi verbreek het deur slawehandel. Di Vrystaat eis toen bewyse, en di beskuldiging word teruggetrek. (Bloemfontein Blouboek, No. 1, bladsy 86). Toen word di eis weer gegrond op Waterboer syn reg op di grond; en net soos hy in beskerming geneem is, maak hy di héle distrik an England o'er. Lord Kimberley, wat toen Sekretaris ver Koloniis was, was eers huiwerig en wou ni bra ni, mar naderhand keur hy di anhegting goed, mar op di duidelike voorwaarde, wat hy herhaaldelik an di Gouverneur geskrywe het, dat di Engelse Regering "gen deel wil neem an di anhegting van enige gebied, wat di Kaapkoloni ni in staat sal wees om te bestuur en te verdedig uit syn eie kas," of, soos Lord Kimberley dit uitdruk, tensy di Kaapse Parlement hom stellig wil verbinde om di verantwoordelikheid op hom te neem van di bestuur o'er di gebied wat daarmē verenig sou worde, en dan oek om 'n mag te onderhou wat nodig mog wees om di orde te handhaaf. (Sir T. Rogers an meneer Hammond, 3 Janewari 1871; Graaf Kimberley an Sir Henry Barkly, 24 Janewari en 18 Mei 1871, Kaap de Goede Hoop Korrespondensi). Di Kaapse Regering stem toe in Lord Kimberley syn voorwaarde en maak 'n wet waarin hulle di verantwoordelikheid van di anhegting op hulle neem. Di Vrystaatse Regering het gen weerstand gebied, mar trek syn Magistrate terug onder protes, en publiseer 'n beroep op di wêreld teen 'n daad wat hulle natuurlik beskou as 'n daad van willekeurige rower.y

"Net soos di anhegting klaar was blyk di verkeerde politiek daarvan duidelik, omdat daar gen behoorlike regering was ni. Diamante in ontsag-gelike menigte word gekry; di pryse rys, geld stroom in, di handel en di inkomste word verdubbel en verdrivoudig; maar gen voordeel spruit daaruit voort ver di Koloni of ver di Engelse Kroon, wat hulle ni net so goed sou gekry hé as di Vrystaat di Diamantvelde behou het. Di Hollanse Afrikaners deur di hele Koloni het 'n goeie geheuge, en hulle het di verowering van di Koloni nog ni vergeet ni; mar di onreg hulle landgenote angedaan beskou hulle as di laaste en ergste van 'n getal onregte wat hulle dink dat hulle ondervinde het van di Engelse. Di Vrystaat self, wat genege was om weer by di Koloni ingelyf te worde [hiirvoor sit ons weer 'n vraagteken?] word vyandig, terwyl, was di Diamantvelde onder di Vrystaat gelaat, di toestroming van so veul huisende Engelse onderdane an di Engelse party in di bestuur van di Staat di meerderheid sou gegé hé, en dadelik di Engelse vlag op Bloemfontein sou geplant hé, met toestemming van di Volksraad. [Twe vraagtekens ??] Di Kaapse Parlement gooi dadelik di verpligting wat hy op hom geneem het van hom af, en wei'er om hom met di nuwe anwins (Griekwaland West) in te laat totdat di Vrystaat eers bevredig is. Di gelyktydige invoer van Verantwoordelike Bestuur in di Koloni vermeerder sowel di gewig as di moeilikheid van di toestand; want di Hollanse Afrikaners en hulle vrinde had di meerderheid in di Parlement, en gen Minister kon dit wage, met enige hoop van goeie uitslag, om di Parlement uit te nodig om 'n

twis op hulle te neem wat ider dag moeiliker word om uit te maak. Dí President van di Vrystaat eis di uitspraak van 'n onafhankelike buitenlandse Mogendheid. Voor dat nog di voorwaardes van di uitspraak (arbitrasi) in orde kon gebring worde, merk hulle in Grikwaland dat di kosbaarste stuk van di provinsie nog ni ingepalm was ni. Di lyn wat ver Waterboer geëis is, van Rama en Grootrivier tot aan Dawidsgraf by di saamloop van Modderrivier en Rietrivier, en daarvandaan na Platberg an Vaalrivier kan altemit nog di rykste gedeelte van di Diamantvelde wees.

" Daarom word Rama toen, vollens getuigenis van di Vrystaatste Regering, vyf myle ho'er op gebring langs Grootrivier. Toen weer was Dawid ni begrawe waar Modderrivier en Rietrivier in makaar loop ni, maar oek hoger op. Platberg word van di one plek digteby Vaalrivier verder op geja na di eerste end van di berge waarvan hy 'n stuk is. Op di maniir kom by di eerste eis tot arbitrasi—of di Engelse Regering met di Konvensi voor hom reg had om Waterboer syn land o'er te neem—nog 'n tweede, om di grense, te bepaal tussen di Engelse gebied en di Vrystaat. Ander kleine twiste kom nou al dag voor, want di Boere langs di lyn weet ni an watter regering hulle behoor ni. In di Vrystaat word di wette op invoer van gewere om te verkoop an di inlanders streng gehandhaaf. En in Grikwaland weer, daar word, om volk na di Myne toe te lok, an di inlanders volle vryheid gegé om gewere te koop. En di inboorlinge wil so graag gewere hé, dat hulle daarnatoe kom met gen ander plan ni, en honderd duisende van gewere is op di maniir in di dri jare tyd in di binneland ingekom. Di Vrystaat was kwaad o'er di minagting van wat tot nog toe as 'n onmisbare voorsorg beskou is. Troppe troppe Kaffers wat teruggaan met hulle roers na hulle land toe deur di Vrystaat, neem di Vrystaatse Regering di gewere af. En di gemakkelikste pad van di Koloni na di Diamantvelde loop op party plekke langes di betwiste grenslyn. Karvragte met vuurwapens word daar in beslag geneem deur di Landdroste van di Vrystaat. Dit word terug geëis, en dan nog skadevergoeding, en daartoe word viir da'e tyd gegé, met di bedreiging van oorlog as di Vrystaat ni daaran voldoen ni. Sir Henry Barkly skryf an di President dat, so lank as daar nog gen uitspraak gedaan was ni, 'n poging van di Vrystaat om syn reg uit te oefen binne di lyne wat deur di Engelse landmeter vasegestel was, sal beskou worde as 'n vyandelike daad, en dat dan 'n oorlog onvermydelik sou wees.

" Intusse kom van arbitrasi nik. Di kwessiis wat moet uitgemaak worde is dood eenvoudig; maar omtrent 'n akte van onderwerping kon hulle ni eens worde ni; want di Gouverneur maak so, soos hulle amper tot 'n skikkingskom, an maak hy weer 'n verandering, of hy voeg weer 'n voorwaarde daar by, waarin di President ni kan toestem ni. Di Gouverneur wou natuurlik England bevoordeel, mar di gevolg was dat hy 'n toestand van sake rek wat ider ogenblik op 'n oorlog kon uitgeloop wees.

" By di twis met di Vrystaat kom nou 'n ander, wat uit diselfde oorsaak ontstaan, met di Transvaal. Toen Waterboer syn land ingesluk was, wou di Grikwalandse Regering syn grense nog verder uitbrei na di Noorde en Ooste-kant waar di Batlapins en Baralongs woon. Meer as een van di kapteins kom toen voor 'n dag en vertel dat hy di regte opperhoofd is van di stamme. Di een plaas kom onder di beskerming van di President van di Transvaal, en di ander doen by di Gouverneur van Grikwaland ansoek om as Engelse onderdaan opgeneem te worde. Daardeur kom toen 'n splinter nuwe grens-kwessi. 'n Arbitrasi word voorgesteld, en altwé partie stem daarin toe. Mar di uitwysing daarvan ten gunste van di Engelse Regering word verworpe deur di President en di Volksraad van di Republiek, onder andere redes omdat een van di arbiters, in stryd met syn eed, 'n belanghebbende persoon blyk te wees. 'n Sekere Smith, 'n man van 'n bekende slechte karakter, wat hom self 'n Engelse onderdaan noem, word gevange geset in di Republiek. Di Gouverneur eis vergoeding en stuur 'n *ullimatum* ('n laaste verklaring dat as binne 'n seker

tyd ni an di eis voldaan word, dan sal dit met wapens geëis worde) ; en di betrekking tussen di Engelse Regering en di twé State was dus in so'n toestand dat dit ider ogenblik tot 'n oorlog kon kom ; en di Engelse gesag daar met geweld ingevoer worde.

"Di weigering van di President van di Transvala om hom te onderwerp aan di ultimatum van di Gouverneur was juus gepubliseer toen ek Suid-Afrika besoek het in di end van 1877.".....

Nou gaan Froude verder om te vertel van di Konferensi en Konfederasi ; mar hoe belangrik syn verslag oek verder is, en hoe graag ons dit in ons geskidenis sou wil bewaar, miskiin oek syn redevoerings wat hy in di Kaap en op di Diamantveld en op Bloemfontein en an Port Elisabeth, ens. gehou het ; mar dis jammer ons het gen ruimte genoeg ni.

XIV. HOE FROUDE ONS GESKIDENIS VERTEL.

Di Kaapkoloni.—Di Hollanse Volkplanting.—O'ermaking an England.—Afskaffing van Slaverny.—Onregvèrdigheid teen di Hollanse Koloniste.—Di Boere—Trek.—Poginge om hulle weer te verower.—Di Oranje Rivir Traktaat.—Deur England verbreek.—Di Oorlog.—Traktaat van Aliwal Noord.—Ontdekking van Diamante.—Traktaat weer verbreek.—Engelse Politieke Politieken an Kimberley.—Persoonlike Toer in Suid Afrika.—Lord Carnarvon stel 'n Konferensi voor.—Vergoeding betaal an di Vrystaat.—Anhegting van Transvaal.—Oorlog met di Transvalers.—Vrede.—Nuwe Moeielikhede.—Expedisi van Sir Charles Warren.

Di Kaapkoloni, soos ons behoor te weet, mar in di praktyk vergeet ons dit altyd, was oorspronkelik 'n Hollans Koloni. Voor 200 jare, toen di Hollanders di tweede sévarende Mag in di wêreld was—molik ni eens di tweede ni—neem hulle besit en bewoon di Suidpunt van Afrika. Hulle onderwerp di Hottentots en Boesmans gemakkelik, op diselfde manjir soos ons self oek altyd doen onder dergelyke omstandighede. Hulle roei di roofdire uit, bou stede, maak paaie, sluit landerye in en ploeg dit, plant bome en wingerde. Beter Koloniste of voorspoediger as di Hollanse, het nog nooit bestaan ni. Hulle het geworstel en was voorspoedig, en het vortgegaan met voorspoedige ontwikkeling tot di einde van di laaste eeu. As ons di voorspoed van di Hollanders in di bestuur van onbeskaafde stamme vergelyk met di van ons self, in alle dele van di wêreld, dan sal dit blyk, dat, ofskoon hulle bestuur strenger is as ons syné, eu vollens skyn harder, hulle minder oorloge met inboorlinge had as ons. Daar was minder geweldenary en bloedvergiting, en di inboorlinge onder hulle was ni minder gelukkig of minder werkzaam ni.

Onder di oorlog van di Rewolusi werd Holland geneem deur di Franse Bestuur (Direktoraat). Op versoek van di Prins van Oranje neem di Engelse di Kaap onder hulle beskerming. Dit was di hoofweg na Indië toe ; daar was nog ni 'n ander pad deur di Sues Kanaal ni ; en so'n belangrike stasi mog ni in di hande van Napoleon val ni. By di vrede van Amiens werd dit an Holland terug gegé en di Engelse soldate word weg geneem.

Toen di oorlog weer uitbreek, het di Engelse weer di Kaap in besit geneem. 'n Vloot word gestuur, met 'n sterke anvallende mag. Di Kaapse Hollanders bied weerstand in 'n dappere geveg, waarin di inboorlinge hulle fluks gehelp het. Hulle gé naderhand in, alleen onder di méning, dat di Engelse besitting mar weer tydelik sal wees, nes di vorige keer, en dat hulle land eindelik an hulle sal terug gegé worde soos di oorlog verby is.

Mar dit word ni terug gegé ni. By di Kongres van Wenen werd hulle ver goed an di Engelse bestuur o'ergemaak, sonder dat hulle toestemming ooit gevraag of gegé is. Hulle werd behandel nes hulle 'n deel van di grond was (*adscripti glebae*). Hulle objekteer daarteen ; di kwaaieste van hulle biid

weerstand ; hulle werd *rebelle* genoem, en werd op di gewone manier dood geskipt en opgehang.

As ons verstandig was, dan sou ons di omstandighede in aanmerking geneem hé, waaronder di Kaap in onse hande gekom het ; ons zou perbeer hé om di Hollanse inwoners te versoen met 'n vreemde regering deur buitengewone konsiderasi. Wel, ons het 'n uitsondering gemaak, mar ni in hulle voordeel ni. Ons regverdig ons verowering ver ons self deur di verowerde hulle karakter te ontneem, en onswerp ver ons self op as di kampvegters van di swarte nasis teen hulle, net of hulle verdrukkers en rowers was.

Na di vrede was di vrymaking van slawe di kwessie van di dag. Hulle was eienaars van slawe, mar so was ons oek ; ons was mar gelijke sondaars. Ons kry berou, en ons stem o'er di 20 miljoen pond om ons self skoon te maak van di smet. Ons verwag toen dat di Hollanse Kapenaars net so dadelik soos ons di verkeerdheid van slawerny sou insien ; en omdat hulle 'n bedaarde en langsame bevolking is, wat ni somar met alle nuwighede samehol ni, val hulle in ongenade bij ons, waarin hulle nog altijd gebly het.

Slawerny an di Kaap was meer 'n huiselike inrigting as an di grond verbonde ; di skandale van di Wes Indise besittings was onbekend onder hulle. Di slawe was 'n deel van hulle familiis en werd altyd behandel met sorg en goedhartigheid. Hulle het ver hulle onderwerp an di vrymaking, omdat hulle ni anders kon ni. Mar toen di vergoeding moes uitbetaal worde, was di terme wat an hulle angepresenteer worde, soveul ongunstiger as di wat an di boere van Jamaika en Barbadoes toegestaan werd, was so ongelijk in sigself, en beswaard met so veul moeilike voorwaardes, dat vele van di Hollanse boere geweiger het om dit te ontvang. Hulle het somar gratis hulle slawe laat vry gaan, en tot vandag toe het hulle nog nooit di kleine somme kom vra ni, wat hulle met moeite kon gekry hé.

Dit was ni genoeg om slawerny af te skaf ni. Di geesdrif van di o'enbliek kon selfs ni 'n skadewe daarvan verdra ni. Daar was toen baing Hottentots in di Koloni. Same met di vrygemaakte slawe het hulle 'n grote bevolking gevorm. Hulle was onder paswette gestel, nes in England heersend was tot di hervorming van di teenwoordige eeu. Nes di rondlopers in England werd hulle daardeur gedwing om op een plek te bly en te werk ver hulle lewensonderhoud. Di wette is herroep.

Di Hottentots was nou vry om te loop, waar hulle wil. Hulle versprei in di bosse, begin te suip en te steel, en word 'n algeméne pes ver di Hollanse boere ; want toen was daar nog mar heel min Engelse settelaars buiten di dorpe, en ons posisi was net di van militêre o'erheersers. Was di Hollanse boere en di Hottentots an hulle selwers o'ergelaat, dan sou di laaste, wat mcesal sleg an hulle einde gekom het, vandag waarskynlik nog gelewe hé en op pad wees om 'n nuttige lewe te lei. Drank en ledigheid het hulle lewe verwoes. Mar omdat di Hollanse boere geobjekteer het teen di maatreels, werd hulle in England beskot as onverbeterlike slawe-houers, as barbare en tiranne, as ongeleerde woesaards, as di ware oorsaak van alles wat verkeerd geloop het. Di ongunstige indruk van hulle w提醒 'n o'erlewering van di Engelse drukpers, en ongelukkig oek van di Koloniale Kantoor. Ons het hulle op 'n onregverdig sowel as op 'n onverstandige manier behandel, en ons vergewe nooit an di wat deur ons benadeel is ni.

Di Kaapse Hollander, of Boer, soos ons ver hom noem, is 'n lanksame, goedhartige persoon, wat ni veul om politiek gé ni, mar sig besig hou met syn godsdienst en syn private affére, en as ons ver hom stil laat bly het, en syn gewoontes en opinies in aanmerking geneem het, sou hij al lank syn onafhankelikheid vergeet hé, sou hij berus hé in wat onvermydelik was, en di mees konservatiewe en mins rewolusionére onderdane van di Koninge geworde wees. En di Koloniale Kantoor, as dit vry was om vollens eie oordeel te handel, sou ter wille van sig self lank al 'n versoenende politiek gevolg hé. Mar Koloniale Sekretaris moet sig skik na hulle party in di

Parlement, en Parlementslede moet sig weer skik na hulle kisers en publike opini. Vrymaking van slawe was di bisondere heerlikheid van di Engelse nasi, en daar was gen veiliger weg tot publike guns as om di wat ni gesond was op di groote vraagstuk te behandel as mense wat gen konsiderasi werd is ni. Di Boere had, of het gemeen dat hulle had, 'n lijs van griwe, grote en kleine, net so lank as di van 'n Ier, en mense wat onreg ly het 'n beter geheuge as di wat onreg pleeg.

Ongeduldig met 'n juk, wat valse beskuldiging ondragelik maak, kom enige duisende van hulle in 1835 en 1836 o'reen, pak hulle goed in hulle wa'ens, maak hulle skape en beeste bij makaar, en trek na di onbekende wildernis ten noorde van Oranje Rivier. Deur di trek werd egter di familiabande ni verbreek di. Elke famili in di Koloni stuur een of meer van di jonge lede mé. Di geskidenis van di trekkers is 'n herhaling van ons eie geskidenis, waar ons ver ons gevëstig het, en moet di geskidenis wees van alle koloniste in nuwe landstreke, wat reeds bewoon is deur 'n lagere ras. Voor hulle trek het hulle onderhandeling angeknoop met verskillende stamme, wat bereid was om hulle te ontvang. Hulle was by party welkom, by andere onwelkom. Daar ontstaan geskille o'er land en gesteelde vé. Daar was gevegte, en moorde wat verradelik genoem werd, en gewrekk werd deur oorloge en nuwe verowering van gronde, totdat hulle besitters was van di hele landstreek nou bekend as Oranje Vrijstaat, Transvaal en Natal.

In England werd dit voorgestel dat hulle met vuur en swaard di onskuldige naturelle verwoes. Inboorlinge van andere rassee kon ly; ons had wel jammer, mar ons kon stil sit. Mar daar is iits in di behandeling van 'n kleuring (neger) wat 'n Engelsman zijn bloed laat kook. Ons besluit dat di Boere ni van hulle onderdaanskap ontslage kon raak deur uit di Koloni te trek ni.

Ons agtervolg hulle, verdrywe hulle uit Natal, val di Oranje Vrijstaat an, maak veldslage met onbesliste uitslag, kry self rusi met di inboorlinge, veral met di Basuto Moshesh, wat ver ons geleer het, dat di swerftogte onvoordelig is en selfs gevaarlik kan worde. Op laas siik van al di ondernemings, wat gen eer en oek gen vrede anbreng ni, besluit ons in 1852, om Boere, Kaffers, Basutos, en Sulus an hulle self oer te laat, en ons maak di Oranje Rivier tot di grens van Britse verantwoordelikhede. Ons maak forméle Traktate met di 2 Hollanse State, en verbind ons om ons ni meer te bemoei tussen hulle en di inboorlinge ni, en hulle vry te laat om hulle self te vestig as 'n beskutting tussen ons en di binnelande van Afrika, of hulle ondergang te kry (wat beskoud werd as di waarskynlikste) in 'n ongelijke strijd met oorlogsgughtige stamme, wat hulle oneindig o'ertref in getal. Hulle onderneem an hulle kant om gen slawerny weer in te voer ni; en so het ons hulle laat staan.

Met een uitsondering, wat ek straks sal anhaal, werd di Traktate 17 jaar lank gehou, en 'di land had rus' van al syn ongelukke. Di moeilikhede op onse eie grense hou op. Di Koloni was stil en had gen geskidenis ni. Di nuwe State is ni ondergegaan ni, mar was voorspoedig. Di Boere versprei sig o'er 'n land so groot as Frankrijk. Hulle regel hulle geskille met di inboorlinge met weinig strijd. In di Transvaal leef 'n miljoen inboorlinge vredsaam tussen hulle, werk met hulle en ver hulle. Di voorspoedigste Kafferlokasi wat ek gesiin het in Suid Afrika was nabij Pretoria. Hulle was ruw, mar hulle had ruwe deugde, wat ni di geringste deugde is ni, omdat dit in di laatste dage so skaars word. Hulle is 'n seer vrome volk, en onderhou hulle kerke en hulle predikante met buitengewone vrygewigheid. Hulle woninge is so ver van makaar, dat hulle ni hulle kinders kan skool toe stuur ni, en gewoonlik meesters in huis neem. Huisgodsiuins word oek stip gehou. Di Boere van Suid Afrika kom di meeste o'reen, van alle menselike wesens op aarde, met di beskrywing wat Horatius gé van di Romeinse boere-soldate wat ver Pyrrhus en Hannibal o'erwin het. Onder hulle allénig kan jy nog kry gehoorsaamheid an ouers net so streng as by di oue Sabyne, di strenge moeder wat haar seuns

laat doen wat sy wil, en wat aan haar seuns as hulle gaan veg ver hulle land di rifels in di hand gé, en hulle beveel om met hulle wapens in hulle hand terug te keer, of anders glad ni terug te keer ni.

Hulle regeer op hulle eie maniir. Hulle verbied ledigheid en onbeteugelde leegloery. Hulle o'erreed, en as hulle kan, dwing hulle di swarte om di grond te bewerk en iwerig te wees. Hulle ge an di kleurlinge gen stem ver di kising van Volksraad ni :en laat hulle selfs gen grondbesit toe ni, as onder blanke trustees, om te voorkom dat hulle weer di oue gebruik sal invoer om dit as 'n stam te gaan bewoon en di wette sal o'ertré. Mar o'er algemeen was hulle bestuur ni teenspoedig ni. Daar was gen opstand van swarte teen blanke in di Transvaal ni. Gesag is gehandhaaf, sonder rusverstorings en sonder gestrengheid. Sulke tonéle, soos di verwoesting van Langalbalele syn stam in Natal, of di moord bij Koegas, wat di Kaapkolonii tot skande was in 1878, is nooit voorgekom in di Hollanse Vrystate ni. Tog kon hulle di vertroue van di Engelse Regéring ni verwerf ni. Molik was hulle onverwagte voorspoed 'n anstoot. Hulle manire was ni ons manire ni, en werd so lig verkeerd voorgestel. Storiis werd vertel—meesal onwaar, hoewel ni heeltemal ongegrond ni—van Boere, op di grense van Transvaal, wat klein Kaffertjiis vang, of koop van roofsugtige stamme en ver hulle groot maak as slawe onder di vorm van *inboek*. Di Transvaalse Regeering het di dade streng en met sukses onderdruk. Ek sê met sukses, want in di jare toen Transvaal weér 'n Britse Provinsi was, sou sulke gevalle seker in di lig gebreng wees had daar enige bestaan, en daar is toen ni 'n enkele kind in di toestand gekry ni. Tog werd di praktyke an Engelands gerapporteer as bewese feite, en werd eerlik geglo oek. Dit werd beskou dat di Boere hulle verbintenis verbreek het, en baing van onse vernaamste persone het daarop aangedring, dat ons ons plig versuum om di Boere so te laat vort gaan.

Tog werd di Boere eintlik ongehinderd gelaat. Di Engelse Regéring was ni haastig om weer sig te bemoei ni. Di Kaapse politiek was so'n onangename onderwerp dat di gesagvoerders in di Koloniale Kantoor dit mar liwers uit hulle gedagte wou verset. Hulle het gehoop dat di moeielikhede met di Hollanse Boere ver altyd verby was; en so min was hulle bekend met di karakter en verdeling van di Kaapse bevolking, dat Lord Cardwell, wat self Minister van Koloniis was, gemeen het, en dit nog in 1875, dat al di Hollanse Koloniste in Suid Afrika weg getrek het na di Vrye State, en dat di Koloni enkel uit Engelse bestaan. Hy het dit an my self gesê, en was heeltemal verbaas toen ek hom vertel dat di Hollanse bevolking nog di meerderheid, en wel di grote meerderheid, uitmaak in di Koloni self. En ni alleen was hulle di meerderheid ni, mar hulle doen al di werk wat werkelik waarde het. Di Engelse was mar koopmans, winkeliirs, ambagsmans; hulle bou spoorwege, hou vo'elstruis-boerderye, grave diamante en koper, en drywe ossewa'ens. Di Boere is omtrent di enigste wat di grond bewerk, en as dit ni ver hulle was ni, dan sou al di blanke inwoners van Suid Afrika moes lewe van ingevoerde meel, blikkis melk, en ingevoerde aardappels.

Vrede was besig syn werk te doen. Di 2 rasse kom nader na makaar; en as di Traktate van 1852 ni verbreek is ni, dan was Suid Afrika nou al verénig, en di Hollanse Boere sou loyale onderdane van di Kroon gewees hé. Ek denk elkeen wat di geskidenis van Suid Afrika ken sal met my hiirin samestem. Di Boer is konserwatiif gebore en di Vrye State, as hulle alleen gelaat is, sou natuurlik later met hulle broeders herenig hé.

Ongelukkig werd di gevoel in England gedurig weer teen hulle opgewek deur oneerlike rapporte. Di vrinde van di swart nasiis was altyd op di loer, en daar kom weer 'n kans om 'n nuwe tussenkoms te forseer. Toen ons di Vrystaat verlaat, het ons di onbesliste grensdispuut met di Basutos as 'n erfenis nagelaat. Ons was moeg om self met hulle te veg, en ons het dit an di President en Volksraad an Bloemfontein gelaat om di geskille uit te maak soos hulle kan. Hulle kon dit ni vredsaam uitmaak ni. In 1865 breek 'n

oorlog uit tussen di Vrystaat en di Basutos. Dit het 4 jare geduur, en kom toen tot 'n einde, omdat di Basutos ni langer kon vol hou ni. Hulle werp sig toen in di arme van Engelnd, en met verbreking van onse plegtige verbintenis gaan ons tussen beie met 'n sterke hand. Dit beantwoord mar selde om Traktate te verbreek, selfs met di beste bedoelings. Basutoland lê ten noorde van Oranjerivier, en ons doen toen wat ons duidelik ons verplig het ni te doen ni. Ek meen dat ons self en Suid Afrika in algemeen genrede het om dankbaar te wees ver ons daad by di gelegenheid ni. Di gemeenskappelike belang van ons almal sou beter gediin wees had ons by ons verpligtigs gebly, en di Boere vry gelaat om met di Basutos te maak soos hulle kon. Mar di ware stand van sake was ni bekend in England ni. Di Boere had 'n slechte naam by ons. Di geroep onder di volk was : ons moes di onnoosele Kaffers beskerm teen verdrukking ; en di Engelse Regéring het an di algemene wens toegegeé.

Dit was egter mar 'n enkele daad ; di algeméne politiek van neutraliteit werd behou. Om di Vrystaat te bevredig waarborg ons toen, dat di Basutos ver di toekoms di vrede sal bewaar en di Traktaat van 1852 werd vernuuf an Aliwal Noord in 1869, met nuwe versekeringe dat di verbreking daarvan ni 'n voorbeeld sal wees ver latere bemoei'ings ni. Di Hollanse bevolking in di Koloni het afgekeur wat ons gedoen het, en daar het 'n pynlike gevoel nagebly ; mar hulle het gemeen, dat 'n nuwe verbintenis, pas angegaan, ni weer sou verbreek worde ni.

Molik sou dit oek ni verbreek gewees hé ni, had daar ni 'n nuwe versoeking in ons pad gekom ni. Mar Suid Afrika is, nes andere lande, verdeel in partye. Daar was een party wat ni goed gesind was teen di Vrystaat ni, en 'n stap wat eers eenmaal gedoen is, kan makliker di tweede mal gedoen worde. Di ink was skaars droog op di Traktaat van Aliwal Noord, toen diamante in grote hoeveelheid ontdek word in 'n distrik wat in ons self behandel het as 'n deel van di Oranjeriir Souvereiniteit voor ons terg getrek het, en wat al di tyd onder Vrystaatse landdroste gestaan het. Daar was 'n toestroming van delwers uit alle dele van di land. Daar was 'n werkelike vrees, dat di Boere ni in staat sou wees om di trop aasvo'els in orde te hou, wat daar versamel by so'n ryke aas. Dan was daar oek 'n mening, dat di beste diamantmyn van di wêreld ni ver di Britse Ryk moes uit di hande raak ni.

Dit word ontdek, dat di plek waar dit lê ni 'n deel van di Vrystaat is ni, en dat dit an 'n Grikwakaptein, Waterboer, behoor. Di kaptein was vroeger 'n bondgenoot van Engelnd. Di Boere werd beskuldig dat hulle ver hom beroof het van di grond. Hy roep ons hulp in en in 'n ongelukkige uurleen ons ver ons self tot 'n rowery, waarvoor gen verskoning was ni. Lord Kimberley gé syn naam an di nuwe neersetting. Di Hollanse gesag werd uitgedrywe. Hulle biid gen weerstand ni, mar onderwerp sig onder protes an di o'ermag, en van di dag af is gen Boer in Suid Afrika in staat om Engelse beloftes te vertrou ni. Bowediu di maniir waarop ons gehandel het, of ons verteenvoudigers toegelaat het om te handel, was onbeskaamd en onbeskof. Ons het ingegaan as di Kampvegters ver di arme verdrukte Waterboer. Ons het ver Waterboer en zijn Grikwas een tiinde van di land gegé ; di orige en al wat waarde had het ons ver ons gehou. Wat kan di Boere erger gedoen hé ? Ons het hulle beskuldig dat hulle verbintenis met ons verbreek het, en dis ons wat ver hulle di les geleer het. 'n Traktaat van mar weinige maande oud, kyk ons in di angesig. Selfs as Waterboer syn ansprake so goed was as syn vrynd voorgegeé het, dan nog had ons ver ons verbinde om ons ni meer met sulke sake te bemoei ni, met sulke duidelike woorde as jy mar in menselike taal kan uitdruk.

Ons gedrag sou nog ni so heeltemal onverdragelik gewees hé ni, had ons eenvoudig op ons grotere mag berus—as ons eenvoudig di Boere vertel het : dat ons di Diamandveld moet hé en dit sal vat. Mar ons het di wond vergiftig, en onse daad wou regvérdig, deur an di wêreld te wil wys maak, dat ons di

beskermers is van di regte van di inboorlinge, wat di Boere verdruk, en di houding het ons volgehou in di hele stryd wat later ontstaan is.

Ek moes self later ondersoek doen na die bisonderhede van di Transaksi, altemit di skandelieste in di Engelse Koloniale geskidenis. Daar was persone klaar, as nodig is, om te verklaar in 'n geregshof hoe di saak van Waterboer bekonkel was. Dis later bewys in 'n Landhof gehou an Kimberley voor Juts Stockenstrom, dat di Grikwakaptein nooit enige regte hoegenaamd in di streek had ni. Mar al sulke bewyse is o'erbodig. Di Traktaat van Aliwal is ons algenoegsame veroordeling.

Di een daad was di oorsaak van al ons latere moeielikhede in Snid Afrika. Di Hollanse Afrikaners is ni gou op loop ni, mar as hulle eers 'n koers neem, dan kan jy hulle ni lig stop ni. Ons het juis di tyd gekiis om di Kaapkoloni an hulle eie Palrement o'er te gé onder Verantwoordelike Bestuur, en ons het gemeen om di Diamandvelde an hulle te gé as 'n persent toen di Koloni mondig word. Di Koloniale Kantoor kon gen beter bewys gegé hê van syn onbekwaamheid om daar te regeer ni as in di laaste daad, en in di sin was di tyd goed gekiis. Daar was 'n algemene verkising an di Kaap by geleenheid van di nuwe Konstitusi. Di Hollanse kisers had beslis om di protes van di Vrystaat te ondersteun, en di nuwe lede het duidelik verklaar meteens, as di Ryksregering Trakte wil verbreek, dan moet di mar di gevolg daarvan dra. In plaas van Lord Kimberley syn persent dankbaar an te neem, weiger hulle om dit an te raak. Hulle wou nik te doen hê met di Diamandvelde ni, totdat di Vrystaat sig tevrede verklaar het met ons okkupasi; en so bly ons sit met 'n Provinsi in di binneland van Afrika, met gen ander Kommunikasi daarmé ni as deur di Vrye State wat ons beroof het, of deur di Kaapkolni wat ons vervreem het en wat ni langer ons eiendom was ni. Di delwers bevolking wat daar versamel het was 'n gemengde, gevaarlike en onregeerbare. Di grens tussen di Provinci en di 2 Vrye State was ni bepaal ni en blykbaar ni te bepaal ni, omdat ons reg om daar te wees deur di Regering van Bloemfontein ni erken werd ni.

Daar was ver ons een goeie punt in di situasi: di waaghals en bekwaam man wat ons gekiis het om onse kosbare nuwe besitting te regeer. Hy had gen Britse troepe om hom te steun ni, en hy het oek ni daarom gevra ni. Hy skeur di laaste stukke van di Trakte, wat nou tog nutteloos geworde was uit makaar uit, knoop betrekking an met al di inboorlinge-kapteins op di grense van di 2 Republike, nooi hulle uit om Britse onderdane te worde, en beloof om hulle te beskerm teen di Boere. Hulle stuur troppe van hulle volk om in di mijne te werk. Di volk werd betaal met kruid en geweers, wat ons beloof het an di inboorlinge ni te sal verskaf ni. Tiin-duisende geweers en ryfels werd in 2 of 3 jare tyd versprei onder di naburige stamme as 'n direkte bedreiging teen di Boere, wat nou 'n halwe sirkel rondom hulle, had van Kimberley af tot an Sululand toe. Natuurlik was daar di grootste onrus en di grootste verontwaardiging onder di Boere. Hulle werd bedreig met strooptogte en invalle van barbare angeset deur di Britse Regering. Hulle was arm in geld en kon met moeite di middele voorsuin om hulle te verdedig. Di doel was natuurlik om hulle op hulle knie'e te breng, hulle te dwing om hulle protes terug te trek, en di souvereine regte van Groot Brittannie te erken.

Di waens, wat di ryfels opbreng na Kimberley kom deur di Vrystaat. Di Landdroste stop hulle as onwettig, wat hulle oek was. Dit was teen di wet om inboorlinge met vuurwapens te voorsuin. Dadelik werd vergoeding ge'eis. Kommissaris was gestuur van Kimberley na Bloemfontein, om kompensasi en 'n apologi te eis en net 48 uur werd gegé ver 'n antwoord. Di President was toen net siik en kon an gen werk deel neem ni. Syn uitvoerende Raad betaal di geld, mar betaal dit onder protes, met 'n ouderwetse beioep op di regverdigte God, an wi hulle (vreemd om te sé) nog glo as 'n werkelikhed.

'n Ander ultimatum was gestuur na di Transvaalse Regering. Di Transvaal, wat verder af lê, was minder onderdanig, en daar ontstaan 'n spanning wat in 'n oorlog tussen di Afrikaners en Engelse moes eindig. Di inboorlingstamme

sou losgelaat wees op di Hollanse bo re. Elke Hollanse Afrikaner in Suid Afrika wat 'n geweer kan dra sou syn famili gaan help hê, so diip was hulle verontwaardiging. Ons het wind gesaai an di Diamandvelde, en sou nou di storm oes daarvan.

So was di sake toen ek in 1874 deur Natal, di Vrystaat, di Diamandvelde, en di Noorde van di Koloni gereis het. An Kimberley het ek privaat ondersoek gedoen na Waterboer syn regte. Di getuigenisse was erg teenstrydig; mar persone wat agter di gordyne gekyk het was bereid om voorwaarts te kom en te bewys dat di anneksasi 'n bedrog en 'n swendelary was. Dit was onmolik ver my as vreemdeling om te sê wi liig en wi di waarheid spreek. Mar di verbreking van traktaat was buiten kwessi; en ek kon my ni verenig met di koele verklaring van 'n hoog geplaaste ambtenaar ni, dat, nou ons di traktaat verbreek het in di saak van di Basutos, ons dit mar weer kan breek. As Waterboer syn regte net so duidelik was as hulle nou twyfelagtig was, dan nog was onse handelwys buitensporg ontstaatkundig. Dit kon nooit ons doel wees ni, selfs ver so'n kosbare besitting as 'n diamandmyn, om 'n Provincie te hou in di verre binneland wat onse Kaapkoloni ni wou hê ni, en di okkupasi waarvan di haat opwek van di Hollanse bevolking o'er hee Suid Afrika. An di Kaap had ik 'n gesprek met di Premiir, Meneer Molteno. Hy sê ver my, hy had net so spyt as ek; hy was self teen di annexasi; hy betreur di gedragslyn wat di Ryksregering gevolg het en nog volg, mar Griekwaland was buiten di grens van di Koloni. Dit was ni syn saak ni, en hy kon hom ni daarmé bemoei ni.

By myn terugkoms in England deel ek myn ondervinding mé an Lord Carnarvon, wat toen Koloniale Sekretaris was. Hy was ni o'ertiug dat di anneksasi onregverdig was ni, mar natuurlik het hy grote andag gewij an di opini van di Kaapse Premiir. Di Koloniale Kantoor het di strydskrag van di Hollanse bevolking te laag gerekken, en het gemeen dat di ontevredenheid sig sou bepaal by woorde. Oek het hulle ni rekening gehou met di ontevredenheid in di Koloni ni. 'n Oorlog met di Vrye State, as dit daartoe sou kom, sou sowel gevaarlik as skandelik wees, en sou seker gelei hê tot verwikkelinge met di nuw opgrigte konstitusionele Regering. Lord Carnarvon perbeer toen 'n vrindskappelike skikking. Dit was ni maklik ver di Koloniale kantoor om te erken dat hulle verkeerd gedoen het ni; en di bewyse was oek ni gelewer dat onreg gedoen was ni. As 'n traktaat verbreek was, dan was daarvoor molik buitengewone redes. Mar dat dit onstaatkundig was om di meerderheid van bevolking te vervreem en te verbitter in 'n Koloni wat net selfregering gekry het, was duidelik. Dit was am my voorgestel an di Kaap, dat 'n Konferensi van afgevaardigdes van di verskillende belanghebbende state maklik 'n oplossing kon kry. Lord Carnarvon syn mening was, dat di eenvoudigste oplossing was 'n Konferensi van al di Suid Afrikaanse Koloniis en State, Hollanse en Engelse, in 'n konfederasi soos di Dominion van Canada, waarin di kleinere geskille sou ondergaan. Ek self het ni gedenk dat di Hollanse Afrikaners, in di stemming wat hulle toen was, na di voorstel sou luister ni. Dit was egter di maklikste terugweg ver di Koloniale kantoor. Lord Carnarvon stuur 'n skrywing, nooi uit tot 'n konferensi om di verskillende kwessies te behandel, daaronder di toestand van di Diamandvelde, en stel voor 'n konfederasi, hoewel hy dit ni forseer ni. Veertien dage na di skrywing vertrek ek, met instruksiis as di konferensi by makaar kom, dat di kwessi met di Vrye State dan di eerste moet afgehandel en uitgemaak worde. Saam met di skrywing had ek self 'n private briif gestuur an Meneer Molteno, onder di indruk dat hy Lord Carnarvon syn voorstel sou ondersteun as 'n middel om syn eie uitgedrukte wense uit te voer. Sedert di oorspronkelike inbesetting van Suid Afrika het gen minister meer belangstelling getoon in di Hollanse inwoners ni as Lord Carnarvon toen getoon het, en ek het nooit 'n o'enbliek getwyfel ni of Meneer Molteno sou syn bedoelings ondersteun met di hartelheid wat dit verdiin.

Di geheime geskidenis wat hirop gevolg het ken ek ni. Ek denk daar

was persone wat belang daarby had om di geskille tussen di Vrye State en di Ryksregering an di gang te hou, en wat gewens het om di Vrye State op hulle knie'e te breng met hulp van inboorlinge bondgenote. Di skrywing word voor di Kaapse Parlement gelê met verklarings, wat net bereken was om elke geskil nog meer te verbitter. Dit werd voorgestel as 'n listige perbeerslag om di Koloni te wikkeld in verantwoordelikhede wat hulle afgewerp het,—as 'n verradelike plan om di Vrye State onder di Engelse vlag te breng,—as 'n bemoeiing met di private sake van di Koloni, wat dadelik moes gekeer worde. Di voorgestelde konferensi werd op haastige, selfs beleidende maniir verwerp. Di dwase, verkeerde voorstellings van Lord Carnarvon syn doel werd o'er di land versprei deur di drukpers; en toen ek ankom kry ek 'n algemene gisting, en di Hollanse Afrikaners woedender as ooit.

Ek vra di Premiir om opheldering en ek herinner hom an wat hy ver my gesê het. Tot myn verbasing draai hy terug van syn eie woorde. Hy sê nou, dat ons kan doen soos ons wil met di Vrye State. Hy het gen objeksi ni. Ek sê ver hom, dat ek ten minste Lord Carnarvon syn bedoelings moes verklaar. Di Gouverneur het 'n wenk gegé, dat ek 'n ophelderende briif kon skrywe, wat hy voor di Parlement sou lê. Mar Meneer Molteno weiver beslis om toe te laat, dat di saak weer voor di Parlement sou kom. Ek het syn weigering so opgeneem dat gen verklaring moes gegé worde ni en dat my eie lippe moes gesluit bly. Ver my het dit onreg gelyk, en dat di leugens wat versprei werd ernstig was. As ek sou stil bly sou dit lyk of ek hulle regverdig. Di Hollanse bevolking moes ten minste weet wat Lord Carnarvon gemeen het, en terwyl dit 'n kwessi was tussen di Vrye State en di Ryksregering, kon ek ni siin dat ek enige konstitusionele beginsel sou skende deur di waarheid te vertel ni. In twyfelagtige gevalle is waarheid altyd di beste politiek. Ek woon toen 'n maal by an di Kaap en praat enige woorde. Di uitslag was 'n omkeerring in di gesindheid van di vrinde van di Vrye State, dat ek sleg gemaak word in ministeriëlekrante, dat 'n beweging sig versprei o'er di land, en eindelik dat di Parlement weer opgeroep word, wat ver 'n tyd ver'aag was, en dat di Koloni toen toestem om di Ryksregering te help om di kwessi op 'n end te breng. Dit was al wat ek wou hé. Daar kon gen oorlog wees ni, nadat di Koloni 'n party geworde was in di kwessi, en 'n skikking, wat annemelik was ver di Hollanse Koloniste, kon ni onbevredigend wees o'erkant di Oranje Riviir ni. Ek keer terug Engeland toe. Meneer Brand, President van di Vrystaat, kom kort daarna Londen toe. Dit werd in algemeen toegestem an di Koloniale Kantoor, dat hy ni goed behandel was in di saak van di Diamandveld ni, en £90,000 werd an hom toegestaan as vergoeding. Di geld was niks : di erkenning van di onreg was alles. Di Hollanse Afrikaners, hoewel hardkoppig nes muile, is gevoelig en gemakklik te beweeg deur hulle gevoel. Dit lyk ver hulle of hulle swaar dage nou verby is, dat di Engelse Regering op di end tog kan reg doen, en dat 'n Verenigde, Suid Afrika tog nog kan molik wees onder di Engelse vlag.

As Lord Carnarvon, nadat hy een goeie daad gedoen had, tevrede was om dit so te laat bly ; had hy net so 'n goeie skikking gemaak met di Transvaal as met de Vrystaat ; en nog meer, had hy di Transvaal gehelp in di moeielikhede met di kaffers, dan sou daar ten minste weer 'n kans gewees hé ver di Konfederasi wat hy wou hé. Ons was iits verskuldig an di Transvalers, Bechuanas, Matabeles, Swasiis, Sulus, almal het van di Diamantveld wapens en aanmoediging gekry om hulle te pla. 'n Kleine hulp met geld an di Transvaal, enige vrindelike woorde, di toestemming in 'n billike westelike grens, en 'n wenk an di stamme op di grense, dat ons en di Hollanse Afrikaners voortaan vrinde is, en dat 'n vyandige daad teen hulle sal opgeneem worde as 'n vyandige daad teen di Britse kroon, en elke Hollanse Afrikaner sou di blare uit syn boek van griwe uitgeskeur en dit ver altyd vergeet hé.

Mar Lord Carnarvon het sig misgis met di gunstige gesindheid wat hy opgewek het. Hy het gedenk dis ten gunste van syn konfederasi-plan,

waarmé dit niks direk te doen had ni. Hy het gevoel dat di stigting van 'n Suid Afrikaans *Dominion* sou verstaan en bewonder worde in England as 'n skitterende en nuttige staatkundige daad. Di Transvaal lyk toen di sleutel van di posisi. As di Transvaal eers 'n Engelse Provinsi is, dan is di Vrystaat verplig om te volg. Hy had tot 'n sekere hoogte weer di vertrouwe van di Hollanse bevolking gewin. Dit was 'n teere plant, mar hy het gedenk, dat dit toen al sterk genoeg was om 'n sware gewig te dra. Di lewe van Engelse Ministeriis is mar kort. As hulle iits wil deurvoer moet hulle gou maak, of hulle laat di kans o'er ver hulle opvolgers. Di Transvaalse skatkis was leeg, en 'n okkupasi van di land kan nou sonder teenstand gebeur. Di Engelse in Suid Afrika—ten minste vele van hulle—het hom verseker, dat di Transvaalse boere maagsiik is van hulle onafhankelikheid, en di anneksasi sou toejuig. Hy kon reken op di ondersteuning van albei partye in di Engelse Parlement. Meneer Courtney was, glo ek, di enigste Engelse lid van di Wetgewing wat protesteer. Ek self was seker dat di o'erneming (soos dit genoem werd) van di Transvaal di gunstige indruk van syn vroegere daad sou wegneem, en di oue verbittering sou laat herlewé. Ek het hom myn opini megedeel, mar ek kon ni verwag dat hy ver my sou glo ni, as so baing ander persone, wat di land beter moes ken as ek, di teenoergestelde volhou. Di stap was geneem. Di "Zuid Afrikaansche Republiek," wat so trots was op syn onafhankelikheid dat hulle 'n eie munt geslaan 't, werd verklaar 'n Britse Koloni. "Konfederasi," wat absoluut onmolik gemaak was, moes nou volg, en Sir Bartle Frere werd na di Kaap gestuur as Gouverneur, om dit uit te voer. Hoe hy gevaa het, is nog vars in di geheuge. Syn taak was hopeloos van di begin af. Mar hy kon ni of wou ni verstaan, dat dit hopeloos was ni. Selfs di waarheid werd ni an hom vertel ni. Dit werd gesé, dat di inboorlinge stamme te sterk was; dat Suid Afrika, na Konfederasi, self alleen dit sou moet uitveg met Kaffers, Basutos, Sulus, ens. en dat hulle daartoe ni in staat was ni. As dit di moeielikheid was, sou Sir Bartle dit gou wegneem. Tot nog toe het ons ten minste geveins dat ons di kleurlinge wou beskerm. Nou was alles verander. Hy kry 'n voorwensel ver 'n nuwe Kafferoorlog in 'n nitige kleine geskil op di grense. Hy voer vuur en swaard o'er di Kei, ontslaan syn Ministers, en stel andere an wat gewilliger was om met hom same te gaan op di gevaarlike pad. Hy breek di mag van di Sulus, na 'n teenstand wat ver hulle tot meer eer verstrekk het as di eindelike o'erwinning ver ons. Suid Afrika was o'erstrom van bloed, en al di gruweldade en dwaashede werd gedoen ter wille van 'n skadewe wat nou niks nader was as tevore ni. Di Sulus was vyande van di Boere, mar hulle uitroeici het di Boere ni versoen met di verliis van hulle vryheid ni. Hulle eis hulle onafhankelikheid terug op 'n norse, besliste toon. Sir Garnet Wolseley syn veldtog teen Sekukuni, wat ver hulle vroeger gewen het, maak gen verskil ni. Di Liberale party in England begin sig ten gunste van di Boere te verklaar. Hulle verneem eindelik dat di Liberale leider (Gladstone) di anneksasi veroordeel het as angeneem onder valse voorwensels; en toen di Liberale an di Regering kom in 1880 het di Boere seker gereken dat hulle klagtes sou verhoor worde. In di tyd kon ons terug getrek hé met ere, en di Boere sou weer gesiin hé, dat ons bereid is om 'n fout te herstel as ons daarvan o'ertuig word. Mar ek meen (en dis eintlik di moeielikheid in ons Koloniale betrekings), dat di Regering geweet het wat reg was om te doen, mar bang was om dit te doen uit vrees dat di Parlement dit sou afkeur, en party-belange in England werd van meer waarde geag as di welvaart van vêr afgelege bevolkings. Dit werd besluit dat di Transvaalse Boere eers di gesag van di Koningin moes erken voor hulle klagtes kon gehoor worde. Hulle had di wapens opgeneem ver hulle vryheid, en wou dit ni neerlē ni, daar di regeerings manne in England self erken het dat hulle reg was. Daarop is di oorlog gevolg wat ons nog almal herinner, waar 'n reeks van neerlage uitgeloop het op Amajuba en di dood van Sir George Colley.

Ek vereers kan di Regéring ni blameer, omdat hulle di bloedige oorlog ni verder voorgeset het ni, in 'n saak wat hulle al reeds veroordeel had. Ek blameer hulle eerder dat hulle ooit di oorlog begin het. Om toe te gé na 'n neerlaag, wat met ere kon toegege gewees hé, toen ons neerlaag an albei kante onmolik geag werd, het 'n soort van grootmoedigheid getoou, mar dit het seker di invloed van England in Suid Afrika oneindig verswak, en di angroeiende party versterk, wat hoop om di invloed heeltemal te laat verdwyn. Had ons volgehou, moes ons grotere krag en hulpbronne op di end gewen hé. Mar di oorlog sou sig uitgestrek hé buiten di grense van Transvaal. Dit moes 'n onderwerpings oorlog worde teen di hele Hollanse bevolking, wat almal daaran sou deelgeneem hé. Ons sou 'n skandaal op ons naam gebreng hé. Ons sou en moes 'n dappere en eerlike bevolking tot di rand van vernitiging gebreng hé. Ons sou di afkeuring—molik selfs di tussen-koms van andere Magte uitgelok hé. Om di redes denk ek, dat Meneer Gladstone goed gedoen het om di vrede toe te staan, ofskoon dit 'n vrede was wat ver di posisi en di gevoel van di Engelse Koloniste in Suid Afrika pynlik was, en ni anders as 'n gevaaarlike angel kan nalaat ni. Di vrede was reg. Dit was mar spytig dat ons, as 'n balsem ver onse gekweste hoogmoed, bepalings ge'eis het, wat ni kon of sou nagekom worde ni, terwyl ons ver ons self gen middele gehou het om dit te dwing ni. Ek veronderstel dat enige inskikkeliheid nodig was om di beledigde hoogmoed in England te paaï, mar di voorwaardes wat ons in di Konvensi (van Pretoria) geset het was 'n nalatenskap van ons vroege dwalings, en dat hulle selfs genoem is was 'n ramp. Terwyl ons tog di dranki moes drink, kan ons dit net so goed heeltemal uitgedrink hé, sonder enige druppels onder in di beker te laat bly. Di oorsprong van al di kwaad in di Transvaal was dat ons van di Diamandveld af di inboorlinge teen hulle gewapen het. Di Kapteins het ons bondgenote gebly in di oorlog. Ons kan ni, of ons het gemeen dat ons ni ver hulle kon verlaat, sonder waarborg te neem ver hulle en ver hulle land ni. Ek denk dit sou beter gewees hé, ofskoon dit ni so netjiis mag gelijk hé ni, as ons liwers terug geval het op di Oranje Rivier Traktaat, en besluit het om ons ni meer te bemoei met di geskille tussen di Boere en di stamme ni. Had ons ons gesag behou dan kan ons di stamme onderhou an ons sy ; mar om di land te verlaat, en op diselfde tyd te eis dat di inwoners daarvan ni na hulle natuurlike verhoudinge sou teruggaan ni, dit was nou eintlik om kunsmatig 'n gewisse oorsaak te behou ver toekomstige moeilikhede. Di Kapteins wat ons ons vrinde noem had 'n openlik dreigende houding angeneem teen di Boere. Dit kon di Boere ni kwalik geneem worde, dat hulle liwers hulle eie bevolking wou vestig in di streke ni, om te voorkom dat hulle weer an diselfde gevaar bloot gestel word.

Nogtans het hulle ons voorwaardes angeneem en dit ni gehou ni. Ons het di Traktaat van Aliwal Noord verbreek. Hulle verbreek di latere Konvensi (van Pretoria), of liwers di Regering het hulle onderdane ni belet om dit te verbreek ni. Op hu'le foute het ons gelet ; ons eie het ons vergeet. Daar gaan 'n geskreeu op teen di ontrou van di Boere. Di sendelinge, wat nooit di Boere bemin het ni—di Engelse in di Koloni, wat nog seer gevoel het onder di indruk van vernedering—di leger, nydig o'er 'n ongewreekte neerlaag—staatsmanne, jaloers ver di eer van hulle land—filippyne wat tot lewensdoel het di verdediging van onnosele negers,—almal skreeu same, terwyl haar Majesteits Opposisi op di uitkyk was om voordeel te doen met elke kans wat di Regering hulle mag gé. Di Regering werd opgeroep om troepe te stuur om di Boere met mag te verdrywe van di grond van onse bondgenote, en hulle mog ni weiger ni. Mar wat moes di ekspedisi doen ? Dis di stori van Don Quixotte. Di Ridder van La Mancha het di seuntji verlos van di sweup van syn meester, het di meester laat sweer om di jongetji syn huur te betaal wat hy vra, en ry weg, bly o'er di onreg wat hy herstel het. Toen hy uit gesig was, bind di meester di seuntji weer aan di boom vas en

klop hom erger uit nes tevore. Toen ons di Boere uit Bechuanaland uitgedrywe het, moes ons toen daar bly? Moes ons 'n leger daar hou? En wi moes dit dan betaal? En as ons dit ni doen ni, sou di stroom weer inkom so gou as ons uittrek. Daar moet tog altyd 'n eweredigheid bestaan tussen 'n kwaad en di middel wat jy gebruik om di kwaad te herstel. Di beste wat ons kon verwag was, dat ons ons troepe sou instuur, teen 'n koste van altemit 'n miljoen pondé ver di belastingbetalers; dat hulle gen vyand sou kry ni; dat di troepe sou bly tot ons moeg word om daarvoor te betaal, en dan sou teruggaan met 'n belydenis van onmag. Dit sou onmolik wees om uit so 'n land 'n inkomst te kry. Net so onmolik sou dit wees om daar 'n regering op te rig wat sig self bekostig. En wat moes ons doen met 'n Provinci, wat ver nikls deug ni as om onbepaalde somme geld uit te gé, waarvan ons gen gebruik kon maak ni, en waarheen ons gen toegang het ni as deur di Kaapkoloni, terwyl di Koloni nikls wou doen om ons teenwoordigheid daar ver ons lichter te maak ni? Di Regering mog gehoop hé, as ons di Boere uitgedrywe het uit Bechuanaland, dat di Kaapkoloni dit dan sou o'erneem. Mar elkeen wat di kwessi verstaan, het geweet dat di Kaapkoloni ni so iits sou doen ni. As ons Bechuanaland wou neem, sou ons dit moes hou tot ons moeg is daarvan, en dan moes weggaan nes gekke. Dit was di beste wat ons kon verwag. En di slegste was, 'n hernuwing van di oorlog wat sou uitloop op 'n oorlog tussen di Hollinse en Engelse bevolking van Suid Afrika. Di kleinste onversigtigheid, of net di weigering van di Boere om sonder geweld terug te gaan, kon dit veroorsaak. En di gevolg sou onberekenbaar wees. Di gevaar was groter, omdat baing van di wat di ergste voorstanders van di ekspedisi was ernstig begeer het dat dit op oorlog moes uitloop. Hulle het verlang om di skandylek van Amajuba uit te was, en di Engelse vlag weer te hys an Pretoria.

Di vooruitsig was so ernstig, dat di teenwoordige Kaapse Premier, Meneer Upington, self in di herfs na di grens gegaan het en 'n soort van skikking met di Transvaalse Regering gemaak het, om te belet dat di ekspedisi sou gaan,—'n skikking wat bevredigend was ver di meerderheid van di blanke bevolking in di Koloni. Terwyl ons daar Verantwoordelike Bestuur opgerig het, moes ons di gevoelens van di meerderheid angeneem hé. As ons ni Suid Afrika wil laat regeer volgens di mening van di meerderheid ni, dan moet ons dit self regeer. De Ryksregering verwerp egter Meneer Upington syn skikking as te gunstig ver di Hollanse bevolking. Di voorbereidsels werd vortgeset; 8,000 man sou uitgestuur worde, onder di bevel van Sir Charles Warren, na Bechuanaland. Di Kaapse Regering werd genooi om same te werk. Mar di Kaapse Regering weiger op 'n beskeie maniir en daar gaan ons alweer uit op 'n onderneming wat in stryd is met di konstitusionele beginsels waarop ons besluit het dat Suid Afrika sal bestuur worde. Suid Afrika kan alleen op konstitusionele maniir geregeer worde deur di Hollanse bevolking daar te bevredig, en ons het van di begin af volgehoud, en hon toen nog vol, om hulle te beledig en kwaad te maak. Ek glo, as Meneer Gladstone syn Minister hulle eie oordeel kon volg, dan sou hulle di onderneming geweiger hé. Mar di stap was geneem. Di laaste afdeling troepe was afgeskeep voor ek van England vertrek, en di vooruitsig het ver my so donker gelyk as ons ergste vyand dit kon begeer. Dit mog wees dat di Boere gen reg had op di plase wat hulle geokkupeer het ni, mar was hulle verdrywing di gevolge wérd wat dit kon hé? Di betwiste streek was 'n amper waterlose woestyn. Eén week syn koste van di leger was genoeg om di Kapteins wat geklaag het weg te stuur al juigende. Daar moet tog altoos 'n maat wees tussen di doel waar jy na strewe, en di koste om dit te verkry. Di doel hiir (so vér as daar werkelik 'n doel was) was om Magaba te wrekk. Di koste kon heel molik wees di verliis van di Suid Afrikaanse Koloniis. Di publike opinie in England sou seker ni 'n oorlog toegelaat hé om di Hollanse Afrikaners uit te roei ni, en dit kon al kom tot 'n keuse tussen so 'n oorlog of verlating van di land. Net so min sou dit toegelaat hé di

onderdrukking van di Kaapse Konstitusi en 'n militêre bestuur daar. En tog watter ander regering sou daar molik gewees hê, as ons volhard het op di weg van geweld wat di Kaapse Parlement en Minister afkeur? Ek kon glad gen lig siin ni. Di enigste hoop was nog, dat Sir Charles Warren sou uitrek en terugtrek nes 'n man wat syn ploeg deur 'n moeras, wat agter di ploeg dadelik weer toeval. As dit di gevolg was, dan sou dit net belaggelik wees; mar huis nou kon ons dit ni bra betaal om belaggelik te wees ni.

Dis natuurlik seker as ons wil, en as ons standvastig vollens gewete wil handel, dan kan ons Suid Afrika regeer soos ons Indië regeer; ons kan ons eie naturelle-politiik hê, en gelijke reg doen aan witte en swarte onder ons eie magistrate wat net verantwoording skuldig is aan di Engelse opinie. Onder so 'n regering kan di land rustig en voorspoedig wees. Mar dis net so seker, as Suid Afrika sig self moet regeer onder 'n kontitusionele systeem, dan moet ons ophou om Engelse beskouings op te dring aan 'n folk wat onwillig is om daarna te handel. Ons kan hulle ni dwing om hulle self te regeer ni, en op diselfde tyd om te regeer op di manier soos ons dit Legeer ni. Jy kan 'n pêr water toe lei, mar jy kan hom ni dwing om te suip ni; en pogings om teenstrydige maatreels te verenig sal in di toekoms, nes in di verlede, lei tot verwarring en mislukking. Daar ek self mar min glo in di waarde van algemeene stemreg, gê ek an di eerste weg di voorkeur. Mar ons moet di een ding doen of di ander. Onstandvastigheid is erger as albei... As Engelse Regering, as di Engelse Parlement en drukpers wil perbeer om di beste te maak van di Boer, in plaas van di slegste, as hulle kan besluit om di Kaap alleen te laat nes Australië en Canada, dan sal di ongelukkige land weer asem haal; en met hulle goeie grond en klimaat en rykdom van minerale en juwele sal Engelsman, Afrikaner, Basuto, Kaffer, en Sulu di krygsbyl begrawe en langs makaar lewe en voorspoedig wees.

XV. GEDENKSKRIFTE VAN DI HUGENOTE FAMILIIS IN AFRIKA.

(O'ergedruk uit di Afrikaanse Almanak van 1881.)

DI FAMILI DE VILLIERS.

Ofskoon di famili di laaste van almal hiir angekom het is dit tog di grootste van al di Hugenotefamiliis. Daar is gen plek in ons land of daar is De Villiers, mar veral in di Pêrl. Nou al di afstammelinge sal wel bly wees om te hoor hoe hulle voorouers hiernatoe gekom het en wat met hulle gebeur is. 'n Oue gedenkstuk van di famili, wat ek onlangs gelukkig in di hand gekry het, deel ik hiir kort en getrouw me.

Toen di vervolging in Frankryk so erg was teen di Hugenote, woon 'n tak van die famili de Villiers al byna 'n 100 jare stil en gerus op 'n buiteplaas digteby La Rochelle, 'n sêstad van Frankryk. Ou Pierre de Villiers en syn vrou was albei al oud. Hul'e had al gehoor van di vervolging op ander plekke, mar omdat hulle so stil en afgesondert leef, het di Roomse priesters en di soldate hulle nog met rus gelaat.

Hulle het 4 seuns gehad : Piérre, Abraham, Jakob en Paul. Di 3 eerste was al groot en bewerk di plaas, want di Hugenote was iwerige mense. So nou en dan hoor hulle van di toenemende vervolging op ander plekke ; mar hulle dag, di storm sal wel weer verby trek, nes vroeger.

Mar hulle lot kom oek. Een dag kom daar 'n gerug van di stad, dat di konstawels di plaas sal kom besoek. Toen word hulle onrustig. Di aand sit

hulle by makaar ; di vader eenkant in di oue leuningstoel, di moeder in di ander kant, en di 4 seuns tussen in op 'n bank. Toen begin di oue vader :—

" Myn kinders, onse liwe Here het ver ons so lank gespaar ; mar nou kom ons lot oek. O'er 2 of 3 dage is di konstawels hiir, en dan moet ons onsgeloof afsweer of sterwe. Maak ver julle klaar en vlug ! Moet ni versuum ni ! Ek en julle ma is al te oud ; ons kan dit ni deurstaan om te vlug ni ; ons sal mar hiir bly en sterwe ver ons geloof, as di Hére dit wil hé. Mar julle is nog jonk en fluks ; julle kan nog nuttig wees op 'n ander plek in di wêrld. Daar is nou gen ander middel as vlug ! "

Di seuns sit dood stil—di koppe hang—di trane rol. Di vader sug. Di moeder veeg haar oge af.

" Kyk"—sé di vader na 'n ruk stilte—"om nimand dit te laat merk ni nou gaan julle mar morre an met julle werk ; dan kan julle ma julle klere en dinge regmaak ; ek sal siin om 'n bitji sakgeld ver julle te kry, en morre aand, soos dit donker word, vlug julle mar ! "

Stil-stil raak di kinders weg sonder 'n woord te praat. Want gehoorsaamheid en eerbiid ver hulle ouers was in di oue familiis, meer as nou. Hulle gaan na hulle slaapkamer. Mar in di huis en in di nag—was slaap net onmo'entlik.

Di ander dag morre vroeg was di seuns in di werk. Parstyd was daar. Hulle maak trapbali, ens. reg, net of hulle di ander dag sou begin te pars. Hulle moeder is besig om hulle klere reg te maak. Di enigste wat haar werk afbreek is—so nou en dan gaan sy in di kamer om te huil en te bidde. Hulle vader is stil.

Dis nou aand. Eers eet hulle 'n stukki. Alles was reg gesit ver di reis. Di oue vader neem nou di Bybel en lees Ps. 91. Toen kniël hulle same. Di oue vader bid. Alles is doodstil. Snikke is al wat gehoor word. Hy draag hulle op an onse liwe Heer—vraag om hulle te bewaar—'n veilige woonplaats te besorre—en eenmal in di hemel by makaar te breng.

Dis nes hulle ni kan opstaan van di kniee ni. "Kom, kinders," sé di vader, "di tyd is daar, groet nou !" Pierre staan op, en begin te groet. Di moeder wil praat, mar kan ni. In stille trane neem sy een ver een om di nek en gé hulle 'n soen. Mar toen haar jongste, haar liveling, haar Paul, kom, bars sy uit : " Ag myn kind ! ek kan jou tog ni lat gaan ni ! Mar ek moet ! Ag, Hére ! bewaar myn kind ! Pierre, kyk tog na hom !" —" Kinders, waarwel ! di Hére gaan met julle !" roep di vader hulle agterna. Toen hulle di deur uitgaan val hulle moeder in di arme van hulle vader.

Daar gaan di 4, ver di eerste mal, van hulle ouers af. So donker as dit voor hulle oge is, is dit ver hulle gemoed. Hulle vader het hulle 'n plan gegé hoe hu'le moet vlug na Holland toe.

Mar dis 'n lange pad. En di arme kleine Paul was na 'n paar dage so moeg en verdrietig, dat hy ni vêder kon ni. Hy wou mar weer terug na syn pa en ma. Di ander 3 kon toen ni anders ni. Hulle moes hom mar laat teruggaan, en hulle dag, dit kon nog altemit tot troos wees ver hulle vader en moeder.

Di lange moeilike reis slaan ons mar o'er.

Op laas kom Pierre, Abram, en Jakob in Holland, en daar het hulle een jaar o'ergetby. Mar hoe hulle oek al verneem, hulle kon gen tyding kry van hulle ouers en broertjii ni.

Naderhand maak hulle plan om oek mar na di Kaapstad te kom, waarnatoe al so baing Hugenote gegaan het.

In Mei 1689 kom hulle an di Kaap met di skip *Sion*. Di eerste plaas in Franshoek het hulle angelé, en di naam daarvan het hulle gegé *La Rochelle*, na hulle geboorteplaas. Hiir het hulle 'n eenvoudige huis gemaak met kleimure en riït dak, wingerd en vrugbome geplant, ens.

Deur vlyt kon hulle naderhand 'n pêrd koop om Sondags na Groot Draken-

stein kerk toe te ry. En ofskoon dit vêr was, tog versuim hulle byna nooit. Dit was ver di Hugenote in di tyd regte mooi as hulle bymakaar kon kom om te praat van hulle ondervindings, en makaar raad te ge en te help.

Toen hulle begin voorwaarts te kom in di wêreld, is al dri naderhand getroud, Pierre met Elizabeth Palivert, en Abraham en Jakob met twe sisters, Susanna en Maria Gardjol. Di twe ander broers gé toen di plaas an Pierre alleen en gaan ver hulle elkeen 'n plaas anlê in di buurt. Op La Rochelle is nou nog 'n oue murasi, 'n eikeboom, ens. te siin wat hulle daar gebou en geplant het.

Al 3 broers is oud geworde en was geseend tot hulle dood. Pierre was tweemal getrouwed. Hy had 25 kinders, en voor syn dood het hy nog syn honderdste kleinkind gesien.

In latere jare het hulle nog altyd gevra ver reisigers; mar hulle het nooit weer iits gehoor van hulle famili in Frankryk ni.

De famili de Villiers is di grootste en ansuinlikste van al di Hugenote in ons land. Di hoofdregter van di Kolonie en Vrystaat is uit di famili. Mag di kinders mar altyd di vroomheid en deng van hulle voorouers bewaar! Dan sal di gebed van oue Pierre ver syn kinders by hulle vertrek oek nog verder verhoor worde en vele van syn kindskinders hom ontmoet in di hemel!

DI FAMILI THERON.

Di eerste Theron wat uitgekom het was *Jacques Theron*. In 1687 is hy gevlug uit Nismes, di hoofdstad van Languedoc, 'n p'ek waavandaan baing Hugenote gevlug het. Hy het in Klein Drakenstein gaan woon, en syn plaas syn naam gegé Languedoc.

'n Briif wat hy van syn vader gekry het enige jare nadat hy hiir kom woon het, en wat deur di famili bewaar is, vertaal ons hiir om te lat siin di gees wat daar in di oue mense was.

“ Nismes, Languedoc, 2de April 1719.

Myn liwe kind!

Ek kan jou ni sê ni hoe bly ek was toen ek van Meneer Tisquet gehoor het dat jy ar di Kaap woon, onder di sorg van onse liwe Hére, en dat jy getroud is en 'n familie het. Jy kan self begryp wat 'n blydskap dit was op myn oue dage. Ek wens en bid nou mar nog dat onse liwe Vader my di genade wil, bewys, dat ek voor myn dood van jou self mag verneem, dat dit met jou welgaat. Ek is seker as jy myn briif ontvang, dat ek deur Gods goedheid myn wens sal verkry.

Groetenis van jou broer Moyze en syn famili; hulle is nog fis. Jou skoon-suster, wat met jou broer getroud is na jou vertrek, het twé seuns en 'n dogter. Di oudste seun, jou neef, is getroud en het 'n seuntji. Jou ooms Moyze en Pierre Theron, en hulle vrouens en kinders is oek nog gesond; en hulle laat di hartelike kompelmente weet. Di seuns van jou neef Moyze stuur di beste groetenis ver jou vrou en kinders. Dis in di huis van jou neef Daniël dat ons ver jou di briif skryf; en waar ek, vol ens Gods wil, an Wi ek my o'ergee het, myn laaste da'e slyt. Viir dogters van jou ooms Moyze en Pierre is al getroud. Hulle laat oek kompelmente weet; veral jou kleinneef De Couvison en syn hele famili stuur hul e groetenis. Syn vader, jou oudste broer, is al voor omtrent 8 jare gesterwe. Syn weduwe is nog fris en laat oek groetenis weet. Dit is al, myn liwe kind, wat ek nou ver jou skryf. Ek bid onse liwe Hére om jou in alles te segen—as jy di briif sal ontvang. As jy terug skryf, set dan di adres op an jou broer Moyze, Au Fauburg des Preschein.

Van di nuws van di land,—Frankryk is in oorlog met Spanje; dis geproklameer in Nismes op di 30ste Desember met tamboer en trompet, iits wat nog

nooit vroeger gedoen is. Van ons godsdienst word ons nou niets meer gesê nie. Ons hou godsdienst en bid same in die huise: mar hulle let fyn op, dat daar niets grote klompe by makaar kom nie. Party van di eerste gally-slawe is verlos, mar in di laaste twee jare is daar meer nuwe bijgekom.

Ek eindig, myn liwe seun, met jou nog eens myn beste segen toe te wers, en myn gebed is dat di Hére jou mag bevestig en versterk deur Syn genade.

Jou liefhebbende Vader".....

By di stamlys van di Theron familie is oek nog 'n oue antekening; dis geskrywe deur Maria Jane du Preez, di vrou van Jacques Theron. Dis 'n lys van haar kinders, en by elke kind syn naam staan 'n versi. Party daarvan vertaal ons hiervoor. As di briif ons kan lat sien hoe dit met di familie gesteld was wat in Frankryk agter gekly het, dan kan ons hiervoor sien di godsdienstige gees wat hiervoor in ons land nog agtergebleef het.

In di jaar 1698, op di 7de Augustus, is Maria Theron gebore.

Di eerste haar naam is Maria, omdat
Uit Maria gebore is di hemelse skat.
Mog ons Vader haar breng waar Maria nou woon,
En di hemelse skat ons ver eeuig beloon!

In di jaar 1699, op di 7de Julie, is Jacques Theron gebore.

'k Het Jakob syn naam ver myn oudste gekiis;
Mog hy nooit di segen van Jakob verliis!
Mog Jakob syn segen hom volg tot syn dood;
En hy dan gecra word in Abrahams skoot!

In di jaar 1703, op di 10de Augustus, is Pieter Theron gebore.

Nou di een syn naam sal ek Petrus lat lees;
Mag hy mar in waarheid 'n Petrus ook wees!
Ag segen hom, Here, soos Petrus op aarde,
En ge hom, soos Petrus, tog hemelse waarde!

In di jaar 1716, op di 11de Mei, is Thomas Arnoldus Theron gebore.

An Thomas het Jesus syn wonde getoont;
Vertrou dan op Jesus, myn Thomas, myn soon!
As jy dan, soos Thomas, op Jesus vertrou,
Dan sal jy, soos Thomas, Hom eenmal aanskou!

* * * * * * * *
"O Vader, die alle di vrome behoed,
O segen myn kinders deur Jesus syn bloed!
O bring ons tog almal verheerlik daar boewe,
Dan sal ons te same ver ewig U lowe!"

Onder an di stamlys het sy haar man syn dood opgeteken.

"Anno 1739, in di nag tussen di eerste en tweede Desember, omtrent 'n kwart voor 10 uur, is myn eggenoot Jacques Theron gesterwe, in di ouderdom van 71 jare, 6 maande, en 16 dae nadat ons same getroud was ver 42 en 'n half jaar."

Gelukkige kinders en kindskinders wat so'n vrome moeder gehad het! Mog dit tog van di hele familie nog meer en meer blyk dat Gods Woord waarheid is: "Het geslacht der rechtvaardigen zal tot zegening zyn."

DI FAMILI DU PLESSIS.

Onder 'n party geskrywe papire is oek nog wat van di familie te vind wat wel wêrd is om bewaard te bly. Di stamvader van di familie, wat uitgekom het, was *Jean Prieur du Plessis*. Hy was 'n dokter van syn ambag. Sy vrou was *Madeleine Menant*. Hulle is gebore in Poitiers, in Frankryk, en

is hiir angekom in 1688. Di beskrywing bevat mar min van hulle jong da'e. Hulle oudste seun is gebore in 1691, en hy is getroud met 'n dogter van Pierre Rousseau op di vyfde Mei 1714.

Een gebeurtenis in di famili is regte belangrik. In di begin van dese eeu, in di da'e van ou Gouwerneur Janssens, kom daar 'n skrywing uit Frankryk om ondersoek te doen na di famili Plessis, in Afrika. Di famili was in Frankryk uitgesterwe, en daar was 'n grote erfenis en 'n hertogdom, en nou vra di regering di ouste lid van di famili in ons land om daarvoor op te kom as erfgenaam. 'n Deel van di famili het in di tyd in di distrik van Stellenbos gewoon. Di gouwerneur stuur toen di order uit na Meneer van der Riet, wat daar Landdros was. Hy het di ding toen verder uitgepluis, en toen kom hy agter dat di oudste du Plessis 'n boer is daar op 'n buiteplaas.

Hy ry toen dadelik na di plaas om di ou di goeie nuws te kom vertel.—Altewit het hy nog gedink om 'n persent te kry uit di grote erfenis.

Di kar hou stil voor 'n eenvoudige boerehuis, strooidak, misvloer, ens. Voor hy nog afklim, daar kom di oue vader al uit om hom af te nooi, want hy het di kar sien aankom o'er di onderdeur.

Onderdeur? Ja, kyk in di 'yd het hulle mos di deure dwars in di middel an twe gemaak, bodeur en onderdeur. Nou teenswoordig maak hulle di deur, an twe van bo tot onder. Is dit 'n verbetering? Ja, so half en half, soos hulle alles teenswoordig verbeter. Mar di oue deure lyk seker meer vrydelik en gasvry. Kyk, net di onderdeur staan toe, om varkens en hoenders en slange en sulke goed uit te hou; mar di bodeur is ver mense altyd oop om uit en in ver makaar te siin.

Mar lat dit nou mar staan. Di ou kerel is al by di kar.

"Kom af, Meneer!"

"Dag, Meneer Plesi!"

"Dis mos ons Landros, né?"

"Ja, mar ni om u an te kla ni."

"Dit sou dan oek di eerste maal vammoewe wees. Mar kom binne, Meneer! sit."

Juffer Plesi: "En hoe gaan dit tuis, Meneer?"

"Alles wel! Hoe gaan dit hiir?"

"Almal vris, Meneer, danki!"

"Mar, Meneer Plesi, ek kom jou goeie nuws vertel."

"So, Meneer, wat mag dit wees?"

"Daar is 'n skrywing ontvang uit Frankryk."

"So! en hoe gaan dit tog daar met di godsdiens? Word di arme mens nog so vervolg om hulle geloof?"

"Né, mar ek kom ver julle wat anders vertel van dag."

"Wil Meneer ni 'n koppi koffi drink ni?"

"Danki!" Hy drink.

"Dis tog ni van ons famili wat daar agter gebly het ni? Ag, ons sal tog so bly wees om van hulle iits te hoor."

"Ja, di famili is daar heeltemal uitgesterwe.".....

"So, en noem Meneer dit dan goeie nuws?"

"In 'n sekere sin ja, want daar is 'n grote erfenis, en nou vra di Regering na di oudste van di famili in ons land om daarvoor op te kom as erfgenaam. En ek hoor u is di oudste van di famili."

Ja, toen kom daar 'n hele uitleg van di famili: want di oue mense kon tog di familiis al te mooi onthou. Daar was toen oek meer liifde onder di mense; tot in di vierde en vyfde gelid het hulle makaar gereken; en met verjaarda'e en nuwe jaar en sulke tye, dan kom hulle altoos by makaar. Mar ag, teenswoordig word dit waar wat in di Bybel staan, di liifde word koud; daar waai so'n koue wind o'er di sé, uit England veral, en baing mense draai net soos di wind waai. Nou hoor jy amper ni meer: "Oom en Tante, Niggi en Neef" ni. Né, dis alles, "Meneer en Juffer," en dit onder famili! Ja, hulle begin

hiir oek al di Engelse fessi te volge : net vader en moeder, broer en suster, mar verder gaan di famili ni. Selfs skoonvader en skoonmoeder, man en vrou, ens., is nou al "meneer en juffer."

Mar ons gaan te ver. Lat di wat *wil* megaan met al di *nuwighede*, Patriotte soos ou Plesi bly liwer by "de oude paden" (Jer. vi : 16). En hy was oek di oudste van di famili.

"Nou, Meneer Plesi, ek wens u geluk. Daar is di dokument. U is nou 'n skatryke man. Nou kan u met di eerste skip na Frankryk gaan.".....

"Wat ? weer na Frankryk gaan ? Waar so veul bloed gestroom het om ons geloof ? Waarvandaan myn voorouers gevlug het ?"

"Ja mar di vervolging is nou al opgehou. En as u daar is, dan is u Hertog, met 'n grote landgoed en 'n ryke erfenis"....

"Né, ver al di geld van di wêreld ni. Afrika is nou myn land. Hiir kan ek myn God vry diin, en wat sal ek maak met al di rykdom ?"

"Ja, mar jou kinders ! Dan het hulle tog di genot daarvan."

"Né, onse lieve Heer sorg hiir ver ons. Ons het nog altijd kos en klere gehad. En di Hére sal wel verder oek ver ons sorre. Laat di geld en goed mar bly. Ons leef hiir gelukkig en tevrede. Vrou, wat sé jy ?"

"Ja, ek denk oek so."

"Nou ek gé julle 14 dage uitstel ; denk daaro'er en sé my dan. Julle moet dink as julle di erfenis ni gaan ontvang ni, dan kryg di Regering dit tog mar."

"Ja, laat hulle dit mar hou. Meneer moet tog ni kwalik neem ni. Mar Meneer kan mar skrywe hulle kan daarmé maak wat hulle wil ; ek sal tog di erfenis ni kom ontvang ni. Afrika is nou myn land. Di Here het ons nou hiir gesegen, en nou wil ek mar hiir lewe en sterwé."

"Goeien dag," ens., en daar ry Meneer van der Riet, en ou Plesi sit ewe gelukkig en tevrede langs di tétafeltji met syn oue vrou. En ons kan ni help om te dink an wat ons lees van Mozes : "Achtende de versmaadheid van Christus meerderen rijkdom te zijn, dan de schatten in Egypte." (Hebr. xi : 24—26).

Een van di famili du Plessis, altemit nog 'n broer van di een wat ons van vertel het, was in di Swellendamse burgerkorps in di slag op Muizenburg, en daar het hy hom so dapper gedra dat dit selfs di andag van di Engelse Generaal Elphinstone getrek het.

Di famili du Plessis hoof dus nooit beskaamd te wees ver hulle afkoms ni. Ek ver myn voel trots op myn afkoms ; myn moeder is oek 'n du Plessis.

DI FAMILI MALAN.

is oek 'n grote famili in ons land. En dis wonderlik dat 'n mens vandag in Frankryk gen een Malan meer kry ni. Daar is 'n oue oerlewing in di famili dat hulle oorspronkelik uit Itali'e afstam en dat hulle voorouers in Frankryk gaan woon het ni lank voor di vervolging. Dan was hulle ware naam *Malana*, en di naam kry 'n mens nog in Itali'e en naderhand is di *Malan* geworde. En daar is iits in di famili wat ons lat dink dat di oerlewing juis is, en dat is : di Malans is byna almal *lange* mense, terwyl di Franse mar meestal *korte* kereltjiis is.

Ons sé in Frankryk is gen Malans meer ni, mar in Switserland is di famili regte ansiuinlik. Di beroemde *Dokter Malan* is daarnuit. Hy is hiir oek bekend deur sommige van syn boeke wat hy geskrywe het. Dan *Majoor Malan* wat hiir goed bekend is as sendeling is 'n kleinseun van di Dokter Malan. En hy het an di skrywer gesê, dat hy denk, dat daar mar twé broers was, wat met di vervolging gevlug het, di een na Afrika en di ander na Switserland. Hy vertel dat syn voorouers so arm was toen hulle daar in Switserland gekom het, dat di vader hom gaan verhuur het ver 'n werksman en di

moeder ver 'n wasvrouw. Hy vertel oek dat di famili dêar neg so lyk op di famili hiir. En vandag is hulle daar 'n ryke en ansiinlike famili. En so is dit in ons land oek. Daar is weinig, weinige familiis deur 'n bank meer geseend as di Malans. Ja, in di famili en in al di afstammelinge van di Franse vlugtelinge blyk di waarheid van Gods woord : "De Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomden levens," 1 Tim. iv : 8. Mog ons dit tog mar nooit vergeet ni !

Party van di vlugtelinge was van hoge afkoms, soos di *Faures* en *Roubaix's*.

DI FAMILI FAURE.

Di Faures in Afrika stam algar af van een stamvader, ou *Antoni Faure*. Hy is hiir angekom in 1707 en is getroud met *Rachel de Villiers*, 'n dogter van diselfde oue *Abraham de Villiers* wat ons al van vertel het. Di *Antoni Faure* syn grootvader is gesterwe in 1624, en was president van *Savoye*, en syn oom was biskop van *Nismes*, en 'n vrynd van di bekende *Richelieu*. Voor di Herroeping van di Edik van *Nantes* het di famili *Faure* gewoon in di principauté d' *Orange*, mar in 1766 is hulle oek gevange geworde om hulle geloof en in di tronk geset in *Grenoble*. Mar deur invloed van hooggeplaaste vrunde is hulle ontslae en toen na *Genève* gegaan. Daar het hulle tweé jaar gewoon. Toen is hulle na Holland gegaan, en daarvandaan af hiernatoe gekom. Di ou *Antonie* was di o'ergrootvader van o'erlede Dr. *Abraham Faure* van di Kaap, en Dr. *Philip Faure* van *Wynberg*. Uit di famili, hoe-wel dit ni so groot is ni, het ons al vyf predikante. Buiten di twee wat ons genoem het, is daar nog *Hendrik Faure* wat nou in Holland is, dan nog *Abraham Faure*, 'n kleinseun van ou Dr. *Abraham*, hy is predikant an *Stockenstrom*, en *Philip Faure*, seun van ou Dr. *vroeger Philip*, predikant van *Clanwilliam*.

DI FAMILI DE ROUBAIX.

'n Tyd gelede is navraag gedoen na di wapen van di famili, en Meneer Piet de *Roubaix*, di gewese Parlementslid, het dit toen gelewer met di vollende antekening wat syn oupa geskrywe het : "Emanuel Josef de *Roubaix*, myn vader, is gesterwe in di Haag (in Holland), in 1775 ; hy was 74 jaar oud. Hy was 'n gebore Markies en is afgestam van 'n hoge famili. Di landgoedere de *Rouxbaix* en *Sourecin* in Picardie was syn eiendom. Mar met di vervolging het hy so di grote besittings laat staan en is gevlug na Holland. Di besittinge is toen deur di Franse regering in beslag geneem. In di Haag was hy in grote agting om syn bekwaamheid, en di Hollanse regering het hom toen luitenant-kolonel van di engineers gemaak, en so het hy lank gediin." Syn seun is toen hiernatoe gekom as sekretaris op 'n Hollanse oorlogskip, in 1782, en hy is toen hiir getroud en bly woon. Ter ere van di naam is in Franshoek 'n dorp angelê met di naam van *De Roubaix's Dorp*. Mar dit lyk of di inwoners liwers di naam van *Frans-Hoek* wil hou, as 'n herinnering an di vlugtelinge in algemeen, as di naam van één famili alleen te vereewig. En dit is di rede dat di dorp tot nog toe ni groot opgang gemaak het ni.

DI FAMILI DU TOICT.

Buiten di *de Villiers* is di du *Toicts* glo di grootste Hugenote-famili in ons land. 'n Oue stamlys, nog op perkament geskrywe, en altoos in di famili bewaard, lê hiir voor ons, met fraaie krulle en draaie geskrywe. Bo op di hoek staan : "Stamboom der oude famili van *Dutoit* in Afrika." In di middel boan staan met grote dikke letters di naam van di oue stamvader en langs an van syn twe broers wat met hom same uitgekom het, so :—

BRUNO,

FRANÇOIS,

GUILLIAUM,

benevens syn Suster
vermist.

vlugte ter tyd van de ver-
drukkingen der waarheid
uyt Frankryk na Afrika,
met syn vrouw Susanna.
Overleden 1734 te Draken-
steyn.

gestorwe aan de Cabo
de Goede Hoop.

Dan gaan di stam verder van *François* alleen uit, sodat dit lyk of hy alleen di stamhouer was. En daar is 'n o'erlewing in di famili oek, dat daar 3 broers uitgekom het; een is ongetroud gesterwe (dis mo'entlik Bruno) en een had niks as dogters (glo Guillaum).

Di owerlewing vertel verder, dat di oue Francois, toen hy uitgekom het, di Gouwerneur gevra het om di Dal, wat nou tussen Paarl en Wellington lê, en Daljosaphat genoem word, te koop. Mar di grens van di Koloni was toen Bergrievir, en o'erkant was nog vol kraale van Boesmans en Hottentots. Di Gouwerneur het hom toen di gevaar voorgestel, dat hulle syn goed sal steel, en hom straks sal vermoor, ens. Mar hy hou an. Toen sé di Gouwerneur: "Goed, mar dan moet jy jou self verdedig; ek staan ni borg ver jou veiligheid." Hy neem di voorwaarde an en di Gouwerneur verkoop toen di hele Dal (nou 'n 30 of 40 plase) an hom ver duisend guldes. So was hy di eerste wat o'erkant Bergrievir gaan woon het. Di eerste voortrekker. Hy het toen daar di plaas *Kleinbosch* angelê. Daar staan nog 'n oue eikeboom van di tyd, wat nou by di twé honderd jaar oud is; daar naas staan nog een wat 'n bitje jonger, mar so dik is dat 4 man hom skaars kan omvat.

Eenkeer het di Boesmans regtig syn vé gesteel en in di berg daar bokant gedrywe. Hy het toen so 'n klein komando opgemaak om di vé weer te gaan afneem. In 2 klompiis het hulle in di 2 klowe bokant opgeloop, met di afspraak om bo weér by makaar te kom. Di teken was, hulle sou met 'n trompetter blaas. Bo is 'n grote bos, daar het hulle toen geblaas en is hulle by makaar gekom. Di plek heet vandag nog *Trompetterbos*. Toen is hulle ver di eerste maal deur di kloof gegaan oek; daarom heet dit nou nog *du Toüs Kloof*. Di vé het hulle weer afgeneem van di Boesmans, digteby Goudini by di rots wat nou nog Leeuklip genoem word.

'n Kraal van di Boesmans was ni vêr di plaas ni. En eenkeer kom di pokkiis onder hulle. Nou wat weet hulle van my, of oppas, of medesyn gebruik? Di gevolg was dat di hele kraal uitsterf. Net 'n klein boesmantji bly o'er. Hy was ni vatbaar daarvoor ni. Hy kom toen na di plaas uitgerond, om kos te soek. Hulle het hom toen gehou en mak gemaak.

Vollens di stamlys had di ou François 4 seuns en 6 dogters, di name van di dogters word ni genoem ni. Di seuns hulle name was Andries, Stephanus, Pieter en François. Stephanus en François is jonk geterwe, sodat nou twe seuns di stamhouers worde.

Pieter is getroud met Elizabeth Rousseau, en hulle had 3 seuns: Stephanus, Gabriel en Guilliam, en 2 dogters, Anna en Martha. Martha is getroud met Jacobus de Wet op Roode Sand (Tulbagh). Van di seuns van Pieter staan net van Stephanus dat hy getroud was met Sara Möller, en hulle had 1 seun en 1 dogter; di seun Johannes Stephanus was getroud met Maria Joubert, en di dogter Maria met Christoffel Frick. So vêr gaan di tak.

Andries, di ander seun van ou François, syn tak is verder opgeteken. Hy was getroud met Martha Rousseau. Hy had 6 seuns en 1 dogter. Di dogter Anna was getroud met Roelof van der Merwe, ouderling en heemraad van Drakenstein. Van di seuns is twé ongetroud gesterwe, Pieter en Andries. Johannes had 3 seuns, Daniël 6, en Stephanus 2. Mar di seun wat nou weer stamhouwer word is.

François; hy had ni minder as 8 seuns, Jacob Stephanus, Johannes Jacobus, Andries François, Pieter, Schalk Willem, François Jacobus, Andries Petrus Johannes. En hiérme eindig di stamboom. Di takke gaan nou al te vér uit makaar ver 1 stamboom.

Di plaas *Kleinbos*, wat toen di héle Daljosafat omvat het, en deur di stamvader van al di du Toits in Suid Afrika angelê is, het altyd in di famili gebly tot in 1882. Toen is dit angekoop ver di *Gedenkskool van di Hugenote*, wat opgerig is met di doel om an ons jonge Afrikaners, veral an di afstammelinge van di Hugenote 'n degelyke opvoeding te gé in di wetenskap, mar in 'n eg nasionale en gesond godsdienstige gees, in di gees en geloof van di vrome Hugenote vadere. Opmerkelik di Hoofonderwijser an di Skool is Ds. Francois du Toit, wat dus diselfde naam het as di eerste stamvader.

Hier is dus di *ware, lewende Gedenkteken* van di Hugenote. Di onderwys is goedkoop en degelyk. En elke reggeaarde afstammeling van di Hugenote wat dit eenigzins kan doen behoor syn seuns hier te laat oplei.

DI FAMILI MARAIS.

'n Oue antekening van 'n bejaarde lid van di famili lê nou voor ons. Daarin word eers 'n beskrywing gegé van di vervolging in Frankryk; dan van di ankom van di familiis hier, en hoe di Gouverneur hulle langes di Bergrivier plase gegé het; hoe hulle vernamelijk met wynboerdery angegaan het in di streek van Franshoek, Groot Drakenstein, Paarl, Wellington, ens., terwyl di Hollanse bevolking meer an di koornboerdery gedoen het in di distrikte van Tiirberg, Koeberg, Piketberg, ens. Dan kom di beskrywing van di famili Marais, waarvan ons nou 'n uittreksel gé :

So is dan oek onder di regering van gesegde Lodewyk di Veertiende, Koning van Frankryk, van 'n plaas Lesuer Duplessis, Marle genoemd, digteby di stad Parys, met hulle mede lot-en landgenote hier angekom as di eerste stamouwers van al di Marais in Suid-Afrika, op di 26ste Angus, 1687, *Charl Marais* met syn vrou Catharina Tabourdeuse (in di wandeling genoemd Tabourt), met hulle viir kinders, Claude, Charl, Isaak en Maria. Di tweelaaste, Isaak en Maria is ongetroud gesterwe. Van Claude en Charl is di famili dus voortgeplant.

Dan volg daar 'n lys van di vertakkings van di famili van kind tot kind. Dis te lank om dit hier op te neem. Mar dit bestaan en as so 'n famili wil samemaak kan hulle dit maklik lat drak. Dis mar 'n wenk in verbygaan.

An di eerste ou vader Charl Marais en syn famili is 'n plaas gegé an Groot Drakenstein. Di plaas noem hy, na syn geboorteplaas in Frankryk, Duplessis Marle. Na hom het syn seun Claude di plaas gekry. Hy was getroud met Susanna Gardjol. En di plaas is onder syn famili gebly tot di vyfde stam, en ofskoon ni met diselfde van, so is dit tog van dag nog (geskrywe in 1856) ouder syn nakomelinge gebly, en in besit van Pieter Hugo.

Di ander seun Charl is getroud met Anna de Ville, en is gaan woon an Wamakersvley, syn plaas genoemd Fortuin, di is in 5 dele verdeel, en onder syn nakomelinge gebly tot di derde gelid.

DI FAMILI THERON.

Daarop volg di stamlys van di Therons famili in alle vertakkinge, waarvan ons mar net di begin kan gé. As daar is van di famili wat hulle afkoms en verbreiding heeltemaal wil weet dan kan hulle dit maklik uit di boeke laat afdruk nes 'n stamlys.

Di stamvader van di Therons in ons land van Jacques Theron. Hy is gebore in di jaar 1668, 15 Mei, in di stad Nismes, in di provinsi Languedoc, in Frankryk. Hy is an di Kaap angekom in 1685 of 1686, en is getrond in 1697 met Maria Jaen du Preez. Sy was oek 'n vlugteling, en gebore in 1675. Hy is gesterwe op 2 Desember 1739 en sy in 1763. Hulle het 7 kinders gehad : 5 seuns en 2 dogters, waarvan di hele Therons famili afgestam is. Di geslagslys beslaan dan 16 bladsye folio. Daarop volg wat van

DI FAMILI DU TOIT.

“ Daar ik, P. F. Theron, Thom. zoon, van moeders syde, uyt de du Toits afkomstig ben, voege ik hier een lyst van het geslagt der du Toits by, getrokken uit die oude Fransche kerkenboeken.

“ Onder al de Fransche Protestandsche Vluchtelingen die in het jaar 1685 en 1686 op de Caab syn aangekomen bevond zich een Guiliaum du Toit, die blijkens kerkelijke Resolutie van het jaar 1697 een lid van den kerkeraad was, en volgens andere antekeningen twee malen gehuwd, maar geen zaad heeft nagelaten. Zyn broeder, genaamt Francois du Toit, mede een vlugteling, zynde de aanlegger van de plaats Klyne Bos, gelegen op Klyn Drakynstein onder de du Toit Kloof, hetwelk tot heeden nog onder dieselfde nazaaten is gebleven, was gehuwd met Susanna Seugnet. Uyt deze eene stam hebben alle de du Toits hun oorsprong.” Daarop volg dan di geslaglys van di du Toits famili, en daarop volg

DI FAMILI HUGO.

“ De eerste Hugo, welke als Fransche Protestandsche vlugteling aan de Caab in Afrika is aangekomen, was genaamd Daniel Hugo, en huwde in Afrika met Anna Rossouw, dogter van een Pierre Rossouw, zynde mede een vlugteling.

“ Daniel Hugo was zeer klyn van persoon. Hy was soo lang als een juk, dus 4 voet en 4 duym. Hy was 45 jaar oud toen hy trouwde met Anna Rossouw, die slechts 15 jaren had berykt. Hy was by de H. doop een der getuigen over dat kind. Hy op de Doopmaal zynde nam 't kind in zyn armen en zyde onder andere : “ Deese kind sal nog myn vrouw worden.”

“ De juiste tyd wanneer gemelde Hugo is getrouwde kan ik niet bepaal, allerwaarskynlyks in het jaar 1709.—Ook weet ik syn sterfjaar niet zeker, waarskynlyk is het geweest het jaar 1725 ; want in 1726 had syn weduwe by haar tweede man, Jan Blignaud, al haar eerste kind.” Daarop volg dan di geslagregisters van di familiis Hugo en Rossouw.

DI FAMILI BOSHOFF (*BOSSAU*).

“ Dewyl wylon myn vader, Jacobus Nicholaas Boshoff, veel prys stelde op zekere getuigschriften, hem van zynen vader ter hand gekomen, aantoonende die afkomst van zynen grootvader, die in deze volkplanting en geheel Zuid Afrika het eenige hoofd was van onzen stam, en my meermalen zeer sterk heeft aanbevolen groote zorg voor die geschriften te dragen, en terwyl men in

deze gewesten teregt er niet weinig op gesteld is afstammeling te zyn van de Protestantten, die, wegens de vervolging om hun geloof hun vaderland hebben moeten verlaten en zich naar deze gewesten begeven, en zich alhier hebben

gevestigd, zoo heb ik gemeend aan onzen stam, die reeds zeer talryk is, en zich van de Kaapkoloni tot in den Vrystaat, over de Vaal en Natal heeft uitgebreid, geen geringe dienst te zullen bewyzen, om, door middel van de drukpers, hun de volgende getuigschriften, waarvan de oorspronkelyke, wel verouderd maar nog in goeden stand bewaard, zich in myn bezit bevinden.

“Uit deze stukken zal het ook blyken van wanmeer af de verandering in onzen familienaam van *Bossau* tot *Boshoff* heeft plaats gevonden ; hoedanig zulks is geschied kan ik niet bepalen, maar het komt my voor, dat toen onze overgrootvader in de dienst van de Oost Indische Compagnie als smid zich heeft verbonden, of welligt, by zyn aankomst in de Kolonie, by het bestuur zich heeft aangemeld, men zonder referate tot zyn kerkelyk attest, of eenig ander geschrift, en zonder met eenige nauwkeurigheid ten dien opsigte te handelen, zyn naam op de boeken geplaatst heeft, zoo als het blykt uit de Acte van Ontslag door Gouverneur Swellengrebel verleend, en dat, wegens de moeijelijkheid die er welligt kan hebben bestaan om dat abuis te herstellen, die naam van toen af zoo veranderd onder de familie is gebleven.

“Eindelik meen ik nog te moeten bijvoegen, dat onze overgrootvader in Frankrijk reeds gehuwd was met Martha Cortier, en dat zij hier met verscheidene kinderen zijn gezegend geworden, waarvan mijn grootvader ook, Jacobus Nicolaas geheeten, de oudste was ; de namen van de anderen zijn mij niet bekend, anders zou ik die hier ook bekend stellen.

(Hiir volg dan 'n Kerkelik Attest van 1742, waarin di naam nog *Bossau* geskryfwe is, en 'n burgerlike Acte van Ontslag van 1759, waarin dit al *Boshoff* staan, sodat di naamsverandering van di tyd is.)

“Ten dienze van dien tak van onse familie, waar ik nu van nog de oudste ben, wil ik hier nog bijvoegen dat onze grootvader Jacobus Nicolaas Boshoff, gehuwd is geweest met Regina Catharina Roch, dochter van Johann Christoffel Roch, een Duitscher, en Regina Catharina van Zijl, wier ouders waren Gideon van Zijl en Maria van Heerden. Uit dit huwelijk zijn gesproten de volgende kinders :—

- “ 1. Jacobus Nicolaas,
- “ 2. Johan Christoffel :
- “ 3. Willem Hendrik,
- “ 4. Daniel Petrus,
- “ 5. Regina Catharina, gehuwd geweest met Hendrik Fredrik Papenfus, en
- “ 6. Martha Maria, gehuwd geweest met Christoffel Fredrik Rothman.

“ Mijn vader Jacobus Nicolaas, is gehuwd geweest met Aletta Helena Joubert, dochter van Jacobus François Joubert, die een zoon was van Gideon Joubert en Hester du Toit, hare moeder heette Sara Susanna Moller, die een dochter was van Johannes Stephanus Moller en Petronella Maria van Heerden. Uit dit huwelijk zijn gesproten :—

- “ 1. Jacobus Nicolaas Boshoff,
- “ 2. Jchan François, jong gestorven,
- “ 3. Johan Christoffel Boshoff,
- “ 4. Willem Hendrik Boshoff,
- “ 5. Johannes Stephanus Boshoff,
- “ 6. Sara Susanna, gehuwd geweest met Jacobus Russouw, en
- “ 7. Regina Catharina, gehuwd met Pe'rus van Coller.

“ J. N. Boshoff.

“ Kaapstaad, November 20, 1862.”

DI FAMILI BADENHORST.

"Kookpan, Distrik Hope Town,
28 Maart, 1879.

Waarde Heer,—Ek siin in di Afrikaanse Almanak dat jy stukke vra van di vroegere vlugtelinge. Ek het gen beskrywing van myn voorouers ni; mar ek kan jou verhaal wat myn vader an my vertel het; en wat myn vader gesê het, dit glo ek, want ek het nog nooit 'n leugen van myn vader uitgevinde ni.

"Myn vader was enige jare ouderling op Riversdal, en hy het an my vertel, dat di eerste Badenhorst in di land gekom het, daar hy om syn geloof gevlug het uit Duitschland. Syn naam was C. P. Badenhorst. Ek is nou in di vierde gelid. Dan sê myn o'erlede vader, dat myn voorvader uit di stad Hanover kom en dat hy is uit di stam van Levi, uit Israel. Hy het gevlug met 'n klomp mense tot by di sé, en daar het hulle gewag na 'n skip om na di Kaap te kom, en hulle kos is opgeraak. Toen is hy landwaarts ingegaan om te jag, en di Turke di dog dat hy 'n rower was, en hulle vang hom en set hom in di tronk. En toen word di vrou van di koning van di Turke siik, en hy sê, as hy di vrou kan siin, dan sal hy siin om haar gesond te maak. Toen hulle hom di vrou laat siin, het hy haar bloed gelaat. Toen staan 2 manne met sawels weerskante om syn kop af te kap as di vrou iits o'er kom. Mar sy kom niks o'er ni, en verden het hy haar medisyne gegé tot sy vris was. Toen moes hy al dag na di sé gaan om medisyne te soek. Eers het 2 man met hom saam gegaan om hom op te pas. Naderhand loop hy alleen; en toen was daar meer sike wat hy o'er dokter, en di Here seen syn werk. Op 'n dag was hy weer in di veld, toen hy 'n skip siin ankom. Hy maak toen rook, en di skip het hom na di Kaap gebring, en hiér is hy getroud met 'n Franse meis. Dus is di Badenhorste wat in di land is almal mar uit één stam.—Met groete, ens.

"P. J. Badenhorst."

DI FAMILI UYS

is oek van moeders kant, afgestam van di Franse vlugtelinge, soos blyk uit di vollende belangrike mededeeling van Meneer J. J. Uys, van Natal :

Waarde Heer en Vrind,—Ek stuur met dese brief £1 ver di *Gedenkteken* wat ver di Hugenote opgerig sal worde. Julle kan dat gebruik soos di meerderheid dit goed denk, of hulle 'n] *Gedenkteken* wil bou of iits anders. Ek is oek 'n afstammeling van di Franse Vlugtelinge; ek is di 3de geslag van hulle af.

Ons stamvader, Dirk Cornelis Uys, was getroud met een van di Hugenote; haar naam was Dina Maria Roux. Hulle is in Holland getroud en is toen na di Kaap toe gekom met di ander Franse Vlugtelinge in di Hollanse tyd. Hulle had 3 seuns en verder net dogters. Di dri seuns was, volgens ouerdom, Cornelis Janse Uys, Johannes Gerhardus Uys, Dirk Cornelis Uys.

Di oudste, C. J. Uys, is getroud met 'n Hollanse Noi, haar naam was Alida Maria Swart. Hulle is toen an di Potteberg gaan woon, waar Brede Rivier in di sé loop.

Di jongste broer, D. C. Uys, is an Katrivíir gaan woon. Di plase lê digtby makaar. Toen was di land nog woes toen di mense o'er Hottentots Holland Berg getrek het. Dit was in di eerste tyd toen di distrik van Swellendam bewoond is. Hy was oek met 'n Hollanse Noi getroud. Ek dink syn vrou was 'n suster van di oudste broer syne.

Di tweede broer, J. G. Uys, is met 'n Franse Noi getroud, soos ek meen, en hy is toen met di Franse megetrek na Franshoek of daaromtrent.

Di oudste van di dri seuns, C. J. Uys, was myn o'ergrootvader. Hy gewen 4 dogters en 7 seuns. Di name van di seuns was Dirk Cornelis, Jacobus

Johannes, Cornelis' Johannes, Mathys, Barend, Petrus. Di oudste seun, D. C. Uys, was myn moeders vader. Hy was getroud met Elisabeth Helena Swart, dogter van Piet Swart.

Jacobus Johannes Uys was myn grootvader van myn vadeis kant. Hy was getroud met Susanna Margaretha Moolman. Haar vader was Petrus Lafras Moolman, oek uit Franse bloed, en haar moeder was Johanna Wessels, van Hollanse afkoms. Hulle twee het 22 kinders gehad; 18 het aan haar borste gedrink; en 12 daarvan het hulle groot gemaak, 6 seuns en 6 dogters. Di 6 seuns hulle name was Cornelis Jans^e, Petrus Lafras, Jacobus Johannes, Dirk Cornelis, Johannes Zacharias, Wessel Hendrik.

Nege van di kinders was getroud, en 3 seuns nog ongetroud, toen is myn grootvader, di patriarch Jacobus Johannes Uys, met syn kinders weggetrek van Kromriviirs Mond, distrik Uitenhage, na di woestyn; of eintlik na Natal, deur wat nou genoem word di Oranje Vrystaat. In 1837 is ons vertrek van ons plaas en in 1818 is ons in Natal gekom.

Toen ons daar in di Vrystaat getrek is het myn vader, Petrus Lafras Uys, J. seun, 'n kommando gedoen op Mosellekaats en het hom uit syn land geja ver al di onskuldige bloed wat hy van ons Boere veggi het. En toen ons op Drakensberg was om af te kom, het di Sulokoning Dingaan, weer 'n moord gedoen onder onse Boere. Di Soelonasi was nog wreder as di van Salkaats. Toen is myn vader di berg afgekom en het di eerste oorlog met di Soelos gehad op Woensdag, 11 April, 1838, en daar is toen myn vader en myn tweede broer, Dirk Cornelis Uys, geval in di slag deur di asgaaie van di Soelos.

Di slag was so. Di Soelos had 2 komandos op 2 berge, en dit was hulle krygslis, en so het hulle di boere o'erval. Mar ek sal mar tot myn eerste punt terugkeer; want as ek van al ons moeite en verdriet en onnoemelike besware begin te vertel, dan sal dit 'n grote boek moet wees, wat alles sal bevat wat ons arme boere het moet deurstaan tot vandag toe.

Myn moeder was 'n godvresende vrou, Alida Maria, dogter van Dirk C. Uys, C. s un. Sy had 5 kinders, waarvan 3 groot geworde is, al 3 seuns: ek Jacobus Johannes, en myn broers Dirk Cornelis en Petrus Lafras. Ek was 19 jaar oud toen ek in Natal kom; di tweede broer was 15 jaar, en Petrus was mar 10 jaar, nāmelik toen ons vader geval is.

In 1834 is 'n klomp Boere as 'n Kommissi di woestyn ingetrek na Natal toe. Daarby was myn vader, Piet Uys, en 2 van syn broers, Jacobus en Johannes Uys; en myn skoonmoeder, Geertruyda Human, was di enigste vroumense wat gewaag het om met haar man, J. J. Uys, saam te gaan op di tog. Di lesor sal wel sê: "Is dit molik dat 'n vrou dit kan wa'e?" Mar sy wis, dat haar man 'n dappere krygsheld was en sy was 'n dogter van di onverskrikte Piet Human, kommandant in di Hollanse tyd, en sy wou oek di land siin of dit bewoonbaar is, om tog mar ontslage te wees van di Engelse regering wat hulle so verdruk het in di koloni. Piet Human wou nooit 'n pos anneem onder di Engelse regering ni, oek gen diuns doen ni, ofskoon hulle hom geag en geēer het, en dikwils daarvoor gevra het.

Myn seun, P. L. Uys, is met myn broer P. L. Uys syn dogter getroud; Maria Johanna is haar naam, en haar moeder was M. T. van Niekerk, dogter van Cornelis van Niekerk; en haar Moeder was weer M. T. Louw, hulle het aan Koeberg gewoon en is in di Transvaal gesterwe.

XVI. JOURNAAL VAN 'N VOORTREKKER.

(O'ergedruk uit di Patriot van 1877.)

Di vollende journaal sal ons lezers seker met belangstelling lees, en daarnit sal hulle 'n beter voorstelling kry van di rampe en moeilikhede waarmé onse arme landgenote, di eerste voortrekkers, te kamp gehad het. Dis geskrywe

deur ANNA ELIZABETH STEENEKAMP gebore RETIEF. Boan staan "Gedenkskrif of journaal van ons uit tog uit ons moederland tot húr an Port Natal."

Di verslag is geskrywe ver myn betrekings, kinders en kleinkinders, wat nog in di onderveld woon, dat hulle kan weet om watter rede hulle ouers en voorouers hulle geboorte land verlaat het en watter onrus en angs, droefheid en smart, ontbering en kommer, van vyande en van vuur ons oergekom het, en di oorsaak was van menige droewige sug en bittere traan, hoewel ons nogtans onder al di beproewende omstandighede geleid en bestuur is deur onse getrouwe God en Vader.

Di rede waarom ons, ons boerderye en huise, ons land en ons famili verlaat het, is di vollende :—

1. Di gedurige rowerye en plunderings van di Kaffers en hulle brutale en trotsé gedrag ; en dan nog, in weerwil van di mooie beloftes van di Gouvernement an ons gedoen, het ons daarom gen vergoeding gekry ver di besittings waarvan ons beroof is ni.

2. Di skandelike en onregvédige handelwyse met betrekking tot di vrydom van ons slawe ; en nog is dit ni so danig hulle vrydom wat ons tot sulke uiterste vervoer het ni, mar omdat hulle op 'n gelyke voet met di Gristene geplaas is, teen di wette van God en di natuurlike onderskeid tussen geslag en godsdienst, so dat dit onmo'entlik was ver 'n betamelike Gristen om onder so 'n juk te buig, en daarom het ons liewer weggetrek, om ons suiwerheid van godsdienst te behou.

Mar dis onnodig om nog meer omtrent di kwessies nou te sê, want ek weet julle is goed bekend met di sake, daarom sal ek liewer ver julle vertel wat met ons gebeur is op ons tog. Twé klonpe het al vertrek voor ons. Di eerste was di Taljaards en Liebenbergs, onder wi di eerste treurige moord gepleeg is deur di sterke Kafferong Salkats. By di slag het Potgieter met veertig man ruim 'n duisend Kaffers geklop, mar ons was ni self in di la'er ni. Di gerugte van di moord was egter di oorsaak dat ons di Koloni nog gouer verlaat het om ons bro'ers te kan gaan help. Di moord is gepleeg deur Salkats op di 2de September, 1836.

'n Ander trop onder di leiding van G. M. Maritz, en myn ou vader Francois Retief, het di Koloni verlaat op di 15de November, 1836, en ek en myn famili moes agterbly, omdat myn man baing siik was. Mar op di 5de Mei, 1837, het ons oek di Koloni verlaat, alleen met ons kinders, bediindes, viir wa'ens en vé. Met ons vertrek van Sékoei Riviir het ons baing moeilikhede gehad; want ek het 'n siik man en 'n siik kind gehad om op te pas en ek self het oek mar gesukkel met 'n sware koue wat ek gekry het. Di swaarste saak was nog dat ons al da'e ons kruid en lood onder di grond moes begrawe, en dit snags laat haal met 'n wa. Di rede daarvan was dat ons baing ammuniisi gehad het, en daar was 'n verbod teen om daarmé te vertrek. Op laas met baing moeite en groot gevhaar het ons di Groot Riviir o'ergetrek, en daar het ek God toen gedank dat Hy ons so ver gehelp het. Toen, tot ons ongeluk kom ons onder di Basters te land, en hulle het ons net brutal ontvang, en hulle sé dat hulle di reg het om ons van alles te berowe en te plunder, want di stam was al van lank af al bekend gewees as di grootste diwe en rowers op di aarde. Ons diinsbodes het weggeloop, en di meisies, al was hulle nog jong en swak, was verplig om di wa'ens te drywe en te lei, ja selfs moes hulle di vé deur al di onregeerbare stamme drywe. Ons geselskap was nog ni vergroot ni; ons was nog mar net met viir wa'ens; en tog het ons blymoedig volgehou met di hoop van beter dage, en met di troos ver ons hart onder al di verlange dat blyer tye kom. Ons moes daarom nog deur twé soorte van Basters trek, di Korannas en di Boesmans, met di verliis van 'n party van ons pérde en vé. Met vreugde en blydskap kom ons naderhand by Riitriiviir, en daar kry ons toen 'n hele party mense, di eerste griste mense wat ons gesiin het op ons lange reis. Hiir het ons twintig dage gebly om dat myn man te siik was om verder te gaan op di reis, mar hy was oek skaars beter of ons het weer lat trek-

met ons viir wa'ens. Toen kom ons in 'n verlate land sonder hout of mis om vuur te maak, waar di gras zoo hoog is, dat ons skaars ons kinders en vé kon kry. Híir het ons oek baing koue weer en sware reens gehad. Op laas kom ons by di Kaffer Koning Morokko en di Kaffers kom toen sommar ver ons by honderde te gemoet, en omring ons viir wa'ens nes twe mure. By di sendeling syn huis het ons 'n bitji gewag, en toen kom di Groot Koning Masoës met syn bediïnde en di klerk van Morokko kyk of ons slawe of apprentisijs by ons het om dit dan af te neem van ons. Nadat ons vertrek het van Morokko het ons nog baing sware beproewings ondervinde, en omdat ons gen pad kon kry ni, moes ons toen baing heen en weer swerwe, en ons kan nimand kry ni om ver ons di regte pad te wys of inligting te gé ni; mar ons siin toen baing verlate krale en lagers, en ons vé het gevrek by klompe, en bo'endiin was ons in 'n land waar gen hout is ni, mar vol van verlate krale, en híir en daar hope bene en geraamtes van stamme wat deur Salkats vermoor en uitgeroei is. Híir was o'ervloedig wild van alle soorte.

Na ons viir maande gery het kom ons by Sand Riviir, mar ons was glad op di verkeerde pad, daarom het myn seun toen vooruit gery om te kyk of hy imand kon kry wat ver ons di pad kon wys, en tot ons grote vreugde kry hy toen mense op di 24ste Augus, 1838, en op di 25ste is myn jongste kind gebore. Híirin het ek toen di waarheid van di woord van ons liwe Heer ondervinde, dat, is ons nood op syn hoogste, dan is Hy op syn naaste. Mar ons het toen daarom nog ni di klomp gekry ni, waarvan Maritz di Leider was en waarby myn vader was; mar dri dage na di geboorte van myn kind (di 28ste) het kommandant Potgieter vort gegaan op syn tog met syn geselskap, en toen het ons almal bymakaar gekom.

Dit was daarom mar net moeilik ver ons om met so'n groot klomp mense te trek, en een dag toen ons 'n vlakte moes deur wat in di brand was, het ons 'n grote nood uitgestaan dat ons kinders sal verbrand. Van ons het 'n hele party, en van andere somar hele troppe vé verbrand.

Van te vore het ons deur di land van twé soorte Basters getrek, di Koranas en di Boesmans, Morokko en Masoës is hulle kapteins. Nou moes ons weer deur di land van di vreselike Salkats trek; mar omdat meneer Maritz al syr mag so gebreek het, was ons ver hom ni bang ni.

Toen ons di Sinkoenyella verby was, kryg ons ver Piet Retief digteby di Drakensberg met di eerste voortrekkers, oek myn ou vader Francois Retief en di Eerwaarde Smit. Daaro'er was ons tedanig bly, want di eerste kon tog ons wette uitvoer, en di laaste kon as predikant ver ons onderrig in Gods woord, en Doop en Avondmaal bediïn, so dat ons gere'eld godsdienis gehad het. Elke Sondag, en alle aande was daar godsdienis, en dit het ons reis deur di woestyn regte angenaam gemaak, toen ons siin dat di Heere ons ni verlaat het ni.

Meneer Maritz het vooruit getrek met 'n klomp voortrekkers, mar ons het kort daarna vertrek onder leiding van Meneer Retief tot by Groot Drakensberg, en daarvandaan het Retief met vyf man na Dingaan gegaan om di land van hom te koop of te ruil, en hy het dit ver'try.

Ek moet ver julle oek van Sinkoenyella wat vertel. So lank as ons op d Drakensberg was is hy betrap op diifstal en rowery, want hy het mense te pérd na Dingaan gestuur, met geweers en gekleed, om vé te gaan steel. Ons het niks daarvan geweet ni; mar toen Retief by di koning kom vra di ver hom of hy ni bang is om by hom te kom ni, want hy het syn vé gesteek? Retief sé: "Né, ek het dit ni gedoen ni." Di koning sé: "Dan het jy geskuït na myn volk; hulle sé ver my dis di Maloenkoes (wit mense) wat dit gedoen het." Nadat Retief hom o'ertuig het dat hy onskuldig was, het Dingaan hom vrydlik onthaal. Mar dit was mar net geveinsheid, soos ons later sal siin.

Retief het toen na di Baai gegaan. Toen hy weggaat van hom af, het Dingaan twé kapteins en 'n klomp van syn volk met hom saam gestuur om te kyk of syn vé by Sinkoenyella was. Retief het toen met di Kaffers en 'n

party van syn mense na Sinkoenyella gery en kry di vé by hom, en hy gé dit toen an di twé kapteins om ver di koning te gé.

Met grote moeite het ons o'er di Drakensberg getrek en di lager opgeslaan voor di Groot Tugela, waar di voortrekkers onder Maritz by makaar gekom het. Di Raad het toen besluit dat Retief, nadat hy di koning van di genoemde diwerye o'ertuig het, moet gaan om di land van hom te kry. En hy is oek sonder versuin gegaan met 63 man en dri kinders, buiten di agterryers.

Toen Retief by di koning kom het hy ver hom vrywillig al di land present gegé (omdat hy di vé by Sinkoenyella gekry het) van di Tugela tot an di Umzimvubu, vollens di kontrak wat hulle naderhand gekry het by di mense wat vermoor was. En tog, al di vrindelikheid van Dingaan bewys mar net dat hy 'n wrede en vreselike moord wou begaan, soos hy oek werkelik gedaan het op di elfde Fewerwari toen hy ver Retief en 66 andere mense so wreedaardig vermoor het. En op di 17de Fewerwari het di Kaffers ver ons oek angeval. O vreselike, verskrikkelike nag, toen so baing martelaars bloed gestort is, en 200 onskuldige kindertjies, 95 vrouens en 33 mans vermoor, en, in di verskrikkelike eewgheid geslinger is deur di assegaaie van di bloeddorstige heidens. Buiten ons bediindes, was ons getal o'er di 400 sile. O dit was amper ondragelik ver vlees en bloed om di verskrikkelike gesig te siin di anderdag morre ! In een wa'e leg 50 dood en di bloed het gestroom van di soom van di seil tot op di grond.

Ag, dit was akelig om di dooie en gekweste te siin ! Di ander dag het ons algar na makaar toe gevlug in 'n ander lager op Doornkop, tussen di Tugela en Boesmansrivier. Di moord is gepleeg tussen Bloukrans en Boesmansrivier. Di Kaffers het ons di dag met 'n grote mag angeval, mar Maritz het hulle dapper angevat en terug gedrywe. En omdat di rivier toen net vol was en di Kaffers daaro'er moes gaan is 'n menigte van hulle doodgeskuït, so dat di water naderhand bloedrood was.

Ek moet julle oek vertel, myn liwe kinders, hoe dit gekom het dat di Kaffers di nag so maklik di moord kon pleeg. Dit het gekom deur ongehoorsaamheid en onversigtigheid ; dan di meeste mans was same met Retief, en di ander, was party uit op buffeljag, en party was na Drakensberg om hulle familiis te gaan help di berg af kom ; so dat 'n mens amper kan sé, di Kaffers het di vrouens en kinders alleen gekry en terwyl hulle gerus slaap. Retief het ver ons gewaarskuw op Doornkop om by makaar te bly totdat hy terug kom, want hy was ongerus ; hy het oek nadat hy weg was ver ons terug geskrywe dat ons ni van makaar af moes gaan ni. Mar di moeite wat ons gehad het met di vé het ver baing genoedsaak om langs di rivier af te trek met hulle familiis in klein klompijs. Ons was alleen, en voel veilig en gerns. Retief het syn vrou op Doornkop lat bly by Meneer Smit, en di Kaffers het daar ni gekom ni. Di dag na ons ankomst daar kom di gekweste, di vrouens en kinders wat agter gebly het an, party te voet, ander te pêrd, en 'n party in wa'en.

Ons veldkommadant, Piet Greyling, het ons kamp toen goed met kos versuin en versterk. Hy het oek ons vé terug geneem van di Kaffers ; dis te sé, ons skape, want di osse was o'erkant di rivier, wat net vol was.

Di Kommandant het di dode lat begrawe en di gekweste lat oppas. Waar jy kom, siin 'n mens mar trane rol en hoor jy mar mense huil by di geplunderde wa'en, met bloed gevlek ; tente en beddes an stukkent geskeur ; swangere vrouens en kleine kinders moes ure ver loop in di verplukte toestand. Ag, hoe moeg en afgemat was di vrouens en kinders tog ! en hoe verskrikkelik was dit te siin ongebore kindertjies uit makaar geskeur deur di moordadige Kaffers ! Toen di vrouens by ons kom, val hulle sommar op hulle knie's en dank ons liwe Here dat hulle verlos is uit di hande van di wrede tiran. In ons kamp hoor jy nikks as klachte en gehuil. Ieder dag moes ons weer van di gekweste begrawe wat gesterwe was. Di gesig en di verskrikkelike omstandighede kan myn pen ni beskrywe ni.

In April was ons kamp op Bloukrans, daar het veld-kommadant Piet Uys

angekom. Hy is toen weer met 'n kommando uitgegaan, en is met tiin man omgekom op di 10de Mei. Di mense wat ver ons verraai het—Stubbs en Blanckenberg—het oek uitgegaan op 'n strooptog na di Baai op diselfde tyd toen ons kommando vertrek het, mar di Kaffers het ver hulle omsingel en vermoor, 17 Engelse, 'n party Natalse Kaffers en Stubbs daarby; so dat ons verraiers in hulle eie net geval het.

Daarna was ons hele mag by makaar getrek by Bloukransrivier. Mar ag, myn kinders, om in so 'n grote lager van omtrent 'n 1,000 wa'ens te lewe is oek mar swaar, en dis nadelig ver di vé oek. In Juli het ons lager getrek so ver as Boesmansrivier. Luister nou, myn kinders, na di opsomming van myn droewige lotgevalle.

Op di 2de Fewerwari is julle liwe jongste sussi gesterwe. Op 11de Fewerwari is di kommissi by Dingaan vermoor, daaronder was myn oom Retief, syn twé seuns, en ander betrekkings. Op di 17de Fewerwari was di grote moord by di wa'ens. Op di 10de Mei is Piet Uys met nog tiin man omgekom. Op di 23ste Juli is julle braue vader gesterwe, en 'n menigte ander van julle naaste betrekkings en bekende. Di laaste sterfgevalle is waarskynlik veroorsaak omdat ons kamp so nat was; want dit het byna al dage gereen, en ons kon gen skoene dra ni, omdat daar so veul modder was.

Op di 10de Angus het di Kaffers ons weer angeval by Boesmans-rivier. Hulle was verspreid o'er di land by duisende, so ver as jy met jou oog kan siin. Dit was verskrikkelik om te anskou. Ek kan hulle getal ni beskrywe ni, want 'n mens sou gedenk hé, as jy dit siin dat di hele heidendom vergader het om ons te vernietig. Mar lof en dank sy onse liwe Heer, wat ons so wonderlik uit di hande van ons ontelbare en bloeddorstige vyande gered, en ons di o'erwinning gegé het!

Hulle voorste troppe het klere gedra, en di gewere gehad van di mense wat hulle vermoor het, en hulle loop storm op ons terwyl di ander ver ons omsingel. Ons getal van weerbare manne was baing verminderd, want 'n party was met Maritz by di Tugela, en 'n ander klomp was na Port Natal, sodat ons hele mag bestaan het uit twé veldkommanante en twé veldkornets met hulle manskap. Hulle name was Joachim Prinsloo, Jacobus Potgieter, Johannes du Plessis, en Johannes de Lange. Dan was nog dertig van du Plessis syn manskap en 'n party van Prinsloo syn oek met ons vé na Drakensberg, so dat ons net min mense in di lager gehad het, wat met geweers kon omgaan, en di heidens sou ons heeltemal uitgeroei hé as God dit toegelaat het.

Nou kan julle self begryp, myn liwe kinders, in watter onrus ons vrouens was, toen ons siin di moordadige aanval van di Kaffers. Di meeste vrouens was buite weste en verwese. En ons kon dit nooit denk dat so 'n handvol mense kan wen ni. Mar onse liwe Heer het ons versterk en ons vyande verswak. Di Kaffers loop storm op ons in 'n kring tot amper teen di tromp van di geweers. Dan val hulle ons weer op verskillende punte an, so dat ons mense verplig was om agter makaar om te loop en di vyand plat te skiit, nou op di een en dan weer op di ander hoek van di kamp. Ons het di wa'ens in 'n kring getrek en so dig toegeslaan dat hulle ni kon deurbreek ni. Mar di Kaffers het ons daarom twé dage en twé nagte besig gehou en hulle het net gedurig op ons geskiit. Mar ni een van ons mense het hulle ko'els geraak ni. En toen hulle siin dat so baing van hulle val en dat hulle aan al di kante gedurig verslage word het hulle ons lat staan en is hulle vertrek met 'n oorlogsliid, so dat ons hulle ver nog kon hoor.

Di tweede dag het ons manskap hulle agterna geja om ons vé terug te neem, mar hulle pérde was te min en te uitgehonger in di kamp, so dat hulle verplig was om te draai en di Kaffers ons vé te lat hou. Mar ons het almal God gedank dat Hy ons lewe gespaar het, met uitsondering van een man wat hulle by syn skape vermoor het, en van myn getroue meid wat uit di kamp gevlug was.

Na di slag het ons getrek na di Tugela, omdat Maritz graag syn mense uit

di berge wil hê. Mar ons het 6 maande nog by makaar gebly. In di tussen tyd het julle broer Francois Marthinus Hattingh na di binneland gegaan om 'n kommando by makaar te maak en oek om pérde te kry om ons vé terug te neem van di vyand, want daar was al hongersnood onder di mense wat van alles beroof was, mar ons het makaar so lang gehelp totdat naderhand almal syn provisi glad op was.

Ek was oek ver di tweedemaal getroud met 'n vreemdeling, 'n wewenaar, Thomas Engenaas Steenecamp. Maritz is gesterwe; Retief is vermoord; Uys is geval in di slag. Al ons leiders was dood, en ons was as skape sonder 'n wagter. Op di 10de November, 1838, kom myn seun met syn oom Andries W. J. Pretorius, wat toen met algemene stemme ver kommadant-generaal gekiis word. Hy het toen 'n kommando by makaar gemaak en 'n geveg gehad met di Kaffers. Deur Gods genade het hy di Kaffers gewen; 'n menigte van hulle is geval, en van ons manskap mar 5. Na di slag het ons weggetrek van di Tugela in Janewari 1839, en het toen hiir angekom in Pietermaritzburg.

Ek moet ver julle nog vertel wat my op di laatste reis o'er gekom het. Ons het weggetrek op di 20ste Janewari, en op di 23ste van diselfde maand is myn seun Francois Marthinus Hattingh van di sware-weer doodgeslaan in 'n grote donderstorm, terwyl hy by syn vé was. Hy was 28 jaar oud en het 'n weduwe met twé kinders nagelaat om syn verliis te betreur. Dit was 'n harde slag ver my en ver ons hele famili. Hy was 'n man ver vrede, geag en geëer deur idereen en betreur deur almal. Mar di hand van onse lieve Heer doen wat Hy wil, en by di dood is gen anneming van persoon ni.

Van dat ons hiir angekom het, het ons 'n hele jaar nog in lagers gewoon, en in di laaste daarvan het 'n treurige ongeluk ons o'er gekom. Op di 28ste Augus, 1839, om 9 uur in di aand, raak ons kamp an di brand deur 'n klein meid wat 'n kers opsteek. Party mense was al in di slaap toen di vuur uitbreek, mai ons was nog besig om ons kinders te leer. Met eens hoor jy 'n geskreeu van "Kaffers! Kaffers!" en ons kon ni anders denk ni as dat di vyand ons kamp an di brand gesteek het. Di eerste huis was pas an di brand of een-twé-dri was di hele spul in di flam. Di lager was goed voorsuin van kruid en lood, want ons vader Steenecamp het alleenig al 'n ton van 600 pond kruid gehad, en di ander huise was oek algar vol kruid, so dat dit gevaaerlik was om in di kamp te bly. Ek het dadelik gevlug met myn twaalf kinders buitekant di poort omdat ek bang was ver di vuur en ver di Kaffers. Ons het gehardloop tot by di eerste laagte, mar verder kon ek ni. Naderhand is di ander vrouens oek agterna gekom, en daar is ons gebly totdat di vuur uitgebrand was. Toen kryg ons eers tyding wi algar verbrand is in di vuur; hulle vertel dat myn man oek daaronder was: en di boodskap het my ni groot onstel ni, want ek kon vooraf begryp dat ons nooit algar daaruit lewendig sou kry ni.

Di nag het ek nog akeliger gedagte gehad, dit was my kompleet nes di oordeelsdag, en di woerde van Petrus was gedurig in myn gedagte waar hy sé:—"De dag des Heeren zal komen als een dief in den nacht, in welken de Hémelen met een gedruisch zullen voorbygaan en de elementen branden zullen en vergaan, en de aarde en die werken die er in zyn zullen verbranden." (2 Petr. 3 : 10).

Mar di vreselikste van di hele nag was nog om te siin toen di kruid vuur vat en di stukke van di wa'ens in di lug vliig na al di kante, rondom ons. Net soos di gevaaer verby was, het ons dadelik weer na di lager gegaan om di half verbrande te verpleeg en di dode te begrawe.

Toen di eerste huis vuur gevat het, was daar tiin man om te blus, en toen di kruid an di brand vliig is dri van hulle dood op di plek en di ander swaar gekwes. 'n Tog-wa met 'n menigte kruid het oek vuur gevat; twé man wou perbeer om dit te redde; mar albei is so swaar gekwes dat een dadelik daarop gesterwe is en di ander een het net mar 'n klein tydji gelewe. Di wa met

kruit was in di middel van di kamp. Twé wit kinders en twé klein kaffertjiis is doodgebrand daarin.

Di vollende dag kry ons 9 dood en 12 gewond, wat so mar in di as lê. Di hitte was so sterk dat ons di aand ni kon ingaan om di dode uit te haal ni. Al wat ons had was tot askool verbrand : 4 wa'ens, 9 vette ingesoute osse, verder vet, seep, sout, suiker, ens. Alles was verbrand, en ons was goed versiën van alles, huis is oek aangebrand. Ons moes di hele nag so by di vuur sit, sonder klere 'en sonder bed. Party van di vrouens en moeders huil, want hulle het hulle mans en seuns siin omkom in di vuur. Ons arme vrouens en kleine kinders, het di nag mar benoud gehad om di koue en di vrees ver di Kaffers ; mar om di héle nag by 'n vuur te sit, waarin so baing mense verbrand is, was nog swaarder ; en di nag was bitter koud. Di ander dag morre het ons al di bene in 'n deken gebinde en begrawe. Daar was verbrand 3 Stenekamps, 2 Potgieters, 1 Deventer, 2 kinders, en 2 Kaffers, en 2 Stenekamps was swaar gewond, myn man was een daarvan, mar hy is deur Gods goedheid weer herstel. Hiervan kan julle nou siin, myn liwe kinders en vrinde, met hoeveul teen-spoed ek te kamp gehad het op myn reis v;n 20 maande, voor ons 'n huis of woning gehad het.

Kort na di brand kry ons weer di masels waaran baing gesterwe het. Myn ou man en ek moes 23 kinders en kleinkinders oppas, en dit sonder 'n huis of tent, in 'n wa'e. Party da'e was ek so swak, deur al di moeite en sukkel, dat ek dit byna ni kon deurstaan ni. Mar ons liwe Vader sy gedank ; Hy het my so veul krag gegé dat ek di laste kon dra en myn pligte vervul.

Ver omtrent tweé jare na di tyd het ons stil en gerus gelewe, in vrede met al di kafferstamme rondom, so dat idereen weer 'n kleine lewensbestaan begin te kry, want di land is regte vrugbaar, en 'n mens kan goed lewe as jy ni geplaag word met oorlog of ander ongelukke ni.

Mar tot onse smart en teleurstelling word onse vrede gou weer gesteur, en al ons vooruitsig van voorspoed en geluk was gout vernietig, want op di 6de Mei, 1842, kom Kaptein Smith an in di Baai van Port Natal, en op di 25ste van diselfde maand val hy ons an. Hy kom al langes di kant van di sé met kaweltouwe rondom di wile van syn kanon-wa'ens gedraai.

Kyk nou hiirin weer, myn liwe kinders, hoe sigbaar di Here onse manskap bygestaan het ; met al di bedrog en lis van di Engelse in di slag en al hulle kanonne en grof geskut, is daar net vyf van ons mense gevall, en twé vermoor deur di Kaffers, wat hulle te'en ons opgemaak het. Mar an goed het ons baing verloor. Vrou'ens en kinders moes nakend vlug, van al hulle klere beroof.

Plase en landerye is verwoes deur di heidens, en di Kaffers het so veul van ons vé weer weggesteel, deur hulle onophoudelike diwerij, dat ons weer in armoede verval is.

Op di 15de Juli kom di eerste Cloete an in Maritzburg, en maak vrede met 11 van ons mense, en bepaal dat di dag jaarliks as 'n vrolike feesdag moes gevier worde deur ons en ons kinders. Mar op di 9de Mei, 1843, kom di tweede Cloete hiir an, en ons moet alweer ons land afgé, wat ons met ons goed en bloed gekoop het—dit is di vergoeding wat ons beloof was.

Mar, myn liwe vrinde en kinders, ek moet julle ten slotte sê dat, as alles in di ongelukkige toestand blyf waarin dit nou al is, dan word ons kompleet gereneweerd, en dis mo'entlik dat daar binne weinige maande nog mar net min van julle betrekings in Port Natal sal te kry wees, want ons is hiir totaal verarm, en ons wil weer na di binneland trek, as onse liwe Here ons di gesondheid en syn seen gé.

Julle liifhebbende Moeder en Grootmoeder,

ANNA ELIZABETH STENECAMP,

Gebore RETIEF.

XVII. GESKIDENIS VAN DI VOORTREKKERS IN NATAL.

Onderstaande verslag is geskrywe deur Mnr. Rudolf C. M. G., Magistraat van Lady Smith, Natal. Ons ontleen dit (vertaald) an di *Natal Afrikaer* —

Op jou versoek en op andrang van vele vrinde stuur ek jou ter publikasi in jou veul gelese blad 'n kort o'ersig van di geskidenis en lotgevalle van di voortrekkers na Natal, met 'n lys (*a*) van di name van di manne (4 kinders ingeslote) wat op di 6de Few. 1838 met Mnr. Retief deur Dingaan so verraderlik werd omgebring is, as oek 'n lys (*b*) van di name van di manne wat met hulle vrouens en kinders op 17 Few. 1838 deur Dingaans kommando langs Blauw Krants, Moordspruit en Bosmans Riviir vermoor werd. Ek glo dat di lyste vertroubaar is. Hulle is opgemaak uit eie herinnerings en di beste bronne van di geskidenis.

In myn skrywe kan ek noodwendig gen gewag maak van bisonderhede of van enige helde en onder-kommadante van di dage van di voortrekkers.

Voor ek voortgaan met myn verhaal wens ek te sê, dat daar vóór Mnr Retief gen ander Arikander ooit by Dingaan gewees was.

Toen G. M. Maritz, Pieter Retief en Hendrik Potgieter beslote had Natal binne te trek (nadat Mzilikazi deur Maritz en Potgieter met di hulp van Pieter L. Uys versla'e was), daar Uys in di Vrystaat vertoeft met syn gevolg, werd Retief tot Gouverneur, Maritz tot President van di Wetgewende en Judisiële Magte'en Potgieter en andere tot Kommadante en Veldkornette angestel.

Op 'n genome besluit besog Retief Dingaan in Oktober '38, ten einde Natal van hom te verkry ver di Emigrante-boere. Hy kry di land, onder voorwaarde dat hy Dingaan's vé, wat deur Sinkonyale gesteel was, sou gaan terughaal. Hy en almal trek di berg o'er, en 'n gedeelte van hulle leger was verspreid, in vertroue op Dingaan syn woord, langs Blauw Krants Moord Spruit en Bosmans rivier, terwyl Retief, met 66 man en 4 jongens, Dingaaans beeste terng neem, om daarna di land van Natal in wettig besit te ontvang. Hy kom an by Dingaaans hoofstad Umgungundhlovu, op 3 Few. 1838, werd uiter beleef deur Dingaan ontvang en bejegen. Dingaan teken di afstandstraktaat van Natal; dog op 6 Few. toen Retief gereed was te vertrek, laat hy hom en syn mense almal verraderlik vermoor, en stuur dadelik 'n kommando, wat daar in slaag op 17 Few. (dus 11 dage na Retief syn dood) om di mans in lys B. genoem, met hulle vrouens en kinders wreedaardig te vermoor.

Di enige lager, wat bij di moord deur di Sulus angeval werd, was di van Maritz, Bloedriviir, waar hulle afgeslaan werd. Di lager van Retief, an Doornkop, en van Potgieter, hoger op, was uit hulle pad, dus het hulle di ni gemolesteer ni, en 'n gedeelte van Retiefs lager val di Sulus an te Moord-spruit en drywe hulle terug.

Di tijding van di voorgevallene laat Kommandant Uys, wat nabij Sandrivier was, met syn anhang, dadelijk ter hulpe snel en op 5 April 1838, trek 'n kommando burgers uit, (350 man) onder Kommandante Uys en Potgieter. Di raak 10 April in geveg met 'n Sulu kommando, in di spelonke van di Italaberg in Sululand. (Nou Zulu "Reserve.") Di Sulus kry di o'erhand. Kommandant Uys met syn 14jarig seuntji Dirk, sneuwel benewens 3 Nels, 3 Malans, Frans Labuscagne en Daniël Kruger. Di gevolg was vreselik; Potgieter verloor di moed en verlaat met syn anhang di land, om sig op Mosilikatsis o'erwonne land te vestig. Maritz, weer alleen as hoof van di voortrekkers ly reeds veul an di liggaam, deur siikte. Daar was di haggelikste tyd wat di voortrekkers toen ondervinde het, en dit was veral te danke an di onversaagde heldemoed van di waardize Maritz, dat di land ni opgegê werd ni, soos Potgieter gedaan het. Op raad van Maritz werd deur kommandant Land-

man en 'n deel an di Emigrante besit van Durbanbaai geneem Maritz met 2 lagers bly—di een te Klein Tugela, di ander te Bosmansrivier, wagtende op hulp van di trekkers wat nog in di Vrystaat an d' kom was. Intussen val 'n Sulu kom mando in Augus 1838 di lager te Bosmans riviir an, dog werd met groot verliis op di vlug gejaag, alleen één man, Willem Froneman, werd gedood by syn vé in di veld.

In di dage begin di honger sig te laat gevoel en nimand het so veul gedaan as Maritz om di arme te help. Hy kon dan oek help, daar hy seer vermogend was. Syn siikte neem toe en hy o'erleed in di laaste week van Oktober 1838. Syn dood was ver almal 'n seer treurige gebeurtenis, almal gevoel dat hulle di leidsman en vriend van di trék verlore had.

Hulp daag spoedig op met di koms in November 1838 van Kommandante A. Pretorius en Pieter Jacobs met 'n antal manskappe. Kommandant A. Pretorius werd tot Kommandant-Generaal gekoos op 26 November. Reeds op 28 November vertrek di "Win-kommando" met 460 man en 57 wa'ens wat op 16 Des. 1838 te Bloed Rivier Dingaan's mag byna ver goed verbreek. Di kommando volg Dingaan's lager verder op tot syn hoofdstad Umgungundhlovo, waar dit op 21 Des. ankom om di stad in brand te vinde, en Dingaan voortvlugtende. Bowediin vind hulle daar di geraamtes van Pieter Retief en syn mense, benewens di traktaat van di o'ergawe van Natal an Retief en di Emigrante. Hulle vervolg Dingaan tot di spelonke van Mfolosepoort, alwaar 250 man, onder kommando van Carl Landman, 28 Jan. 1839 deur lis van Bongoza, 'n Sulu-spion, ingelok werd om sig omsingeld te vinde van di hele o'erblewe Sulu-mag, dog deur krygsmanskunde van en geleid deur di dappere onder-Kommandant Hans de Lange het hulle ver hulle van di dreigende gevaar bevry, agterlatende an gesneuwelde 5 man, namelik M. Gous, G. van Staden, Jan Oosthuysse, Barand Bester, Biggar en enige van Biggar's kaffers. Van di Sulus het di dag geval vollens berekening, omtrent 1000 man. Deur skaarsheid van ammunisi keer di kommando terug na 7000 beeste van di Sulus buitgemaak te hê. Nou smeek Dingaan om vrede, wat hom gegé werd onder sekere voorwaardes, wat hy anneem mar ni an voldoen ni. Panda val van hom af met 'n groot gedeelte van di Sulus en voeg sig met syn mag by di van di Emigrante, wat in Jan. 1840 Sululand weer intrek en Dingaan laat vlug na Zwasiland waar hy vermoord werd.

Op 14 Februarie 1840 was di oorlog, wat 2 jare geduur het, o'er, di Kommandant-Generaal Pretorius proklameer (op di hoogtes van swart Mfolosi) Sululand an di Emigrante-boere en benoem Panda tot Koning van di Sulu-nasi onder goedkeuring van di Volksverteenvoordigers.

A. Name van di voortrekkers wat met hulle hoofd, Pieter Retief, op 6 Februarie 1838, vermoord werd, in Sululand, deur di Sulu koning Dingaan.

1. P. Retief, Senior, hoofd.	17. Gerrit Bothman, J.zoon.
2. P. Retief, Jr.	18. Gerrit Bothman, L.zoon.
3. Dirk Aucamp.	19. Christian Bredenbach.
4. Willem Basson.	20. Pieter Cilliers.
5. Christian de Beer.	21. Abraham de Clerk.
6. Mattijs de Beer.	22. Johanies de Clerk.
7. Stephanus de Beer.	23. Jacobus de Clerk.
8. Jan de Beer.	24. Marthines Esterhuis.
9. Johannes Beukes.	25. Samuel Esterhuis.
10. Johannes Breet.	26. Hermanus Fourie.
11. Piet Breet.	27. Reinier Grobbelaar.
12. Pieter Breet.	28. Abraham Greyling.
13. Barend v. d. Berg.	29. Jacobus Hatting.
14. Piet v. d. Berg.	30. Jacobus Hatting.
15. Piet v. d. Berg, J.zoon	31. Piet Jordaan.
16. Joachim Botha.	32. Jacobus Joosten!

33. Piet Klopper.
 34. Balsasar Klopper.
 35. Lucas Klopper.
 36. Cornelius Klopper.
 37. Coenraad Klopper.
 38. Jan Klaasen.
 39. Hendrik Labuscagne.
 40. Frans Labuscagne.
 41. Barend J. Liebenberg.
 42. Daniel Liebenberg, B.zoon.
 43. Hercules Malan.
 44. Pieter Meyer.
 45. Charl Marree.
 46. Johannes v. d. Merwe.
 47. Marthinus J. Oosthuise.
 48. Johannes Oosthuise.
 49. Jacobus Oosthuise, M.zoon.
 50. Jacobus Oosthuise, P.zoon.
 51. Jacobus Opperman, J.zoon.
 52. Jacobus Opperman.
 53. Jan Pretorius.
 54. Thijs Pretorius.
 55. Marthinis Pretorius, M.zoon
 56. F. Pretorius.
 57. Mathijs Pretorius, M.zoon.
 58. Jan Robberts.
 59. Isaac Robberts.
 60. Christian Schalkwijk.
 61. Johannes Scheepers.
 62. Gerrit Scheepers.
 63. Stephanus Scheepers, F.zoon.
 64. Marthines Scheepers, S.zoon.
 65. Stephanus Smit.
 66. Pieter Taute.
 67. Stephanus Janse, v. Vuure.
 68. Gert Visagie.
 69. Jan de Wet.
 70. Henderik de Wet.
 71. Andries van Wyk.

B. Name van voortrekkers wat met hulle vrouens en kinders op 17 Few. 1838 Moordspruit, Blauwkrantz en Bosmans Riviir, Natal, deur Dingaans Kommando vermoord werd en ontkom het.

NAME VAN DI MANS.	Getal Mans.	Getal Vrouens.	Getal Kinders.
Pieter Liebenberg ontkom	-
Wijnand Bezuidenhout Sr., 2 seuns ontkom	...	1	1
Roelof Botha	...	1	1
Daniel Bezuidenhout ontkom	...	-	1
Weduwe Frans Smit	...	-	1
Adrian Rossouw, seuntji met 30 wonde hersteld	...	1	1
Willem Jacobs, J.z., vrou met 20 wonde hersteld	...	1	-
Jacobus Coetzee	...	1	-
Piet du Pré, was uit op di jag	...	-	1
Nicolaas Grobbelaar, uit op di jag	...	-	1
Stephanus Grobbelaar, 2 kinders ontkom	...	1	1
Jan Roos	...	1	1
Jan Roos J.zn.	...	1	1
Charl Roos	...	1	1
Laurens Erasmus	...	1	1
Jan Joubert	...	1	1
Willem Wagenaar	...	1	1
Joshua v. d. Berg, 2 kinders ontkom	...	1	1
Christian de Beer	...	1	1
Zacharias de Beer	...	1	1
Piet de Wet	...	1	1
Weduwe Frederik Oosthuijse	...	-	1
Adrian de Beer	...	-	-
Hendrik Loggenberg	...	1	1
Hendrik Loggenberg Jr.	...	1	1
Jan Harmse	...	1	1
Cornelius van Zijl	...	1	1
Joachim Prinsloo dogter ontkom, met 23 wonde	...	1	1
Frederik Kromhout	...	1	1
Weduwe Cloete	...	-	1

NAME VAN DI MANS.			Getal Mans.	Getal Vrouens.	Getal Kin- ders.
Michiel Grobbelaar	1	4
Lourens Klopper	1	2
Louw Bothman, wewenaar	1	1
Frans van Wijk	1	4
Louw Bothman Sr.	1	-
Abraham Bothman	1	6
Jan Botha, wewenaar 1 kind ontkom	1	-	4
Stephanus de Beer	1	6
Willem v. d. Merwe J.z.,	1	3
Marthinus v. d. Merwe J.z..	1	-
Gert Engelbrecht G.z.,	1	1
Willem Engelbrecht	1	2
Gert Engelbrecht wewenaar	1	4
Jan Botha	1	-
Abraham Joubert, afwesig	-	1	1
Joshua Joubert, J.z.	1	1	6
Joshua Joubert, Sr.	1	1	2
Johannes de Beer, C.z. afwesig	-	-	2
David Vrijoen, J.z.	1	1	3
Wed. Joseph v. Dijk.	-	1	-
Christian Loggenberg C.z.	1	1	2
Di vollende is vrouens en kinders van mans wat met Retief vermoord werd :					
C. Stephanus de Beer.	-	1	5
Barend Johannes Liebenberg	-	1	3
Daniel Liebenberg, B.z.	-	1	-
Jacobus Hatting	-	1	4
Jan de Beer	-	1	1
Christian de Beer	-	1	3
Gerrit Bothman	-	1	1
Johannes v. d. Merwe	-	1	4
Andries v. Dijk, 1 kind ontkom	-	1	10
Gerrit Bothman L.z.	-	1	4
Hermanus Fourie	-	1	2
			40	55	186
Mans, vrouens, kinders vermoord...	281	
Met Retief vermoord	71	
Met Ujjs en Potgieter	10	
Wit Foos Poort	5	
Veglager anval	1	
				368	
Dienstbodes bij di Moordspruit moord	250	
Agterry'ers by Retief vermoord	30	
				Totaal	648

XVIII. AKTE VAN AFSTAND VAN NATAL AN PIET RETIEF.

Umkungunhlovn, 4 Februari 1838.

“ Zij het aan allen kennelijk : Dat aangezien Pieter Retief myn vee heeft hernomen, dat Sikonyella van mij gestolen had, welk vee gezegde Retief mij nu heeft afgeleverd, zoo verklaar en certificeer ik, Dingaan, koning der Zulus, dat ik goed gedacht heb, aan hem, Retief, en zijne landgenooten af te staan de plaats Port-Natal, met al het land daaraan gelegen, dat is te zeggen, van de Tugela tot aan de Umzimvubu-rivier ten Westen, en van de zee naar het Noorden, zoover het land bruikbaar moge zijn en aan mij toebehoort-hetwelk ik bij deze doe en hun schenk als hun voortdurend eigendom.”

Getuigen :

M. OOSTHUIZEN.
A. C. GREYLING.
B. J. LIEBENBERG.

+ merk van DINGAAN.

Groot Raadsheeren :
x MAORO.
x JULAVUSA.
x MANONDO.

XIX. VERHALE OMTRENT DI VOORTREKKERS, MEGEDEEL DEUR MNR.

A. D. CILLIERS.

Soos by vele reeds bekend is, het daar nooit 'n algemene harmoni bestaan tussen di Britse Regering en di Afrikaanse boerebevolking ni, van dat di Kaap 'n Engelse besitting geworde is. Kwaadgesinde persone, waaronder oek, (dis jammer om te sê), enige Sendelings was, soos geseg word, het gedurig allerlei kwaaike gerugtes teen di boere an di Regering weet o'er te breng, wat tot nadeel gestrek het betrekkelik di Afrikaanse nasionaliteit. Dit was di oorsaak van di dis-harmoni tussen Engelse en Boere, sodat di ongunstige verhouding tussen di twe nasionaliteite hoe langer hoe meer toegeneem, en di boerebevolking, veral wat di grense bewoon, hoe langer hoe swaarder gekry het onder di toenmalige Engelse Regering.

Daarop het 'n antal boere 'n plan gemaak om buiten di grense van di Engelse besitting 'n landstreek te soek waar di vryheid ni bekort word, en hulle in vreedsaamheid mog woon, en waar di kwaadstokers gen geleendheid mog vindé om hulle in botsing te breng met di Engelse Regering. So is daar dan toen, onder andere, in di jaar 1836, 'n groot antal boere gewees wat met hulle huisgesinne di Koloni verlaat het, onder di hoofbestuur van mnr. H. Potgieter, opgevolg deur mnr. Pieter Retief, en hulle kom in di Vrystaat, waar 'n tydelike legerplaas gevorm word.

Soos verwag kan worde, kom di voortrekkers anstons in botsing met vyandige gesinde kaffers, wat teruggedrywe word. Dit word raadsaam geag om enige manskappe as 'n Kommissi uit te stuur, om di land verder te besiin, en verslag te doen van hulle bevindings. So gaan hulle dan na Transvaal, in di rigting van Soutpansberg. Toen hulle weg was, het di Kaffers 'n anval gemaak op 'n gedeelte van ons mense, wat an Vaalrivier geleger was; waar 'n akelige moord plaas gevindé het, en di Liebenbergs-moord genoem word, omdat daar so veul van di famili omgekom is. Di oueste dogter van C Liebenberg, (hy was met di Kommissi mé na Soutpansberg), het 21 asgaaistéke gekry, mar word nog lewendig gevindé; sy is weer gesond geworde, en ni lank gelede, (19 Nov. 1889), het ek gehoor dat sy nog lewe.

Een gedeelte van di manskappe is met hulle huisgesinne na Modderriviir getrek, wyl di ander gedeelte na Vegkop getrek en daar 'n soort van kamp opgeslaan het, om di Kommissi in te wag, wat na Soutpansberg gegaan en terug verwag word en oek spoedig opgedaag is te Vegkop, wat nabij Rhenos-teriviir geleje is. Dit was teen di einde van September. Intussen was di

vyand besig sig tot 'n nuwe anval gereed te maak, wat dan oek alreeds di vermoede in di boere kamp was. *»*By di geleendheid droom myn o'erlede vader in di nag ; dat di kaffers di kamp anval, en dat daar 'n vreselike geveg plaas vind ; van skrik word hij wakker, dog raak spoedig weer and, slaap en droom diselfde geval nogeens. Van ontsteltenis word hy andermaal wakker, en kan toen ni weer slaap ni, wyl di droom van Faraö hom in gedagte kom van di seuwe vette en magere koeie, en herhaal is, toen daar seuwe vette en magere koornare voorgestel word. Nou was hy o'ertuig dat 'n nuwe anval van di kaffers seker kan verwag worde. Di ervaring het myn vader di ander dag morre an di manskappe vertel en hulle tot waaksamheid vermaan om sig gereed te hou.

Wat di gewaarwording nog meer versterk het, was, dat daar toen juis twe Makateeskaffers uit Transvaal kom met berig, dat daar 'n ontelbaar grote kafferkomande van Moselekats and kom is. Dadelik het myn vader di kamp laat verplaas na 'n beter gelege plek, enigsins an di helling van Vegkop, an di westelike punt, waar twe koppijs was, in di rigting daartussen, waar, soos dit genoemd word, 'n nek o'er gaan. Di wa'ens werd agtermakaar in 'n sirkel getrek, toen agteruit teen makaar gestoot en wel so dat ider disselboom onder di ander wà in was. Daarop werd doortakke sowel as andere met goeie mikke gekap en angesleep ; dit word met di mikke na binnekant in di openings tussen di wa'ens vas in getrek, en an di binnekant word dit met remkettings an di wile vas deur di mikke an makaar geryg en vas gehaak, sodat daar van buitekant gen kans was om in te kom ni, behalwe by di poort, wat egter so versterk en verskans was, dat een man amper bestand sou wees om vyftig vyande di ingang te belet.

Dit het 'n paar dage geduur voordat alles in orde was. Dadelik word toen 'n patrolji uitgestuur, wat nog voor di aand terug kom met berig, dat op 'n paar ure te péréd van di kamp af, di vyand in antog gesiin word, en wel in so 'n massa, dat dit lyk of di hele omtrek met kaffers bedek is, en dat di vyand sig in twe ontsaggelik grote komandes verdeel het ; een daarvan volg di spore van ons mense, wat na Modderrivier getrek het, dog di ander komande kom op di spore van di wa'ens na ons kamp toe te Vegkop. Daar hulle egter, soos dit gelyk het, ni reg wis hoe ver ons kamp nog van hulle af was ni, het hulle halt gemaak, want di aand was op hande. Alles is toen by ons nog verder di aand tot verdediging van di onvermydelike anval in geredheid gemaak. In di midde van ons kamp is 4 wa'ens in 'n viirkant vorm soos 'n klein kampi tot skuiling ver di vrouns en kinders by makaar getrek. Teeno'er di vele duisende kaffers bestond di boeremag in di kamp slegs uit 36 weerbare manskappe, wat ider 'n huisgesin had. Met di dood voor oge, om wellig nog in di nag of di vollende dag op di vreselikste wyse vermoord te worde, word di nag in angstige spanning deurgebreng.

Di ander dag morre, 6 Okt., met anbreek van di dag, was di 36 man gewapend ider op 'n péréd, en so gaan hulle di vyand te gemoet, wat hulle op omrent anderhalf uur van di kamp af antref. Dit was 'n skrikwekkende gesig om te siin hoe dat di aarde as 't ware o'erdek was met vele duisende kaffers. In di nabijheid klim ons manne af, en wyl di vyand dit gewaat word, kom daar 'n grote menigte angststorm. Ses van di manskappe neem di vlug, so bly daar mar dertig oer wat tegelyk hulle skote op di vyand afskiit en 'n tamelike aantal neervel, waardeur di kaffers vere enige ogenblikke in 'n verwarring gebrag werd, sodat daar kans was om al vegtende terug te wyk na di kamp, wyl di vyand telkens met meer verwoedheid en vreselik krygseskri toestorm, mar wat gedurig by hope neergeskiit word, totdat di ammunisi op was. Toen vlug di boere met pérde en al in dikamp en maak di poort so goed molik met doortakke toe, dat dit ver di vyand moeilik sou wees om dit gou oop te kry.

Intussen was di vroumense in di kamp ni ledig ni, mar so lank as di mans na di vyand toe uit was, het di vrouns 'n menigte kogels gevorm en by elke wa'ewil 'n goeie party op 'n hopi gegooi, en oek verder alle weerbare middels

in gereedheid gebreng, soos kruit, byle, ens. Dadelik nadat di mans n di kamp en di poort goed toegemaak was, en ider syn geweer gou uitgewas het, roep myn vader al di mense by makaar by di viir wa ens, wat in di midde van di kamp staan, en sê, dat daar gen ontkomming meer is ni, want dit kan verwag worde om binne weinige minute op di vreselikste wyse vermoord te worde, dog daar is nog een raad en daarom vermaan hy almal, met di dood voor oge, om sig an di Here o'er te gé en op te dra in 'n vurige gebed—Hy alleen kan nog help. Almal stem daarmé in en kniil toen neer wyl myn vader voorgaan in di gebed. Hy bid om genade, dat di Here in grondelose barmhartigheid sig o'er ons mog ontferm en pleit op Gods belofte, soos byv. : "Roep My aan in den dag der benauwdheid ; Ik zal er u uithelpen." Ps. 50 : 15.

Verkwik en bemoedig staan ons van di gebed op en siin di kaffers op omtrent 2,000 tré afstand ankom, waar hulle sowat 80 van ons beeste omsingel, doodsteek en somar rou opvreet, soos wilde dire gewoonlik doen. Dit gé 'n kleine oponthoud, dog daarna kom hulle en omsingel di kamp op omtrent 300 tré afstand, en gaan toen sit, blykbaar om eers 'n bitji te rus. Dit was 'n skrikwekkende gesig om di duisende kaffers in digte dromme rondom di kamp te siin. Ider man moes een en 'n halwe wá verdedig en word op syn pos geplaas. Om so molik nog tot 'n vreedsame onderhandeling te kom, word 'n wit laken an 'n sveupstok gebinde en as 'n vlag omhoog opgesteek. Di afspraak was dat elke man sig egter kant en klaar moet hou, mar moet wag om te skiit, totdat vader di eerste skoot doen. Hy had syn pos van verdediging by di poort, en wel an di linkerkant. Enige manne wat ni juis by di wa'ens geplaas was ni, moes pos vat op di skerpste punte van anval tot verdediging.

Net soos di vlag omhoog gehou word, spring di kaffers tegelyk op, en storm van alle kante toe, met 'n afgryselike krygsgeskrei. Di voorste drom was mees na di poort gerig en op di voorpunt, enige tré'e voor di ander, was 'n ontsaggelik groot gèle kaffer, wat wellig 'n soort van kaptein was, want hy wys na alle kante, kyk telkens agterom en maak allerhande wonderlike spronge en gebare. In di kamp was alles doodstil en in di grootste spanning.

Toen di naaste punt van di vyand omtrent 25 of 30 tré van di poort was, skiet oerlede vader di groot geel kaffer neer, waarop di skote, soos donderweer an alle kante losbrand, waar dan oek 'n menigte kaffers neergehaal word ; dog dit skyn di vyand nog meer verwoed te maak, wat destemeer met groter geweld en 'n helse rumoer in nog digter dromme toestorm, mar oek ewe so vinnig by menigte neergeskiit word.

Dog di o'ermag van di vyand was te groot om te belet dat di kaffers eindelik tot teun di wa'ens deurgedring het, waar hulle by menigtes an di wile gryp, om di sirkel uit makaar los te ruk. En hoewel baing doodgeskiit word, het sommige tog nog perbeer om o'er di wa'ens te klim, wat nogtans ni wou luk ni. Een kaffer was egter so gelukkig om by di agterwiil tot bô op 'n wá syn tent te kom, toen draai hy hom om, om 'n bos asgaaie an te neem wat van buitekant an hom gegé word, dog 'n vrou siin di kaffer, skré na een van di mans, wat di kaffer dadelik neerskiit, sodat hy na di buitekant val in di bos asgaaie wat hy wou anvat, op di wyse is hy na di slag dood gevinde.

Di geveg was vreselik an alle kante, en hoewel baing van di vyand nog mar altyd rondom di kamp neergeskiit word, was dit of di storm steeds toe in plaas van afneem. Naderhand kom een van ons mense op di gedagte, dat hy in syn wá 'n sakki bokha'el of lopers had, haastig werd dit gehaal en soveul molik rondgedeel onder di mans. Dit had 'n goeie uitwerking, want toen hulle daarmé skiit begin di storm te bedaar, en toen di kaffers siin hoe dat hulle maters toen eers reg by hope neergeskiit word, was dit of daar meteens 'n paniik onder di vyand kom, want met diselfde woestheid wat hulle toegestorm het, netso of met nog groter verskrikking skyn hulle as in 'n ogenbliek o'erweldig te worde, want dit was of almal te gelyk di vlug neem ; hulle hardloop so vinnig, dat dit kompleet was soos 'n gedruis van 'n sware storm-

wind wat langsamerhand verdwyn, en hulle vlug tussen di twé koppiis deur o'er di rand heen, waarvan ons kamp teen di skuinte opgeslaan was.

Van dat di eerste sarsi skote geval en so lank as di geveg angehou het, was di pérde so verskrik, dat hulle al rondom di binnenste viir wa'ens vinnig hard geloop het, so was daar 'n vreselike rumoer sowel buite as binne in di kamp. Alles was berekend om an 'n vreselike einde te denk.

Di geveg het omtrent 'n paar uur angehou. In di loop daarvan het di kaffers di sirke wa'ens omtrent 'n voet na di buitesy uitgeruk, dog toen hulle daaran gen verder kwaad kon doen, en oek ni kon inkom ni, het hulle di asgaiae eers di stèle afgebreek en van op 'n afstand met geweld na binnekant gegooi, sowel o'er di wa'ens as daar tussen deur ; daardeur het hulle ons baing nadeel angebreng, want toen di slag verby was, vind ons dat 7 pérde gedood, enige gekwes, 2 van ons manskappe gesneuwel en 16 gewond was ; onder di laaste was oek myn vader, hy het 'n groot bré'e asgaai kort bokant syn kni in gekry, wat hy dadelik met geweld uitgeruk het. So is van di 30 man 12 ongedeerd gebly. An di buitekant is 'n lewendige kaffer gevinde, wat op di wil en o'er di wâ wou klim, mar afgeval en met syn een voet tussen di speke vasgehaak, ni kon los kom ni en so daar bly hang het.

Behalwe di wat op di grond lê, het di asgaiae, en wel 'n menigte soos ystervarkpenne, oral in di grond vas gestaan. Dit word toen almal bymakaar gemaak, waaran ek as kind oek nog gehelp het. Oek buitekant di kamp het 'n menigte asgaiae bly lê. Myn vader het dit getel, vind di getal van 1133, waarvoor 'n gat gemaak en dit begrawe werd. Is dit ni 'n onbegrypelike wonder dat daar ni meer nadeel an ons kant berokken was ni ? Daarom is daar oek anstons, na di afloop van di slag, 'n gejuig van lof en dank opgegaan tot di genadetroon ver di hulp en o'erwinning an ons kant. Hoeveul Kaffers daar gesneuwel is, weet ek ni, daar was gen kans om dit te tel ni, hulle het rondom di kamp by menigtes dood gelê.

Ofskoon di o'erwinning an ons kant was, was ons posisi baing treurig, want in di vlug het di vyand al ons vé mégevoer, nl. : tussen di 4 en 5,000 beeste en ongeveer 40,000 skape. So was ons anstons sonder kos, behalwe een of ander stuk wild wat geskiit word. Di kinders het soms gehuil van honger, wyl di ouers gen voedsel had om hulle eie honger te bevredig ni. Di twé lyke an ons kant werd begrawe, mar toen was daar nog al ons gewonde, waar gen behoorlike versorging voor kon gemaak worde ni, van wege gebrek an medisyne en andere benodighede. Buitekant rondom di kamp lê vele honderde dooie kaffers wat spoedig tot ontbinding begin o'er te gaan, en waarvan soms akelige dampe ons te gemoet kom. In di treurige toestand het ons sestiën dage moes deurbreng.

Di mans wat ni gewond was ni het na di geveg di wa'ens een-ver-een met di hande 'n end lager af getrek om naby di water te kom, en om oek onder di lyke nit te wees, so werd di kamp 'n endji verplaas, en ons eenigsins verwijder uit di ergste kwaaij dampe van di menigte dooie kaffers. Intussen het di opperhoof Marokko tyding gekry van ons benarde toestand. Hy was gunstig gesind jegens ons en stuur an myn vader 'n wâ en 'n span osse met drywer en leier om ons van di plek af weg te help. Oek deur di vrydelike bemoeiing van di Sendeling Aardspil word ons mede instaat gestel om ons kleine lager op te breek en na Modderriviir te vertrek, waar di ouerhoof Marokko woon. So was ons dan van Vegkop veilig te Modderriviir angekom, waar ons 'n tydelike verblijfplaas gevinde het.

Behalwe di weinige voorraad wat ons op di wa'ens had, was ons verder van alle lewensorghoud beroof, ter oorsake van di anval wat di vyand op ons gemaak het te Vegkop, waardeur ons verarm en amper heeltemal genuineerd werd. Ons manskappe het toen plan gemaak om di vyand te agtervolg en di geroofde vé so molik weer terug te kry, mar di plan kon ni ten uitvoer gebreng worde ni, omdat ons te swak was teeno'er so 'n magtige vyand ; want op di hulp van famili en vrynde in di Koloni kon ons gen beroep doen, wyl dit

deur di Engelse Regering onder sware boete streng belet was dat an ons enig hulp sou verskaf worde. So moes ons dan mar vereers daar bly en had dikwils gebrek an di nodige voedsel en kleding. Dit het so voortgeduur, soos ek my nog kan herinner, tot in Fewerwari 1837.

Intussen was van di ander voortrekkers oek weer by ons gekom, en daaronder kommadant H. Potgieter wat tevore di hoofbestuur op hom had, toen ons deur Grootrivier getrek het. Enigsins bemoeidig, word op nuw 'n plan beraam om di vyand te agtervolg en di ontsaggelik grote leger van di Matabelekoning Moselekatse an te val, wat destyds te Magaliisberg geleger was. Wel, di getal beskikbare en weerbare stryders van ons kamp bestaan toen tesame met di wat weer bygekom het uit ongeveer 75 manskappe. Met byvoeging van 30 Basters was ons legertji 105 man sterk. So goed molik voorsien van alle nodige dinge op di ekspedisi, trek di skynbaar nitige legertji agter di vyand an, en wel onder biddend opsiu tot di Here, op Wiins hulp en bystand di hoop en vertrouwe gevestig was.

Nadat ons manskappe Vaalrivier deurgegaan het, bly hulle in di ingeslagering na Matabeleland vortgaan en vind dan oek di kafferla'er, soos reeds gesê is, te Magaliisberg. Daar val hulle di vyand an, had 'n korte mar hewige geveg te voer. Toen ons manskappe so geweldig op di ontsaggelik grote kaffermassa anstorm, met kruit en lood alles voor sig wegmaai, het dit gelyk of di moed van di vyand somar met eens gebreek was, soos in di geval van Gideon (Rigt. 7), soos di kaffers anstons verskrik na alle kante vlug. 'n Menigte werd doodgeskiu of gewond en di o'erige glad uitmakaar gejaag.— Elk glo dat di plek waar di vyand so 'n neerlaag gely het, nou nog di naam drâ van Moselekatsnek, en as ek dit wel het, dan gaan daaromtrent 'n wapad o'er Magaliisberg.—An ons kant is ni een gedood of gewond ni. So wonderbaar het di Here dit beskik ; Hem alleen kom daarvoor di eer toe.

By geleendheid van di aantal op di vyand is dit gebeur dat oerlede vader ver di dag di amb as kaptein o'er 25 man op hom geneem het. Verwydier van di ander manskappe werd hulle op 'n bosagtige rand deur 'n digte drom van kaffers omsingel. Dadelik is di pérde in 'n kring an makaar gebinde en di burgers staan rondom met o'er gehaalde roers om sig ter dood toe te weer. Di vyand storm toe tot op 'n sekere afstand, en toen was dit of daar 'n paniek onder hulle plaas vind, want meteens smyt hulle di asgaiae en skildvelle weg en vlug soos wilde dire na alle kante heen, as of hulle deur vuurvlamme gejaag word. Hiir was dit duidelik dat 'n hogere mag teen di vyand gestry het.

Met 'n dankbare hart keer ons mense toen terug met ongeveer 6,500 buitgemaakte beeste. Dit was 'n grote blydschap toen di manskappe almal gesond in di kamp te Modderrivier terug kom. Na 'n behoorlike beloning an di Basters ver hulle hulp en getrouheid, werd di beeste so gelyk as molik onder ons mense verdeel. So had elke huisgesin tog weer iits om 'n veeboerdery mé te begin en so wat om van te lewe.

Hiir dien ingevoeg te worde, dat Moselekatse 'n tyd tevore di vlug moes neem ver Dingaan, in wat nou Matabeleland is, van waar hy by wyse van strooptogte vele duisende andere naturelle vermoor en verjaag het. Op di manier was Moselekatse syn gebiid anstons 'n grote en sterke koningriek geworde, sodat, behalwe syn eie land wat hy reeds bewoon, so het Transvaal, of ten minste 'n groot deel daarvan, oek an hom behoor. Daardeur word hy so vermetel dat hy syn woeste orders verder uitgestuur het, sodat hulle eindelik op ons te Vegkop afgekom is. Dog dit was of di Heer toen gesê het : "Tot hiir toe en ni verder." Toen kry hy di eerste neerlaag wat hom di vlug laat neem na Magaliesberg, waar hy deur ons manskappe soos reeds vermeld, geheel ten onder gebreng is, sodat hy geplunder in syn land terug trek, waar hy sig so stil as 'n muis hou, en daar na di tyd niks meer van hom gehoor is ni.

Daar P. Retief oek by ons was werd hy, nadat ons manskappe van di ekspedisi terug was, as Hoofkommadant en H. G. Maritz as Landdros gekuiis o'er ons mense, wat toen genoemd word di "Zuid Afrikaansche Maatschappij."

Daar word toen 'n Volksraad gekiis en 'n Grondwet gemaak. Di laaste slag an Moselekatse gelewer, had o.a. ten gevolg, dat 'n groot deel van Transvaal in di besit van ons mense gevallen het. Di hele land was toen onbewoon, want Moselekatse had di inwoners glad uitgemoor, behalwe di weinige wat gevlug was tot na Taba Bosigo en andere plekke.

So was dan di toen bekende Transvaal in besit van di Boere, soos ons meesal genoemd word. En soos idereen weet is dit 'n grote en vrugbare land; mar sonder 'n séhawe sou ons van baing nodige dinge ontstoke wees, so werd anstons beraadslaag waarheen di beste plan sou wees om verder vort te trek. Na enige beraad word besluit om vereers na Natal te trek en sig daar van di séhawe te verseker. Toen a'les kant en klaar was ver di trek, kom daar so 'n grote veldbrand dat dit ons glad belet om vort te gaan, en daar di winter op hande was en mar weinig veld o'ergeskoot het om ons vé di winter deur and' lewe te hou, was di besluit om met di trek te wag tot di lente angebreek en daar beter wei-veld sal wees.

Oek was dit 'n bestiring dat ons deur di brand verhinder is om ons plan met verder te trek ten uitvoer te breng, want had ons, soos later geblyk het, dadelik na Natal gegaan, dan was ons ongetwyfel, soos di sake toen daar gestaan het, almal deur Dingaan vermoor. In di loop van di oponthoud word 'n plan beraam dat P. Retief met 5 of 6 man as 'n kommissi sou gaan om di land te besigtig en oek om met di Sulo koning, Dingaan, 'n o'reeenkoms te tref, ten einde Natal met di séhawe en tot an Drakensberg, van hom te handel.

Behalwe onse gewone vyande, di kaffers, had ons soms baing las van ongedierte, en daaronder moet oek di leens getel worde, waarvan op 'n goeie dag een doodgeskuif word op omtrent 'n myl van ons kamp.

Di Kommissi wat na Natal sou gaan het bestaan uit P. Retief met nog 6 man. Hulle gaan dan toen oek, hoewel sonder padwyser, in di rigting soos di gedagte was dat di séhawe moet wees, en had toen geleendheid om di land te besiin. Dit was oral doodstil. Nergens was 'n mens te siin, netmar verlate kafferkrake word oral gevinde, want Dingaan had 'n tyd tevore 'n inval in di land gemaak en 'n menigte inwoners vermoor, wyl di weinige wat kon ontkom na elders gevlug het. Eindelik kom di Kommissi in di Baai an en vind enige Engelse wat daar woon en regte bly was om blanke vrinde te ontmoet. Daar word hulle 'n paar da'e regte vrydelik onthaal, vertrek toen na Sululand en kom veilig by Dingaan syn stad.

Deur di tussenkoms van 'n Sendeling wat daar werksaam was, kry di Kommissi toegang om met di Koning te praat. Dog Dingaan was verskikkkelik brutal en sê: "Hoe durf julle dit onderneem om 'n stuk land ver myn te kom vra, daar julle myn buitekrale aan Drakensberg angeval, en duisend van myn beeste gesteel het?" Daarop sê Retief dat dit ni deur syn mense, mar deur di volk van Zinkojala geroof is. Toen antwoord Dingaan: "Wel, as dit waar is wat jy sê, gaan haal dan eers myn gesteelde vé terug, dan kan jy di begeerde stuk land kry."

Verder werd di Kommissi vrydelik behandel. Om Dingaan te o'ertui dat di blanke onskuldig was an di misdaad, stel Retief voor: dat twé kapteins van di koning moes meegaan om te siin waar di vermisté vé gevinde sal worde. Dit werd toegestaan. Nog is daar oek 'n o'reeenkoms getref dat di Sendeling di nodige dokumente in orde sal maak wat betrekking het op di o'ermaak van di gewenste stuk land, wat na di terugkoms van Retief met di vé, geteken en an hom sal o'erhandig worde.

Na 'n hartelike afskeid van di Sendeling wat uiters vrydelik was, en oek van di koning wat 'n *skynbare* vrydelikhed an di dag lê, gaan di Kommissi goedsmoeds terug, met di twé kapteins, kom veilig in di kamp, en verhaal met genoeg hoe goed hulle tot nogtoe geslaag het. Anstons is toen 'n aantal manskappe op di been gebreng as 'n soort van patrolji of kleine komande wat spoedig na Zinkojala gegaan, hom gevange geneem en gehou het, totdat hy di

geroofde vé sou uitlewer. Spoedig werd di duisend beeste voor 'n dag gebreng, met nog 'n heelparty van ons mense hulle vé wat gesteel was. Zinkojala word losgelaat na 'n ernstige waarskuwing, dat as hy sig weer an diifstal skuldig maak, hy dan moet verwag om swaar gestraf te worde.

Toen di kleine komande met di herneemde vé terug was, vind verskeie van ons mense van hulle vé, wat meteen saamgebreng en gesteel gewees was, weer terug, sodat di 1000 beeste van Dingaan apart was en an hom kon gestuur worde. Toen gé o'erlede vader an di hand dat 'n paar van ons mense met di twé kaffer-kapteins moet mégaan om di beeste an di koning te besorre en di nodige dokumente, betrekkelik di gekoopte grond, mé te breng ; dit was dan oek di gevoele van mees al ons amblide, en wel, omdat hulle di kafferkoning ni vertrou ni. Dog P. Retief was van 'n ander gevoele, wou self gaan en wel met 'n sterke eskorte en vra eindelik vrywilligers, waarop sestig man sig anbide om met hom saam te gaan.

Intussen moet dit hiir ingevoeg worde, dat daar toen 'n groot antal trekkers allengs byeen gekom was. Retief het voor syn vertrek ernstig angedring om gedurende syn afwesigheid by makaar te bly tot verdediging in tyd van nood. Dog nouweliks was hy weg of di trek gaan vort, en wyl daar skynbaar vrede was van rondom, verdeel di trek sig in klompiis an Bosmansrivier, Bloukrans en Moordspruit.

'n Ander gedeelte bly op Drakensberg om eers di uitslag met Retief af te wag. Daar was so 'n gerustheid en vrede met di naturelle dat 'n heelparty van di mans na di kant van Drakensberg op jag gegaan het, veral om Elande te skiit. So was verskeie klompiis waens an gemelde rivire haas sonder verdediging. Di meeste mense bovind sig by Maritz, wat tot deur Bosmansrivier getrek was. Rede tot di gerustheid van 'n aantal mense moet daaran toegeskrywe worde, dat Zinkojala te swak was om in botsing te kom met di trekkers, met di Sulos was daar vrede, en di inwoners van Natal was deur Dingaan uitgemoor en verjaag. Daarom siin Retief oek gen swarigheid om self na Dingaan te gaan om alles goed te regel, egter vergeet hy ni om te waarskuw soos geseg is.

Hoewel menigeen 'n voorgevoel had dat di Sulokoning verraad kon pleeg, is alles in orde gemaak, en Retief gaan met syn sestig man mé met di twé kapteins en breng di 1000 beeste na di koning, wat sig dan oek regte bly angestel en Retief met syn 60 man uiterst vrydelik behandel het ; want deur middel van di twé kapteins word hy o'ertuig waar di vé vandaan gehaal is. Daarop het di Sendeling 'n dokument opgemaak wat di inhoud had : dat di land in di rigting van Tugela op tot an Drakensberg, met inbegrip van Natal en di Baai, an Retief afgestaan word. Dit word deur di koning en syn vernaamste raadlidle geteken en an Retief o'erhandig, wat dit met blydschap in syn reissak steek 'n paar dage syn perde laat rus, en sig toen gereed maak om terug te gaan.

Toen alles klaar was ver di terugreis, kom daar 'n boodskap dat Retief en syn manskappe by di afskeid eers moet kom biir drink by di koning, mar hulle moes di wapens by di pérde laat bly, daarmé wou di manskappe ni instem ni, omdat hulle meen dat daar bedrog kan wees, mar Retief sé, dit sal ni mooi wees om op di vrydelike versoek van di koning gen ag te gé ni en gewapend te verskyn.

['n Suloe-kaffer wat ooggetuige was van wat di dag met Retief plaas vind, en ni wis dat imand hiir in di bôland iits van di saak gehoor had, het voor meer as dertig jare gelede di geskidenis an een van ons betrekkinge deur middel van 'n tolk (want hy kon gen Hollans praat ni) haarfyn vertel ; o.a. had Dingaan gesé : "Piet is 'n goeie man en ek het hom baing liif, mar ek is bang hy sal te sterk worde en dan sal hy eendag kom oorlog maak en ver my oerwin, en daarom sal ek hom liger dood maak." Verder had di koning an Retief gevra om syn manskappe met hulle pérde 'n bitji te laat resiis maak, want behalwe by geleendheid van oorlog, had hy nog nooit gesiin hoe di witmense hulle pérde laat hardloop ni. Dit word toen gedoen, want daar was

'n mooi gelyke plek waar di pérde in teenwoordigheid van di koning kon hardloop, en Dingaan was verbaas, sowel om di vlugheid van di ruiters as oek di radheid van di pérde, waar hulle veral by 'n draai byna op di een sy hardloop, en dan weer kalm op 'n gelop terug kom. Dingaan was regte opgenome met di resis, en sê, hy sal nou 'n trop van syn mense 'n bitji laat dans. Toen roep hy 'n afdeling van syn krygslide (waarskynlik was dit na di biirdrinery), waarop omtrent 2000 as in 'n oogwenk byeen was en begin te dans. Hoe alles moet toegaan, was onder di kaffers in di geheim afgespreek. Di dansers kom met 'n lawaai, soos 'n party springbokke, wat alte na an di blanke mense (wat toen sonder wapens was), sodat Retief an di koning sê, hy moet hulle wat verder van syn lyf af laat dans. "Ja," sê Dingaan en skré: "Julle moet bitji meer agteruit dans van di witmense af!" mar meteens fluit hy soos di kaffers in di oorlog soms wel doen. Di kaffers wis wat di fluit beteken, val tegelyk di witmense an, ens. ens.—Tot so vêr wat di kaffer vertel het. Laat ons nou weer teruggaan tot waar Retief en syn manskappe ni eens was ni om ongewapen an di versoek van di koning te voldoen.—RED.]

Hoewel ni sonder enige teensin, stem di manskappe eindelik toe om ongewapen by di koning te gaan biir drink, en gaan dat oek soos 'n klompi skape na di slagbank. Di order van Dingaan was dat hulle lewendig moet gevang en met knop-kiriis dood geslaan worde. Daarvan wis Retief natuurlik nikks af ni. Sodra hy en syn 60 man by di koning kom, word hulle deur 'n grote skaar van kaffers omring en toen skré Dingaan: "Slaat di towernaars dood!" Meteens storm di kaffers van alle kante toe. Di bedrog werd opgemerk er Retief roep uit: "Verraad!" Dog an ontkom of verdediging val ni te denk ni. Hulle word gevang, en in di worsteling het hulle sig met knipmesse enig-sins soek te verdedig sodat menige kaffer in di sand gebyt het; dog in minder as 'n half uur was Retief en syn 60 man deur di oermag gevange geneem. Di hande en voete werd vas gebinde, waarna hulle di stad uitgesleep en vreselik geslaan werd met stokke en knopkiriis. So is di arme slagoffers jammerlik an hulle einde gekom. Van uit di stad word hulle tot buitekant op 'n verhewe ope plek gesleep, en altyd deur met di kiriis en stokke geslaan.

Op dieselfde verraderlike manier soos Abner deur Joab omgebreng is, werd Retief en syn 60 man verraderlik vermoord, en wel op 'n vreselike wyse soos in di laaste paragraaf vermeld. Na afloop hiervan het Dingaan 'n grote mag van kaffers uitgestuur om di andere mense (wat ons gemakshalve *boere* of *burgers* sal noem) tot di laaste toe te vermoor met hulle vrous en kinders. Daar gen onheil skynbaar te vrees was, bevind di boere sig by klompiis geleger langs Moordspruit en Bosmansrivier om di terugkoms van Retief af te wag. Dog onverwags storm di massa kaffers met dagbreek op di waens te Moordspruit, waar 'n vreselike slagting plaas vind. Menigeen word so goed as in di slaap dood gesteek. Nimand word gespaar ni. Sommige mans-lyke word akelig vermink gevinde, vrous oopgesny en di ingewand uitgeruk, baing kindertjies word an di voete geneem en met di hoofde teen di wa-wile dood geslaan.

Di anval was in di vroegeoggend toen di mense nog slap, so plotseling, dat daar an teenstand ni te denk was en om te vlug was gen kans ni. Binne 'n paar uur word byna sewe honderd mense op di vreselikste wyse vermoord en vermink. Tot twintig vrous werd vermoord in een wá gevinde. Vandaar wellig di naam van Moordspruit.

Daarvandaan gaan di massa kaffers Bosmansrivier omsingel en val di klompi waens van Maritz an. Ons waens was 'n klein endji daarvandaan, vanwaar opgemerk word dat daar oek ver ons groot gevhaar was om binne weinige ogenblikke vermoor te worde. So sê vader an di vrous hulle moet met di kinders na 'n bosloof vlnr, wat daar digteby was, terwyl vader en nog viir man gewapend op di kaffers toestorm en 'n opening tussen di vyand deurveg om by di klompi manskappe van Maritz te kom, wat dit anstons opmerk, en met des te meer moed di kaffers weg skuit.

So was hulle dan eindelik by makaar en vonk so geweldig onder di vyand

dat di kaffers op di vlug gedrywe word. 'n Massa kaffers wat in 'n draai van di rivier vlug, word daar vas gekeer en di meeste dood geskipt, wyl di ander wat won deurswem in di sékoegate versnip het, want daar was gen drif ni. Selfs ons vé wat di vyand in di geveg geroof het, word gedeeltelik terug geneem. So kom ons mense almal weer behoue by di wa'ens, wat intussen deur di dappere vrous by makaar gestoot was soos 'n lager.

Intussen word onder di hewige geveg 'n gedurige skity uit 'n ander rigting gehoor, waar oek 'n stuk of wat wa'ens met 'n klompi van ons mense was, waarheen dit nodig geag word dat vader, M. Oosthuisen en nog dri andere haastig heen snel. Daar vind hulle dat di kaffers 'n klipkop omsingel had, waarop di burgers nouweliks tyd had om met vrous en kinders te vlug toen hulle di vyand gewaar word. Di klipkop was voorsien met 'n hoge krans, en slegs van een kant toegankelik, sodat di weinige burgers di vyand ver enige ure lank by di opklimplek kon weg skiit, dog di kruit en lood begin op te raak, want in di haastige vlug was daar gen kans sig goed van ammunisi te voorsien ni. Dog in di kritike ogenblik, toen hulle haas in di hande van di vyand sou val, kom bogemelde vyf man daar aangejaag, skit di vyand aan alle kante neer, en verlos di klompi boere uit hulle netelige posisi.

Di seun (hy was di enigste kind) van W. Pretorius wat oek op di klipkop vasgekeer was, wat di ooggend uitgegaan het na di pérde, en op di gesig van di vyand gen kans had om di wa'ens te bereik, en in 'n sloot weggekruipt het, kom toen oek te voorskyn, wou na di wa'ens vlug, 'n kaffer hardloop hom in n lig reeds di arm op om di vlugtende jongeling dood te steek, toen M. Oosthuisen hom neerskipt. So was di jongeling anstons by di wa'ens, waar hy ammunisi van daan haal en in alle haas an di veggende burgers medeel wat opgedaag was. Daar was gen tyd te verliis ni, mar verenig met di mense uit di klipkop word di stryd vortgesit, en di vyand an alle kante neergeskipt, 'n gedeelte van di geroofde vé afgeneem en di kaffers op di vlug gejaag tot op di hogeveld na di kant van Bloukrans te Moordspruit, waar di moord di ooggend plaas gevinde het. Di getal burgers van Maritz en di wat sig hiir bevind was tesame tussen di 30 en 40 man, wat di massa kaffers totaal verslaan en op di vlug gejaag het. Dit werd deur Gods hulp gedoen. Daarvoor kom Hem alleen di eer toe.

Van di hogeveld siin di burgers 'n menigte aasvo'els te Moordspruit. Dadelik jaag hulle daarheen en vind toen eers watter vreselike moord daar in di ooggend plaas gehad het, soos reeds gemeld is. Di wa'ens geplunder en so veul molik stukkend gebreek, kiste en ander breekbare meubels verbryseld en verstrooid, beddegoed verskeurd. Di wa'ens met al di verplunderde goed was as met bloed geskilder, en di grond selfs was oral so goed as week gemaak met bloedplate. Di ergste was om di byna sewe honderd jammerlik verminkte lyke oral besaaid te vind. Di gesig was hartverskeurend ver elkeen, marveral ver di aantal mans wat op di jag gegaan was om hulle vrous en kinders op di wyse vermoord terug te vind. Hoe afgemat oek, het di burgers toen di lyke op di bes molike wyse begrawe. Behalwe di moord van di ooggend, herinner ek mij ni dat daar di dag een van ons mense omgekom is ni ; van di vyand is egter 'n menigte gesneuweld. Hoewel baing vé afgeneem, is daar nog 'n heelparty in hande van di vyand gekby.

Omtrent di dag was deur Retief bepaald dat hy terug sou wees, hy werd dus verwag, mar in plaas van zijn koms is di moord en wat daarop gevolg het plaas gevinde.

Nou was di vraag : Waar is Retief, en wat is van hom en syn 60 man geworde ? Dadelik is egter begrijp dat hy en syn volgelinge vermoord is. Treurig voorwaar was di toestand waarin ons boere sig toen bevind. Van 'n heelparty mans was di vrous en kinders vermoord. So was daar 'n aantal wedcwés en wese waarvan di mans en vaders vermoord is. Vele was ontroef van lewensmiddele. Almal was ragenoeg in rou en armoede gedompel, sodat goeie raad en hulp onontbeerlik was.

Daar di klompi boere te min was om Dingaan in syn vesting an te val en di verraderlike moorde te wreek, was di toestand van di burgers uiters haggelik. Dog gelukkig kom daar tyding dat P. Uys oek met 'n party trekboere in di nabheid en kom is; dit gé anleiding tot grote blydschap. Anstons bevind di twé partye burgers sig by makaar. Intussen had di boere, wat op Drakensberg gebly het om di uitslag met Retief af te wag, van di gebeurtenis gehoor, en staar so veul burgers o'er as mar kan gemis worde om hulp te versaf ten einde di bes mogelike planne uit te voer.

Daar Retief verdwene was moes 'n nuwe Kommandant Generaal gekiis worde, waartoe Maritz, Potgieter en P. Uys as kandidate benoemd word. Met goedvinding van Maritz en Potgieter word P. Uys as Hoofkommandant gekiis. Onder syn hoofbestuur is toen 'n aanval op Dingaan gewaag wat misluk is en waarby P. Uys syn lewe verloor het. Hierop is G. Maritz as hoofkommandant gekiis. Daar Potgieter toen met 'n deel van di boere uit Natal terug trek o'er di Drakensberg na di Vrystaat, had Maritz nog mar omtrent di helfte van di burgers by sig, waaronder 'n vraag ontstaan is, nl.: of dit ni raadsaam sou wees om Natal ver goed te verlaat ni. Dog di gevoele van o'erlede vader en vele andere was, om dit ni te doen voordat di verraderlike moorde deur Dingaan gepleeg—waardeur Natal en Sululand met onskuldig bloed bevlek is—behoorlik op hom gewreke en di geroofde vé herwin is.

Di o'ergeblewe klompi boere, wat deur al di teenspoed seer verarmd is, trek toen in lagers. Kort daarna breek di koors onder ons uit, waaran o. a. G. Maritz, ons Hoofkommandant beswyk het. Na syn begrafenis herry op nuw di vraag: wat sal ons nou doen?—Di herinnering an di tyd in 1838 wek nog altoos 'n treurige weemoed in di geheuge van dese en gene, wat di akelige moordtonéle en ander sware beproewings, nog ni vergeet het ni.—Op di vraag, wat nou gedaan sal worde, gé o'erlede vader an di hand om elders hulp te soek. Daartoe word 'n Kommissie gekiis wat bestaan het uit W. J. Pretorius, Frans Hatting en o'erlede vader. Hulle onderneming was van 'n goeie vruggevolg. Spoedig word ons sowel uit di Koloni as uit di Vrystaat met vele benodighede ondersteun, met inbegrip van klére, waar groot gebrek an was. Vrywilligers uit di Vrystaat kom o'er om ons te help. Oek kom Andries Pretorius met 'n antal manskappe en sluit sig by ons an, so dat ons mense weer moed begin te kry ver di toekoms.

Gemelde meneer Pretorius is op 28 Nov. 1838 as Hoofkommandant gekiis. Dadelik is toen planne gemaak om Dingaan te tuctig. Met alle spoed maak di burgers sig tot di stryd gereed, bygestaan deur di dames, waaronder menige wedewe was, wat help om kogels te vorm en op andere wyse di krygers toe te rus tot di stryd. Di oorlogsplan word goed bespreek en 'n krygsraad gevormd, bestaande uit: Charl Pieter Landman, Pieter Daniël Jacobs, Johannes de Lange en Stefanus Erasmus. Di viir kommandante met hulle veldkornets (kapteins), met di Kommandant Generaal as Voorsitter, maak di Krygsraad uit.

Vollens 'n opmerking van o'erlede vader betrekkelik di gewigtige onderneming tot 'n aanval op di vyand, oordeel di Hoofkommandant dit nodig om dit 'n saak van gebed te maak, opdat di Here met ons mag wees gelyk met Mozes en Jozua, met di belofte, dat as di Here ons di oerwinning gé, di dag jaarliks gevuir sal worde met danksegging en gebed. Di gebeurtenis moes dan in herinnering bewaar worde tot in geslagte, opdat di dag in dankbare erkentelikheid as 'n heilige afsondering an di Here toegewywd word, as 'n dankoffer tot gedagtenis an di verlossing en oerwinning op di vyand.

Toen alles gereed was en almal sig by afskeid wedesijsds an di Here opgedra het, vertrek di leger op 3 Desember van di verskillende plekke na Sululand, en kom op 7 Des. te Danskraal, waar di plek van samekoms besteld was. Alles tesame bestaan di leger uit 57 wa'ens en 407 manskappe. Dit was egter as 'n druppel an di emmer, gereken teeno'er di vele duisende kaffers wat moes beveg worde. Nadat almal in een leger by makaar was, word deur di Hoof-

kommadant 'n plegtige godsdiinsoefening besteld, wat gehou sal worde, voor hulle verder gaan, en waarvan hy di leiding an o'erlede vader opgedra het, wat toen op 'n kanonwâ gaan staan, di manskappe toespreek en daarop wys, dat as hulle sonder di Here optrek, lafhartig, halfhartig of ontrou is, dan is hulle gewis verlore, en daarom is syn ernstige vermaning om sig onvoorwaardelik an di Here oer te gé en di gedane belofte moet volbreng en om op te trek in di naam en krag van God, dan sal di Here met, in, voor, en deur hulle stry, en so sal di vyand o'erwen worde. Hy eindig met 'n ernstige gebed, waarin idereen met al wat daar was an di Here opgedra word. Almal stem tesame om di gedane belofte as 'n plegtige verbond getrou te volbreng, waaran oek gelag word by di oggend en aand godsdiinste.

Bemoedig gaan di leger voorwaarts, kom op 11 Desember te Buffelsriviir, en op 15 Des. word di kamp an Bloedriviir opgeslaan. An di eenkant van di leger was di riviir, beter gesé, 'n sékoegat van omtrent 1500 tré lank, en an di anderkant was 'n vreselike grote sloot wat in di rigting na di kamp ankom en dit sou insluit, mar meteens soos 'n winkelhaak na di riviir toe draai en in di sékoegat uitloop, so was di lager eigenlik van agter en an di een sy deur di sloot en di sékoegat verskans, dus was daar twé plekke wat moes verdedig worde, nl., vlak van voor en an di een sy, waar gen ander skans was as net di kring van wa'ens, waarvan di openings tussen in toegemaak was. Di walle van di sloot was veral an di kant van di leger omtrent twintig voet hoog. So was di kamp an di een kant deur di riviir of sékoegat en an di ander kant deur di ontsaggelike sloot so goed verkans, dat dit ver di vyand haas onmolik was om van een van di twé kante op di kamp te storm. Soos di gewoonte by dergelike geleendhede is, word di wa'ens in 'n groot sirkel so na molik een agter di ander met di disselboom van elke wâ agter onder di ander ingetrek, en di op nings tussen in met grote doorn takke toegemaak.

Huur moet ni vergeet worde op te merk, dat di Generaal van di begin van di ekspedisi, gedurig spioene uitgestuur het, wat intussen soms in botsing gekom het met di kafferspioene, en telkens berig terug gebreng het. Oek word hoe langer hoe meer di seinvure van di kaffers op di bergtoppe opgemerk, en vollens rapporte van ons spioene, kan di burgers ider ogenblik 'n bestorming van di vyand te wagte wees, wat in ontelbare massas in antog was, en teen di aand van di 15de reeds in digte dromme met hulle seinvure o'er en weer op verskeie bergbultes kon gesiin worde. O'erlede vader wou met 50 man as 'n lokaas di vlakte inry, om soos di kaffers afkom, dat hulle dan van twé kante kan beveg worde, dog di Generaal wou dit ni toelaat ni, wyl dit Saterdag teen di aand was, kon liwers 'n anval op di kaffers uitgestel worde tot di Maandag, as di vyand ons so lank met rus laat. Daaro'er was vader regte ontevrede, mar later het hy ingesiin en erken dat di Gen. gelyk had. Vollens skatting bestaan di ontsaggelike massa kaffers uit ongeveer twaalf duisend man, en daarteenoor sou dit te erg gewaag wees om met ons viir honderd man so 'n ongelyke stryd an te gaan, wyl dit begin donker te worde, dus was dit di beste sig nou mar so goed molik toe te rus en sig gereed te hou om di kamp in di donker te verdedig, daar 'n anval in di nag kan verwag worde, wyl di vyand hoe langer hoe meer 'n dreigende houding anreem so lank as hulle nog di aand oral op di bultes gesiin kan worde.

An di twé kante waar di vyand kans had om 'n anval te maak het di Generaal di wa'ens enige sweepstokke en lanterns an di bô punte van di stokke laat vas maak met brandende kerse daarin, om enigsins van lig voorsien te wees by 'n molike storm in di nag. Di wagte werd ider op syn pos geset, en elke man in di la'er kry order om syn kogeltas an te gord en met syn geweer in di hand gereed te wees. So word di nag meesal wakende, in angstige spanning en vurige gebed deurgebreng. En di Heer in di hemel siin in genade op di biddende skare neer, en het oek getoon dat hy di smeekinghe gehoor het.

Di vollende morre, 16 Desember, met dagbreek, gé een van di skildwagte 'n sein dat di vyand nader kom en in 'n oogwenk was ider man gewapend op

syn pos van verdediging. En meteens was daar 'n vreselike krygsgeskreï onder di kaffers wat met 'n helsrumoer op di kamp anstorm, dog hulle word so warm onthaal en by honderde neergeskiit dat hulle anstons di vlug neem, mar word deur di kafferhoofmanne dadelik weer angevoer tot 'n nuwe bestorming, dit geskiid tot viir male agtermakaar, mar word telkens teruggedrywe met diselfde gevolg en verliis van honderde dooie. Di kapteins maak 'n vreselike lawaai, dog di kaffers was reeds so erg gehawend dat hulle tot 'n vyfde anval ni beweeg kan worde ni, mar hulle hardloop dat dit so dreun en vlug na alle kante toe as of hulle deur vuurvlamme vervolg word, wyl di kogels uit di lager nog altyd 'n dodelike verwoesting en verniling onder di vyand anrig. In di sloot was ruim 'n ses honderd van di vyand so dig op makaar saam gedring dat haas ni een in staat was om di hand op te lig ten einde 'n asgaai te handteer ni. Blybaar het hulle daarin hardgeloop om di kamp van di kant te bestorm, mar deur di hoge wal belet, word hulle op di reeds gesegde wyse saamgepak, en an teruggaan was gen kans ni wyl di burgers hulle te spoedig op di hile kom, 'n menigte dood skii, onder welke termult 'n groot antal di sékoegat ingedring word waar hulle versuip het, en wat nog di kop bô di water uit steek, word dood geskiit. Di bloed het soos 'n grip water uit di sloot in di rivier geloop. Soos dit gelyk het dan is van di klomp wat in di sloot was gen een ontkom ni.

Een komande van di vyand het op 'n afstand gebly en gen deel geneem an di bestorming, dog maak sig blybaar gereed om op hulle beurt 'n anval te onderneem, egter was hulle onder di bereik van di kanon. Di burgers het as 'n gedagte di pêrde opgesaal. Di kanonvuur word op di komande kaffers geopen wat in antog was, oek storm di pérdernutters op di vyand wat o'errompeld di vlug neem. O'erlede vader met omtrent 150 man jaag op di vlakte tussen di verskrikte massa kaffers deur en keer omtrent 'n 2000 tal af wat na di riviir 'n ontkomming wou soek. Di kanonvuur bly onafgebroke gerig op di digte dromme kaffers wat elders heen hardloop, voorts word hulle deur di ander burgers links en regs dood geskiit totdat daar gen een meer te siin was ni.

Di 2000 wat na di riviir vlug word by hope neer geskiit en andere di sékoegat ingejaag, waar 'n heelparty versuip het, en oek by menigtes doodgeskiit word, sodat daar ni een van ontkom het ni. Di water was naderhand in di sékoegat as of dit in bloed verander het; vandaar di naam van Bloedriviir. Wyl o'erlede vader met di 150 man besig was om gemelde 2000 kaffers (wat almal gedood word) di riviir in te drywe, was di ander manskappe besig di orige massa kaffers op di reeds gesegde wyse te beveg. So word di magtige legers van di trotse koning di dag totaal verslaan en vernitig, di onskuldige bloed gewreek, en Dingaan ten onder gebreng, en hoewel hy nog vele duisende krygselde in voorraad had, was di eigenlike beslissende slag op Sondag 16 Desember 1838. Di burgers had di ganse dag deur geveg. Hulle word sigbaar ondersteun deur 'n hogere hand. Di o'erwinning was "des Heeren : Zyn Naam zy geloofd !" Teen di aand was alles afgeloop, en di burgers kom, hoewel vermoeid en afgemat, met dankbare harte vreedsaam weer in di kamp terug; ni één was gesneuweld, slegs 'n paar was gewond en oek di hoofkommandant kry 'n wond an een hand. Van di vyand is daar di dag enige duisende omgekom. Dit spreek van self dat 'n antal van di vyand, wat ni binnek die bereik van di burgers sig gewaag het, onvlug, en an Dingaan di neerlaag van syn grote legermag gaan vertel het.

Toen di burgers dan di aand in di kamp teruggekeer was, word 'n plegtige dankstond gehou om di Here te lowe ver Syn genade, dat Hy di gebede verhoord en ons di o'erwinning gesenk het. Hoewel di gelyfde vaders ni geweet het op watter dag di redding sou plaas vindé ni, so het hulle tog vertrou dat di gebede verhoord sal worde. Nou kom hulle di aand tot o'ertuiging dat dit op di Sondag, "den dag des Heeren," geskiid is. Daarom is daar oek an di gedane belofte gedag geworde, in danksegging en gebed, om di

verbond te vernuw, dat daaran gevolg sal gegé worde tot in later geslagte. Met danksegging en lofsalms (byv. Ps 103) word di naam van onse Heer oek singende groot gemaak. En, ofskoon ni sorgeloos ni kan ider sig tog veilig neerlē, om di nag 'n verkwikkende rus te geniet, nadat alles afgedaan was wat gedaan moes worde en beslote was, dat di 16de Desember van 1838 jaarliks as 'n Godgewyde feesdag dankbaar sal gevir worde.

Di vollende morre vroeg het Pretorius besluit gen tyd te verliis ni, mar Dingaan dadelik in syn stad te gaan anval. Anstons word di kamp opgebreek, en di boere leger gaan verder Sululand in. Na dri dagreise kom hulle in di nabyheid van Dingaan syn stad. 'n Patrolje wat uitgegaan was, kom op 'n hoge bult, vanwaar di stad en enige Kafferkrake daar in di omtrek kan gesien worde. Een van di kommandante los 'n skot op 'n kraai, dit word natuurlik in di stad gehoor wat 'n paar minute later deur di Kaffers self in di brand gesteek is—anstons was di hele stad 'n prooi van divlamme; in diselfde ogenblikke word nog twé Kafferkrake van twé kapteins daar in di nabyheid oek in brand gesteek. Di boere-komande gaan tot by di stad, vind dit geheel verlate en in puin deur di brand.

Nadat di kamp opgeslaan was, word dadelik ondersoek gedoen om te siin of dit sou kan uitgevinde worde wat van Retief en syn 60 man geworde is, want tot nogtoe was niks ontdek ni; slegs wis men dat hulle ni terug gekom het ni en dit was al. Daarop word naarstig daar in di omtrek by di stad na di veronderstelde lyke van di Kommissi gesoek. Dit duur dan oek ni lank ni of di lyke word op 'n koppi gevinde, omtrent 1,200 tré van di stad af. Di liggame, deur gen roofvogel of ongedierte beskadig, was ider nog in di vorm soos dit daar vermoord is. Egter was dit 'n akelige gesig om te bespeur op hoe 'n vreselike wyse di moord plaas gevinde het. Di hande en voete was nog met di rou rime vas gebinde, en ider was 'n lange skerpe stok van onder in di liggaam met geweld ingeslaan waarvan di punt deur di ingewand tot in di bors deurgedrywe was. Ofskoon toen reeds 'n geruime tyd blootgestel an di weer, is di lyke anstons herkend an di klére, sodat menig vader di lyk van syn seun en menig seun di verminkte lyk van syn vader en menig broer di lyk van syn broer herken het, wat daar op so 'n onbeskryfelike wyse vermoord geworde is 'n Smartvol treurige jammerkreet word dan oek uit menig bloedende hart gehoor. An di lyk van Retief is nog di sak of tas van leer gevinde wat nog vas gesges was o'er syn skouer. Daarin was al di dokumente nog so skoon en ongeskonde as of dit in 'n kis gesluit was.

Dit skyn of di kaffers na di volbragte gruweldaad nooit weer na di moordheuwel gegaan het ni, want spoedig word tekens gevinde wat di weg anwys na di poort uit di stad, vanwaar di slag-offers gesleep en met stokke en kirris doodgeslaan is. Van di poort tot op di heuwel het wel 'n wávrag met kirris en stokke in 'n opvolgende rigting as besaaid gelé wat onder di slaan stukkend gebreek het. Nadat van di een en ander notisi geneem is, het di Generaal 'n groot gat laat maak en di lyke almal bymakaar daarin laat begrawe. An di een einde van di graf word 'n groot platte steen, of klip as 'n gedenktóeken opgerig met di name van di slagoffers en di datum van di moord daarop uitgekap.

Daarna trek di burgers an di Suid Ooste kant van Dingaaans stad verby en kampeer op 'n klein bergi. Vandaar word 'n aantal vé tussen di hobbelagtige bosklowe gesiin, dit was 'n lok-aas. Dadelik gaan 317 man te pér'd, onder kommandant Johannes de Lange, en jaag toe op di vé om dit af te neem—want hulle kan begryp dat dit deur di vyande bewaak word, daarom gaan daar so baing van di burgers, wyl di orige in di kamp bly om dit te bewaak. Di klompi kaffers daar by di vé neem anstons di vlug, wat deur di boere agtervolg word, en so bevind ons mense sig na enige ogenblikke ingeleid tussen dri kafferkommandes wat in di bosklowe weggekruij was. As 'n oogwenk spring di vyand van alle kante te voorskyn, en storm met 'n ysingwekkende moordgeskrei op di burgers an, wat toen eers bemerk dat hulle omsingeld was

deur enige duisende kaffers. Na 'n harde geveg van omtrent 'n half uur, is dit duidelik bespeurd dat hoewel aan alle kante 'n menigte van di vyand neer geskuif word, di sirkel kaffers rondom altyd in digter dromme anstorm op di burgers wat dit teenoor di duisende kaffers nie te lank kan uithou ni.

Wyl di burgers sig op 'n enigsins groot ope ruimte bevind waar hulle deur vele duisende kaffers omsingeld, di terugtog op diselfde weg wat hulle gekom is glad onmolik was, en di gevaar hoe langer hoe groter werd, gé di Kommandant order om soos 'n oogwenk op di pérde te spring en op een plek van di sirkel vyande toe te storm en 'n opening te skiit, dit is toen gedoen sonder dat daar tot nogtoe een enkele an ons kant gesneuwel was. Dog di o'erweldigende mag van di vyand was so groot in di rigting na di kamp dat di burgers onder 'n hewige geveg 'n omweg moes maak, waar di vyand steeds van alle kante toestorm om di pas in di gewenste rigting af te sny.

So het di burgers op dood en lewe af, ses of sewe ure lank, hard and veg moes bly om enigsins hulle doel te bereik. Eindelik jaag di burgers vort, dog word an 'n valsriviirtji opgehou, waar 'n mens nie anders dan met grote moeite kon deur gaan. Wyl di vyand bekend was met di moeielikheid van di riviertji, storm hulle met menigtes daar op di burgers an, waar op nuw 'n vreselike geveg plaas vind en vyf burgers gesneuwel het. Selfs toen di burgers deur di riviertji was, dring di kaffers so geweldig van alle kante dat di geveg onafgebroek op di hewigste wyse moes vortgeset worde, en di burgers nog mar altoos veggende 'n weg moes baau om na di kamp deur te kom. Toen daar gen kans meer was om di burgers voor te sny nie werd hulle met des te groter woede aan weerskante en veral van agter op di hewigste wyse bestorm tot heel nabij di kamp.

Soos reeds geseg, is daar vyf van di burgers omgekom, dit was by di geveg an di valsriviertji, en vollens berekening is daar di dag omtrent 1000 kaffers gesneuweld. En hoewel di stryd 'n volkome sukses an ons kant was, word di dood van di vyf man dijp betreurd. Egter het dit ons boere nie ontmoedig ni, mar was daar alle rede om di Here te dank ver syn hulp op di dag, waardeur di vyand op nuw 'n gedugte neerlaag gely het en in di spelonke moes terug trek.—Dit moet ni vergeet worde, dat ofskoon di vyand in di loop van di laaste paar gevegte tesame ruim 4000 man verloor het, so was syn mag nog altyd ontsagelik groot, wyl Dingaan sig steeds omringd siin deur vele duisende dappere krygshelde, wat soos di sprinkhane rondom hom byeen gepak is in di spelonke, waar hy toen syn tydelike verblyfplaas had.

So was di boeremag of komande di aand weer byeen. Di vollende dag, nadat hulle eers alle bereikbare Kaffer dorpe of stede in di omtrek van rbrand had,—di vyand was reeds tevore daaruit gevlug, en daar di stad van Dingaan reeds verbrand was,— het ons mense hulle kainp opgebreek en 'n eindjie terug gegaan, en so kom hulle dri dage later an 'n sekere spruit van riviertji wat di naam kryg van Nuwjaars spruit, en wel, omdat dit toen juis di eerste dag van di jaar was, nl.: 1 Jannewari 1839, waar hulle di dag o'ergerbly het. Di volgende dag is 'n antal van ons mense op 'n soort van patrolji weer slaags gewees met di vyand en het 'n goeie buit an vé terug gebreng.

So was di boere mooi op weg om Dingaan ver goed ten onder te breng. Dog nouweliks was di bōgemelde patrolji in di kamp terug, of di onangename berig word verneem van 'n proklamasie deur di Kaapse Gouvernement uitgevaardig, waarin angekondig is dat as dit gewaaig word om Dingaan an te val, dan sal di Gouverneur ver hom te hulp kom met 'n troepemag wat voorsien sal wees van bomme en kanonne om Dingaan syn anvallers te beveg. Daar di Britse Regering di kaffers toen onder beskerming neem, blyf daar ver Pretorius gen ander weg ope, dan om met syn manskappe terug te trek. Gelukkig was di veldslag reeds gelewerd, wat di vyand 'n goeie knou angebreng het, en waarby Dingaan tussen di viir en vyf duisend man verloor, en ons mense ruim 6000 beeste van hom afneem en buit gemaak het. In Natal terug, was daar grote blydschap en dankbaarheid o'er di goeie afloop van di

ekspedisi, mar oek droefheid o'er di verliis van di vyf man wat in di slag omgekom is, en oek o'er di ontdekking omtrent di wredeheid waarmé Retief en syn manskappe vermoord is, wat toen ver di eerste maal deur betrekkinge en vrinde, wat tuis gebly het, gehoord word. Wi beskryf di nuwe gevoel van smart onder wedewés en andere, van wi di naaste betrekkinge op haas ondenkbare wrede wyse vermoord is ! Dog di Here gaf oek grote stof tot dankbaarheid van wege syn wonderbare beskikking dat Dingaan so gedug gestraf is en nog so veul van ons in lewe word gespaard, as oek dat ons 'n goeie buit gekry het wat vereers in di dringende behoeftes kan voorsien.

An di westekant van Natal woon in di tyd twe kaffer-opperhoofde, genaamd Napaai en Vakoe. So lank as di Komande weg was na Sululand om Dingaan te tugtig, word 'n grote aantal van di boere-vé uit Natal gesteel, dog daar di rivire wegens sware reens meesal onpasawel was en di spore dood gereen het, kon dit ni uitgevinde worde wi eigenlik di diif was, egter is daar suspisi gemaak op Napaai. So is dadelik, na di terugkoms van di komande, 'n aantal burgers in di rigting uitgegaan. Dog in di nabijheid van Napaai is 'n krygsraad beleg waar besluit word eers 'n kommissi van dri man na Vakoe te stuur om te weet wi di skuldige persoon is. Vakoe had juis enige dage tevore 'n heelparty beeste van Napaai afgeneem wat an di boere behoor. Daarvan breng di komissi berig terug.

Op nuw word di krygsraad byeen geroep en is dit bevinde dat Napaai di diif was, waarop hy 'n gedugte pak gekry het, en nog 'n grote aantal vé terug gevinde is met 'n goeie buit daarby. Onder di geroofde vé wat terug gevinde is, word o.a. oek 14 beeste van ovl. vader kerkend en daar onder 'n ekstra goeie melkkoei met di naam van Duiker. In di slag word o.a. twé kaffermeide gevange geneem, wat by noukeurig ondersoek verklaar het, dat Napaai baing beeste van di boere gesteel het, soos byv. nou onlangs 'n span rooiwitpens osse ; en omtrent di buit getuig di meide dat dit alles gesteelde vé van di boere was. Dus het Napaai net soos Dingaan syn welverdiinde straf ontvangoen.

Nádat di vyande aldus gedug op hulle batji gekry het, was alles stil en kon di boere in vrede terug gaan om Natal, wat so duur met bloed betaald is, te behou en te beplant. Dog dadelik daarop kom daar 'n Engelse afgesant in di Baai en daarna op land an waar hy anstons 'n fort opgerig het tot 'n tydelike verblyfplaas ver hom en syn manskappe wat by hom was. Hy was gestuurd deur di Gouverneur van di Kaap, met 'n proklamasie, dat di uitgeweke boere hulle wapens moet neerlē an di voete van di Engelse Offisiir of Afgesant, en dat dit in militêre bewaring moet gehou worde. So sou dan di boere ontwapend, van hulle wettige regte beroof, sig o'er gegé vinde an di duisende vyande van rondom om ider ogenblik vermoord te worde. Dog an so 'n onbillike eis had di boere gen lus sig gewillig te onderwerp, hulle het daar wettig teen geprotesteer, 'n wag van 40 man om di Engelse Fort geplaas, en gedoen 'n beroep op di Ryksregering, wat deur di weg ver di eerste maal di ware toedrag van sake, met betrekking tot di uitgeweke boere, te wete gekom het; want hiertoe was hulle altijd an di Ryksregering voorgesteld (soos nou nog gewoonlik gedoen word) as 'n party moordenaars wat in woeste hordes uitgaan, di arme weerlose naturelle, mans en vrous, doodskiit, en di kinders tot slawe maak. Dus was dit gen wonder dat daar so 'n onbillike proklamasie verskyn het. Dog toen di Ryksregering hoor van al di moorde wat deur di kaffers onder di boere angerig was, byv. di van Retief en andere gevalle, soos reeds beskrywe is, as oek van di o'reenkomste tevore met Dingaan getref waaryan di getekende dokumente nog in bewaring is ; toen stuur di Ryksregering 'n ander proklamasie en gé order dat di Offisiir met syn gevolg uit Natal moet weggaan, en dat di land, vollens verdrag deur Dingaan ens. getekend, an di boere behoor, waarna di Offisiir met syn soldate op 24 Desember 1839 vertrek het, en di boere as wettige eienaars van Natal di land kon bewoon.

Intussen had Dingaan twe van syn hoogste kapteins na Pieter Maritzburg gestuur, om pogings an te wende tot di sluit van 'n vredesverdrag met di Suid Afrikaanse Maatskappy, wat daartoe dan oek gewillig was, onder voorwaarde dat Dingaan alle geroofde vé terug besorg met di oorlo:s-koste daarby, wat tesame 'n bedrag uitmaak van 40,000, beeste, wat op anvraag van di Volksraad moes betaald worde, dog as hy hiiran ni voldoen ni, dan sal daar andermaal 'n komande op syn koste op hom afgestuur worde, waar hy ver di gevolge verantwoordelik voor sal wees. O'reeenkomstig di verdrag word daarvan di nodige dokumente opgemaak en deur di twe kapteins geteken. Toegerus met di nodige inligtings en laste gaan di twe afgesante—wat in naam van di Koning gehandel het—na Sululand terug.

Toen was daar dankbaarheid, blydschap, vrede, en di Suid Afrikaanse vlag waai toen rustig in Natal. Daarna word di lagers opgebreek, en vollens di besluit van di Volksraad 'n dorp of hoofstad angeleg met di naam van Pieter Maritzburg, plase opgemeet en an ider huisgesin word 'n plaas en twe erwe op di dorp toegeken. Selfs di wedewés wat hulle eggenote in di oorlog verloor het, het gelykelik in alle voorregte gedeel. So word dan ni alleen di plase ni, mar oek di dorp beboud en beplant. En reeds in di begin van 1840 had Pieter Maritzburg di ansiin verkry van 'n jengdige bloeiende stad, voorsien van ommuurde pragtige tuine, besaaid en beplant, waarvan di opbrengs 'n welkome vervulling was in di behoefte van vele huisgesinne. Oek word di anplant van alle beskikbare soorte bome ni vergeet ni.

Anstans word daar oek 'n kerk gebou op di plek wat daarvoor bestemd was; dit is op di vollende wyse geskiid: 'n lys word geopend, di een teken om 10 vrakte klappe ver di fondament te breek en an te ry, di ander om 'n sekere aantal dage te help messel, 'n derde om 'n gedeelte timmerhout te besorg, 'n vierde om 50 of 60 bosse dekgras te lewer, ens., ens., en so het ider na syn vermoege bygedra, wat deur di eendragtige samewerking daarop uitgekoop het, dat di kerk spoedig voltooid en sonder skuld was.

Intussen word di Sulunasi ontevrede o'er di moordsugtigheid van Dingaan, want syn krygsvolk was so gedug toegetafel en met ongeveer vyf of ses duisend verminderd, dat hulle di vegtery begin moeg te worde en moedeloos word, nadat hulle so veul neèrlage gely het. En daar dit lyk of Dingaan onwillig was om an di gestelde eise van di boere te voldoen, is daar 'n grote vrees onder di Kaffers ontstaan van wege di bedreiging dat daar weer 'n komande burgers kan verwag worde, want hulle was reeds bekend met di kogels van di boere, had gehoor omtrent di laaste verdrag met di voorwaarde daarvan, en gevoel sig, ver 'n groot deel, ongenoe om weer in botsing te kom met di boere, wat hulle liwers tot vrinde wil hê. So is 'n groot aantal van Dingaan syn volk afvallig geworde, wat sig angesluit het by 'n broer van Dingaan, genoem Panda, wat ni moordsugtig mar vreedsaam was en reeds 'n plan gevorm het om 'n vredestractaat met di boere te sluit en voorts 'n bondgenoot van hulle te wees.

Daar Panda 'n man ver vrede was, het hy nooit deel geneem in di wrede moordenarye van Dingaan ni, mar het sig altoos apart en stil gehou. Nou hy dageliks syn manskappe sien vermeerder deur di volk van Dingaan wat na hom toe o'erkom, en weet hoe moordsugtig syn broer was, word hy bevrees van beskuldig te worde dat hy di mense van Dingaan afgerokkel het, so het hy sonder tyd te verliis, met di volk wat toen by hom was, weggetrek tot o'er di rivier Tugela, om so spoedig molik in bondgenootskap te tré met di Suid Afrikaanse Maatskappy. Hy was van gedaakte dat Dingaan hom o'er di Tugela ni sou agtervolg ni; dog hy had sig misreken, want hy was nouweliks o'er di rivier gevestig of word onverwags deur 'n groot komande van Dingaan o'erva!, wat 'n vreselike slagting onder syn volgelinge angerig het.

Sedert di twe afgesante uit Pietermaritzburg vertrek was, het di Suid Afrikaanse Matskappy nog altoos te vergeefs op 'n antwoord van Dingaan gewag.

So was dan di boere ver goed in Natal gevestig onder di naam, soos reeds gemeld, van di "Suid Afrikaanse Maatskappy," het stad en kerk gebou, begin reeds di vrugte van hulle hande-arbeid te geniit, en wag di uitslag af van di Kaffer-deputasi van Dingaan, wat na voormalde onderhandelings en instruksies weer na hom terug gegaan was.

Dog voor ons verder met di geskidenis angaan, diin hiir nog di een en ander vermeld te worde betrekkelik di dood van Kommandant P. Uys en een of meer bisonderhede, waarvan di berigte eers onlangs onder ons andag gebreng is.

Soos reeds bekend, was Pieter Retief en syn gevolg verdwyn en moes 'n ander Kommandant Generaal gekiis worde, waarvan di keuse geval is op Piet Uys, wat di betrekking angeneem het en alle beskikbare manne byeen kry uit di Trekkers, wat toen nog an makaar gesluit wens te bly, met di doel om Dingaan te straf. Hy kry toen ongeveer 400 man byeen. In diselfde tyd was daar in di Baai sekere Bigger an di hoof van enige blanke persone, wat syn diens anbiid om P. Uys te help met 'n komande van 900 kaffers wat na hom gevlug was. So trek Uys en Bigger tesame op, ider an di hoof van syn komande, Sululand in. Hulle kom sonder teenspoed tot in di nabyheid van Dingaan syn stad. Daar moes hulle in 'n gevaarlike bergkloof optrek wat na Dingaan syn stad lei, wat an weerskante voorsien was met hoge bosrante wat ver duisende mense 'n skuilplaas anbiid, sonder deur di komandes opgemerk te worde.

By di ingang van di kloof tref di komandes 'n klein klompi kaffers an, wat dadelik di vlug neem al in di kloof op tussen di bosse deur. Di komandes storm op di klompi kaffers agterna, mar kon hulle van wege di bosse ni so anstons inhaal ni. Di vyand had di beweging van di komandes noukeurig gade geslaan deur middel van spioene, en was by duisende versteek in di bosse an weerskante van di kloof. Sodra di komandes mooi almal di kloof ingetrek was, spring di kaffers van rondom te voorskyn, storm op di komandes neer en sluit di ingang van di kloof totaal af met 'n sterke muur van vyande. Toen eers word ontdek dat di klein klompi kaffers nikks anders as 'n lokaas was om di komandes met 'n voorgewende vlug in di strik te lei. Dadelik word order gegé om op di ingang terug toe te storm en 'n bres te slaan. Dit is toen gedoen, sodat daar weer 'n opening kom om terug te trek; tot nogtoe was wel 'n menigte van di vyand gesneuwel, mar an ons kant nog nimand omgekom ni.

Dog toen word di gevaar dubbel groot en di stryd dubbel swaar, deur dat di manskappe in di ontsaggelike rumoer by krompe wyse van makaar begin te raak, wyl di o'erweldigende mag van vyande sig met helse woede tussen ons mense indring; so was P. Uys met twintig man afgesny en teen 'n grote sloot vasgedring, waar hulle met di grootste moeite en onder 'n hewige geveg moes sukkel om deur te kom. Daar word Uys deur 'n assegai dodelik getref, hy ruk di assegai uit en moedig syn manskappe nog ewe dapper an as altyd, dog word spoedig deur bloedverliis te swak om op di bene te bly, sê an syn seun en di andere hulle moet hom mar an syn lot o'erlaat en sig deur di vlug trag te redde, wyl hy gaan sterwe.

Ni ver van daar kyk di seun om, en sodra hy siin dat syn vader omring van vyande egter nog syn hoof perbeer op te rig om te siin of hy ontkom was, neem di seun di besluit om syn vader te gaan help of met hom te sterwe. Hy storm op di vyand toe, skiit nog dri kaffers dood, dog is daarop in hande van di vyand geval en saam met syn vader vermoord. Tesame met di twe is daar in di slag 8 of 9 man an ons kant omgekom. So was di anval 'n totale mislukking soos reeds vroeger vermeld is.

Met bittere teleurstelling keer di komande onder di treurigste gewaarwording terug. Toen kry hulle berig omtrent di ander komande. Bigger is met di sewe blanke wat by hom was in di slag omgekom, en van di 900 kaffers is mar 'n klein klompi na di Baai ontvlug, di ander is almal gesneuweld. In di

Baai kom toen tyding dat 'n groot komande vyande en kom was, blybaar om al di ontvlugte kaffers, met enige blanke wat sig daar bevind, tot di laaste te vermoor. Gelukkig leg daar juis 'n skip in di baai geanker en was daar kans om nog daarheen te ontvlug. Toen word dan oek di massa vyande opgemerk, wat hulle woede kom koel an roof en plunder, deur wi dan oek al di vé, wat in di omtrek was, weggevoerd werd na Sululand. Ider kan dus begryp watter armoede en gebrek geheers het onder di vlugtelinge toen hulle weer op land kom.

Na di mislukte veldslag is Potgieter, wat as Hoof of Voorman di oorspronke-like Trek deur Grootviriir bestuur het, met 'n aantal manskappe o'er Drakensberg getrek, wyl di ander sig geroepe ag om Natal ni te verlaat ni voor dat al di onskuldige bloed op Dingaan gewreek en soveul molik van di geroofde vé herwin is.

Egter was ons agtergeblywe mense in grote armoede en genoegsaam in hongersnood gedompeld. Dit was in di winter van 1838. Deur bittere ondervinding had di Boere geleer om ni weer by klompijs wyse, sonder beskutting, van makaar verwyderd sig neer te set soos te Bloukrans en Moordspruit, wyl 'n anval van di vyand verwag kan worde, en waarvan reeds 'n berig verneem werd dat daar iits van diin aard onder di Kaffers an di gang is, want dit is uitgevinde dat Dingaan deur middel van eijn spioene sekuur bewus was van al ons bewegings, dat Potgieter met 'n groot aantal manskappe vertrek is en di agtergeblywe mense in 'n deerniswaardige toestand verkeer, waarom hy dan oek 'n plan vorm om ons an te val en tot di laaste te vernitig. Deur gebrek an di nodige behoeftes was daar oek haas gen kans om di land te verlaat ni en moes di verarmde Boere toen mar 'n plan siin te maak om di bes molike skikkings tot stand te breng. So trek ons mense in 'n grote lager byeen, en trag sig ver 'n anval van di vyand voor te berei.

Di lager word so ingerig, dat daar binnekant ruinte was om so veul molik van di vé, veral 'n aantal perde, 'n skuiplek te verskaf. Toen di wa'ens, wat di buitelyn uitmaak, ider agter makaar in orde gebreng was, word nog in alle haas 'n sooiwal van ses voet hoog soos 'n muur buitekant di wa'ens rondom di kamp gemaak, met di skiithokke op elke hoek, om so molik di vyand te belet om tot by di noodmuur of sooiwal te kom. Di kaffers het ni lank op hulle laat wag ni, want reeds in di begin van Augustus, nadat di lager nouweliks, mar tog gelukkig reeds enigsins in 'n staat van verdediging was, word di berig verneem dat 'n verskrikkelik grote kafferkomande van vele duisende sterk and kom is.

Spoedig was di vyand dan oek in gesig, dog in plaas van dadelik 'n anval te maak, gaan hulle in 'n digte massa in gesig van di kamp op 'n goeie afstand sit, op omtrent 1000 tré van di kamp af, blybaar om of te rus of om verdere planne te bespreek. Eindelik staan hulle op en kom nader in di vorm van 'n os syn kop, gevolgde deur di ander wat in digte dromme agterna kom. Di betekenis dat di voorste gedeelte in so 'n vorm ankom word goed begryp, nl.: Di twe lange horens wat an di kop verbinde is, moet di kamp insluit, en dan moet di kop di kamp omstoot, wat in syn geheel di betekenis had dat tot di laaste mens wat in di kamp is vermoord en vernitig moet worde. Dog di vyand had sig misrekend. Alle weerbare manne an ons kant was ider op syn pos, kant en klaar, om di kaffers 'n warme onthaal te laat toekom, soos dan oek anstons geblyk het; want toen di vyand na genoeg was om hulle met sukses te onthaal, val di geweerskote uit di skiithokke sowel as uit di kamp soos 'n gekraak van 'n vreselike donder, di twé horens was anstons weggeskuif, en waar di kop onder skoot kom word hy van voor oek altyd neergehaal, sodat di kop telkens moes gerepareerd worde met nuwe horens daaran, dog by elke bestorming word di horens deur di kogels uit di lager vernitig en di kop so toegetafel, dat dit naderhand gelyk het of dit moeielik begin te gaan om di kop behoorlik te reparree, en di kaffers sig blybaar ni meer tot nuwe horens wil laat gebruik ni.

Op di reeds beskrywe maniir het di bestormings twe dage lank angehou, mar toen was di vyand so erg getakel, dat daar blybaar verwarring onder hulle begin plaas te vinde, want 'n grote menigte was reeds doodgeskiit, en daar by elke nuwe anval weer 'n ander grote aantal neergeveld word sonder iits uit te voer, begin di kaffers terug te trek met byna al ons vé, behalwe di weinige wat in di kamp was. Toen di terngtog opgemerk word, gaan van ons manne te pérde uit di lager, vervolg di vyand, skiu nog 'n heel party kaffers dood, en herneem 'n gedeelte van ons vé wat gedurende di beleg deur di vyand geroof was, dog di ander word na Sululand vervoerd. Daar di pérde wat in di kamp was reeds twe dage sonder voer of water gewees is, en toen nog moes gebruik worde om di vyand te vervolg, kon ons manskappe ni so veul uitrig ni as anders sou gedaan wees met vrisse pérde.

Ons lewe was gespaard, mar daar was so veul van ons vé deur di vyand weggevoerd, dat di gevaar, om an lewensmiddele gebrek en hongersnoed te ly, soos 'n donkere wolk o'er ons hoof gehang het. Met dankbare harte mog ons toen weer enige rus geniit, in vertrouwe dat di Here oek verder in onse node en behoeftes sal voorsien, en di hoop word dan oek vervuld, want soos reeds vroeger vermeld, is van elders hulp opgedaan, en is daar 'n komande met A. Pretorius an di hoof uitgetrek teen Dingaan met 'n gelukkige nitslag, wat oek te vore reeds verhaald is, en waarvoor di eer alleen an di Here toekom, want Hy het ons deur alles heen gehelp, totdat ons eindelik in rus en vrede kan lewe en 'n eie stad en kerk geboud had, reeds di inkomste van di land begin te geniit, en met gesag di afgesante of deputasi van Dingaan kon terug stuur met di eise tot onse skadeloosstelling, wat bestaan het in 40,000 beeste met di oorlogskoste waar Dingaan di oorsaak van was, en nou wag di Maatskappy op syn antwoord.

Di lesers sal sig oek herinner dat Dingaan 'n grote slagting angerig het onder di anhang van syn broer Panda, wat met syn manskappe gevlug was tot o'er di Tugela. Dit is 'n riviir, soos baing mense weet, wat syn oorsprong uit Transvaal het. Later loop dit tussen Sululand en Natal, tussen Fort Pearson en Fort Tenedos deur, en so loop dit daar digteby in di sé. Panda en syn volk was dan uit Sululand o'er di riviir getrek tot in Natal, in di gebied van di S. A. Maatskappy, waar hy gedenk het om veilig te wees, dog deur Dingaan o'erval werd soos reeds angemerkt is. Egter is Panda self in di o'errompeting ni omgekom ni. Hy en 'n aantal van syn manskappe het ontkom. En nadat di moordbenes van Dingaan weer terug was na Sululand, siin Panda nog voortdurend syn manskappe vermeerder met di onderdane van Dingaan, want hulle weet dat Panda 'n man van vrede was, en liwers in bondgenootskap wil lewe met di S. A. Maatskappy, nl. di Boere, en daarom vlug hulle na hom. Oek was Panda oertuig dat di eise van di Boere ni onbillik was ni en dat Dingaan dit wettig skuldig was, as oek dat di Boere dit met geweld van wapens sal gaan invorder; daarom was dit hom te meer 'n dryfveer om sig by di Boere as bondgenoot an te sluit, om ni straks onder di kogels van di Boere te kom ni. So kom Panda na Pieter Maritzburg om met di Boere 'n onderhandeling te tref, ni alleen om sig as bondgenoot an te melde ni, mar selfs as onderdaan sig te onderwerp an alle billike voorstelle van di Boere. Daar y is toen duidelik geworde dat vollens di Suluwette di koningskap o'er di St. unasi eigenlik an Panda toekom en ni an Dingaan ni, want Panda was di ouste broer. Dit word toen klaarlik ontdek dat Dingaan deur lis en geweld sig van di koningskap het weet meester te maak.

Nadat Panda syn griwe, begeerte en versoek an di Boere blootgeleg het, vertrek hy weer na syn tydelike verblyfplaas, waar hy syn kamp opgeslaan het. Daarop is di Volksraad byeengekom om o'er di onderwerp te raadpleeg. In di sitting werd besluit om 'n kommissi met di nodige instruksiis na Panda af te vaardig, om nadere kennis te neem omtrent di bondgenootskap, en sodanige skikkings te maak wat ni alleen billik mog wees ver di Panda's, mar oek veilig ten opsigte van di Boere. Met di nodige instruksiis voorsien gaan di kom-

missi na Panda en maak 'n verbond met hom, dat hy en syn volk as bondgenote en onderdane deur di S. A. Maatskappy opgeneem word. Onder andere word besluit dat Panda gen oorlog mog maak met enig imand sonder voor-kennis en toestemming van di Boere ni; en selfs as dit met verlof mog plaas vind, dan mog gen vrous, kinders, of oue van dage, met een woord : gen weerlose mog gedood worde ni.

Daarby kom nog dat di verblyf van di Panda's in Natal slegs tydelik moet beskou worde, en dat Panda as Koning o'er syn emigrante angestel word, met belofte, sodra Dingaan uit di weg geruimd is, hy dan koning sal wees o'er di hele Sulunasi. Di Panda's was dankbaar en bly dat hulle as bondgenote opgeneem word en beloof sig oek as onderdane gedwé te onderwerp an di besluite van di Volksraad, wat deur middel van di Kommissi an hulle voorgeleg word. Om hulle te laat verstaan dat di saak nou ver goed beslis en vasgestel was, het di Kommissi di Suid Afrikaanse vlag losgemaak en opgehang en 'n party vreugdeskote afgeskiit. Toen Panda dit alles gade geslaan en verstaan het in watter posisi hy deur di Boere gekom is, was hy nitemate verblyd en dankbaar, ni alleen dat hy en syn volk nou as bondgenote en onderdane van di Boere bekoud mag worde, mar oek ver di molike kans dat hy o'er heel Sululand kan regeer; syn blydschap en dankbaarheid was onuitspreklik groot toen dit hom duidelik word dat syn begeerte en verlange tot hiertoe so luisterik vervuld is. Daarop het Panda van syn kant beloof om sig gedwé te onderwerp an di Suid Afrikaanse Maatskappy en di bevele van di Maatskappy getrou na te kom, en as bewys daarvan het hy twé van syn mees vertroubare hoofdkapteins as gyselaars in hande van di boere gestel, namelik in di van di regering van di S. A. Maatskappy. So het di sake in di begin van 1840 gestaan.

Di Boere had egter met Dingaan nog 'n appeltji te skil; hy moes nog an hulle terugbetaal: 1) 40,000 beeste, 2) di oorlogskoste van twe Komandes, 3) hy had op di grond van di boere 'n anval gemaak op Panda, en 4) was dit hoog nodig dat hy ver goed ten onder moes gebring en syn mag gebreek moes worde van wege al syn gruwelade van roof en vreselike moorde deur hom gepleeg. Tevore had di Boere sonder hulp van kaffers oorlog gevoerd teen Dingaan, en daar hy an di regmatige eise, vollens verdrag met syn afgesante, ni voldoen het ni, had di Boere reg om weer teen hom op te trek en sou dit weer doen sonder ander hulp. Dog daar Panda 'n bondgenoot was en onder beskerming van di Boere staan, en sware verlige gely het deur Dingaan, smeek hy di Boere om van syn kant oek met 'n komande op te trek teen syn moord-sugtige broer, wat reeds soveul slagtings onder syn volgelinge angerig het, en ni sou ophou as hy ni gedug gestraf word ni.

Daarby kom nog dat Dingaan deur lis en geweld di koningskap het weet te bemagtig wat wettig an Panda toekom, en dit was oek 'n griwe wat ni ongewreke kan bly ni, en oek daarom vind di Volksraad dit billik om di versoek van Panda toe te staan, onder strikte voorwaarde dat gen weerlose deur di Pandas gedood mag worde ni. Dat hy en syn volk di bevele van di Volksraad getrou sal gehoorsaam, moes Panda daarvoor borg stel—want di ondervinding het geleer dat di Sulunasi ni te vertrou is ni—so het hy sig gewillig daaran onderwerp om in di Boere kamp gehou en bewaak te worde, wyl syn veg generaal NoongaaS di oorlogs instruksiis van Pretorius en ni van Panda ontvang ni. NoongaaS was ni alleen 'n skrandere kaffer ni, mar oek 'n dappere krygsman, en het vas besluit om sig vry te veg of te sneuwel.

Di krygsmag van Panda het bestaan uit 4000 stryders, met 2 kapteins, Jaap en Matewaan, van Dingaan, wat kort tevore met nog 600 man na Panda gevlug was; tesame was daar dus 4600 kaffers wat teen koning Dingaan sou optrek. Di plan van Pretorius was, dat NoongaaS (di veggeneraal) met syn Panda-leger ver Dingaan van di eenkant moes anval wyl di Boerekomande dit van di ander kant sou doen, om so molik di moord-sugtige dwingeland in hande te kry en ver goed 'n einde te maak an syn moordenarye en verwoestings-

wat deur hom angerig word. Di krygsmag van Pretorius het bestaan uit 265 man, dan is uit di Vrystaat nog 70 man bygekom onder kommadant Andries Spies, nog meer hulp is oek van elders opgedaag ; sodat di Boere mag bestaan het uit ongeveer 400 strydbare manne onder opperbevel van Generaal A. Pretorius. An di Tugela-riviir is di Boeremag byeen gekom. Tot aanmoediging word 'n beloning van 50 beeste toegeseg op di hoof van Dingaan en 25 op di hoof van Umlela, een van Dingaan syn vernaamste raadgewers ; 'n ander raadgewer, Tamboesa, is in hande van di Boere geval, word geboeid en in di Boerekamp bewaard.

Van di Tegula Riviir vertrek ons lager, op 21 Jannewari 1840 en was op 29 van diselfde maand gelegerd an Buffelriviir, op diselfde plek waar vroeger di slag teen Dingaan op 'n Sondag gelewerd is. Na wat gerus te hê, gaan hulle verder Sululand in.

Intussen was di leger van Panda, onder Nongaas, di veggengeneral van hom, meer as eens slaags gewees met sommige bendes van Dingaan, waarby di volk van laasgemelde elkemaal verloor, Nongaas gewen en 'n groot getal vé buitgemaak het. Dog toen di twé legers haas op di punt was om Dingaan ver altoos ten onder te breng, word dit uitgevinde dat hy met syn o'erige manskappe o'er di grense in Swasiland gevlug was ; en hoewel alle molike pogings angewend is om hom in hande te kry, was dit alles te vergeefs : hy was glad verdwyn ; want an di Pongola Riviir verneem Pretorius dat Dingaan en syn gevolg vyf dage tevore daardeur en di binneland ingevlug was. En daar di pérdesiikte in di Boere-lager uitgebreek het besluit di Generaal om terug te keer, en di verdere vervolging o'er te laat an di veggengeneral van Panda nl. Nongaas met syn leger, om so molik Dingaan in hande te kry. Intussen het Pretorius twe sake uit te voer gehad, namelijk in di eerste plaas vollens belofte, Panda as Koning o'er di Sulunasi an te stel in di plaas van Dingaan wat ver goed ni weer an di regering sou kom ni ; en in di tweede plaas, so ver molik di oorlogskoste terug te kry wat nou deur Dingaan gewis ni betaald sal worde ni.

Reeds tevore had di boere di mag van Dingaan so seer gebreek dat hy glad verswak was, en syn krygslide wat nog by hom gebly het was so ontmoedigd dat hulle gen behoorlike slag kon lewer, selfs ni an di volgelinge van Panda soos reeds gemeld is. Di wrede moordenaar is dan totaal verslaan, sodat daar gen ander redmiddel ver hom oer gebly het as om di vlug te neem met syn anhang wat nog by hom was. Di o'erwinning o'er Dingaan word egter ni toegeskrywe an di mag en sterke van di Boere ni, en oek ni an di trouwe hulp en skranderheid van Panda syn volk ni, mar wel an di hulp van di Here onder Wiens beskerming di oorlog gevoerd is : Hy het di o'erwinning geskenk, Hem alleen kom daarvoor di eer toe. Dit word dan oek erkend, ni alleen deur di boere ni, mar oek deur Panda en syn volk. Hy en syn vernaamste hoofmanne bevind sig nog steeds in di leger en onder oppertoesig van di Boere. Di twe legers bevind sig toen an di Swarte Umvolosi Riviir, waar Pretorius dit goed gevinde het om voor hy terug keer, Panda syn anstelling te gé, as Groot Opperhoof of Koning o'er geheel Sululand.

Dit was op 10 Fewewari 1840 dat di koningskap en Regering van Dingaan o'er Sululand vakant of ontbinde verklaard word, en mog hy ontdek worde en in hande kom, sal hy met di dood gestraf worde. Dit word an Panda en syn opperhoofde duidelik verklaard. En op diselfde dag en tydstip sê Pretorius verder an Panda : "In naam van di Zuid Afrikaanse Maatskappy en Volksraad stel ek jou an as Koning en Groot Opperhoof o'er di hele Sulu-Ryk mar ni o'er di land ni. Ons neem jou an as ons grote bondgenoot ; jou vyande sal oek as onse vyande beskou worde. Met nimand sal jy mag oorlog voer sonder voorkennis van ons ni, en as dit nodig geoordeeld word, dan kan jy op ons hulp reken."

Panda kon amper gen woerde vinde om syn dankbaarheid uit te spreek ni, en sê : "Grote Meneer ! Ek dank jou dat jy ver my verlos het uit di ver-

drukking en tiranni waaronder ek jare lank as 'n verstoteling gesug het. Ek kan jou en di hele Regering van di witte mense myn getrouwe plig toesweer, wat ek nou plegtig doen. Wanneer jy dit met vyande te doen kry, behoef jy dit slegs bekend te maak : ek sal met myn gehele mag ver jou te hulp kom, want ek was dood, mar jy het ver myn lewendig gemaak."

Di tweede stap wat Pretorius toen moes doen, was, om di sake so te regel dat di Suid Afrikaanse Maatskappy skadeloos gestel word en di oorlogskoste mog gedeck worde. Daarop vaardig Pretorius 'n proklamasi uit dat di hele Sululand ingesluit word. Di lesers wat omtrent 'di proklamasi' nader ingelig wil wees, kan dit vind in di "Worstelstryd der Transvalers," bladsy 224. Daar di oorlog nou beskoud kon worde as geheel geëindig teen di Sulunasi, di nodige skikkings omtrent di oorlogskoste in orde gebreng en Panda syn reg verkry het, nl. dat hy as di wettige koning o'er di Sulunasi angestel was, toen keer Pretorius met syn komande terug na Natal.

Op di terugreis verneem Pretorius dat di moeder van Dingaan in hande van Nongaas, di veggeneraal van Panda, gevallen was* en oek dat Dingaan self deur een van syn eie kapteins was vermoord, sodat hy ni as 'n eerlike krygsman op di slagveld deur 'n vyand gedood is ni, mar hy is as 'n laaghartige wrede sluipmoordenaar verradelik met 'n asgaai doodgesteek deur een van syn vrinde ; so het al di onskuldige bloed deur Dingaan verradelik vergiet op syn eie kop terug gekon, en is dit an syn persoon gewreek.

Panda had in di geveg met di anhang van Dingaan 600 beeste buitgemaak, dit het hy na Natal laat breng, oek is hy self meegaaat en was omtrent gelyktydig met Pretorius in Natal, waar, in syn teenwoordigheid, 'n Krygsraad gehou word deur Pretorius om te ondersoek of syn orders gehoorsaam en buitgemaakte vé getrouw aangelewer was. Di volk van Panda had sig dapper gedraag, was gehoorsaam, eerlik en getrouw. Dog toen word uitgevinde dat twe kapteins, vroeger van Dingaan en wat kort gelede na Panda oergekomm was, nl. Matewaan en Jaap, met hulle onderhoriges, ongehoorsaam, oneerlik en ontrou gewees is. Teen di bevel van di Boere had hulle vele weerlose en onskuldige in di oorlog vermoord, en oek had hulle 'n groot getal vé wat hulle buitgemaak het, agter gehou en ni uitgelewer ni. O'er di ongehoorsaamheid en ontrou werd Matewaan en Jaap toen gestraf.

Nadat alles in orde geskik was, was daar grote stof van dankbaarheid an di Here ver syn wonderbare hulp, waardeur di Boere in staat gesteld was om Dingaan te o'erwin en di Sulunasi an sig te onderwerp. Hulle kon di wapens na so veul sware stryd as o'erwinnaars, met 'n kalme gemoed in vrede neerlae, sonder dat inmand in staat was enige beskuldiging teen hulle an te toon, dat deur hulle enig onreg of wreedheid gepleeg of onskuldig bloed vergüt was. Ja gen vlek van di aard kon angewys worde ni.

Soos reeds gemeld is, was Panda as Koning angestel o'er di hele Sulunasi, mar ni o'er di land ni, terwyl an hom duidelik gemaak is, dat hy en di gehele Sulunasi op ons wettig verowerde grond vry kan woon, met di verstandhouding, dat hy verantwoordelik sal gehou worde wanneer hy of syn volk later di bewegende oorsaak mog wees van onluste, wat deur hulle kan plaas vinde, en dat dit enkel 'n vergunning is van di Suid Afrikaanse Maatskappy, dat hy en syn volk Sululand kan bewoon, sonder dat hulle anspraak kan maak op eigendoms reg. Daarna gaan Panda en syn volk welgemoed en in vrede heen om Sululand te bewoon, bewus dat di land self di eiendom van di Boere is.

Di Boere kon Natal in vrede bewoon, bebou en beplant. En gedurende di bestuur van di S. A. Maatskappy was daar rus en vrede tussen di Boere en di

* Vollens blyk, is deur 'n Sulu-kaffer, wat as jongeling di moord van Retief bygewoon het, in 1846 di volleerde verhaal megedeel, nl., dat Dingaan syn eie moeder op di volleerde wyse het laat vermoor : Sy is in 'n soort van velkombers toegerold en met knopkiriis dood geslaan ; wat nou di regte lesing is weet ons ni, misskihi is albei reg, een daarvan was wellig 'n stiifmoeder.—RED. P.

Sulunasi, wyl Panda in vrede sig getrou betoon het an di o'ereenkoms en verdrag met di Voortrekkers gesluit.

So was daar dan 'n vreedsame harmoni tussen Panda en di S. A. Maatskappy, totdat Jan Boel sig te Natal ingedring het. En ofskoon di gebeurtenisse reeds lang verby is, blyf dit vers in di gehenge van meer as een wat nog leef, dat daar toen 'n Gouverneur o'er di Kaapkoloni geregeer het wat genoem werd Sir George Napier, wat as 'n roofvogel op di uitkyk was om te siin of daar ni misskiuin 'n kans kan gevinde worde om een of ander beskuldiging teen di boere, al was mar nit te dink, ten einde Natal in te palm. So 'n kans het dan oek ni lank op sig laat wag ni. Faku, een van di kaffer opperhoofde, natuurlik daartoe opgestook, gë an Napier te kenne dat hy bevrees was dat di boere hom en syn volks sou vernitig, want dat di boere, so luid di klagte, met di slag teen Napai, 'n groot antal kaffer kinders buit gemaak en as slawe megevoer het. Dit was juis wat Napier wou gehad hè. En op 2 Desember 1841 vaardig hy 'n proklamasi uit, dat Natal diintengenvolg met inbegrip van di Baai, van nou af beskou sal worde geannekeerd te wees an di Britse Regering, en majoor Smith kry order om Natal andermaal met 'n Engelse troepe-mag te okkupeer met oppertoesig o'er di Baai. Di boere het op 21 Fewerwari 1842 teen di proklamasi plegtig geprotesteer. [Di leser kry di Protes ten volle. Bylage XII bl. 151].

Soos di lezers sig wel sal herinner het di protes melding gemaak van al di lotgevalle van di Emigrante van dat hulle di Koloni verlaat het tot op di tydstip waarin dit getekend werd. So kan ider ompartydige leser oordeel of di Emigrante ni reg had om te protesteer teen di proklamasi wat teen di Boere uitgevaardig was. Di protes is toen an di Kaapse Regering besorgd en vollens billikheid en reg, sou 'n gunstige antwoord kon verwag worde van Napier wat destijds Gouverneur van di Kaapkoloni was. Di antwoord was eenvoudig dit, dat sonder di boere daar iits van weet, het Majoor Smith wat op di grens van di Koloni gekampeerd was, order gekry om Natal dadelik in besit te neem met di Baai daarby. Onverwags ruk Smith op, op order van Napier, met 'n troepemag, voorsien van alle benodighede om oorlog te voer, met 'n groot antal of leger van wagens. Behalwe di ammunisi, was di Engelse troepemag oek voorsien van dri kanonne. Toen di Boere, wat op antwoord wag, gewaar word dat di Engelse sig in Natal bevind, was di Baai reeds in besit geneem, di Suid Afrikaanse vlag neergehaal en in plaas daarvan waai di Engelse vlag in di Baai.

Toen dit ontdek word, was Smith en syn manskappe reeds in Natal gekampeerd soos geseg is. Ons Volksraad geef dadelik onder an Pretorius om Smith uit Natals Baai te verdrywe. Met 'n betrekkelik klein getal manskappe, wat in di haas byeen kon gekry worde, ruk Pretorius op na Natals Baai en kampeer op 'n behoorlike afstand van Smith syn lager af. En dadelik, na syn ankom, maak Pretorius 'naval op Smith en neem di osse van di Engelse as 'n buit in besit, dit was op 23 Mei. Dadelik was Smith syn krygslis gereed, en wel om di kleine boerekampi in di nag te omsingel, o.a. gewapend met twe kanonne, om di "Boers" so fluit-fluit of gevange te neem of tot di laaste toe dood te skiet; want di "Boers" wou mos reeds tevore al ni an syn eise voldoen om hulle wapens uit te lewer ni, mar nou sal hy hulle kry.

Intussen het Pretorius ni sit slaap ni. Tussen di twe kampe was 'n digte streep kreupelbosse; daar moes Smith en syn leger met di twé kanonne deurkom om di boerekamp te bereik. Di plan was net ekstra goed om daar stiljetjiis in di nag deur te gaan, ten einde di boerekamp met gemak te omsingel. Dit was di beste plan wat kon bedag worde; dog om dit uit te voer was 'n bitji kras, want daar kan geyaar wees waar Smith ni van weet ni, en so was dit oek.

Di wakkere Generaal Pretorius was met syn klompi manskappe verskuil in di digte streep kreupelbosse wat tussen di twe kampe gelêge was en dit van

makaar skeie. Daar wag di Boere ver di Engelse wat in di nag met di twe kanonne nader kom om na di boerekampi deur te trek, om dit te gaan vat of vernitig. Di Boere het gewag tot di Engelse mooi onder skoot was en begin los te brand op di manskappe van Smith, wat anstoms so in di pan gehak word dat Smith di aftog blaas en daar ver hulle gen ander raad o'ergetby het ni as om mar te laat hardloop, di vlug te neem en sig op di manier te redde met verliis van 17 dooie, 31 gewonde en nog enige wat vermis word, same met twe kanonne wat in di naggeveg in di hande van di Boere gevallen het.

In di Baai was 'n wagpos van 20 man, wat di ammunisi met nog 'n paar kanonne en mondbehoefte, wat intussen geland was ver Smith en syn leger, moes beskerm. Op di 26ste Mei gaan Pretorius met 100 man om di wagpos aan te val, wat sig na 'n kort geveg o'erget. 'n Ryke buit het oek toen weer in di hande van di Boere gevallen, soos lewensmiddels, klére, dekens ens., en veral 'n hoeveulheid ammunisi. Dit word saam met di antal krygsgevangene na Pietermaritzburg gestuur. Di buit is goed te pas gekom; veral kon Smith toen met syn eie geskut beveg worde, wat ver hom natuurlik ni erg plesirig was ni, om uit syn tevore eie kanonne beskuut te worde, sodat daar ver hom gen ander raad was ni, as om sig terug te trek en in syn kamp te skuin waar hy deur 'n soort van wal beskut word, wat meesal bestaan het uit opeengestapelde sakke wat vol sand gemaak was. Buitekant het di Boere hom laat bewaak dat hy ni kan uitkom ni, egter was hy daar agter di sandsakke tog min of meer veilig. Snags word vandaar soms op di Boere gevuur dog sonder gevolg, want sodra 'n Engelsman syn kop bo di wal uitkom dan word hy deur een of meer kogels van di Boere begroet. In di kamp was Smith genoodsaak om sig te behelp met gedroogte pérdevlys en gedroogde brokke of krummels van brood en beskuit. Hy en syn manskappe wat nog by hom was, had dit toen baing opdraand.

Om Smith in di benarde omstandigheid te gemoet te kom, stuur 'n handelaar ver hom uit di Baai enige slagbeeste, deg dit word deur di Boere ontdek, wat di beeste in besit geneem het. Verder was di Boere weer besitters geworde van Natal sowel as van di Baai, waar di Engelse vlag neergehaal word en di Suid Afrikaanse weer waai. Oek word di goed van di handelaars in di Baai verbeurd verklaard en di Engelse inwoners wat daar was, na Pieter-Maritzburg gestuur.

Eers werd in Smith syn kamp di spot gedrywe met di Boere en hulle bewegings, dog nou hulle posisi noodlottig word begin hulle na te denk, of dit ni beter sou wees om sig mar liwers o'er te gé ni. In di haggelike toestand het Smith dit net hard gehad om hom en syn manskappe in lewe te hou tot omtrent di 23ste van Juni. Toen was daar nog so veul voorraad om ter nouwernood nog 'n paar dage uit te kom waarna hy sig dan sou moes o'erget as hy ni van gebrek wou omkom of as daar ni onverwags hulp opdaag ni. Dog in di aand van di 24ste Juni styg daar enige vuurpyle op uit di sé, wat deur Smith goed begryp word as di voortekens van hulp in syn behoeftie, en verlossing uit syn nood. Di Boere, wat di vuurpyle oek siin en veistaan wat dit beteken, maak 'n anval op di kamp, dog Smith en syn manskappe, bemoedig deur di vuurpyle, wat telkens by vernuwing waargeneem word, veg soos leeu en open so 'n geweldige kanonvuur, dat Pretorius di anval moes opge en wel om di vyand te ontmoet wat van di sekant verwag word.

Di vollende dag het egter stil verby gegaan, dog op Sondag di 26ste Juni het di troepe an wal gekom. Hulle was afgestuur deur Napier om Smith te help te kom, en wel onder bevel van A. Cloete, 'n Afrikaner van geboorte, wat in Engelse diuns was, en sig nou laat gebruik om deur middel van di Engelse mag, syn mede-Afrikaners dood te skiet. Hy maak dadelik 'n anval op di Boere, wat toen di stryd an weerskante moes voer, sowel teen Smith uit di kamp as teen Cloete, en dit werd te swaar van wege gebrek an ammunisi en manskappe, sodat di Boere eindelik ver di o'ermag moes terug trek, want hulle

was so afgemat van al di ontberings en voortdurend geveg dat dit ver d teenwoordige mar di beste plan was om vereers di wyk te neem.

Voor dat di Boere kans had om sig genoegsaam te versterk en doelreffend slag te lewer, word deur Cloete van di geleendheid gebruik gemaak, en biid hy 'n onderhandeling aan om vrede te maak, wat natuurlik tot voordeel was yer di Engelse, waaran di Boere—hoewel hulle posisi uiters haggelik was—ni sou toegegeé hé ni ; mar dit word ontdek dat daar veriaad in di spel was, sodat al'es wat in di Boere kamp plaas vind, di Engelse daar berig van kry. Dan was daar nuwe trekkers uit di Ko'oni bygekom, wat niets weet van di duurgekakte land, en gen deel had aan di vorige griwe van di voortrekkers ni, en di dring daarop an om sig tog mar te onderwerp en vrede te maak met di Engelse, en dit maak di toestand van di Boere nog moeieliker. Dan kom daar nog by, dat di voorraad van ammunisi ni toereikend was om di oorlog, met di geringe getal getrouwe manskapp', met krag te voer ni ; oek was di kans afgesny om sig van di nodige behoeftes ver di stryd te voorsien. Ofsk on di vrede voorwaardes ver di Boere gen bisondere voordele anbiid ni, het dit tog gepaard gegaan met vele skone beloftes, en hoewel daar ni op te vertrou was ni, soos dan oek spoedig geblyk het, so denk di Boere onder di teenwoordige omstandighede, dat dit ni so kwalik sou wees ni om di angebode vrede mar an te neem ; wat daartoe mégewrik het om hulle so in di engte te bring en hulle tot anneem van di voorgestelde vrede te noodsak, was di troueloosheid van sommige Engelsgesinde Afrikaners wat met di vyand gehue het.

Dit sou egter ni so ver gekom hé ni, mnr an di Boere werd nog meer moeilikhede in di weg gel g. Soos di lesers wel sal opgemerk hé, was di mag van di vyandige kaffers deur di Boere gebreek en hulle tot on erwerping gebring, sodat hulle ni alleen bondgenote was ni, mar vollens verdrag onder beskerming van di Boere staan. Dog wat doen Cloete, to-n hy slag en t ekke nodig had om di kanonne, ens. te vervoer ? Het hy troepe uitgestuur om vollens krygsgebruik 'n strooptog te onderneem ? Had hy dit gedoen, dan sou nimand h in kom kwalik geneem hé ni, want in oorlogstyd word so iits wel meer ge loen. Hy neem geheel iits anders by di hand, en wel in stryd met reg en e-r ikheid. Hy maak di bondgenoot-kaffers op teen hulle beskermers, gebruik hulle om di Boere by wyse van strooptogte an te val en di vé te rowe. Dit kan wees dat Cloete gesé het om di vrouns en kinders ni te vermoor of kwaad te doen ni, dog daar is hoegenaamd gen bewys van ni, want di kaffers was anstons besig strooptogte te maak, en het enige manspersone vermoor, waarvan di vrouns jammerlik mishandeld saam met di kinders nakend uitgetrek en di veld ingejaag word.

Dit het 'n pynlike verontwaardiging gewek by di Volksraad, wat gewaar word dat Cloete di Kaffers opgestook het—syn naam sal altyd met verfoeiing herdenk worde. Sodra di Volksraad van di gruwelade hoor, word dadelik 'n Boere-kommando uitgestuur wat ruim 50 Kaffers doodgeskiit en 'n einde gemaak het an di Kaffer-strooptogte wat in belang van Cloete uitgestuur was om di Boere te plunder en te berowe. Sulke gemeenhede werd teen di Boere gesmeed, en wel dat hulle bondgenote deur Cloete teen hulle opgemaak word. Was di stryd teen di Engelse of Kaffers alleen, dan kon di Boere hulle posisi desnoeds nog handhawe, mar nou dit an albei kante moet gevoer worde word di stryd te swaar.

Di Volksraad het enige buitengewone vergaderings gehou, waar di lede regte opgewonne was, wat egter daarop uitgeeloop het, dat daar ten laaste besluit werd om sig onder di teenwoordige omstandigheid te onderwerp. Daarop gaan Cloete in persoon na Maritzburg om di vredesvoorwaardes in orde te skik en te regel. Oppervlakkig beskoud, het dit heel annelmelik gelyk. Di Boere haal slegs te erken dat hulle Britse onderdane is, dog behoef gen eed van getrouwheid af te lê ni en behou hulle eie vrye Bestuur ; oek blyf hulle in onbelemmerd besit van al hulle eiendomme. Geheel Natal sou

o'er gaan aan di Engelse, mar feitlik sou hulle slegs besit neem van di Baai en di omliggende land.

An di Boere word belowe dat hulle in besit bly van hulle eiendomme, dit is, dat hulle di plase waar hulle woon as eiendoms grond bly behou, met vryheid om sig van di nodige ammunisi te kan voorsien. Di eiendoms gronde word an di Boere gewaarborgd en versekerd met di gewone handels vryheid. Dog di goed wat tevore deur di Boere buit gemaak was, met inbegrip van di kanonne, as oek di krygsgevangene, moes uitgelewerd of terug gegé worde. En so word di vredesverdrag met di Britse ambtenaar gesluit. Dit was ni so oannameelik ver di Boere ni, want daar was nog vele andere mooie beloftes wat tedianig rooskleurig was.

Wat egter 'n griwe was ver di Boere, was dit, dat di viir vernaamste lede van di Volksraad ni in di vredesverdrag opgeneem was ni, nl. Joachim Prinsloo, Jakobus Burger, Michaël van Breda en Servaas van Breda ; hulle word as rebelle beskou. Eers was A. Pretorius oek onder di rebelle gerekend, dog daar hy nie gewerk het om vrede en onderwerping te bevorder, word hy eindelik van di blaam, wat so ten onregte op di anderewel sowel as op hom geleg was, vry gesprek. So is Natal, wat deur di Boere met bloed gekoop was, in hande van di Britse Regering o'er gaan, en word di Vredesverdrag gesluit op 15 Juli 1842.

Di leser sal sig nog herinner dat Panda, di Sulokoning, gereed was om di Boere teen enige vyand te hulp te kom. Had di Boere daar gebruik van wou maak (soos di Engelse nou nog kort tevore daarvan 'n voorbeeld gegé het), dan sou daar 'n slagting plaas gevinde hé soos nou enige jaar gelede te Isandula, en di Engelse was dan gou genoeg vernitig ; dog di Boere ag so 'n handelwys as ongeoorloof en oneerlik, en daarom wou hulle van di angebode hulp gen gebruik maak ni. Al het di Engelse di Kaffers teen di Boere opgemaak, soos reeds vermeld is, so wou di Boere sig an sulke laaghede ni skuldig maak ni, wat ten gevolge had, dat hulle eindelik van wege verraad en bedrog genood saak was, sig an di Britse regering te onderwerp vollens verdrag en beloftes reeds vermeld.

Hoeveul voordeel di Boere getrek het uit di vredesverdrag en mooie beloftes van Cloete as verteenwoordiger van di Britse gesag, sal uit di vollende mededeling wel kan verstaan worde. Di plase, eiendomme van di Boere, word hulle een na di ander ontneem en an di Kaffers gegé om op te woon, selfs di plase van di wedewes wat nagebly het van di Boere wat saam met Retief vermoord is, word hulle ontneem en an di Kaffers gegé ver legplekke, of soos dit genoemd word, ver Kafferlokasiis. En so word di Boere hoe langer hoe meer beroofd van hulle met bloed gekoopte eiendomsgrond, wat hulle vollens di gemaakte verdrag ongehinderd had kon bly behou sonder dat inand ter wereld daar anspraak op kon maak. Op di wyse word di Boere anstons deur di Britse ambtenaar, Cloete, bedriig.

Hiervoor het di Boere by di Britse Regering geklaag en versoek dat di beloofde eiendomsregte an hulle sal versekerd worde, mar dit het niks gehelp ni. Di voorregte word hulle dageliks meer en meer ontneem. Daarop kom di Boere tot besluit om A. Pretorius as hulle verteenwoordiger af te vaardig om met di Gouverneur persoonlik te spreek o'er di griwe wat di Boere aangedoen word, o'er di verbreking van di geslotte verdrag en beloftes en om 'n billike o'erkoms te tref. Wel, di Generaal ry toen te pêrd van Natal na di Kaapstad, Dog toen hy daar kom, wou di Gouverneur sig van hom ni laat siin ni ; hy beskou dit benede syn waardigheid om so 'n lage persoon as Pretorius in syn teenwoordigheid toe te laat. Hoe di Generaal oek al moeite gedoen het, was dit alles te vergeefs, di Gouverneur wou sig deur Pretorius ni laat ontmoet ni. So moes hy mar weer terugkeer sonder dat hy, vollens billikheid en reg, di kans kon verkry om di Gouverneur te spreek.

Hoe groot di teleurstelling en verontwaardiging onder di Boere was o'er di

belediging ver Pretorius en daardeur di Boere op nuw angedoen, laat sig ni beskrywe ni. Di Boere had di land met bloed gekoop en werd deur verraad en bedrog van hulle wettige regte ontroof. Dit het gen angenaam gevoel teweeg gebring teeno'er di Engelse ni, wat deur lis, ontrouheid en geweld ver di Boere so veul onherstelbare en sware verlige angebring het, en wel deur middel van Smith en Cloete, wat op gesag van di Engelse Regering gehandel en di kaffers teen di Boere opgestook het, so dat deur di opstokery op nuw verskeie Boere vermoord, vrouns mishandeld en nakend di veld ingejaag en di vé geroof werd. Dese en dergelyke griwe had syn oorsprong by di Engelse ambtenare soos reeds bekend is. En nou nog altyd van wettige eiendomme beroof te worde deur di sogenoemde beskaafde Engelse, was ni berekend om enig respek onder di Boere jegons di Britte tot stand te breng ni. Dit haï 'n nuwe trek ten gevolg, en di Boere wat sig daartoe by makaar angesluit het, vind eindelik 'n toevlugsoord in Transvaal, waar 'n Republiek gestig werd me A. Pretorius as President aan di hoof.—In di "Worstelstryd" word oek veul van di dinge mé edeel, as oek hoe dit verder gegaan is tot omtrent 1883.

In di hoop dat di eenvoudige mededelings van di dinge, waarvan vele reeds in di gryse oudheid gehuld is, deur menigeen met genot sal gelees worde, vraag ek verskoning omtrent gebreke wat daarin voorgekom het, so leg ek myn pen neer, en noem my 'n opregte vriend van alle ware Afrikaners.

D. A. CILLIERS, C.s.n.

20 Nov. 1890.

“DE GEMACHT,”

Godsdienstig Tijdschrift, verschijnt 2 maal per maand, en heeft ten doel:—

Verbreiding van Gezonede Schriftkennis ;
Oppouwing in de Zuivere Geloofsleer ;
Wijzen op de Teeken der Tijden, enz.

Elk nummer bevat :—

a) 2 Korte Bijbelstudiën :

1) *meer exegetisch*, bij wijze van Bijbelverklaring, waaronder nu verschijnt eene geregelde verklaring van het boek der Openbaring ;

2) *meer dogmatisch*, waaronder de voornaamste leerstukken onzer Gereformeerde belijdenis behandeld worden, zoals nu het leerstuk : “ De Nederdaling ter Helle.”

b) Teeken der Tijden, waarin op de verschillende Voortteeken van Christus' toekomst gewezen worden ; eene zeer belangrijke afdeeling in dezen tijd, nu wij vooral op het profetische woord moeten acht geven, als op een licht schijnende in duistere plaatsen.

c) Andere belangrijke stukken : als Kroniek der Wereldgebeurtenissen, Gedachtenwisseling met onze lezers, zijnde de beantwoording van vragen over moeilijke teksten en punten in den Bijbel, enz.

PRIJS:—5s., per Post 6s., per jaar; voor Inteekenaren op *Di Patriot* en *De Paarl*, 5s. per jaar; vooruit betaalbaar.

Eenige Gebonden Exemplaren nog verkrijgbaar van vroegere jaren tegen 2s. per exemplaar.

Do. 1892 en 1893 tegen 5s. per exemplaar.

N.B. — Proefnommers GRATIS op aanvraag.
Men kan inteekenen, ontbieden en betalen bij de Agenten van *Di Patriot* en *De Paarl* of direct bij

D. F. DU TOIT & CO. (BEPERKT),

DRUKKERS EN UITGEVERS,

PAARL, KAAP KOLONIE.

"DE PAARL,"

Gouvernement en Afd. Raad Gazette

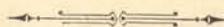
VOOR DE

PAARLSCHE AFDEELING

EN

Afd. Raad Gazette voor Ceres,

VERSCHIJNT 3 MAAL PER WEEK.

De beginselen van het blad zijn dezelfde als die van den Afrikaner Bond en "Di Patriot."

De taal is grammaticaal, doch eenvoudig Hollandsch.

De buitengewoon lage prijs is berekend om in den gedrukten tijd een degelijk en toch GOEDKOOP NIEUWSBLAD te leveren, dat tevens door ruime circulatie en algemeene ondersteuning betaalbaar wordt gemaakt.

De Prijs is 3s., per post 4s. 6d., per kwartaal; per jaar 12., per post 17s. 6d.; VOORUIT BETAALBAAR.

N.B.—"DE PAARL" wordt EEN MAAND lang gratis toegezonden aan elkeen die zulks wenscht, en slechts 6d. aan postzegels inkluit voor de 12 nommers.

D. F. DU TOIT & CO.,

BEPERKT,

DRUKKERS EN UITGEVERS,

PAARL, KAAP KOLONIE.

DE LEERSTUKKEN DER SABBATARIËRS.

Disputasi tussen Ds. J. S. DU TOIT en Mn. G. J. SCHOLTZ. 6d., per post 9d; 12 exempl. voor 5s.

Di nuttige werk wat al di dwalings van di Sabbatariërs weerlê en di swiere leer verdedig is nou binne elks bereik gebring. Ouers wapen julle kinders, gé elkeen van hulle 'n exemplaar van di boek.

MATIGHEID TEGENOVER AFSCHAFFING.

'n Herdruk van 1) De Vrucht des Wijnstoks deur Ds. S. J. DU TOIT, 2) Di Disputasi tussen Ds. S. J. DU TOIT en Mn. T. SCHREINER, en 3) Matig Drink anbeveel deur SIR DUCE DUCKWORTH. 76 blad. Per post, 6d; 12 exempl., ver 5/-; 25 exempl. ver 7/6.

Nog altoos woel en drywe di afskaffers met hulle onbybelse leerings en praktyke. Mar wat di boek in hande het is goed gewap n. Menig eenvoudig lid het, met di boek in di hand, selfs predikante tot swyge gebring.

VRUGTE BOME !

WELKE GOEIE SOORTE MOET EK PLANT ?

VER EET, VER DROOG, VER INLEG, VER 'KOOK, VER UITVOER ?

OP WATTER GROND ?

HOE MOET EK DIT BEWERK ?

WATTER RAAD TEEN INSEKTE, ENS. ?

Dit alles vertel Mn. P. J. CILLIE, van Wellington,-wat in California was en jare lank 'n Studi van vrugtekwekery gemaak het,—in syn boeki oer vrugtebome. Di boeki is geld werd.

Dis in Engels geskrywe, mar imand wat self kan Engels lees of 'n kind of buurman het wat Engels ken, en wat vrugtebome wil plant moet eers di boeki koop, om seker te wees dat hy goede soorte plant. Di 1s. wat di boeki is goed bestede geld.

—♦♦♦—
TE KOOP BY DI

RLSE * DRUKKERY

GEDENKSCHOOL
DER
HUGENOTEN,
TE
DALJOSAPHAT,
DIST. PAARL.

Hoofdonderwijzer:—Ds. F. S. DU TOIT. Assistent: —————

Muziek Onderwijzer:—ROCCO DE VILLIERS, Rocco zoon.

VAKKEN VAN ONDERWIJS.

Uitleg van den Bijbel, Bijbelgeschiedenis, Gereformeerde Kerkleer en wat noodig is om de jeugd voor te bereiden tot de aanneming als leden onzer Kerk. Hollandsch, Engelsch, Latijn, Grieksch. Aardrijkskunde, Cijferkunde, Algebra, Meetkunde (Geometrie).

Algemeene Geschiedenis, Kerkgeschiedenis en Geschiedenis van Z. Afrika, Engeland. Teekenen, Muziek, Zangkunst en onze Psalmwijzen op noten, Schoolbestuur en alle vakken die tot het lager onderwijs behooren.

Deze School onderscheidt zich kenmerkend in ons land in de volgende opzichten:—

1. Zij is gesticht als het geschikte Gedenkteeken om de nagedachtenis van onze vr. me Hugenoten-Vaderen in eere te houden bij hunne afstammelingen.

2. Gevolgelijk grondt zij zich op den Bijbel, als het levend en eeuwig blijvend Woord van God, en in overeenstemming hiermede op de Belijdenisschriften der Ned. Geref. Kerk; erkent zij den Christus als de Zoon van God, den koning van Israël en den Zaligmaker der wereld; en heeft tot leuze: "De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid."

3. Zij stelt zich ten doel om aan de kinderen onzer bevolking een onderwijs te geven naar hunne maatschappelijke, verstandelijke en geestelijke behoeften, en inzonderheid aan het achterl. jke deel onzer boerenbevolking.

4. Dienovereenkomstig zal de kostschool ingericht zijn als een respectable, boerenhuisgezin, waar de kinderen onder een christelijk opzicht staan, waar de kinderen goed verzorgd worden van gezond voedsel en behoorlijke inwoning; en waar de toeleg is om de voorvaderlijke zeden en gewoonten te handhaven.

Kostleerlingen worden verzoegd en onderwezen, tegen de geringe betaling van £30 per jaar voor elken leerling, kwartaalsgewijze vooruit te betalen; doktersloon uitgezonderd. Voor muziek en schoolboeken worden apart betaald.

Ouders, die kinderen per trein naar de school wenschen te brengen, dienen gelieven kaartje te nemen naar Lady Grey Brug Statie, altijd middel van vervoer verkrijgbaar is, en vooraf te schrijven of te feeren wanneer zij alhier zullen zijn.

Voor verdere bijzonderheden schrijve men aan den Hoofdonderwijzer, den heer Iz. S. PEROLD, Secr. der Schoolcommissie, Gedenkschool.